

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

1919- 1922

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες.

Β' ΤΟΜΟΣ

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ

Θεσσαλονίκη –Αθήναι

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια . Ένοχοι . Συνέπειες.

(Β' τόμος).

Copyright (2008) για όλο τον κόσμο:

Κώστας Ν. Μπαρμπής

Ζήνωνος 7-9 (γ' όρ.), 10431 Αθήνα

Τηλ. : 210-4953113, 210-8216322, 210-9847382,
6974-327, 117, 6937- 534, 188

Τηλεομοιότητα: 210-495 3113, 210- 8216322

Site : [www. Barbis . gr .](http://www.Barbis.gr)

*

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ : 54623 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, Ερμού 48,

1^{ος} όροφος, τηλ. : 2310- 252320

10678 Αθήναι, Φειδίου 14-16, τηλ. : 210-3838068 .

E-mail : [Kadmos @ kadmos. Org](mailto:Kadmos@kadmos.Org)

* * *

§ Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, έστω και μέρους του έργου, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

Επ. Γενικός Διευθυντής Ι. Κ. Υ.

τ. Καθηγητής Ευρ. Παρ. Αμερ. Πανεπιστημίου

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ , Η ΑΛΗΘΕΙΑ !

1919- 1922

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια . Ένοχοι . Συνέπειες.

Β' ΤΟΜΟΣ

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ

Θεσσαλονίκη –Αθήναι

§ « Ο Έλλην εύζων φρουρός της Τσατάλτζας, ο οποίος έφθασεν εκεί κεκαλυμένος υπό της ιλύος μακρών δρόμων, ασθμαίνων από τον μαραθώνιον της νίκης, με τα σανδάλια του αιμόφυρτα, λέγει προς τους ξένους διαβάτα : "δεν φρουρώ μόνον το ελληνικόν έδαφος· φυλλάτω εδώ σκοπός μπροστά εις την Πόλιν, επάνω από την οποίαν πλανάται η σκιά του τελευταίου της Αυτοκράτορος, ο θάνατος του οποίου υπήρξε ταυτοχρόνως μαρτύριον και σύμβολον της αναγεννήσεως του έθνους. Ευρίσκομαι εδώ ως αγγελιοφόρος όχι μόνον της ελληνικής νίκης, αλλά και της

ελληνικής ψυχής, η οποία μου ανέθεσε την αποστολήν να ξαναζωντανεύσω τον Μαρμαρωμένο Βασιλιά, δι' αναπηδήσεως εις την πόλιν ταύτην, η οποία επιβάλλεται να καταστεί και πάλιν πρωτεύουσα της Ελληνικής Αυτοκρατορίας!"»

Νικόλαος Στράτος

(Αγόρευση του στη Βουλή, 28 – 2- 1921)

* * *

« Η Αρμενία ψυχοραγεί εξαιτίας των τουρκικών σφαγών. Αλλά επιβάλλεται να ξαναγεννηθεί, μαζί με την ελληνική Ιωνία και τον Πόντο. Και το ιερότερο καθήκον των Συμμάχων της Αντάντ θα είναι να ξαναδώσουν τη ζωή τους στους μαρτυρικούς λαούς. Σκύβοντας επάνω τους οφείλουν να τους πουν:

"Αδελφοί ημών, εγέρθητε!"»

Ανατόλ Φράνς

* * *

§ « Η κυβέρνηση της Γαλλικής δημοκρατίας έχει αναλάβει την τεράστια ηθική δέσμευση να καταδικάσει τα εγκλήματα των Νεοτούρκων και να παραδώσει στην κρίση της ανθρώπινης συνείδησης το τερατώδες και βάρβαρο σχέδιο τους για ολοκληρωτική εξόντωση μιας φυλής, που κατά την αντίληψή τους ήταν ενοχή για την αγάπη και αφοσίωση της στον πολιτισμό και σ την πρόοδο...»

Αριστίντ Μπριάν

* * *

§ « Όπως παλιότερα οι Γερμανοί, έτσι μετά τον Α' Π.Π. η Γαλλία θα αποκτήσει σημαντικά πλεονεκτήματα για την οικονομική εκμετάλλευση της Μ. Ασίας. Η Γερμανία είχε ηττηθεί και οι Γάλλοι έπαιρναν τη ζέστη ακόμα θέση της...

Και αυτή η φιλοτουρκική πολιτική ανατρέχει στην εποχή των διαβόητων Διομολογήσεων - το 1535 -, όταν ο Σουλεϊμάν ο μεγαλοπρεπής είχε παραχωρήσει ειδικά προνόμια εμπορίου. "Capitulations!" Διομολογήσεις. Μόνο που ο αντίλαλος των συμφερόντων επαναλαμβάνει τη λέξη στον ενικό: "Capitulation!": Συνθηκολόγηση...

Το 1915 η Γαλλία είχε παίξει το βουλγαρικό χαρτί και αυτό της στοιχίσε πολύ ακριβά. Τώρα παίζει το τουρκικό - και αυτό θα της στοιχίσει περισσότερο.

Το έπραξε για να εκδικηθεί την Ελλάδα για τη θριαμβική επιστροφή Κωνσταντίνου; Ο ισχυρισμός είναι γελοίος!

Ο Βενιζέλος και ο Κωνσταντίνος είχαν ασήμαντο "βάρος" μπροστά σε αυτό το μεγάλο σχέδιο. Η βασιλική επιστροφή ήταν μια θαυμάσια πρόφαση για να δικαιολογηθεί η εγκατάλειψη της σύμμαχου Ελλάδας. Η Γαλλία είχε χρησιμοποιήσει τον Βενιζέλο για να βάλει στο χέρι την Ελλάδα· τώρα χρησιμοποιεί τον Κωνσταντίνο για να απεμπλακεί από αυτήν. Αυτή είναι η πολιτική...»

Εντουάρ Ντριό

(Κωνσταντίνος και Βενιζέλος)

« Έχω μπροστά μου φωτογραφικό αντίγραφο ενός εγγράφου, αποδεδειγμένης αυθεντικότητας. Πρόκειται για τη διαταγή του **στρατηγού Γκραμά**, αρχηγού της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής (στον ελληνικό στρατό), προς τον αντισυνταγματάρχη Κολόμ της ίδιας αποστολής, ο οποίος βρισκόταν τότε στην Σμύρνη. Ο Κολόμ διατάσσεται να στρατολογήσει αμειβόμενους πράκτορες, **για να κατασκοπεύσουν τους Έλληνες αξιωματικούς τον ελληνικό πληθυσμό της Ανατολίας**. Και οι δύο αξιωματικοί ανήκαν στο μόνιμο προσωπικό της Στρατ. αποστολής και αμείβονταν όχι από τη γαλλική, αλλά από την ελληνική κυβέρνηση, με αυστηρώς προδιαγραμμένα καθήκοντα: Να παρέχουν στρατιωτική εκπαίδευση και συμβουλές τους Έλληνες αξιωματικούς, όταν τους τις ζητούσαν ...»

Σερ Μπάζιλ Τόμσον

(Οι μυστικές υπηρεσίες, των Συμμάχων στην Ελλάδα)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αντί για πρόλογο

Εισαγωγή.

Κεφάλαιο δωδέκατο: Η «επαχθής κληρονομιά» και η διάσκεψη του Λονδίνου.

Κεφάλαιο δέκατο τρίτο: Οι "κληρονόμοι" σηκώνουν το σταυρό...

Κεφάλαιο δέκατο τέταρτο: Γιατί αρνήθηκε ο Ιωάννης Μεταξας. Ο Βασιλεύς στην Ιωνία και η στάση των «αμυνιτών»...

Κεφάλαιο δέκατο πέμπτο: Οι αθλιότητες των «προστατών» και η εποποιία του 1921.

Κεφάλαιο δέκατο έκτο: Πέρα από το Σαγγάριο...

Κεφάλαιο δέκατο έβδομο: Πρίγκιπας Ανδρέας, Αν. Παπούλας, Πτολ. Σαρρηγιάννης...

Κεφάλαιο δέκατο όγδοο: Η Ελλάδα μόνη στο Γολγοθά...

Κεφάλαιο δέκατο ένατο: Η τραγωδία ενός μικρού έθνους...

Κεφάλαιο εικοστό: Ημέρες ηρωισμού και αυτοθυσίας...

Κεφάλαιο εικοστό πρώτο: Τα αδιέξοδα...

Παράρτημα Α: Ψεύδη και αλήθειες στη Βουλή των Κοινοτήτων...

Παράρτημα Β: Το περίφημο άρθρο «Οίκαδε» της **Καθημερινής**.

Παράρτημα Γ: Ήταν και παραμένουν Μογγόλοι...

Παράρτημα Δ: Απόρρητα έγγραφα τσαρικού υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την Ελλάδα...

Παράρτημα Ε: Το δήθεν «δίλημμα» του Ελ.Βενιζέλου

Ευρετήριο ονομάτων.

Βιβλιογραφία ελληνόγλωσση

Βιβλιογραφία ξενόγλωσση

Εργογραφία Κώστα Μπαρμπή

Μεταφράσεις (ιστορικών) έργων Κώστα Μπαρμπή.

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟ

§ « Η επαναφορά εις τας τάξεις του στρατού των αποτάκτων αξιωματικών, ήτις παρείχε την εγγύησιν της εις στιβαράς χείρας αναθέσεως των διαφόρων διοικήσεων και της προηλώσεως του στρατού εις τα καθαρώς στρατιωτικά αυτού καθήκοντα, δεν εχρησιμοποιήθη, ως όφειλε, καταλλήλως παρά της κυβερνήσεως και του αρχιστρατήγου. Ούται, υπείκοντες εις την επιθυμίαν της ειλικρινούς συνδιαλλαγής και γεφυρώσεως του χάσματος – όπως ελέγητο τότε - φοβούμενοι δε τας ξενικάς επικρίσεις, ανεδείχθησαν λίαν φειδωλοί εις την καταδίωξιν ωρισμένων κακοηθεστάτων και βδελυρών πράξεων της αντιθέτου μερίδος και εις την παροχήν στοιχειώδους δικαιοσύνης εις τους τόσα δεινά υποστάντας αποκάκτους αξιωματικούς...»

Νικ. Α. Αντωνιάδης

(Φαυλοκρατία)

Μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο πως περισσότερο ενδειγμένο κείμενο, για να ενημερωθεί ο αναγνώστης για το γενικότερο κλίμα που ίσχυε πριν και κατά το χρόνο πραγματοποίησης τις ολέθριας Βενιζελικής αφροσύνης (πετρέλαια και

σιωνιστικές επιδιώξεις) στη Μικρά Ασία, είναι όσα καταχώρησε στο οικείο πόνημα του¹ ένας από τους ικανότερους (αποδεδειγμένα) Έλληνες στρατιωτικούς οι ηγέτες του εικοστού αιώνα: Ο Βίκτωρ Δούσμανης: «Μετά την συνθήκην των Αθηνών ουδεμίαν ανάγκην είχε να αντιτίθεται η Ελλάς προς την Τουρκίαν, ακριβώς ένεκα των μεγάλων συμφερόντων αυτής, τόσο εν τη Ευρωπαϊκή όσο και εν τη Ασιατική Τουρκία. Η Ελλάς είχε ανάγκην ανασυγκροτησέως ως κράτους, όπως αφενός μένει αναδιοργάνωση στην Παλαιάν και Νέαν Ελλάδα (μετά την ελευθέρωσιν τόσο των ομογενών πληθυσμών εν Ευρώπη) και αφετέρου δημιουργήση δύναμιν ισχυράν προς επέκτασιν της εν Ευρώπη απελευθερωτικής αυτής δράσεως. Η Ελλάς όφειλε να ελευθερώση πρώτον τους εν Θράκη οικούντας Έλληνες και καταλάβη συνεπώς ολόκληρον την βόρειον παραλίαν του Αιγαίου πελάγους, προς αποκλεισμόν της ναυτικής επεκτάσεως της Τουρκίας, κυρίως δε της Βουλγαρίας της κατά ανάγκην συμμάχου της Τουρκίας καθ' ημών. Διότι κατέχουσα ταύτην η Ελλάς θα ημπόδιζε την προς το Αιγαίον κάθοδον των Βουλγάρων.

Αλλά και από στρατιωτικής απόψεως, η κάθοδος των Βουλγάρων εις το Αιγαίον η νέα σημασίας μεγάλης, διότι ούτοι κατέχοντες την Δυτ. Θράκην και ίσως και τμήμα της κοιλάδος του Έβρου ή την γραμμίν Αίνου- Μηδείας, διαθέτουσιν ελευθερίαν κινήσεων προς βορράν και νότον δια συνδυασμού στόλων και στρατών ενδεχόμενης συμμαχίας... Οι Βούλγαροι θέλουσι την κυριαρχίαν επί των Βαλκανίων, ζητούσιν επέκτασιν αυτών προς το Αιγαίον, την Αδριατικήν και την Μαύρην θάλασσαν.

Η Ασία, σιτοβολών της Ευρώπης, είναι και η ήπειρος των πετρελαίων, των πρώτων υλών, στις παραγωγής και της καταναλώσεως της Ευρώπης, τυγχάνει δε πεδίων δράσεως ταύτης και της Αμερικής²... Η κατάκτησις της Ασίας υπό των ξένων θέλει δημιουργήσει- και εδημιούργησεν ήδη- την αντίστασιν των Ασιατών και την μεταξύ των ξένων εμπόλεμον κατάστασιν. Αυτή θα είναι η πολιτική τα μέλλοντος και η Ασία παρουσιασθήσεται, ως και ήδη παρουσιάζεται, το στάδιον των πολεμικών επιχειρήσεων Ευρωπαϊών, Αμερικανών και Ασιατών...

Εκεί οφειλόμεν και οι ημείς να της στρέψωμεν τας προσπαθείας αυτών. Διά τον λόγον δε τούτον έχομεν ανάγκην της δια ξηράς συγκοινωνίας ημών προς την Μικράν Ασίαν.

¹ Τίτλος: **Η στρατιωτική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής: Γιατί απέτυχαν οι προσπάθειές μου στο χρονικό διάστημα 1920 -22 προς αποτροπή της καταστροφής.**

² Οι εξελίξεις θα επαλήθευαν την "ετυμηγορία" του στρατηγού, που διατυπώθηκε το 1928.

Αυτή ήτο η πολιτική του Χαρ. Τρικούπη, αλλά την ηγνώσεν ή εγκατέλειψεν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όστις αντέστη εις ταύτην εν Λονδίνο, παραχωρήσας εις τους Βούλγαρους και αυτήν την Θεσσαλονίκην, διακοπών ούτως ασφαλώς και εις το διηνεκές την προς την Ασίαν χερσαίαν οδόν. Το ίδιον **έπραξε δια της παραχωρήσεως Καβάλας (και ενδοχώρας), αλλά και κατά το 1916 αποπλίσας διά των ξένων την Ελλάδα, με συνέπειαν την εις την ανατολική Μακεδονία εισβολήν και εγκατάστασιν των Βουλγάρων.** Το αυτό απέδειξε και δια της αποβιβάσεως ελληνικού στρατού εις την Μ. Ασίαν. Ότι δε ουδέποτε εσκέφθει σοβαρώς περί αποκτήσεως και ασφαλίσεως της χερσαίας ταύτης οδού απόδειξιν αποτελεί και η ελαφρότης της συντάξεως του προς την Διάσκεψιν των Παρισίων υπομνήματος του, **του απολύτως αμελετήτου και αψυχολογήτου,** διότι ουδέποτε έπρεπε να παραχωρήση εις τους ηττιθέντας και ανίσχυρους προς αντίστασιν Βούλγαρος πριν κοιλάδα του Άρδα, δι ης και μόνης εξασφαλίζεται παρ' ημών η απόκτησις της δυτικής Θράκης και συνεπώς, της προς την Κωνσταντινούπολιν και την Μ. Ασία η χερσαίας συγκοινωνίας ημών. Η σημασία δε της εξασφαλίσεως ταύτης είναι παμμεγίστη.

* * *

Αυτή έπρεπε να είναι και βασιλεύοντος του Κωνσταντίνου, ητο η πολιτική της Ελλάδος προ του μεγάλου πολέμου και μετά αυτόν ακόμη, στάσις φιλική απέναντι της Τουρκίας. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, άρπασας από των χειρών του Κωνσταντίνου την διεύθησιν της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος¹, ερρίφθει εις τον αγώνα κατά της Τουρκίας και της Βουλγαρίας, χωρίς να είναι ησφαλισμένος ούτε προς αντιμετώπισιν του εκ της Βουλγαρίας κινδύνου, ούτε προς σωτηρίαν των εν Τουρκία ελληνικών μεγάλων συμφερόντων. Η Τουρκία διετέθει εχθρικώς προς την Ελλάδα, και όμως κάθ' όλον το διάστημα του μεγάλου πολέμου δεν ετόλμησε να θίξη τον εν αυτή ελληνισμόν, όπως και κατά το 1897, όταν η εκεί ευρισκόμενοι Έλληνες διετήρησαν τα προνόμια, τας κτήσεις αυτών και όσην ελευθερίαν η Τουρκία ήτο ικανή να επιτρέψη εις τους εν τη χώρα ταύτη διαβιούντας Έλληνας... Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παροτρυνόμενος από τους διευθύνοντας τα ίδια αυτών συμφέροντα ξένους, αναλαμβάνει να επιβάλει την "Συνθήκην" των Σεβρών εις την Τουρκίαν, αποβιβάζει εν αυτώ τω λιμάνι της Σμύρνης **μια και μόνη Μεραρχίαν ανεύ μεταγωγικών, άνευ υπηρεσιών, απλώς με την παρτακτήν της μεραρχίας**

¹ Το βενιζελικής εκπόνησης Σύνταγμα του 1911 την ανέθετε στον Ανώτατο Άρχοντα.

δύναμιν, και φέρει τον πόλεμον εν τη καρδιά της Τουρκίας. Η Σμύρνη, μετά την Κωνσταντινούπολιν, είναι εμπορικός πνεύμων της Τουρκίας, αναγκαιοτάτη διά την ασιατικήν Τουρκία, απαραίτητος ίδια τη ζωήν, την κίνησιν και την προαγωγήν αυτής. Πως ήτο δυνατόν να δεχθή η Τουρκία, η Σουλτανική και η Κεμαλική, την απόβασιν ελληνικού στρατού εις την Σμύρνη χωρίς να αντισταθή; Και απορίας άξιον είναι το ότι δεν προέβη **αμέσως** εις εν από τα σηνήθη εκείνα εξοντοτικά κατά των χριστιανών μέσα, δι ων "εστόλισε" την εν Ευρώπη ιστορίαν της. Το μη επίσημον κράτος, ο Κεμάλ, ανέλαβε την κατά των ξένων αντίστασιν, τεθείς επί κεφαλής αντιστάσεως του έθνους του προς ανάκτησιν της ανεξαρτησίας του· αυτή ήτο η εσωτερική εκεί επίδρασις της αμελετήτου αποφάσεως που Ελευθερίου Βενιζέλου. Και αν ακόμη γίνει δεκτόν, ότι παροτρύνθει υπό της αγγλικής πολιτικής προς εξυπηρέτησιν των ιδίων αυτής συμφερόντων, πάλιν ούτος έσπευσεν εις την κατάληψιν της Σμύρνης μη ασφαλείσας την θέσιν αυτού ούτε κατά τον ο χρόνον των πολεμικών δράσεων, ούτε κατά την έκβασιν των πολεμικών επιχειρήσεων. Εδέχθει την εντολήν **υπακούων τυφλώς** εις την πολιτικήν του Λούδ Τζώρτζ, ενώ όφειλε να αναμετρήσασ τας πολεμικάς και στρατιωτικάς δυνάμεις της Ελλάδος και να ασφαλίση την επιχείρησιν από στρατιωτικής και πολιτικής απόψεως. Όφειλε να αποβιβάσει ευθύς αμέσως επαρκή στρατιωτικήν δύναμιν με πλήρη πολεμικήν παρασκευήν για να προβή αμέσως εις τον κυρίον σκοπόν της αποβάσεως. Εις την κατασύντριψιν των στρατιωτικών δυνάμεων του Κεμάλ και την καταστροφήν πολεμικού υλικού και μέσων. Αντί τούτου εδημιούργησε διά της αστόχου αποβάσεως του στρατού εν τη Σμύρνη κατάστασιν αντιδράσεως, εξ ης προήλθον τα εκεί λύπηρα γεγονότα, παραστήσαντα τον ελληνικόν στρατόν ως μέλλοντα να καθυποτάξη την ασιατικήν Τουρκία και περιορίση την ανεξαρτησίαν της, ενώ τιοιάυτη **δεν ήτο η εντολή ην έλαβεν από τον Λούδ Τζώρτζ...**

* * *

Ατυχώς ο Ελ. Βενιζέλος δεν εξησφάλισε την ελευθερίαν της ενεργείας του, δεν εμελέτησε την επιχείρησιν και ευρέθει έπειτα περιπεπλεγμένος εις την ανωμάλως δημιουργηθείσαν κατάστασιν, εξ ης **βεβαίως η Ελλάς δεν ηδύνατο να εξέλθη, έστω και αν η 1^η Νοεμβρίου 1920 έδιδε εις τούτον την εντολήν συνεχίσεως της διαχειρίσεως του Μικρασιατικού...**

Αντί τούτου δεν εξεπλήρωσεν ουδέ το στοιχειώδες καθήκον πολιτικού διευθύνοντος την πολιτικήν εμπολέμου κράτους, την συνομολόγησιν **πραγματικής** συνθήκης ειρήνης. Αλλά ο Βενιζέλος ηστόχησε δύο φορές: Εν Λονδίνω κατά το

1913 και εν Σέβραις. Η αστοχία αυτή έβλαψε την Ελλάδα, διότι όσα επηκολούθησαν παρήχθησαν ακριβώς **διά της κάκιστα συνομολογηθείσης συνθήκης ειρήνης** πρώτον εν Λονδίνω (εξ ης προήλθε ο μετά της Βουλγαρίας πόλεμος του 1913) και εν Σέβραις, όταν **η κάκιστα συνομολογηθείσα συνθήκη ειρήνης** δεν εξησφάλισε την ειρήνη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ...

Η Τουρκία έμεινεν ισχυρά, ως απέδειξεν αμέσως μετ' ολίγον, όταν οι Μεγάλοι ημών Σύμμαχοι, κατά την εποχήν κάθ' ην εξελιπάρουν, εξεβίαζαν και επέζον μέχρι καταδυναστεύσεως ημάς, παρέσχον εις την Τουρκίαν τα υλικά μέσα προς ανασυγκρότησιν του προσωρινώς αποπλισθέντος στρατού αυτής... Η συμμαχική επιτροπή ήνοιξε τας πύλας των αποθηκών, όπου υπό την επίβλεψιν αυτής εφυλλάσοντο πολεμικά υλικά, εις τους Τούρκους και έκλεισε αυτάς εν Καλλιπόλει και αλλαχού εις ημάς τους προασπίσαντας τα συμφέροντα αυτών εν τη Ανατολή. Αλλ' η μη τήρησις της Συνθήκης των Σεβρών έδωκεν ελπίδας εις την Τουρκίαν, ότι ανθισταμένη και αντιδρώσα κατά της Ελλάδος θα ήτο δυνατόν εις αυτήν να επιτύχη την κατάλυσιν της Συνθήκης: **Και την κατέλυσε. Αυτή ήτο η πραγματική αποτυχία της πολιτικής Βενιζέλου...** Η Τουρκία αφέθη ελεύθερη να σχηματίση στρατόν και τον εδημιούργησε. Πρώτον μεν, διότι αφέθη αφρούρητον το συγκεντρωθέν εις διασυμμαχικάς δήθεν αποθήκας υλικόν και δεύτερον, διότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, αναλαβών κατά παραγγελίαν των Δυνάμεων (ή Δυνάμεως τινός, ως έλεγε) την κατάληψιν της Μ. Ασίας, αμελετήτως, αφυχολογήτως και αντιστρατιωτικώς απέστειλε κατ' αρχάς μεν **μια και μόνη Μεραρχίαν**, ακολούθως δε πλείονας **ανεπαρκώς** από ηθικής και υλικής απόψεως συγκεκροτημένας και το **χειρίστον** με την εντολήν να μη και υπερβή ο ελληνικός στρατός ορισμένην τινά συμβατικήν γραμμήν, αντί να αξιώση και θέση ως όρον **sine qua non** τη διάλυσιν πάσης στρατιωτικής ή και ανταρτικής ισχύος του Κεμάλ...

Η αποτυχία δε αυτή της πολιτικής του Ελ. Βενιζέλου από της αρχής της καθόδου αυτού εις Μ. Ασίαν έβλαψεν ανεπανορθώτως την όλην επιχείρησιν και κατέστησε δεινήν την πολιτικήν θέσιν των διαδεξαμένων. Η αμελέτητος ανάληψις της υποθέσεως ευθύνει τον Ελ. Βενιζέλον, αλλά τας συνεπείας της αποτυχίας υποθέσεως μελετηθείσης ούτε από απόψεως στρατιωτικής ούτε από πολιτικής επλήρωσαν άλλοι, εις ους δεν δύναται της να καταλογίση ει μη ότι ανέλαβον την συνέχισιν της, εν τη πεποιθήσει ότι η Μικρασιατική εκστρατεία ήτο ασύμφορος διά την Ελλάδα...

Εις την περίπτωσιν της Μικρασιατικής περιπέτειας οφείλομεν να σταθμίσομεν καλώς και τον όρον τούτον: **Μικρασιατική περιπέτεια!** Διότι το μέγα τούτο εθνικόν ζήτημα ήτο εντελώς περιπέτεια ως ήρχισε και ως ετελείωσε με την επισυμβάσαν τρομεράν καταστροφήν, καίτοι υπήρξε μεγαλούργημα εθνικής αντοχής, εποποιία εθνικής αυτοθυσίας, ηρωισμού και αυταπαρνησεως...»

Αντιφατικές θέσεις Κ. Γ. Ζαβιτζιάνου...

Οι απόψεις του (πρώην υπαρχηγού του Βενιζέλου) Κων. Γ. Ζαβιτζιάνου ¹ θυμίζουν την ειρωνική λαϊκή θυμοσοφική έκφραση «μια στο καρφί και μια στο πέταλο»: Από τη μια πλευρά κακίζη τη λαοπρόβλητη κυβέρνηση, που προήλθε από τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, επειδή ανέθεσε στον ελληνικό λαό να αποφασίσει για την επάνοδο του στρατηλάτη Κωνσταντίνου στο θρόνο του, **από τον οποίο ουδέποτε είχε παραιτηθεί** και δεν έσπευσε να συμμορφωθεί με τις εντολές των γαλλικής, αγγλικής και ιταλικής (!) κυβερνήσεων που αξίναν τη μη επάνοδο. Γιατί έπρεπε να συμμορφωθεί; Επειδή «όφειλε να οδηγεί και όχι να οδηγείται από τον όχλο» (!)² Η επιχειρηματολογία του πρώην υπαρχηγού είναι η ακόλουθη: όπως ακριβώς αρμόζε σε απόφοιτο της Βενιζελικής νοοτροπίας:

« Κράτος μικρόν και αδύνατον, όπως η Ελλάς, το οποίον είχε μάλιστα εκκρεμή τα πλείστα, διά να μη είπω όλα τα εξωτερικά αυτό ζητήματα, όφειλε να μη έλθει εις αντίθεσιν με τας Μεγάλας και μάλιστα νικήτριας τότε δυνάμεις.

Την αντίθεσιν ταύτην έπρεπε να αποφύγη η Ελλάς αντί πάσης θυσίας, φθάνουσα και μέχρις αυτής της εσχάτης υποχωρήσεως, που θα συμπεριελάμβανε και την παραίτησιν από της αξιώσεως της να επανέλθει ο Κωνσταντίνος...» (!)³

Ο αναγνώστης μπορεί να θαυμάσει στη συνέχεια τις αντιφάσεις του «πάλαι ποτέ» κορυφαίο συνεργάτη του (κατά τον Κ. Χατζηαντωνίου) «αξεπέραστου διπλωμάτη, αφθαστού στρατηλάτη και επιτελικού και αρχιτέκτονα των επιτυχιών των Βαλκανικών πολέμων» (!) Βενιζέλου, προσέχουν καταχωριστεί στο προαναφερόμενο πόνημα του:

« Λέγων ταύτα δεν θέλω ουδέ προς στιγμήν να πιστευθεί ότι επιδοκιμάζω την επί του προκειμένου πολιτική της Αντάντ. Κάθε άλλο. Η πολιτική αυτή υπήρξε πρωτοφανής. Τρεις μεγάλοι Δυνάμεις αντιτάσσοντο κατά ενός μικρού και συμμάχου, αλλά συγχρόνως και **κυρίαρχου Κράτους** και επί της ισχύος των

¹ Βλέπε το πόνημα του: **Αι αναμνήσεις του εκ της ιστορικής διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελευθερίου Βενιζέλου όπως την έζησε(1914 -1922)**

² «Όχλος» ήταν το 99%όσων εμήφισαν κατά το δημοψήφισμα! Μη χειρότερα!

³ Η κυβέρνηση δεν είχε καμία «αξίωση»· το 99% του λαού είχε!

στηριζόμενοι παρενέβενον κατά τη ρύθμισιν ζητημάτων εσωτερικής φύσεως, **εναντίον όχι μόνον κάθε ηθικής αρχής** και εναντίον αυτών των επαγγελιών των, τας οποίας ούτοι διεκήρυσαν καθ' όλον το διάστημα το μεγάλο εκείνου πολέμου, όταν διαρκώς επαναλάμβαναν, ότι ο κυριότερος σκοπός, διά τον οποίον επολέμουν, ήτο **να αναγνωρισθή εις τα μικρά κράτη και αποκτήσουν ταύτα το δικαίωμα, ίνα ελευθέρως διαχειρίζονται την κυριαρχικήν αυτών εξουσίαν.**

Αλλ' αι μεγάλοι αυταί Δυνάμεις δεν ήλθον εις αντίφασιν μόνον προς τας γενικάς αρχάς, τας οποίας εχάραξαν ως σκοπούς του πολέμου αλλά **αντέφασκον**¹ και προς τας δηλώσεις, εις τας οποίας ειδικώς προέβησαν, ως προς το πρόσωπο του Κωνσταντίνου κατά την εκρθόνισιν του. Αλλ' επιπλέον η στάσις αυτή αποτελεί παραγνώρισιν και αυτής της Συνθήκης των Σεβρών, ήτις είχεν **απαλλάξει** την Ελλάδα παντός εξωτερικού ελέγχου.

Και, περαιτέρω, αυτός ο Ζωννάρ που ανέλαβε μαζί με την η γαλλικήν κυβέρνηση και εξ ονόματος της ολόκληρον την ευθύνην της **πραξικοπηματικής εκθρονίσεως του Κωνσταντίνου**, ρητώς είχε δηλώσει ότι η τελευταία λέξις ανήκεν εις τον **Ελληνικό Λαό**, ο οποίος μόνος του εν καιρώ και κατά την ιδίαν αυτού θέλησιν θα εκανόνιζεν οριστικώς το ζήτημα.

Αλλά και αυτός ο Ριμπώ, που είχεν αναλάβει την πρωτοβουλίαν, δια να μη είπω ο εκθρονίσας τον Κωνσταντίνον ομιλών εις την Γερουσία της Γαλλίας (15 – 6- 1917), εδήλωσε κατά λέξιν: "**Ανήκει εις την Ελληνική Εθνικήν Συνέλευσιν να είπη την τελευταίαν λέξιν**". Επίσης, την 19- 6 – 1917 ο Ριμπώ, αναγνωρίζων το βάσιμον των αντιρρήσεων της **Ρωσικής Κυβερνήσεως**, απηντά εις η τελευταίαν ταύτην κατά λέξιν: "Αι προστάτηδες Δυνάμεις δεν έχουν άλλον σκοπόν παρά να θέσουν εις ισχύν το Ελληνικό Σύνταγμα, του οποίου αίται είναι αι εγγυήτρια".

Και η Αγγλική κυβέρνηση είχε διαφωνήσει με την Γαλλίαν, τουλάχιστον ως προς τον τρόπον της εκθρονίσεως. Και τούτο, διότι και αυτή έκρινεν, ότι το ζήτημα του βασιλέως της Ελλάδος ανήκεν εις τον Ελληνικόν λαόν. Επίσης, **και η Ρωσική**, δια του υπουργού εξωτερικών Τερετσένκο διεμαρτυρήθη, δια της από 15 – 6 - 1917 νότας της, υποστηρίζουν, ότι η στρατιωτική επιχείρησις του Ζωννάρ "απετέλει παραβίασιν του Ελληνικού Συντάγματος και ειρίσκετο εις αντίθεσιν προς την αρχήν της παρά των ιδίων των λαών διαθέσεως της κυριαρχίας των...»

Ακρως περίεργα πράγματα. Ο ίδιος ο συγγραφεύς που τα επικαλείται, δε διστάζει να ρίξει το λίθο του αναθέματος κατά των κεφαλών λαοπρόβλητης

¹ Η λαϊκή θυμοσοφία στις περιπτώσεις αυτές αναφέρεται στην απονομή στον πετεινό του χαρακτηρισμού «κεφάλω» από το γνωστό τετράποδο της υπομονής ...

κυβέρνησης και ελληνικού λαού, επειδή δεν υπέκυψαν σαν νέοι ραγιάδες στις εντολές των ξένων! Πολιτικοί - και πολιτική - αυτής της δύσμοιρης χώρας...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

« Προς το 2/ 29 σύνταγμα Ευζώνων.

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι ο σύζυγός μου Αθ. Παπακώστας, υπηρετών ως υποδεκανεύς εις τον 6^ο Λόχον, έπεσε μαχόμενος υπέρ της Πατρίδος μας, κατά την προς Άγκυραν προέλασιν των γενναίων μας στρατευμάτων. Μολονότι το πλήγμα είναι βαρύτατον για μένα, προκειμένου περί γάμου διαρκέσαντος μόλις ένα μήνα, εν τούτις είναι υπερήφανη, διότι ο σύζυγός μου εφονεύθη για την Πατρίδα μας και τον Στρατηλάτη Βασιλιά μας...»

18 – 12- 1921 Αικατερίνη χήρα Αθ. Παπακώστα.

«Κύριον Διοικητήν 2/39 Συντ. Ευζώνων.

Εξωδίκως επληροφορήθην ότι ο υιός μου Αναστόπουλος Ιωάννης του Κωνσταντίνου δεκανεύς του 6^{ου} Λόχου, εφονεύθη. Το βαρύ άγγελμα με ανακουφίζει, διότι, εάν αληθεύει, πιστεύω ότι υπέρ Πατρίδος θα έδειξε την δέουσαν γενναιοψυχίαν και ανδρείας.

Παρακαλώ να μου γνωρίσητε το αληθές της ειδήσεως και σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Νικάτε!»

Κ. Αναστόπουλος

Χωρίον Τζίβα Τεγέας Αρκαδίας

§ Ελλάδα, το μεγαλείο σου! Το τότε για το μεταγενέστερο ως τον τερματισμό του συμμοριτοπολέμου, αλλά και το κατά τον απεγνωσμένο κυπριακό αγώνα του Ιουλίου 1974 μεγαλείο σου¹ - γιατί το κατοπινό κατρακύλημα σου μόνο αυτή το χαρακτηρισμό δεν αξίζει...

Όπως ήδη γνωρίζει ο αναγνώστης του Α' τόμου, κατά το δημοψήφισμα, που διενεργήθηκε με υποδειγματική ελευθερία και τάξη (22- 11- 1920) ψήφισαν **1.013.911** πολίτες και από αυτούς οι **10.383** τάχθηκαν κατά της επανόδου τους Στρατηλάτη, **2.405** έριξαν άκυρα ψηφοδέλτια και **1.000. 123** αξίωσαν την επιστροφή στο αξίωμα του, του υπερδιπλασιαστή της χώρας. Τον οποίο είχαν εξοστρακίσει, κατά βάνουσο βιασμό του διεθνούς δικαίου και του (Βενιζελικής εκπόνησης) Ελληνικού Συντάγματος (1911), οι ξένες λόγχες (για να παραδώσουν την εξουσία στον «εθνάρχη») και ο οποίος δεν είχε ποτέ παραιτηθεί από τον θρόνο του.

« Το αποτέλεσμα τούτο έκαμνε βεβαίως εις τον ελληνικόν λαόν» σχολιάζει ο Αλέξανδρος Α. Οικονόμου (**Πέτρος Προτοπαπαδάκης, 1859- 1922: Ένας άνθρωπος και μια εποχή**). «Καταδεικνύε την υπερηφάνειαν του και την προσήλωσιν εις τα αισθήματα της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας...».

Στις 26 Νοεμβρίου 1920 ο (εκλεγμένος από το λαό και όχι διορισμένος με τελεσίγραφα «γκαουλάιτερ») πρωθυπουργός Δημ. Ράλλης γνωστοποίησε τηλεγραφικά στον Κωνσταντίνο το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και παρακάλεσε να επανέλθει στην πατρίδα, διά του θωρηκτού **Αβέρωφ** που έπλεε ήδη προς τη Βενετία. Ο στρατηλάτης αναχώρησε από τη Λουκέρνη, μαζί με την οικογένειά του, την 1^η Δεκεμβρίου, αποβιβάστηκε στην Κόρινθο και ανήμερα του Αγίου Νικολάου έφτανε σιδηροδρομικά στην πλατεία Λαυρίου. Εκατοντάδες χιλιάδες συμπατριώτες του, από την πρωτεύουσα το επίνειο, το Μοριά και άλλες περιοχές είχαν κατακλύσει τους δρόμους από τους οποίους θα διερχόταν η πομπή. Η προσέγγιση της αμαξοστοιχίας στο σταθμό χαιρετίστηκε από τα πυροβολεία του Λυκαβηττού και ουρανοψείς ζητωκραυγές («Έρχεται! Έρχεται!»)έσεισαν την Αθήνα, ενώ οι καμπάνες των εκκλησιών ηχούσαν χαρμόσυνα και οι Έλληνες πατριώτες σκαρφάλωσαν κατά εκατοντάδες στις στέγες των βαγονιών, πριν ακόμα σταματήσει το τρένο.

¹ Προδομένου ανέσχυντα από πολιτικούς για χάρη της ανάκτησης της εξουσίας - γιατί δεν άνοιξε ούτε πρόκειται ποτέ να ανοίξει ο «φάκελος της Κύπρου»; Βλέπε το πόνημα μου **η Ελλάς ξανασταυρώνεται**

Ο Κωνσταντίνος - στον οποίο η εξορία είχε προσθέσει πολύ περισσότερα χρόνια από τα περίπου τρία και μισό της απουσίας του - κατέβηκε στην αποβάθρα με στολή αρχηστρατήγου και ολόγυρα χιλιάδες χέρια τεντώνονταν προς το μέρος του και από αναρίθμητα μάτια έτρεχαν ποτάμι τα δάκρυα. Στη συρόμενη από έξι άλογα πρώτη άμαξα κατέλαβαν θέσεις το βασιλικό ζεύγος και ο δευτερότοκος αδελφός του στρατηλάτη Γεώργιος (ο Κρής) και στην επόμενη τα τέσσερα τέκνα του Κωνσταντίνου και της Σοφίας.¹ προπορευόταν τα αυτοκίνητα του φρουράρχου της πρωτεύουσας, τον μεγάλο Αυλάρχη και τριών στρατηγών, πενήντα έφιπποι αξιωματικοί και διμοιρία ευζώνων της ανακτορικής φρουράς, αλλά και το Δημοτικό Συμβούλιο. Ο Κωνσταντίνος στεκόταν όρθιος και χαιρετούσε τα πλήθη που αλάλαζαν. Η πομπή κατευθύνθηκε στη Μητρόπολη, τα τέκνα του και ο πρωθυπουργός εξήλθαν στον εξώστη των ανακτόρων. Ο Κωνσταντίνος κατόρθωσε να διαβάσει το διάγγελμα του μετά από ένα ολόκληρο εικοσάλεπτο, καθώς οι ιαχές της λαοθάλασσας δεν του επέτρεπαν να μιλήσει. Η φωνή του παλλόταν από συγκίνηση και απέπνεε τη γνώριμη ντομπροσύνη και ειλικρίνεια του· ο λαός (ένιωθε και οι ακατάλυτοι δεσμοί του με τον πολυαγαπημένο ηγεμόνα σφυρηλατήθηκαν ακόμα περισσότερο. Επρόκειτο για μια αμοιβαία αγάπη, ικανή να μετακινήσει και όρη. Τα πράγματα θα πορεύονταν διαφορετικά, αν οι πικρίες, οι διωγμοί, το συνεχές άγχος της εξορίας δεν είχαν υποσκάψει την υγεία του και αν στον κακοήθη όγκο του εθνικού διχασμού (που είχε προκαλέσει, κατά δική του μεταγενέστερη ομολογία στη βουλή ο δήθεν «εθνάρχης») δεν είχαν προστεθεί τα συγκρουόμενα συμφέροντα των τότε Μεγάλων. Είχε γράψει ο ίδιος το εμπνευσμένο διάγγελμά του:

« Έλληνες

§Εις έσεται ο σκοπός του βίου μου²: Να αποδειχθώ αντάξιος της αγάπης του ελληνικού λαού, διά της αφοσιώσεως μου εις την εξυπηρέτησιν των δικαίων συμφερόντων αυτού και εν τη αυστηρά τηρήσει του συνταγματικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Θέλω δε επιδιώξει εσωτερικώς μεν την εν τη ενότητα γαλήνην, εξωτερικώς δε τη συμπλήρωσιν της εθνικής αποκαταστάσεως, στηριζομένης επί του ηρωικού ημών στρατού. Η ενότης, συνεπαγομένη την γαλήνην και την επίδοσιν του λαού εις τα έργα του, θα ασφαλίση την ευημερίαν της χώρας και θα πολλαπλασιάση τας δυνάμεις αυτής προς επίτευξιν των εθνικών σκοπών και στόχων.

¹ Ο διάδοχος Γεώργιος βρισκόταν στο Βουκουρέστι, κοντά στην – τότε- μνηστή (και αργότερα σύζυγό του) Ελισάβετ, ενώ ο Αλέξανδρος είχε πρόσφατα εγκαταλείψει τα εγκόσμια...

² Δυστυχώς δεν του απέμεναν παρά δύο - και κάτι – έτη ζωής...

Ακολουθών δε εις την εξωτερικήν ημών πολιτικήν την πατροπαράδοτον κατεύθυνσιν, την από της εθνικής παλιγγενεσίας και προ της ιδρύσεως του Βασιλείου εγκαινιασθίσα και ανταπροκρονομένη προς το αίσθημα ημών, θα καταβάλω πάσαν προσπάθειαν διά την εμπέδωσιν αγαθοτάτων σχέσεων μετά των μεγάλων Συμμάχων Δυνάμεων και δια την επίρρωσιν των προς την γενναίαν σύμμαχον μας Σερβίαν δεσμών».

Δεν επρόκειτο για συγκλονιστικό κήρυγμα ομοψυχίας και ενότητας; Για προτροπή λήθης στο εντονότατο πικρό "χθες"; Για πατρικό χέρι τεντωμένο με αυθεντική αγάπη και βασιλική μεγαλοψυχία προς όλες τις κατευθύνσεις, χωρίς το παραμικρό ίχνος ρεβανσισμού, χωρίς ένα έστω κόκκο εκδικητικής ή ανταποδοτικής διάθεσης;

Ήταν ο Βασιλεύς- σύμβολο η γνήσιου πατριωτισμού και υποδειγματικής ενότητας. Χωρίς, δυστυχώς, ανταπόκριση από την πλευρά των ξενόδουλων και μαριονετών των συμφερόντων τρίτων χωρών, εξαιτίας αβησσαλέων, όσο και παντελώς αδικαιολόγητων παθών και μίσους...

Τα ψεύδη για τις «κυρώσεις»...

Την προτελευταία ημέρα του Νοεμβρίου 1920 ο Βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα επέδωσε διακοίνωση στην ελληνική κυβέρνηση, με την οποία ανακοίνωνε ότι η χώρα του ως μέρος της επιτροπής Δ.Ο.Ε.¹ δεν ενέκρινε την έκδοση **εσωτερικού** δανείου ανερχόμενου σε 400. 000.000 δραχμές. Και η Γαλλία γνωστοποιούσε «αναστολή της οικονομικής ενίσχυσης της χώρας». **Prima facie**, για τους επιδερμικούς (όσους και φαιδρούς) «ιστορικούς» (της δεκάρας), αυτό σήμαινε, ότι οι Αντατικοί - όπως ορθότατα υπογραμμίζει ο Ν. Α. Αντωνάκας (ο.π)- «έπαυσαν την προς την Ελλάδα ενίσχυσιν των, επειδή κατεψηφίσθη παρά του ελληνικού λαού ο τύραννος διάκονος των και επειδή, παρά την ανακοίνωσιν των, επανήλθεν εις τον θρόνον του ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος... Τούτο είναι αναληθέστατον! **Αφού είναι γεγονός ότι οι σύμμαχοι ούτε κατά την εποχήν Βενιζέλου εβοήθησαν την Ελλάδα εις την μικρασιατικήν εκστρατείαν, τουναντίον... μάλιστα ενίσχυσαν και ενίσχυνον διαρκώς και παντιοτρόπως τον κεμαλικό στρατόν...»**

Και στον οικονομικό τομέα; Ποια ακριβώς είναι η πραγματικότητα και η αλήθεια;

¹ Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου.

Όταν ο Σάρλ Ζονάρ είχε εξαναγκάσει με τα τελεσίγραφα του σε αποχώρηση (χωρίς παραίτηση) τον Κωνσταντίνο από τον θρόνο του, η παραδομένη στα χέρια του Βενιζέλου Ελλάδα χρειαζόταν επείγοντως μεγάλα χρηματικά ποσά. **Η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες** συμφώνησαν να της προκαταβάλλουν από **10.000.000 λίρες στερλίνες**, η καθεμία, με την πρώτη και τη δεύτερη να πρόσθετουν αργότερα από άλλα 2.000.000. Στην πράξη, για λόγους προστασίας των δικών τους νομισμάτων, εξουσιοδότησαν την δότη κυβέρνηση του «εθνάρχη» να εκδώσει νέο χαρτονόμισμα ως στις συμπλήρωση των προαναφερόμενων ποσών, ενώ εκείνες αναλάμβαναν τη δέσμευση να της χορηγήσουν τα υπεσχημένα **έξι μήνες μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης (!)** Επιπλέον, είχε συμφωνηθεί να καταβάλει **ως δάνειο η εθνική τράπεζα της Ελλάδος στην Αγγλία και στη Γαλλία (!)** τα ποσά, που θα ήταν αναγκαία για τη συντήρηση των στρατευμάτων των δύο χωρών στη Μακεδονία, ώστε να μην υποχρεωθούν οι λαμπρές αυτές... «Προστάτριες δυνάμεις» να εξάγουν συνάλλαγμα τους στη δική μας χώρα. **Το χρέος της Γαλλίας** από αυτή τη δανειοδότηση (!) ανήλθε τελικά σε **12.000.000 λίρες στερλίνες**. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι την εποχή εκείνη η αξία της δραχμής ανήκε στις υψηλότερες τιμές συναλλάγματος στην Ευρώπη. Όταν καταποντίστηκε ο Βενιζέλος στις εκλογές, η Αγγλία είχε ήδη εξόφληση το χρέος της (6.000.000 λίρες) προς την εθνική τράπεζα της Ελλάδος, οι Η.Π.Α είχαν καταβάλει περίπου 3.200.000 λίρες, αλλά **η Γαλλία δεν είχε πληρώσει ούτε μία δραχμή!** Το ποσό των 12.000.000 σε χρυσό, που είχε δοθεί από την Βενιζελοκρατούμενη Ελλάδα στους Γάλλους πέρα από το χρέος των δευτέρων προς την πρώτη, δεν το αρνούσαν η γαλλική πλευρά, αλλά όταν η Αθήνα προσέφυγε στο Διεθνές Δικαστήριο της οι (ψευτο) δημοκράτες του Παρισιού αντέταξαν σειρά από πιθανόν ανταπαιτήσεων. Όπως έγραψε στο φύλλο της 17- 12 - 1929 της Washington Post ο William Martion, «η Γαλλία δεν είχε διαγράψει το χρέος της Ελλάδος που προερχόταν από εφόδια τα οποία της χορηγήθηκαν - και με τον τρόπο αυτό της αποσπούσε χρήματα και με τα δύο χέρια. Δηλαδή, έκανε στην Ελλάδα το ίδιο ακριβώς που διαμαρτυρόταν, ότι διέπραταν εις βάρος της οι Ηνωμένες Πολιτείες- ή μάλλον, κάτι ακόμα χειρότερο...»

Σχολιάζει ο αρχηγός ποίησης Ιντέλιτζενς Σέρβις σερ Μπάζιλ Τόμσον (ο.π):

« Το αστείο- ή τραγικό;- της υπόθεσης ήταν ότι, μόλις ο ελληνικός λαός απέκτησε το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της βούλησης του στις κάλπες και έδωσε με τις κλοτσιές τον ευνοούμενο της Γαλλίας, οι μεγάλοι... υπερασπιστές του

διεθνούς δικαίου τον τιμωρούσαν για το θράσος του να έχει δική του (και όχι επιβαλλόμενη από τους ξένους) γνώμη.

Και στο διεθνές δίκαιο καθιερωνόταν μια νέα αρχή: ότι ένας οφειλέτης έχει το δικαίωμα να αρνηθεί να πληρώσει τα χρέη του, όταν δεν του αρέσει ο πιστωτής του.

Αρκεί ο οφειλέτης να είναι Μεγάλη Δύναμη...»

* * *

Ποιοι ήταν οι «απότακτοι» που επανήλθαν στο στράτευμα; Εκείνοι που είχαν συγγράψει τις εποποιίες των δύο Βαλκανικών πολέμων, υπό τον Κωνσταντίνο ως Στρατηλάτη και το επιτελείο του (με τον Βενιζέλο να εκδίδει, από το γραφείο του στο υπουργείο Στρατιωτικών, κάποιες διαταγές επιπέδου νηπιαγωγείου, οι οποίες κατέληγαν εκεί όπου τους άρμοζε: Στον κάλαθο των αχρήστων...) Και που είχαν απομακρύνει, για λόγους επαίσχυντα κομματικούς, κατά τη τελευταία τριετία, έχοντας, φυσικά, πολύ μεγαλύτερες εμπειρίες, γνώσεις και ικανότητες από τα Βενιζελικά τσιράκια. Τα οποία είχαν προωθηθεί κατά δύο ή και τρεις βαθμούς, ανάλογα με την ποσότητα λιβανιού, που είχαν καταναλώσει για να θυμιατίζουν τον «απαράμιλλο διπλωμάτη, στρατηλάτη, επιτελικό, αρχιτέκτονα» , αλλά και αγρονόμο- τοπογράφο, ηλεκτροσυγκολλητή, αρχιθαλαμηπόλο, δασονόμο και αρχιτρικό (των Μεγάλων). «Η επαναφορά των εις τας τάξεις του στρατού» εύστοχα σχολιάζει ο Ν. Α. Αντωνακέας (ο.π) «ήτις παρείχε την εγγύησιν της εις στιβαράς χείρας αναθέσεως των διαφόρων διοικήσεων και της προσηλώσεως του στρατού εις τα καθαρώς στρατιωτικά αυτού καθήκοντα, δεν εχρησιμοποιήθη, ως όφειλε, καταλλήλως παρά της κυβερνήσεως και του (νέου) αρχιστρατήγου. Εκείνη και αυτός, υπείκοντες εις την επιθυμίαν της ειλικρινούς συνδιαλλαγής και γεφυρώσεως του χάσματος- όπως ελέγετο τότε- φοβούμενοι δε τας ξενικάς επικρίσεις, ανεδείχθησαν λίαν φειδωλοί εις την καταδίωξιν ορισμένων κακοηθεστάτων και βδελυρών πράξεων της αντιθέτου μερίδος και εις την παροχήν στοιχειώδους δικαιοσύνης, εις τους τόσα δεινά υποστάντας αποτάκτους αξιωματικούς...»

Τι υποστηρίζουν έκτοτε οι αξιοθρήνιτοι «εθναρχικοί» υμνολόγοι; Ότι δήθεν οι απότακτοι αγνοούσαν τις συνθήκες του νεότερου (;) πολέμου, ενώ οι κομματικοί "κύνες" του Βενιζέλου «είχαν αποκτήσει την πείρα του πολέμου και αυτοί έπρεπε να παραμείνουν στις διοικήσεις των μεγάλων μονάδων». Αστειότητες: Ο Α' Π.Π δεν ήταν κανένας «νεότερος πόλεμος». Και στις ελάχιστες μάχες, στις οποίες

έλαβαν μέρος ελληνικές μονάδες η ανώτατη η ηγεσία ανήκε σε Ανατατικούς. Το χειρότερο: Αφου οι κομματισμένοι φίλοι του Βενιζέλου βρέθηκαν από τη μια ημέρα στην άλλη από ταγματάρχες στο βαθμό του υποστράτηγου, οι ανακαλούμενοι είχαν τώρα ιεραρχικά ανώτερους τους πρώην υφιστάμενους τους (!) Η λογικότατη δυσφορία υποχρέωσε την κυβέρνηση (του λαού και όχι του Ζονάρ και του Σαράιγ) να προβεί σε προαγωγές, με συνέπεια τη δημιουργία δυσανάλογου όγκου ανώτερων και ανώτατων αξιωματικών. Ο Αν. Παπούλας, για να μην προκαλέσει δυσαρέσκεις προς το πρόσωπό του, διατήρησε στις περισσότερες διοικήσεις τους προηγούμενους (άθλια, κομματισμένους) ηγήτορες. Αποτέλεσμα; Την αγαθή προαίρεση της κυβέρνησης οι «αμυνίτες» την εξέλαβαν ως αδυναμία και συνέχισαν, άλλοτε εμφανώς και άλλοτε λαθραία, τη φατριαστική δραστηριότητά τους. Ο Ν. Πλαστήρας, λ.χ., είχε σε μία τριετία προαχθεί από λοχαγός σε συνταγματάρχη!

Στον εξωτερικό χώρο, ολόκληρος ο πλανήτης πληττόταν ήδη από την οικονομική ύφεση, που κανόνα διαδέχεται τους πολυαίμακτους πολέμους, πολύ περισσότερο όταν το εργατικό δυναμικό στερήθηκε από σχεδόν **δέκα εκατομμύρια άντρες** νεαρής ηλικίας, οι οποίοι έχασαν τη ζωή τους στη σύγκρουση αποικιοκρατών - στρατοκρατών. Ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδος, τα περισσότερα φορτηγά σκάφη της "έδεσαν" σε λιμάνια, το οικείο συνάλλαγμα διότι και σημαντικότερα, χιλιάδες ναυτικοί έμειναν άνεργοι, ενώ, παράλληλα ανθρακωρυχεία έκλεισαν και οι τιμές προϊόντων, όπως το βαμβάκι, η ζάχαρη, τα σιτηρά και άλλα πραγματοποίησαν θεαματικές- βουτιές.

Η Γαλλία, αντιδρώντας στον αγγλικό ιμπεριαλισμό και προκειμένου να προσεταιριστεί την αναδύομενη Κεμαλική Τουρκία, απαιτούσε την άμεση και ριζική αναθεώρηση της έωλης «Συνθήκης» των Σεβρών, που δεν είχε νομική οντότητα, αφού δεν είχε επικυρωθεί από το Κοινοβούλιο καμιάς χώρας από όσες την είχαν μονογράψει, ούτε καν από τη Βενιζελοκρατούμενη Ελλάδα! Από την πλευρά του το Λονδίνο δεν ήταν διατεθειμένο να στερηθεί των εξυπηρετικών των δικών του συμφερόντων «καλών υπηρεσιών» της χώρας μας. Και, επειδή η Διάσκεψη των Μεγάλων, που είχε λάβει χώρα, στις 29-1- 1921, στην αγγλική πρωτεύουσα, είχε οδηγηθεί σε αδιέξοδο εξαιτίας διαφωνιών τους κυρίως για το Γερμανικό, αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί νέα συνεδρίαση στις 21- 2- 1921. Σε αυτήν προσκλήθηκαν και αντιπρόσωποι των ελληνικής και τουρκικής (σουλτανικής) κυβερνήσεων, αλλά και του Μουσταφά Κεμάλ, για διακανονισμό του Ανατολικού ζητήματος με βάση τις τροποποιήσεις, που θα επιφέρονταν στη

διαβόητη «Συνθήκη»- από τη η μονογράφιση της οποίας δεν είχε παρέλθει ούτε καν ένα εξάμηνο...

Ο πρωθυπουργός Δημ. Ράλλης ανακοίνωσε στους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων, που του επέδωσαν τη σχετική πρόσκληση, ότι θα ηγούνταν ο ίδιος της ελληνικής αντιπροσωπείας. Αλλά τόσο η πλειοψηφία των μελών του υπουργικού συμβουλίου, όσο και η κοινή γνώμη προτιμούσαν την αποστολή αυτή να αναλάβει ο Δημ. Γούναρης. Όχι μόνο επειδή έγινε γνωστό ότι ο Δημ. Ράλλης έπασχε ήδη από ανίατη νόσο (κακοήθη όγκο), αλλά και επειδή ο ηγέτης του Λαϊκού Κόμματος ήταν ο κορυφαίος εκλεκτός του λαού και επιπλέον ήταν προικισμένος είναι κατά πολύ μεγαλύτερες ικανότητες... Ο πρωθυπουργός ήταν ανυποχώρητος την αξίωση του, οπότε ο Δημ. Γούναρης υπέβαλε, στις 22- 1- 1921, την παραίτηση του από το αξίωμα του υπουργού των Στρατιωτικών και την επόμενη ο πρωθυπουργός δήλωσε στον Ανώτατο Άρχοντα ότι παραιτείται ολόκληρη η κυβέρνηση.

Ο Βασιλεύς κάλεσε τον Δημ. Γούναρη και αυτός υπέδειξε την ανάθεση της πρωθυπουργίας στο (γνωστό για τα φιλαντατικά του φρονήματα) Νικ. Καλογερόπουλο, μέχρι τότε υπουργό των Οικονομικών. Η νέα κυβέρνηση ορκίστηκε στις 24, με μοναδική μεταβολή την ανάληψη του χαρτοφυλακίου του Επισιτισμού και προσωρινά¹ και των Οικονομικών από τον Π. Πρωτοπαπαδάκη, και με την προοπτική να τεθεί επικεφαλής της αντιπροσωπείας μας στο Λονδίνο ο περισσότερο ενδεδειγμένος από όλους Δημ. Γούναρης.

* * *

Ο Ελ. Βενιζέλος σπεύδει να торπιλίσει την ελληνική αποστολή, με τη συνέντευξη του της 3- 2- 1921 προς την κραυγαλέα πλέον φιλοτουρκική (ημιεπίσημη) εφημερίδα **Le Temps**, κατά την οποία: «Το μεταξύ εμού και του Κωνσταντίνου διανιγέν χάσμα² είναι απολύτως αδύνατον να γεφυρωθεί και να υπάρξει οιαδήποτε συνεργασία σήμερα και αύριο και πάντοτε» και « ο λαός θα τον απέπεμπε καθ' ον τρόπον τον ανεκάλεσε και θα παραμείνη εις την ιστορίαν της χώρας ως απλούν επεισόδιον³». Πρόσθεσε, ακόμα, τα εξής τουλάχιστον περίεργα, τα οποία **φαινόταν** ότι τα ανακάλυπτε **τότε**, μετά την (διά λαϊκού λακτισμού) αποπομπή του από την εξουσία· στην πραγματικότητα επρόκειτο για **διαπιστώσεις** του, που τον είχαν οδηγήσει στην απόφαση για διενέργεια εκλογών τις οποίες **γνώριζε** πως θα τις έχανε πανηγυρικά και **επιθυμούσε** να απαλλαγεί από την δοτή

¹ Το «προσωρινά» (που αποδείχθηκε, όπως συμβαίνει συνήθως, μονιμότερο του μόνιμου ...) σχετιζόταν με την κατάσταση της εύθραυστης υγείας του...

² Ποιος το είχε προκαλέσει;

³ «Απλούν επεισόδιον» ο υπερδιπλασιαστής της χώρας!

δικτατορική του εξουσία, ώστε να φορτώσει στους διαδόχους του την αποτυχία της δίκης του πολιτικής στη Μικρά Ασία- αποτυχίας την οποία θεωρούσε πλέον περισσότερο από βέβαιη:

«Θεωρώ, πάντως» συνέχιζε στην προαναφερόμενη συνέντευξη, «ότι, εάν η οικονομική κατάσταση της Ελλάδος καθίστατο απροχώρητος, ο ίδιος ουδόλως θα εδίσταζον να εγκαταλείψω κατακτηθέντα εδάφη εις την Μικράν Ασίαν και θα περιοριζόμουν εις την κατοχήν μόνον της παραχωρηθείσης διά της Συνθήκης των Σεβρών¹ χώρας (!) και της Κοιλιάδος του Μαιάνδρου και εις την άμυνα εν τη περιοχή ταύτη, δια τριών Μεραρχιών, ήτοι διά 45.000 ανδρών, προς συγκρότησιν των οποίων θα επήρουν δύο μόνον ηλικίας κληροτών και εθελονταί (;) και ούτως η κυβέρνησις θα ηδύνατο να αποστράτευση τους κληθέντας έφεδρους...»

Η συμβουλή- προτροπή είχε την ίδια αξία με την αρχική του απόφαση να δεχθεί της επιθυμίας του φίλου, πάτρωνα και προστάτη του (μετά τους Γάλλους..) Εβραιοάγγλου Ντέιβιντ (Δαβίδ) Λόιντ Τζόρτζ (ενδιαφερόμενου για τα πετρέλαια και τα άλλα βρετανικά συμφέροντα), παραγνωρίζοντας την έγκαιρη (1915) προειδοποίηση της στρατηγικοεπιτελικής ιδιοφυίας του Ιωαν. Μεταξά, κατά την οποία «οιονδήποτε εγχείρημα εις την Μικρά Ασία δεν θα είναι μόνον πράξις καταστροφική, αλλά πράξις **οιονεί αυτοκτονίας**». Ήδη ο Κεμάλ είχε δημιουργήσει εντυπωσιακά ογκώδεις και αξιόμαχες (επρόκειτο για «τζιχάντ», ιερό πόλεμο για τους Τούρκους!) στρατιωτικές δυνάμεις και η βεβαιότητα ότι θα ήταν δυνατό να διατηρηθεί με μόνο 45.000 άντρες ένα προγεφύρωμα κυκλωμένο που από παντού από μια φανατισμένη και άγρια ανθρωποθάλασσα είτε κυριολεκτικά **νηπιακού επιπέδου**. Και καταδεικνύει τη φαιδρότητα και το ανιστόρητο του λιβανιστικού ισχυρισμού, ότι ο τολμητίας ήταν «ασύγκριτος και απaráμιλλος στρατηλάτης και επιτελικός» (!) Δεν αποκλείεται να ήταν- για τους παιδικούς πετροπόλεμους στις γειτονιές...

Αλλά αυτό που έντεχνα δόλεια και έμμεσα παρακινούσε τους διάδοχους του να πράξουν, ο ίδιος (ασφαλώς!) δεν είχε πράξει **μόλις τρεις μήνες ενωρίτερα**. Αλλά, αν προέρχονταν **τόρα** σε τέτοια «αποχωρητική» απόφαση ο Βασιλεύς και οι διάδοχοι του Βενιζέλου, δεν θα διατυπώνονταν εναντίον τους κατηγορίες για «εσχάτη προδοσία επί εγκαταλείψει ελληνικών εδαφών»; Ο « ασύγκριτος... αρχιτέκτονας... δεν είχε προειδοποιήσει, το Νοέμβριο 1920, μόλις έφτασε στη

¹ Ποιας «Συνθήκης των Σεβρών»; Ίσχυε, αφού δεν την είχε εγκρίνει διά νόμου **ούτε μία από τις χώρες** που την είχαν μονογράψει ως σχέδιο; Ουδέποτε υπήρξε νομικά ισχυρή και εφαρμόσιμη με βάση το διεθνές δίκαιο «Συνθήκη των Σεβρών»...

γαλλική πρωτεύουσα, τους διαδόχους του πώς, αν μετέβαλαν τη μέχρι τότε δική του πολιτική, θα ήταν **ένοχοι προδοσίας κατά της χώρας και του λαού**;

Η ελληνική αντιπροσωπεία, με επικεφαλής τον πρωθυπουργό Νικ Καλογερόπουλο (καθήκοντα «πρωθυπουργεύοντος» ανέλαβε ο Δ. Γούναρης), αναχώρησε, με τη θαλαμηγό **Νάρκισσος**, στις 10-2- 1921(ν.ημ), για την Ιταλία και συνέχισε σιδηροδρομικά για την αγγλική πρωτεύουσα, με ενδιάμεση στάση στο Παρίσι, προκειμένου ο αρχηγός της να συναντήσει το Γάλλο ομόλογο του Αριστίντ Μπριάν.

Το δρομολόγιο προς τον όλεθρο και την καταστροφή, που είχε καταστρώσει και είχε θέσει σε εφαρμογή ο «εθνικός ολετήρας» Ελ. Βενιζέλος («Μπενύ Σελόν»), συνεχιζόταν με τρόπο αμείλικτο προς το αιματηρό τέλος της τραγωδίας.

Ποιος θα ανέκοπτε την τρομερή κατολίσθηση, αφού οποίος διανοούνταν να μην ακολουθήσει την ντορό του «εθνάρχη» είχε ήδη ανακηρυχθεί από αυτόν ένοχος εσχάτης προδοσίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ
Η «ΕΠΑΧΘΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ»
ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

§ «Ο πόλεμος προς τον Κεμάλ, μακρός και αβέβαιος, είναι (οιονδήποτε και εάν έχει αποτέλεσμα, έστω και ευνοϊκόν) το συμπλήρωμα πολιτικής εμπειρίας και επιπολαιάς, παν άλλο αποσκοπούσης ή την εκπλήρωσιν των εθνικών πόθων. Με την υπογραφή της ειρήνης δεν κάνουν ούτε το πρώτον βήμα. Η ειρήνη δεν είναι άλλο τι ειμή η συμφωνία μετά των Συμμάχων, η οποία έδει να είχε γίνει προ της εισόδου μας εις τον πόλεμον. Μένει δε εις την ράχην μας η εκτέλεσις μετά την πολυετή εξάντλησιν, με αμφίβολον την μέχρι τέλους υποστήριξιν των Άγγλων, με βεβαία την αποχήν αν μη και αντίπραξιν, των Γάλλων και των Ιταλών...»

Ιωάννης Μεταξάς

(Επιστολή του προς τον Γ. Στρέιτ, 3- 7- 1920)

§ «Η Μικρασιατική εκστρατεία επ' ουδενί λόγω έπρεπε να επιχειρηθεί, καθ' ον χρόνον εγένετο, υφ' ας το Κράτος και το Ελληνικόν γέννος περιστάσεις ευρίσκοντο δια της οδού δι ης αυτή επεχειρήθη, υφ ους όρους διπλωματικούς ανελήφθη, υφ' ας συνθήκας εθνολογικός και τέλος γεωγραφικός, διαπλάσεως και εκτάσεως ευρίσκεται η Μικρά Ασία. Μόνον άφρων, θα ετόλμων να είπω, θα ήτο δυνατόν να συλλάβη τοιούτον σχέδιον πολιτικής και στρατιωτικής ενεργείας, να προβή εις εκτέλεσιν τοιαύτης υπερποντίου εκστρατείας, λίαν ρισοκινδύνου και αμφιβόλου τελικής και οριστικής επιτυχίας, απαιτούσις δε κολοσσιαίας θυσίας και δυσβάσταχτα διά το ελληνικόν κράτος λαόν βάρη...»

Υποστράτηγος Κων. Γουβέλης¹

(Αρχηγός της Επιτελικής Υπηρεσίας του Στρατού)

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι ο πρίγκιπας Νικόλαος, αλλά και ο Δημ. Μάξιμος - όχι εξίσου έντονα και ο Γεωργ. Στρέιτ - είχαν αναπτύξει δραστηριότητα συμφιλιωτικής μορφής, κυρίως κατά το θέρος των 1920 και πριν από την (προβλεπόμενη και επιθυμητή από τον ίδιο) συντριβή Βενιζέλου και Κόμματός του στις εκλογές του της 1/ 14 Νοεμβρίου, προκειμένου να υπάρξει, έστω και σχετική, η γεφύρωση του χάσματος (δημιουργήματος του «εθνάρχη») μεταξύ των δύο (εξαιρετικά άνισων, βέβαια) μερίδων του λαού. Προς το συμφέρον, φυσικά, του έθνους, που είχε εμπλακεί (από «άφρονα», κατά τον Αρχηγό της επιτελικής Υπηρεσίας του Στρατού στρατηγό Κων. Γουβέλη) στην καταδικασμένη **a priori** σε αποτυχία (και μάλιστα οδυνηρότατη) μικρασιατική περιπέτεια. Η προαναφερόμενοι εισηγήθηκαν στον εξόριστο στην Λουκέρνη Στρατηλάτη Κωνσταντίνο την έκδοση

¹Εμπιστευτικό σημείωμα του προς τον υπουργό Στρατιωτικών (31 -1- 1921) .

(Ιουνίο ή Ιούλιο) διαγγέλματος του προς τον ελληνικό λαό, με τη μορφή **beau geste**¹, με το οποίο να θέτει τις υπηρεσίες του στη διάθεση της Ελλάδος, «αναμφιβόλως ο Βενιζέλος θα αρνηθεί», περιγράφει ο πρίγκιπας², «αλλά ο κόσμος, οι αντίθετοι προς αυτούς όσο και οι οπαδοί του, οι Έλληνες και ξένοι, δεν μπορεί παρά να επικρατήσουν».

§ Ο Κωνσταντίνος δεν είχε αντίρρηση, ωστόσο, διατηρούσε ορισμένες επιφυλάξεις και δισταγμούς, για το λόγο που παραθέτει ο αδελφός του Νικόλαος: «Η κοινή γνώμη και εις την Ελλάδα και εις την αλλοδαπήν είναι εναντίον της (μικρασιατικής) επιχειρήσεως, τη στιγμή όπου όλος ο κόσμος φέρει ειρήνη το ησυχία. Διερωτάται, συνεπώς, ο Βασιλεύς ποιον αντίκτυπον θα είχε την ώρα εκείνην οιαδήποτε δηλώσις του. Φαίνεται ότι **η πρότασις Βενιζέλου, όπως αναλάβη ο Ελληνικός Στρατός την ειρήνευσιν της Μ. Ασίας και την επιβολή των όρων επι της Τουρκίας**, να μεν έγινε δεκτή από τον Λόιδ Τζόρτζ (και **μόνον από αυτόν** κατόπιν εντόνων αντιρρήσεων στρατιωτικής φύσεως, τας οποίας προέβαλλον οι στρατάρχαι Φος και Γουόλσον), εν τούτοις η ιδέα μιας νέας εκστρατείας αναλαμβανομένης από την Ελλάδα, με κάποιαν (αόριστον) ηθικήν υποχρέωσιν εκ μέρους της Αγγλίας όπως έλθη εις βοήθειαν της Ελλάδος εν περιπτώσει κινδύνου, είχε **πολύ κακήν απήχησιν** εις τον Αγγλικόν και τον Γαλλικό Τύπον: **Ομιλούν καθαρά περί ελληνικού ιμπεριαλισμού και περί των κινδύνων μιας τοιαύτης εκστρατείας!**»

Όπως βεβαιώνει στο έργο του **Πολιτικά Αναμνήσεις** ο Απ. Αλεξανδρής³, μετά από σχετική επιστολή του, ο Ελ. Βενιζέλος τον κάλεσε στο Παρίσι (όπου βρισκόταν) και του **ομολόγησε την απορριπτική θέση του απέναντι στη συμφιλιοτική πρωτοβουλία**. Πως τη δικαιολόγησε;

« Όχι μόνον ανθίστανται οι περισσότεροι των φίλων μου, αλλά και ο αρχιστράτηγος Παρασκευόπουλος, ον κάλεσα επίτηδες εκ Μικράς Ασίας, με εβεβαίωσεν ότι ο Στρατός δεν είναι δυνατόν να ανεχθεί την άνοδον του Γεωργίου (παραιτουμένου το πατρός του) εις τον Θρόνον...»

Ψευδότην - κατά την πάγια συνήθεια του- για άλλη μια φορά: Ο ίδιος ο Λ. Παρασκευόπουλος (στις **Αναμνήσεις** του) τον διαψεύδει. Γράφει:

« Διερωτώμαι πως ο Ελ. Βενιζέλος άφηκε να παρασυρθεί (μετά τον θάνατο του βασιλέως Αλεξάνδρου) από ανεύθυνος παράγοντας και να μη δεχθεί τον

¹ Ωραίας ευγενούς χειρονομίας.

² Στο (ανέκδοτο) **Ημερολόγιο** το.υ

³ Πρεσβευτής τότε της (βενιζελικής τυραννίδας) στην Ελβετία.

Διάδοχον Γεώργιον ο Βασιλέα, πράγμα διά το οποίον θεωρώ βεβαίαν τη συγκατάθεση των γονέων του. Όταν βραδύτερον ηρωτήθην, ιδιωτικώς, διατί δεν ανέλαβον ο ίδιος την σχετικήν πρωτοβουλίαν, απάντησα ότι δεν έπραξα, διότι δεν ηρωτήθην, την γνώμην δε του στρατεύματος την διερμήνευσαν **ανεύθυνοι παράγοντες** εκ των παρασκηνίων. Ο Βενιζέλος όμως επίστευσεν εις αυτούς και απέκρουσε την λύσιν αυτήν επί τω λόγω ότι ο Γεώργιος δεν ήτο **δήθεν** αρεστός εις τον Στρατόν. **Ο Στρατός δεν ηρωτήθη και συνεπώς ουδεμίαν γνώμην εξέφρασεν...»**

Μετά από επιστολή (26- 6- 1920) του Γ. Στρέιτ προς αυτόν, ο Ιω. Μεταξάς τοποθετήθηκε ως προς το θέμα τις εκδόσεις βασιλικού διαγγέλματος με απαντητικό γράμμα από τη Σιένα της 3- 7- 1920. Σε αυτό τόνιζε ότι «το εσωτερικόν ζήτημα της Ελλάδος έπαυσε φέρον πλέον το χαρακτήρα πάλης μεταξύ Βενιζέλου και Βασιλέως. Κατέστη δέ αγών μεταξύ Βενιζέλου και ελληνικού λαού. Αγών οσημέραι λαμβάνων οξυτέραν μορφήν, του μεν λαού διεκδικούντως στην ελευθερίαν του και τα κυριαρχικά του δικαιώματα, του δε Βενιζέλου επιδιώκοντος να επιβληθεί (και πάλιν) τυραννικώς επ' αυτού το εξωτερικό ζήτημα κατήντησεν επεισόδιον του αγώνος τούτου, και το ίδιον ισχύει και δια την ρήξην Βενιζέλου και Βασιλέως. Η επάνοδος του οποίου εις τον θρόνον δεν είναι ο σκοπός του αγώνος, αλλά το μέσον δι ου ο λαός, ως δικαίως πιστεύει, θα στερεώσει τας ελευθερίας του, συντρίβων τον τύραννον...

Η έκδοσις βασιλικού διαγγέλματος επι τη υπογραφή της ειρήνης δεν πρόκειται να ωφελήσει ουδέ τον Βενιζέλον, εις περίπτωσιν επιτυχίας εις τον κατά του Κεμάλ πόλεμον, διότι το κατ' αυτό πάθος δεν γνωρίζει πλέον όρια. Αν όμως ο πόλεμος αποτύχη, πετά μέρος της ευθύνης του θα πέσει και εις τον Βασιλέα, αφού και αυτός ωθεί εις τούτο μέχρις εσχάτων πόλεμον διά διαγγεμάτων. Τούτο θα εξελαμβάνετο και ως αναγνώρισις της επιτυχούς πολιτικής εις τον Βενιζέλον, πράγμα μη σύμφωνον προς την αλήθειαν. Εάν διά τοιούτων πράξεων του Βασιλέως επιτυγχάνετο τουλάχιστον νίκη, ως Έλλην δεν θα έφερον ουδεμίαν αντίρρησιν, αλλά η νίκη δεν θα είναι ο καρπός των διαγγαμάτων τούτων.

Ο πόλεμος προς τον Κεμάλ, μακρός και αβέβαιος, είναι (οιανδήποτε και αν έχει αποτέλεσμα, έστω και ευνοϊκόν) το συμπλήρωμα πολιτικής εμπαθούς και επιπόλαιας, παν άλλο αποσκοπούσης ή την εκπλήρωσιν των εθνικών πόθων. Με την υπογραφή της ειρήνης δεν κάνουν ούτε το πρώτο βήμα. **Η ειρήνη αυτή δεν είναι άλλο τι ειμή η συμφωνία μετά των Συμμάχων, η οποία έδει να είχε γίνει**

προ της εισόδου μας εις τον πόλεμο. Μένει δε εις την ράχην μας η εκτέλεσις μετά πολυετή εξάντλησιν, με αμφίβολον την μέχρι τέλους υποστήριξιν των Άγγλων, με βεβαίαν την αποχήν, αν μη την αντίπραξιν, των Γάλλων και των Ιταλών. Δύναται να είπη τας αληθείας ταύτας ο Βασιλεύς εις το διάγγελμα του; Όχι. Τότε καλύτερα να σιωπήση...

Εκείνο το οποίον δύναται να πράξη ο Βασιλεύς θα ήτο μια συνέντευξις, εν η θα διετυπούντο ότι: Η απελευθέρωσις των αδελφών είναι μερική άλλο· τα επιτευχθέντα οφείλονται εις την εθελουσίαν του ελληνικού λαού και την σώφρονα πολιτική του Βασιλέως· το αποτέλεσμα δεν επήλθεν ακόμη και τούτο θα φέρει ο πόλεμος· ο ελληνικός λαός θα βοηθήση δι' όλων του των δυνάμεων, αλλά πρέπει και οι Σύμμαχοι να συντρέξουν εις τον αγώνα· **μεγάλως θα συνέτεινεν εις την επιτυχίαν η απόδοσις των ελευθεριών εις τον λαόν και η αποκατάστασις του συνταγματικού πολιτεύματος.**

Τον πόλεμον κατά του Κεμάλ επεζήτησε ο Βενιζέλος όχι μόνον όπως αποφύγη την απειλουμένην αναθεώρησιν της Συνθήκης, αλλά και ως αντιπερισπασμόν κατά της απειλουμένης εσωτερικής επαναστάσεως. Είναι το σύνηθες μέσον διατηρήσεως εξουσίας των επί **μειοψηφίας** στηριζομένων δεσποτικών κυβερνήσεων. Που οδηγεί τιαύτη πολιτική γνωρίζετε...»

Το ότι υπήρξε πρωτοβουλία συνδιαλλαγής, με παραίτηση του Βασιλέως υπέρ του νόμιμου διαδόχου Γεωργίου είναι αναμφισβήτητο. Αλλά εξίσου βέβαιο είναι ότι εκείνος που την торπίλησε ήταν – φυσικά- ο «τολμητίας» Βενιζέλος· Άλλη άποψη δεν υφίσταται! Γράφει σχετικά ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης¹: «Ο Ελ. Βενιζέλος όχι μόνον δεν επρότεινε τη συμβιβαστικήν λύσιν της ανόδου εις τον θρόνον του διαδόχου Γεωργίου, διά το οποίον τόσον μετενόησεν, ως ο ίδιος ομολόγησε μεταγενεστέρως, αλλά αντιθέτως, όταν προέκυψεν απροσδοκίτως ζήτημα Βασιλέως λόγω του θανάτου του Βασιλέως Αλεξάνδρου, εσκέφθη να καλέση εις τον θρόνον Βασιλόπαιδα Παύλον... Η άρνησις του Παύλου προεκάλεσε δυσμενέστατα σχόλια του γαλλικού τύπου, υβρίντας ή ειρωνευομένου, ενώ πολύ περισσότερον συγκρατημένος υπήρξεν ο αγγλικός...²»

Οι ξένοι...

¹ Βλέπε Α' τόμο της **Πολιτικής Ιστορίας της Συγχρόνου Ελλάδος** .

² Κατάντια της Ελλάδος-να ασκούν εισαγγελικά καθήκοντα για τα ελληνικά πράγματα οι παρισινές φυλλάδες. Αλλά ο ένοχος της κατάντιας ανακηρύχθηκε(από κρετίνοους, φυσικά)... «εθνάρχης»...

Ο αναγνώστης δικαιούται και οφείλει να γνωρίζει τις διαθέσεις των ξένων-οι οποίοι επέβαλαν με τις ξιφολόγχες και τα τηλεβόλα και πολυβόλα τους τυραννικότατη δικτατορία, για να εξυπηρετήσουν, φυσικά, **τα δικά τους δικαιώματα** (το οποίο ο Βενιζέλος ονόμαζε «πατρικά»!) **και με πλήρη αδιαφορία προς τα δικαιώματα του ελληνικού λαού**- μετά την εκδίωξη του δικτάτορα με την ψήφο του λαού και όχι με ξενικές επεμβάσεις:

Η γαλλική κυβέρνηση ανέθεσε στον πρεσβευτή της στο Λονδίνο Πόλ Καμπόν να συνεννοηθεί με το μόνιμο υφυπουργό του Φόρειν Όφισ σερ Εϊρε Crow για την εκπόνηση κοινής δήλωσης των δύο χωρών¹, που να αποκλείει την επάνοδο του Κωνσταντίνου στο θρόνο του παρά τη βούληση του λαού (!) Γιατί; Επειδή είχε ήδη δημιουργηθεί συμμαχία μπολσεβίκων και Κεμάλ Ατατούρκ. Ο Crow αντιπαρέθεσε τους κινδύνους αυτής της πολιτικής, αφού θα είχε βίαιους αντικτύπους όχι μόνο στη Μ. Ασία, αλλά και στη Θράκη, καθώς τα υπήρχε μεγάλη πιθανότητα τουρκικής και βουλγαρικής επίθεσης και σφαγής του ελληνικού στοιχείου στη Σμύρνη. Ο υπουργός υπέβαλε σχετικό μνημόνιο στον προϊστάμενο υπουργό του λόρδο Τζώρτζ Κόρζον και εκείνος πρόσθεσε τα ακόλουθα σχολεία: «Ορισμένοι μας προτρέπουν να διακόψουμε με τους Έλληνες. Να τους εκδιώξουμε από τη Θράκη και τη Σμύρνη. Να συμφιλιωθούμε με τον Κεμάλ. Να σχίσουμε την Συνθήκη και να κατασκευάσουν νέα, στηριζόμενη επί μιας Τουρκίας ισχυρής και ικανοποιημένης. Αλλά πώς θα είναι δυνατό να το πράξουμε, αν η εξωτερική πολιτική του Κωνσταντίνου επανερχόμενου στο Θρόνο του να είναι περισσότερο Βενιζελική από του Βενιζέλου και θα την υποστηρίζει ο στρατός του;»

Τι προκύπτει από αυτά τα σχόλια; Ότι αν τολμούσαν οι διάδοχοι του Βενιζέλου στην κυβέρνηση να μεταβάλουν πολιτική, οι Δυτικοί (όπως είχε ήδη πράξει ο Λένιν εξαιτίας Βενιζέλου και Ουκρανίας) θα τους κατασπάραζαν. Και ότι εκείνο που ενδιέφερε τους Άγγλους ήτο να συνεχιστεί αμετάβλητη η πολιτική, που είχε **χαράξει με δική τους υπόδειξη και για εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων το πειθήνιο όργανο τους**: Ο (σημερινός)... «εθνάρχης»...

Αλλά υπάρχει και άλλο μνημόνιο, με ημερομηνία 20 Νοεμβρίου 1920 (πριν από το δημοψήφισμα) του ανώτατου στελέχους του Φόρειν Όφισ Χάρολντ Νίκολσον, ο οποίος, μεταξύ άλλων, αναφέρει ως μία από τις προσφερόμενες λύσεις την επιστροφή του Βενιζέλου. Πως; « Με την άσκηση πιέσεων για εξασφάλιση του

¹ Θα καλούσαν και την Ιταλία να συνυπογράψει-**τέρατα και σημεία**: Η Ιταλία δεν ήταν... «προστάτρια» Δύναμη!

διορισμό ενός δικτάτορα¹ λ.χ. του Στεργιάδη ή του στρατηγού Παρασκευόπουλου ή του ναυάρχου Κουντουριώτη και με την εγκατάσταση σύντομης (;) στρατιωτικής μεσοβασιλείας, στη διάρκεια της οποίας τα μπορούσαν να παρασκευαστούν νέες εκλογές², οπότε η επιστροφή Βενιζέλου θα ήταν αναπόφευκτη...» (!)

Ο λάτρης της αυθεντικής (και όχι της ψιμυθιωμένης ή της παρωπιδικής δήθεν) ιστορίας δεν είναι δυνατό παρά να θαυμάσει όσα έγραψε σε προσωπική επιστολή του προς τον δην Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ ο Βενιζέλος, στις 27- 11- 1920, προφασιζόμενος ότι λησμονούσε όσα είχε διαπράξει στην Κρήτη, το κίνημα στο Γουδί, την εγκαθίδρυση του στην εξουσία με τις ξένες λόγχες και την **αιμοσταγή δικτατορία** του των σαράντα ενός μηνών:

Ο Κωνσταντίνος είναι άνθρωπος που μισεί τη δημοκρατία και τα δημοκρατικά έθνη και θα είναι στην πράξη απόλυτος μονάρχης, κατευθύνοντας την πολιτική σύμφωνα με τις προσωπικές του απόψεις και προτιμήσεις...»

Ο Κωνσταντίνος, όμως, δεν είχε ποτέ παραβιάσει, ούτε με άμεσο, ούτε με έμμεσο τρόπο, οποιαδήποτε διάταξη του εκπονημένου από τον επιστολογράφο Συντάγματος του 1911, το οποίο και είχε βιαστεί από τον Βενιζέλο κατά και παρά φύση με εκτελέσεις, εξορίες, εκτοπίσεις, παράνομες φυλακίσεις, απολύσεις και «κατ'οίκων» περιορισμούς και με άσκηση της εξουσίας επί τρία και μισό έτη **χωρίς** ή μάλλον **παρά** τη δηλωμένα αντίθετη βούληση της συντριπτικής πλειοψηφίας του λαού.

Αυτό ήταν το ήθος του ανθρώπου, που «έκρινε εξ ιδίων τα αλλότρια...»

Κατά τη συνάντηση του Λόιντ Τζόρτζ και του Γάλλου ομολόγου του Ζόρζ Λέγκ, στο Λονδίνο (26- 11- 1920) ο πρώτος είχε τη- σπάνια- γενναιότητα να υποστηρίξει, αντικρούοντας το ανθελληνικό παραλήρημα του συνομιλητή του, πως ήταν «ιδιαίτερα σημαντικό να αποφύγουν οι Σύμμαχοι οποιαδήποτε ενέργεια, που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποβλέπει στον επηρεασμό του δημοψηφίσματος». Ο Λέγκ, ψευδόμενος ασύστολα, χαρακτήρισε τα «Νοεμβριανά»³, που είχαν προκαλέσει με την απόβαση στρατευμάτων τους οι ίδιοι οι Γάλλοι, «τρομοκρατία των φιλοβασιλικών Ελλήνων» (!) Η απουσία ντροπής από τους Μεγάλους, που είχαν ως διπολικό «θεό» την ισχύ και τα συμφέροντά τους. Αγνοώντας και το

¹ Γιατί, ο Βενιζέλος τι ήταν από τον Ιούνιο του 1917;

² Τι εκλογές θα ήταν αυτές από δικτατορικό καθεστώς και στρατιωτική μεσοβασιλεία, είναι εύκολο να εικάσει αναγνώστης...

³ Βλέπε τα πονήματα **Εθνικός διχασμός· Ελ. Βενιζέλος: «εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας; · Κωνσταντίνος ΙΒ' ο στρατηλάτης (Β' τόμος)· Αντάντ κατά Ελλάδα (Α' τόμος)**.

διεθνές δίκαιο και τον ηθικό κώδικα. Ο ίδιος αυτός ο Γάλλος πολιτικάντης υποστήριξε και άλλη μία επαίσχυντη ανακρίβεια ανά τα.

«Η σημερινή κατάσταση στην Εγγύς Ανατολή δεν οφείλεται σε πταίσμα των Συμμάχων (!), αλλά στους εχθρούς του Βενιζέλου, του ανθρώπου ο οποίος απολάμβανε την πλήρη εμπιστοσύνη των Συμμάχων¹ και ο οποίος βάνουσα και με αγνωμοσύνη απολύθηκε (!)»²

Και στις 27- 11- 1920 απευθύνει διακοίνωση προς τον (εκλεγμένο με τη λαϊκή ψήφο και όχι διορισμένο από ξένες λόγγες) Έλληνα πρωθυπουργό Δ. Ράλλη, γνωστοποιώντας ότι η κυβέρνηση της Δημοκρατίας επιφυλάσσει στον εαυτό της ελεύθερη ενεργειών μετά τις τελευταίες εξελίξεις στην Ελλάδα» (!)

Σχολιάζει ο (ο.π) Σπ. Μαρκεζίνης: «Ταύτα δε πάντα εν τω πλαισίω της προφάσεως μη επεμβάσεως εις τα εσωτερικά (!), αλλά και της υπομνήσεως του καθήκοντος των "προστάτιδων Δυνάμεων", ιδία μάλιστα εφ' όσον δεν είχαν επικυρωθεί υπό των Βουλών η Συνθήκη των Σεβρών. Εις απάντησιν της ουσιαστικώς απαραδέκτου εκείνης διακοινώσεως, η οποία απετέλει πράγματι επέμβασιν εις στα εσωτερικά της Ελλάδος, εδημοσιεύθει αυθημερόν ήπιον κυβερνητικόν ανακοινωθέν. Ταυτοχρόνως ο Δ. Ράλλης εξέφραζε εις δηλώσεις του την οδυνηράν εντύπωσιν, την οποία του επροξένησεν η διακοίνωσις του Λέγκ... Ο οποίος, υποστηρίζων κατά την συνεδρίασιν της **3- 12- 1920**, ότι "όσον η Σμύρνη θα παρέμενεν εις χείρας των Ελλήνων δεν θα ήτο δυνατόν να εξασφαλισθεί η ειρήνην εις την Μ. Ασίαν" **αποκαλύπτει τα πραγματικά του αισθήματα έναντι των Τούρκων ασχέτως της επιστροφής ή μη του Βασιλέως Κωνσταντίνου... Ο Βενιζέλος φαίνεται ότι είχε αντιληφθή το δυσχερές της καταστάσεως και απέβλεπεν ή να εύρει τρόπον απαγκιστρώσεως ή να εκβιάση τον Λοιδ Τζώρτζ εις ενεργότεραν ανάμειξιν και ουσιαστικήν βοήθειαν...»**

Όχι «φαίνεται». Βεβαιότατα είχε αντιληφθεί- κανένας δεν διανοήθηκε ποτέ να αμφισβητήσει τον υψηλό δείκτη της ευφυΐας του· τον αμφιλεγόμενο είναι **πως** και **προς χάρη ποιών** χρησιμοποιούσε κατά κανόνα, αν όχι πάντοτε, εκείνη την ευφυΐα (πράγμα που ισχύει και για τον επίσης ευφυέστατο Σπ. Β. Μαρκεζίνη...)

Ωστε ο Βενιζέλος, αποπεμπόμενος διά της λαϊκής ψήφου (οι Γάλλοι πρότειναν εγκαθίδρυση, με τα αντατικά όπλα, νέας δικτατορίας, με «Καίσαρα» τον

¹ Φυσικά , αφού ήταν ο αρχιθαλαμηπόλος και η μαριονέτα τους στην Ελλάδα .

² Τον είχε «απολύσει» στις εκλογές (που είχε διενεργήσει ο ίδιος και με τους αντιπάλους του να επιστρέφουν από την εξορία μόλις είκοσι ημέρες πριν στηθούν οι κάλπες ...) **ο κυρίαρχος λαός**. Αλλά αυτό ενόχλησε τον υποκριτή ψευτοδημοκράτη Γάλλο πρωθυπουργό. Αν ζούσε το 1945, το εκφραζόταν με τα ίδια λόγια για τον αγγλικό λαό, που «απέλυσε» τον αποκαλούμενο «Πατέρα της Νίκης» Ουϊνστον Τσόρτσιλ και ανέβασε στην εξουσία τον Άλι των Εργατικών ;

Αρ. Στεργιάδη ή τον Λ. Παρασκευόπουλο ή τον Π. Κουντουριώτη, η οποία αυτό τον επανέφερε στην εξουσία, για να συνεχίσει τις εκδουλεύσεις του προς τους ξένους) από την τυραννική δικτατορία του, κληροδοτούσε στους λαοπρόβλητους διάδοχος του μια επαχθέστατη κληρονομιά:

*Τη νομικά έωλη και ανυπόστατη «Συνθήκη των Σεβρών» και την από μέρους του ανάληψη της ευθύνης και του φορτίου της εφαρμογής των όρων ειρήνης επί της Τουρκίας αποκλειστικά και μόνο με τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις, αφού είχε ήδη δηλώσει πως δεν επρόκειτο να ζητήσει ούτε πολεμική, ούτε οικονομική ενίσχυση!*¹

Και μόνο αυτό: Είχε δεσμεύσει από το Παρίσι τους διάδοχος του να συνεχίσουν τη δική του πολιτική, αφού διαφορετικά θα ήταν ένοχοι εσχάτης προδοσίας!

Το ότι τα πάντα, έβαιναν προς αναπόφευκτο όλεθρο **ήταν ήδη σαφέστατο από τις αρχές του 1920**, πράγμα που στηρίζει και την άποψή μου, ότι σχεδόν δέκα μήνες αργότερα, ο «εθνάρχης» έστηνε εσκεμμένα τις κάλπες, ώστε με την ήττα του στις εκλογές να μεταφέρει σε άλλους ώμους την ευθύνη για την ενοχή για τη δική του αφροσύνη...

Σχολιάζει (ο.π) ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης: «Η επανάσταση του Κεμάλ είχε πλέον καθ' όλα ανδρωθεί. Το κίνημα του ήτο ήδη πραγματικότητας και όχι "μπλόφα", **όπως ισχυρίζετο ο Βενιζέλος** εκ τας παραμονάς της υπογραφής της Συνθήκης των Σεβρών. Ακριβώς εκείνη η πραγματικότητα απειλήσασα την Νικομήδειαν και τα Στενά, σχεδόν επανικόβαλε **τους Άγγλους**, ώστε **εξουσιοδοτήσουν τον Βενιζέλο (!)** να τους εξαγάγη από την δύσκολον κατάστασιν, όπερ και επέτυχε με τας επιχειρήσεις Νικομηδείας, Πανόρμου, Φιλαδέλφειας. Ήδη τον Κεμάλ περιέβαλε με πάσαν στοργήν ο Ρώσος επί των εξωτερικών επίτροπος Τσιτσέριν και τον υποστήριζεν από πάσης απόψεως. Αν αντί της ανοήτου εκστρατείας εις την Κριμαία εις την οποία μετέσχεν ο Βενιζέλος², οι Σύμμαχοι απεφάσιζαν την επιβολήν ειρήνης εις τον χώρον της άλλοτε « Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τότε βεβαίως θα ήτο προβληματική η επιτυχία του Κεμάλ. Τότε η υπό των Ελλήνων **κατάληψις της Σμύρνης** μόνον από άλλης σκοπιάς θα εδύνατο να εξετασθεί, **αν δηλαδή και υπό αυτάς τας προϋποθέσεις θα ήτο συμφέρουσα**. Αν τουτέστιν ο

¹ Άλλωστε, για να ζητούσε ποιος να την έδινε, αφού ήταν ήδη δεδομένο ότι για τα δικά τους συμφέροντα Γαλλία, Ιταλία και Λένιν ενίσχυναν συνεχώς τον Κεμάλ;

² Θυμίζετε στον αναγνώστη, ότι η εκστρατεία έγινε για να εξαναγκάσουν οι Γάλλοι τους ο μπολσεβίκους να επιστρέψουν τα δάνεια που είχαν χορηγηθεί στην τσαρική κυβέρνηση: για την επίτευξη αυτού του στόχου ο Βενιζέλος έστειλε εκεί ένα Σώμα (Α') του ελληνικού στρατού!

Βενιζέλος ηρκείτο εις τα ευρωπαϊκά τουρκικά εδάφη, εις την οριστικήν διασφάλισιν της Βορείου Ηπείρου, εις την κατοχύρωσιν των ελληνικών δικαιωμάτων επί όλων των νήσων και της Κύπρου, για την διεκδίκησιν ή έστω ουδετεροποίηση της Κωνσταντινουπόλεως και αποφάσισε να προσφέρει- από θέσεως ισχύος- **την φιλία του προς την Τουρκίαν**,¹ η οποία θα διετήρει την Μ. Ασίαν, ενώ θα ελαμβάνετο ειδική πρόνοια δια την εκεί εξασφάλισιν της τύχης των χριστιανικών πληθυσμών. Αλλά όλα αυτά αποτελούν όχι κριτικήν, αλλά υπόθεσιν. Γεγονός πάντως είναι ότι, αφ' ης ο Κεμάλ εξασφάλισε την ρωσικήν συμπαράστασιν, η υποτίμησις της δυνάμεως του ήτο ανεπίτρεπτος. Και ως να μη ήρκει τούτο, ηκολούθησε μετ' ολίγον η συμφωνία του Φρανκλέν Μπουγιόν- **δύο συμφωνίαι ανήκουσαι τυπικώς εις το 1921**. Η σύμπραξις με την Ρωσίαν **είχε προπαρασκευασθεί από μακρού χρόνου**, όπως και η εκκένωσις της Κιλικίας υπό των Γάλλων αντιμετώπισθη ήδη από του **Ιανουαρίου του 1920**. Δεν υπελείπετο, συνεπώς διά την Ελλάδα παρά μόνον η **Μ. Βρετανία**, της οποίας όμως η **συμπαράστασις ήτο κατά κανόνα πλατωνική και ουδέποτε ουσιαστική, ακόμη και εις αυτόν τον οικονομικό τομέα...»**

Ναι, αλλά ο Ελ. Βενιζέλος «πέραν της αξεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυΐας, υπήρξε ένας άφθαστος στρατηλάτης και επιτελικός, αρχιτέκτων των επιτυχιών στη Μικρασία ως τη μοιραία 1^η Νοεμβρίου.

Ποιος θα τολμούσε να έχει αντίρρηση;

Κληροδότημα καταστροφής...

Μετά από δύομισι χρόνια εξορίας στην- πάντοτε αφιλόξενη- αλλοδαπή, ο υπερδιπλασιαστής της πατρίδας του Στρατηλάτης Κωνσταντίνος επέστρεψε στο Θρόνο και στο λαό του, με τη βούληση το τελευταίου και όχι με τελεσίγραφα και τηλεβόλα των ξένων. Ο άδικος εξοστρακισμός, η παλιά ασθένεια (υγρή πλευρίτιδα) που θα μπορούσε δυνατόν να οδηγήσει τον τάφο² και το καταθλιπτικό - και τόσο πρόσφατο- πλήγμα της απώλειας του Αλέξανδρου τον είχαν επηρεάσει όχι μόνο από την άποψη των σωματικών δυνάμεων, αλλά- κυρίως ψυχικά. Το ίδιο ισχύε και για τη μητέρα του δύστυχου νέου· στο λόγο του Θρόνου (5- 1- 1921) ο

¹ Ο ίδιος συμβαίνει να πιστεύω, ότι είναι ουτοπιστικό και αφελές να προσδοκούν οι Έλληνες να καταστούν ειλικρινείς «φίλοι» τους οι Τούρκοι...

² Και ο ΒΚαι τωνασιλεύς και οι δικοί του απέδωσαν τη σωτηρία του στο θαυματουργό εικόνισμα της Μεγαλόχαρης της Τήνου (βλέπε το πόνημα μου **Κωνσταντίνος ΙΒ' ο Στρατηλάτης**).

Κωνσταντίνος ανέφερε, με εμφανέστατη συγκίνηση, ότι «αμφότεροι αντλώμεν ανακούφισιν εκ της θερμής συμμετοχής του λαού εις το στυγνόν ημών πένθος και των ευγνωμονούμεν διά τούτο...»¹

Ακολούθησαν οι γάμοι του διαδόχου Γεωργίου με την πριγκίπισσα Ελισσάβετ της Ρουμανίας (6-3- 1921) και της Ελληνίδας πριγκίπισσας Ελένης με το διάδοχο του Ρουμανικού Θρόνου Κάρολο (Αθήνα, 10-3- 1921), που αποτέλεσαν δύο από τα ελάχιστα φωτεινά διαλείμματα στο φορτωμένο πικρίες και «σταυρούς» βίο της βασιλικής οικογένειας.

Ποιες ήταν οι συνθήκες, όταν Στρατηλάτης επανήλθε, όπως επιθυμούσε η συντριπτική πλειοψηφία του λαού, στην άσκηση των προβλεπόμενων στο Σύνταγμα δικαιοδοσιών και αρμοδιοτήτων του;

Η χειρότερη δυνατή:

❖ Η έωλη και νομικά ανίσχυρη «Συνθήκη των Σεβρών» είχε παραμείνει «άγραφος χάρτης», αφού δεν τον είχε επικύρωσει καμία από τις χώρες που την είχαν μονογράψει. Και όμως, η Ελλάδα του Βενιζέλου είχε αναλάβει την ευθύνη της εφαρμογής της στην πράξη. Η σουλτανική κυβέρνηση ήταν σκιάδης, σε αντίθεση με το κίνημα του Κεμάλ που αποτελούσε συνεχώς ανδρούμενη πραγματικότητα, ενώ αυτοί που είχαν οπισθογραφήσει δια των διπλωματικών εκπροσώπων τους τη Συνθήκη **από την επόμενη κιόλας ημέρα της μονογράφησης** της ζητούσαν επίμονα την τροποποίηση της προς όφελος της Τουρκίας...

Βέβαια, ο «αετονύχης» Βενιζέλος είχε συνειδητοποιήσει την απόλυτη αδυναμία της Ελλάδος να φέρει επιτυχές πέρας την αποστολή που του ανέθεσαν και αυτός προθυμότατα ανέλαβε (ως ο... κορυφαίος των «από καταβολής κόσμου» στρατηλατών, επιτελικών ιδιοφυών και αρχιτεκτόνων των νικηφόρων θριάμβων). Γι' αυτό και πορεύτηκε προς τις εκλογές, όχι για να τις κερδίσει, αλλά **για να τις χάσει!** Και οι διάδοχοί του βρέθηκαν αιχμάλωτοι και δεσμώτες μιας «άφρονος» πολιτικής, δεν ήταν δική τους, αλλά δική του «κατ' ανάθεσιν και εντολήν». Και δεν ήταν μόνο αυτό... Εύστοχα τονίζει (ο.π) ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης:

«Η θέσις των δεν καθίστατο δυσχερεστέρα, διότι ο Βενιζέλος μετά την ήτταν του επέιξε προς τους δύο στόχους ταυτοχρόνως: Ο εις ήτο η μη αναγνώρισις

¹ Όπως αφηγείται στο **Ημερολόγιο** του ο πρίγκιπας Νικόλαος: « Ο Βασιλεύς ήτο κύριος του εαυτού του, όταν επληροφόρηθη τον θάνατο του προσφιλούς των υιού, αλλά πολύ συγκεκριμένος-η απελπισία της Σόφιας και η θλίψη της μου ερράγιζαν την καρδιάν. Μόλις με είδε έπεσε εις την αγκαλιά μου και ήρχισε να κλαίει σαν να ερράγιζε η καρδιά της. Τι φρικώδης πόνος έπρεπε να είναι ο δικός της! Ποιος θα αντληφθεί ποτέ τι είχαν υποφέρει αυτοί οι άνθρωποι! Το ένα κτύπημα μετά το άλλο. Μια αλύπητη μοίρα τους κυνηγά και τους αναγκάζει να πιούν το ποτήρι της αγωνίας μέχρι και της τελευταίας σταγόνας. Θεέ μου τι μαρτύριο!»

του Κωνσταντίνου. Ο άλλος ήτο η πίεσις επί της νέας κυβερνήσεως να αποδεχθεί όσας υποχρεώσεις είχε εκείνος αναλάβει. Από τα επίσημα δε κείμενα προκύπτει ότι ο Λούδ Τζόρτζ ήτο διατεθειμένος να υποστηρίξει και το νέον καθεστώς - τουλάχιστον (ως και πριν) δια λόγων- υπό την απαραίτητον προϋπόθεσιν ότι θα συνεχίζετο η προηγούμενη πολιτική. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, **οι νέοι κυβερνήται της Ελλάδος, αν απεφάσιζον την απαγκίστρωσιν, έπρεπε να αντιμετωπίσουν οριστικός την απόλυτο απομόνωσιν εξικνουμένη μέχρις εχθρότητας.** Ωσαύτως, η τύχη των Μικρασιατών των Ελλήνων θα ηδύνατο να διασφαλισθεί πρωτίστως μεν δια της κατοχυρώσεως της εκεί ελληνικής κυριαρχίας, δευτερευόντως δε δια νέας συμφωνίας διεθνώς κατοχυρουμένης. Αν, συνεπώς, η Ελλάς ενήργει αυτοβούλως, τούτο θα εσήμαιεν ολοκληρωτικήν εγκατάληψην των εκεί Ελλήνων εις την τύχη των. Δηλαδή, εις την καταστροφήν των...»

Αυτό να το μέγιστο επίτευγμα, της «αξεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυΐας και των άφθαστων στρατηλατικών και επιτελικών ικανοτήτων» Βενιζέλου...

Μόνιμος παιδαριώδης (αν όχι νηπιακού επιπέδου) ισχυρισμός των ξυλοσχιστών της αυθεντικής ιστορίας Βενιζελολιβανιστών είναι το ότι η Γαλλία, η Ιταλία (και η Ε.Σ.Σ.Δ. του Χαΐμ Γκόλντμαν ή «Λένιν») έστρεψαν τα νώτα και εγκατέλειψαν την Ελλάδα¹, επειδή δήθεν επέστρεψε (με τη βούληση του 98% των ψηφοφόρων!) στο θρόνο του Κωνσταντίνος, ο οποίος ουδέποτε είχε παραιτηθεί από αυτόν. Ας πληροφορηθεί ο αναγνώστης τις «επί του προκειμένου» απόψεις του Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π):

«Η επιστροφή του Κωνσταντίνου δεν απετέλεσεν ούτε αιτίαν ούτε αφορμήν. Οι Γάλλοι έδιδον μάχην προς την Αγγλίαν. Εκτιμώντες δε τας αδυναμίας των, εφρόνουν η κατά τρόπον σαφή πλέον διατήρησις της Τουρκίας εχθρικώς διακειμένης έναντι της Αγγλίας, θα ηδύνατο να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των εις την Εγγύς Ανατολή. **Η περιστροφή του Βασιλέως Κωνσταντίνου υπήρξε το μέγα πρόσχημα...**

Οι Ιταλοί εσυνειδητοποίησαν εγκαίρως ότι το έργον των ήτο υπέρ τας δυνάμεις των και προετοιμάζοντο δια την απαγκίστρωσιν των².

Ταυτοχρόνως προέκυπτεν η αναβίωσις του ρωσικού ενδιαφέροντος διά την Τουρκίαν, το οποίο εξεμεταλλεύετο ο Κεμάλ προς όλας τας κατευθύνσεις...»³

¹ Την οποία ουδέποτε, ωστόσο, είχαν βοηθήσει μέχρι τότε...

² Όχι μόνο ενίσχυσαν σε απίστευτη έκταση των Κεμάλ...

³ Περίεργως, ο συγγραφέας δεν αναφέρεται στην παραφροσύνη της αντιμπολσεβικικής εκστρατείας του Βενιζέλου στην Ουκρανία...

Και βέβαια δεν είναι μόνο ο προαναφερόμενος συγγραφέας, που υποστηρίζει αυτή την άποψη. Το ίδιο πρεσβεύουν και όσοι ιστορικοί σέβονται, εκτός από τον εαυτό τους, την αλήθεια!

❖ Ένα σημαντικό, εσωτερικής μορφής, ατύχημα ήταν εξαιτίας της σε στάσης του Βενιζέλου (στη Γαλλία) και των εκπροσώπων του στην Ελλάδα παράταση της διχαστικής σύγκρουσης των δύο πολιτικών παρατάξεων. Μολονότι ασήμαντη μειοψηφία οι οπαδοί του μεταγενέστερου «εθνάρχη», διατηρούσαν τη βεβαιότητα πως οι προστάτες, κηδεμόνες, χειραγωγοί, εντολείς και χρηματοδότες του τα έσπευδαν και πάλι να τον επαναφέρουν (αν όχι με τα όπλα αυτή τη φορά, ασφαλώς, με αφόρητες, αποπνικτικές πιέσεις) στην εξουσία. Δηλαδή, μια χώρα και ένας λαός, που τους διέσπασε- κατά τη δική του ομολογία¹- ο Βενιζέλος, καλούνταν τώρα, με πολλούς οπλίτες να βρίσκονται υπό τα όπλα επί περισσότερο από οκτώ χρόνια, να αντιμετωπίσει, στα δικά του εδάφη, ένα συνεχώς ισχυροποιούμενο εχθρό. Και μάλιστα με τους τρεις Μεγάλους να τον ενισχύουν έμπρακτα και σε μεγάλη έκταση, ενώ η Ελλάδα είχε- **όπως και πριν!**- μόνο τους ωραίους λόγους και τα ρητορικά σχήματα μιας μερίδας των Άγγλων...²

❖ Αλλά και από στρατιωτική άποψη οι συνθήκες ήταν όχι απλώς δυσχερές, αλλά σχεδόν κρίσιμες. Είχαν ήδη χαθεί και χρόνος πολύτιμος και ευκαιρίες για να κατατροπωθεί Κεμάλ - αυτό, εδώ και πολλούς μήνες ήταν πια αδύνατο. Το βεβαιώνει και η επίσημη ιστορία του Γενικού Επιτελείου Στρατού, στον Γ' τόμο του πονήματος. **Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν (1919 - 1922)**: « Η προσφορωτέρα περίοδος διά την επιβολήν των διά της Συνθήκης των Σεβρών καθορισθέντων όρων και την ειρήνευσιν μετά της Κεμαλικής Τουρκίας ήτο από της καταλήψεως της Σμύρνης μέχρι του φθινοπώρου του 1920 χρονικόν διάστημα». Στο ενδιάμεσο διάστημα (και **πριν** ο μέγας «εθνάρχης» μεταθέσει πανούργα την ευθύνη της αποτυχίας τους διάδοχος του ενώ παρένθεση ο Κεμάλ "ανδρωνόταν", οργανωνόταν, εξοπλιζόταν. Το ίδιο πόνημα του Γ.Ε.Σ. σχολιάζει:

«Μια παράτολμος, μια κεραυνοβόλος, αλλά και επιτυχής εκ μέρους των ελληνικών δυνάμεων επιθετική ενέργεια εν Μικρά Ασία **κατά τους μήνας εκείνους**, ως συνεβούλευον στρατιωτικοί συνεργάται την τότε **κυβερνήσεως**

¹ Δήλωσή του στη Βουλή, στις 17 Δεκεμβρίου 1929: «Εγώ υπήρξα ο αίτιος διότι εδιχάσθη ο ελληνικός λαός κατά τον Μέγαν Πόλεμον. Ευρώ, καλώς ή κακώς είναι εκείνος, ο οποίος προκάλεσε τον διχασμό αυτόν. Και πρέπει να γνωρίζετε ότι αποτελεί διάπυρον πόθο μου και θα με κάνει ευτυχή πριν κλείσω τα μάτια να ιδώ ότι αυτό το χάσμα εγεφυρώθη και ότι εκηλείφθη η διαίρεσις, την οποία η πολιτική μου προκάλεσε».

² Ο Λόιντ Τζόρτζ είχε αντίθετο το Φόρεϊν Όφισ, τα υπουργεία Στρατιωτικών και Αποικιών, το «City» και σχεδόν ολόκληρο τον Τύπο...

Βενιζέλου, θα είχε φέρει το ποθούμενο αποτέλεσμα, οπότε προ της στρατιωτικής επιτυχίας θα ήρνοντο και οι αντιρρήσεις των Συμμάχων». Μόνο που το ζήτημα δεν ήταν «η άρσις των αντιρρήσεων των Συμμάχων»: **Γαλλία, Ιταλία και Ε.Σ.Σ.Δ δεν επιθυμούσαν την ελληνική παρουσία στη Μ. Ασία!** Το μεγάλο θέμα ήταν, αν η Ελλάδα ήταν σε θέση να διατηρήσει, με αντίθετες αυτές τις Δυνάμεις και την Αγγλία μόνο λεκτικά στο πλευρό της, εδάφη, με μορφή προγεφυρώματος, στο υπογάστριο της Τουρκίας. «Και την Άγκυρα εάν κατελάμβανεν η Ελλάς», υπογραμμίζει ο (ο.π) Σπ. Β. Μαρκεζίνης, «θα αντιλαμβάνετο τότε, ως εγκαίρως ετόνισεν ο Ιωάννης Μεταξάς, ότι θα έπρεπε να προχωρήσει ακόμη βαθύτερα. Αλλά και αν πάλιν επετύγχανε, θα ήτο αδύνατον να συγκρατήσει τιαύτην έκτασιν... Δεν πρέπει δε να λησμονείται, ότι η Ελλάς ήτο πάντοτε υποχρεωμένη να αντιμετωπίζει διαφύλαξιν τεραστίου μήκους ευρωπαϊκής οροθετικής γραμμής, από της Αδριατικής μέχρι του Ευξείνου και έναντι Αλβανίας, Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας...»

Συμπληρωματική επιστράτευση και Διάσκεψη στο Λονδίνο

Η πρώτη συνεδρίαση της «Διασυμμαχικής Διάσκεψης» στο Λονδίνο πραγματοποιήθηκε στις 21- 2- 1921, με πρόεδρο τον Λόιντ Τζώρτζ και με συμμετοχή των πρωθυπουργού Αρ. Μπριάν και στρατηγών Γκουρό και Ζόρτζ (Γαλλία), Κάρλο Σφόρτσα (υπουργού εξωτερικών, Ιταλία) και Νικ. Καλογερόπουλου (πρωθυπουργού) και το στρατιωτικό του σύμβουλο Πτολεμαίο Σαρηγιάννη (επιτελάρχη της Στρατιάς της Μ. Ασίας).

Ο Λόιντ Τζώρτζ ζήτησε να πληροφορηθεί από τον Έλληνα πρωθυπουργό, αν και κατά πόσο η χώρα του διέθετε τη στρατιωτική και οικονομική ικανότητα να επιβάλει στην Τουρκία τη συμμόρφωση της με τους όρους της Συνθήκης των Σεβρών (!)¹

Ο Ν. Καλογερόπουλος υπογράμμισε, ότι η συντήρηση του αποτελούμενου από **126.000 στρατού** της στη Μικρά Ασία απαιτούσε δαπάνη ανερχόμενη σε περίπου **90.000.000 δραχμές το μήνα (!)** και ζήτησε ή παροχή οικονομικής αρωγής ή έγκριση σύναψης από την Ελλάδα δανείων στις χρηματαγορές τους.

¹ Η οποία δεν είχε ισχύ και νομική υπόσταση, αφού δεν είχε εγκριθεί από καμία από τις χώρες προτείνει είχαν μονογραφήσει...

Το δεύτερο ερώτημα ήταν γαλλικής προέλευσης και αφορούσε στη δυνατότητα της Ελλάδος να καταλάβει την Άγκυρα και να επιβάλει πλήρως την ειρήνη στη Μικρά Ασία. Η απάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού ήταν καταφατική, υπό την προϋπόθεση ότι «θα της παρασχεθεί η δέουσα οικονομική, όχι στρατιωτική βοήθεια».

Ο Γάλλος στρατηγός Γκουρό, επικαλούμενος τους υπολογισμούς του στρατάρχη Φός και τη δική του πείρα, τόνισε ότι για την εκκαθάριση της κατάστασης στη Μ. Ασία θα απαιτούνταν τουλάχιστον **400.000** άντρες: 29 ή 30 μεραρχίες πλήρους σύνθεσης. Ο Ν. Καλογερόπουλος συμβουλευτική τον (φανατικά φιλοβενιζελικό) Πτολεμαίο Σαρηγιάννη και αντέτεινε πώς αρκούσαν 8 μεραρχίες και τρεις μήνες κεραυνοβόλας εκστρατείας υπό ευνοϊκές καιρικές συνθήκες...

Ο Γκουρό χαρακτήρισε **ακατόρθωτο** το εγχείρημα από στρατιωτική άποψη με μόνο τόση δύναμη και **επιπλέον**, ολέθριο και για αυτήν, αλλά και για το χριστιανικό πληθυσμό. Ο Σφόρστα έδειξε έμμεσα να συμφωνεί μαζί του και ο Λόιντ Τζόρτζ διατύπωσε, την αμφιβολία του ως προς την ενότητα και τη μαχητικότητα του ελληνικού στρατού εξαιτίας της διχόνοιας.¹ Η απάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού- δυστυχώς **εξωπραγματική**- ήταν:

«Όλοι οι Έλληνες, ανεξαρτήτως από τις πολιτικές τους διαίρεσεις, είναι ενωμένοι ενώπιον της εθνικής υπόθεσης!»

Και η στηριζόμενη στην πραγματικότητα «στιλειά» του Λόιντ Τζώρτζ: «Και όμως, στην Κωνσταντινούπολη έχουν συγκεντρωθεί οι Έλληνες αξιωματικοί, οι οποίοι έχουν στασιάσει απέναντι στο σημερινό ελληνικό κράτος».

Ο Νικ. Καλογερόπουλος ανέφερε, ότι επρόκειτο για τρεις περίπου εκατοντάδες βαθμοφόρους, που αντικαταστάθηκαν από άλλους ικανότερους- και όχι εξαιτίας των πολιτικών τους αντιλήψεων...»

Είχε δίκαιο. Επρόκειται για τέσσερις υποστράτηγους, έναν συνταγματάρχη - τον Γ. Κονδύλη- και 139 άλλους μικρότερων βαθμών μόνιμους αξιωματικούς και για 200 εφέδρους. Σχολιάζει ο Αλ. Α. Οικονόμου (ο.π):

«Ούτοι με υπόδηξιν του Ελ. Βενιζέλο, είχαν συστήσει εν Κωνσταντινουπόλει Πολιτικόν Γραφείον, Συμβούλιον Στρατηγών, Φρουραρχείον, Διεύθυνσιν Επιμελητείας και Χωροφυλακής, Εξελεγκτικήν Επιτροπήν και Υπηρεσίαν Προπαγάνδας, η οποία εδημοσίευσεν εν καιρώ πολέμου εις τας εφημερίδας της "Εθνικής Αμύνης" εμπροθέττα άρθρα εναντίον του Βασιλέως Κωνσταντίνου και της ελληνικής κυβερνήσεως (ότι δήθεν αι Μεγάλαι Δυνάμεις

¹ Το ποιος την έχει προκαλέσει το γνώριζε άριστα ο Εβραιοάγγλος πρωθυπουργός...

διέλυσαν την συμμαχίαν μετά της Ελλάδος, ότι δεν θα επιτρέψουν εις την Ελλάδα να κρατήσει την Μ. Ασίαν, έστω και εν περιπτώση τελικής νίκης κ.α.) ως και **παροτρύνσεις προς τον ελληνικόν στρατόν της Μ. Ασίας να επαναστατήσει κατά του καθεστώτος**, όπως εκθρονισθεί ο Κωνσταντίνος και αντικατασταθή υπό του Βενιζέλου, οπότε θα έλθουν αυτοί «οι Αξιοματικοί της Αμύνης με **Βυζαντινόν Στρατόν (!)** να εκδιώξουν τον Κεμάλ από την Άγκυρα». Άνθρωποι του Κεμάλ μετέφεραν εις τας προφυλακάς του μαχόμενου ελληνικού στρατού τιαύτα φύλλα προς υπονόμεισιν του ηθικού των. Οι λιποτάκται ούτοι συνετηρούντο δι' εισφορών των Ελληνικών Παροικιών εις το εξωτερικόν (Κωνσταντινουπόλεως, Λονδίνου, Παρισίων, Μασσαλίας, Ρώμης, Αλεξανδρείας κ.λ.π.)!»

Η Διάσκεψη επιφυλάχθηκε να λάβει απόφαση μετά την κατάθεση των απόψεων των **δύο (!)** τουρκικών αντιπροσωπειών. Ωστόσο, όλα έδειχναν ευμενή διάθεση του Βρετανού πρωθυπουργού και δυσμενή επιφυλακτικότητα Γάλλων και Ιταλών. Απέναντι στην πραγματικότητα αυτή, ασφαλώς θα ήταν ενδεδειγμένη η παραδοχή από τον Ν. Καλογερόπουλο της ορθότητας της "ετυμηγορίας" Γουίλσον, Φός και Γκουρό (απαραίτητες τουλάχιστον 27 μεραρχίες) και η υποστήριξη της επιτακτικής ανάγκης οι Μεγάλοι να ενισχύσουν με δικές τους δυνάμεις τις οκτώ ελληνικές μεραρχίες· εκεί αυτά αρνούνταν και τότε **η Ελλάδα θα είχε πλήρως θεμελιωμένη δικαιολογία να απεμπλακεί από το εφιαλτικά επικίνδυνο αδιέξοδο, το οποίο είχε δημιουργήσει η παιδαριώδης δήλωση του Βενιζέλου, ότι ήταν σε θέση να επιβάλει τους όρους της ειρήνης μόνο με τον ελληνικό στρατό και χωρίς να ζητεί στρατιωτική και οικονομική βοήθεια (!)** Ωστόσο, τα ήταν άδικο να επιρριφθεί ευθύνη στον τότε Έλληνα πρωθυπουργό για την μη άμεση απεμπλοκή, αφού όσα διαμείφθηκαν κατά τη συνεδρίαση τις 21-2- 1921 οδηγούσαν στην πεποίθηση πως το όλο θέμα τα λυνόταν ευνοϊκά για την Ελλάδα, μόνο αν καταλαμβάνόταν η Άγκυρα· ο Πτ. Σαρηγιάννης υποστήριζε ανένδοτα πως αυτό ήταν εφικτό· και- το σημαντικότερο ίσως- αν δήλωνε εγκατάληψη της ολέθριας πολιτικής Βενιζέλου, τότε, κατά την προειδοποιητική απειλή το τελευταίου από το Παρίσι, θα ήταν « ένοχος εσχάτης προδοσίας»...

Κατά τη συνεδρίαση της 24^{ης} τόσο οι σουλτανικοί όσο και οι Κεμαλικοί αντιπρόσωποι αξίωσαν να επιστραφούν στην Τουρκία όλα τα εδάφη της είχαν αποσπαστεί, επικαλούμενοι την αρχή των εθνοτήτων· το ιταμό και απαιτητικό ύφος και η φρασεολογία τους υποχρέωσαν τον Λόιντ Τζώρτζ να τους θυμίσει ότι ήταν ηττημένοι και όχι νικητές.

Στις 25-2- 1921 εκδόθηκε η ακόλουθη ανακοίνωση των «Προεχουσών Δυνάμεων»:

«Οι δυνάμεις είναι διατεθειμένες να αναθέσουν τη διερεύνηση του ζητήματος των πληθυσμών Ανατολικής Θράκης και Σμύρνης σε Διεθνή Επιτροπή, την οποία θα διορίσουν προσεχώς και η οποία θα λειτουργήσει υπό τους εξής όρους: 1) Και οι δύο πλευρές αποδεχθούν το αποτέλεσμα της διαιτησίας. 2) Το διατηρηθούν οι υπόλοιπες προβλέψεις της Συνθήκης των Σεβρών.¹ 3) Τα καταπαύσουν αμέσως οι εχθροπραξίες. 4) Θα πραγματοποιηθεί ανταλλαγή των αιχμαλώτων. 5) Θα δοθούν εγγυήσεις για την ασφάλεια των μειονοτήτων κατά τον πριν από οριστική ειρήνη χρόνο».

Οι Τούρκοι συμφώνησαν. Ο Ν. Καλογερόπουλος επιφυλάχθηκε να συνεννοηθεί με την κυβέρνηση του· δεν είχε άδικο: Η Ελλάδα σαρώσθηκε από ένα τεράστιο κύμα οργής και κατακραυγής, όπως αυτές εκφράστηκαν κατά τα ογκωδέστατα συλλαλητήρια τα οποία συγκροτήθηκαν (27-2- 1921) την Αθήνα και σε όλες τις επαρχιακές πόλεις.

Οι Τούρκοι συμφώνησαν, γιατί δεν βρισκόταν ήδη στα σκαριά οι (επαίσχυντες για τις γαλλική και ιταλική πλευρές) συμφωνίας τους που αποδείκνυαν πόσο **κοντόφθαλμη** και **αξιοθρήνητα αφελής** ήταν η πολιτική της «κολοσσιαίας διπλωματικής μεγαλοφυΐας» του Ελ. Βενιζέλου. Ο οποίος, όταν συμμορφωνόταν τις αποικιοκρατικές και «πετρελαϊκές» επιθυμίες των κιναίδων του Φόρειν Όφισ, ούτε είχε καν λάβει υπόψη του τις **αναπόφευκτες** αντιδράσεις Παρισιού και Ρώμης, εξαιτίας των αντιθέτων συμφερόντων τους: Η **Γαλλία** συνομολόγησε (9- 3- 1921) **χωριστή ειρήνη** με τον Κεμάλ, με την οποία τον αναγνώριζε **de jure** και επέστρεφε την Κιλικία στην Τουρκία, προκειμένου να εξασφαλίσει την αναβίωση των «Διομολογήσεων». Η **Ιταλία** υπέγραψε (10 Φεβρουαρίου 1921) συμφωνία οικονομικής συνεργασίας με την Τουρκία, με δικαίωμα προτίμησης στις τελικές εισαγωγές, ενώ το άρθρο της 4 προέβλεπε την ακόλουθη αθλιότητα:

« Η Ιταλία αναλαμβάνει την υποχρέωση να υποστηρίξει ενεργά στα πλαίσια της Συμμαχίας όλα τα αιτήματα της Τουρκικής Αποστολής σχετικά με τη Συνθήκη της ειρήνης και ιδιαίτερα την επιστροφή στην Τουρκία της Σμύρνης και της Θράκης».

¹ Είναι απορίας άξιο πως επικαλούνταν(ή αναφέρονταν)σε «Συνθήκη», που δεν ίσχυε αφού δεν την είχε επικυρώσει νομοθετικά καμία από αυτές, το χειρότερο: Η συγκρότηση της Επιτροπής Διαιτησίας επανέφερε προς αναθεώρηση **de facto** τη «Συνθήκη» των Σεβρών θα επαναποθετούσε «επί τάπητος» ζητήματα που είχαν ήδη συζητηθεί πριν από μία διετία και θα άνοιγε τον « ασκό του Αιόλου»...

Η πάναισχη « πρόταση» συζητήθηκε στη Γ' Εθνοσυνέλευση, αφού προηγουμένως ο Ν. Καλογερόπουλος γνωστοποίησε στον (προσωρινό) αντικαταστάτη του Δημ. Γούναρη σύσταση του (γραμματέα του Λόιντ Τζόρτζ) ναυάρχου Μάρκ Κέρρ¹, που μέρους του Εβραιοάγγλου πρωθυπουργού, να απορρίψει η Ελλάδα την απόφαση της Διάσκεψης. Ο υπουργός εξωτερικών Γεώρ. Μπαλτατζής, με εμπειριστατωμένη αναγόρευση, παρέθεσε τις διπλωματικές διαστάσεις του ζητήματος προς πλήρη ενημέρωση του Σώματος. Συνέχεια έλαβε το λόγο ο Δημ. Γούναρης, χειμαρρώδη ευφράδεια και τη συναρπαστική του γλαφυρότητα, και τόνισε μεταξύ άλλων:

«Τα διεκδικούμενα υπό της Ελλάδος δικαιώματα απορρέουν ου μόνον εκ της Συνθήκης των Σεβρών, αλλά από αμνημονεύτων χρόνων, καθόσον ορισμός, από είκοσι αιώνων και πλέον, υπήρξε δ' όλας τας περί ων πρόκειται χώρας παράγων ανώτερου πολιτισμού. Η ελληνική φυλή διετηρήθει εκεί, εν μέσω δεινότατων δοκιμασιών, με την βαθείαν επίγνωσιν της αποστολής της, με ακλόνητο πίστην εις την δικαιοσύνη της ιστορίας και εις την ολοκληρωτικήν αποτίναξιν του ξενικού ζυγού. Η τουρκική βαρβαρότης, υφισταμένη τον άτεγκτον ιστορικών νόμον, αφού έφτασε μέχρι των προθύρων της Βιέννης, αποθείται ήδη προς τα ασιατικά υψηπεδα, εξ ων εξόρμησεν...² Τας μυριάδας των νεκρών, οίτινες εκύρωσαν τα προαιώνια δικαιώματα της Ελλάδος, που θα τας εύρωσιν αι εξεταστικάί επιτροπαί; Δεν θα ακούσωσι την φωνήν των! Η αόρατος δημιουργός της ιστορίας δύναμις πώς θα γίνη νοητή και αισθητή υπό των εξεταστικών επιτροπών; Θα ισοδυναμεί τούτο προς απάρνησιν των ιερωτέρων μας αισθημάτων! Και, βεβαίως, οι μεγάλοι ημών Σύμμαχοι δεν θα θελήσωσι να μας αναγκάσωσι εις τούτο...»

Τον διαδέχθηκε στο βήμα ο- από τους σημαντικότερους ρήτορες της εποχής και εξοχότερους και εντιμότερους πολιτικούς- Νικ. Στράτος,³ ο οποίος, μετά από μια συγκλονιστική αναδρομή στις θυσίες της πατρίδας και του λαού της στο βωμό της ελευθερίας και από μια συγκλονιστική έκκληση για κατάπαυση του διχασμού και συνένωση όλων των Ελλήνων, παρομοίασε τον εύζωνα φρουρό της Τσατάλτζας με κατάκοπο μαχητή, που έφτασε εκεί διοικητής και φορέας της εντολής να πληροφορεί τους ξένους διαβάτες, ανάλογα με την επιγραφή των Θερμοπυλών («Ω, ξειν, αγγέλειν...»):

¹ Είχε υπηρετήσει στην Ελλάδα και ήταν έντιμος άνθρωπος. (Βλέπε το έργο μου **Κωνσταντίνος ΙΒ', ο Στρατηλάτης**: ο ίδιος καταχώρησε τις αναμνήσεις τους το βιβλίο του **Memories**).

² Από τις μογγολικές στέπες...

³ φρόντισε να απαλλαγεί από αυτούς ο βενιζελισμός δολοφονώντας τους όπως είχε πράξει και με τον Ίωanna Δραγούμη...

«Δεν φρουρώ μόνον το ελληνικό έδαφος· φυλλάτω εδώ σκοπός, μπροστά στην πόλη, επάνω από την οποία πλανάται η σκιά του Αυτοκράτορος. Φυλλάτω εδώ σκοπός, με καθημερινόν το όραμα του να Μαρμαρωμένου Βασιλιά του παραμυθιού μας, του οποίου ο θάνατος υπήρξε μαρτύριον αλλά και το σύμβολον της αναγεννήσεως του Έθνους. Είμαι εδώ ο αγγελιοφόρος, όχι μόνον της ελληνικής νίκης, αλλά και της ελληνικής ψυχής, η οποία μου έταξεν ως αποστολή να ξαναζωντανέψω τον Μαρμαρωμένο Βασιλιά, επισπιδών εις αυτήν την Πόλιν, ήτις μέλλει να γίνη και πάλιν η πρωτεύουσα της Ελληνικής Αυτοκρατορίας!»¹

Με ομόφωνη απόφαση της η εθνοσυνέλευση εξέδωσε το ακόλουθο ψήφισμα:

*« Η Ελληνική συνέλευσις αδυνατεί να αποδεχθεί την αναθεώρησιν της Συθήκης των Σεβρών και παρέχει εις την Κυβέρνησιν την εξουσιοδότησιν ίνα ανακοινώσει εις τους μεγάλους Συμμάχους, ότι το Ελληνικό Έθνος, ευγνώμον πάντοτε **δια το αείποτε επιδειχθέν ενδιαφέρον των υπέρ των ελληνικών δικαίων**² ελπίζει ότι δεν θα επιμείνωσιν εις την πρότασιν ταύτην».*

Ο πρωθυπουργός Νικ. Καλογερόπουλος γνωστοποίησε (3-3- 1921) στη Διάσκεψη το ψήφισμα, με τον Άγγλο να το δέχεται ευμενώς και τον Ιταλό να ζητεί τη λήψη «πιστικών μέτρων κατά της Ελλάδος»- η πρότασή του απορρίφθηκε. Και αποφασίστηκε να κριθεί στο Λονδίνο ο Δημ. Γούναρης, αρχηγός της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Παράλληλα, ο Λόιντ Τζόρτζ πληροφόρησε, διά του ναυάρχου Κέρρ, τον Έλληνα ομόλογό του, ότι δεν είχε καμία αντίρρηση να αναληφθούν από τα ελληνικά στρατεύματα επιχειρήσεις κατά του Κεμάλ, αν οι Έλληνες «τεχνικοί σύμβουλοι» έκριναν πως ήταν αναγκαίες για την ασφάλεια των εκεί δυνάμεών μας.

Ο Δημ. Γούναρης έφτασε στην αγγλική πρωτεύουσα στις 9 Μαρτίου 1921.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ "ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ" ΣΗΚΩΝΟΥΝ

ΤΟ ΣΤΑΥΡΟ...

§« Ύστερα από την ελληνική απόβαση στη Σμύρνη οι σφαγές Ελλήνων και Αρμενίων διπλασιάστηκαν σε όλη την έκταση της Μικράς Ασίας και από τα βάθη του υψιπέδου έφτανε στα παράλια μια ατέλειωτη κραυγή απόγνωσης και πόνου.

¹ Τις αγορεύσεις των Δ. Γούναρη και Ν. Στράτου ο Κων. Ζαβιτζιάνος χαρακτηρίζει (ο.π) «μνημειώδης».

² Εξυπακούεται ότι κανένας βουλευτής δεν πίστευε στην ανταπόκριση αυτής της δήλωσης προς τα πράγματα...

Η Ελλάδα δεν μπορούσε να παραμείνει αδιάφορη, σαν να ήταν κουφή. Είχε τη βεβαιότητα ότι η αποχώρηση του στρατού της από τις θέσεις που είχε καταλάβει θα ισοδυναμούσε με θανατική καταδίκη για ολόκληρο το χριστιανικό πληθυσμό, που θα παραδινόταν στην σφαγιαστική μανία των Τούρκων. Έκρινε ότι δεν έχει δικαίωμα να εγκαταλείψει τα παιδιά της, της Ανατολής και αποφάσισε, ίσως ασύνετα, αλλά, πάντως, με γενναιότητα, να προβεί σε υπέρτατες θυσίες...»

Εντουάρ Ντριό

(Ελλάδα και Α' Π.Π.)

Κατά τις διατάξεις κληρονομικού δικαίου όλων ανεξαιρέτα των χωρών ο καλούμενος σε επαχθή («παθητική» ή ζημιογόνα) κληρονομία έχει το δικαίωμα της αποποίησης. Με την άσκηση του οποίου δεν αναλαμβάνει δεσμεύσεις, χρέη, υποχρεώσεις, που προέρχονται από ενέργειες ή παραλείψεις άλλων προσώπων, ακόμα και στενότερου βαθμού συγγενείας με τον «αποποιητή».

Ο Δημ. Γούναρης, εκλεκτός της ελεύθερα (για πρώτη φορά μετά το Δεκέμβριο του 1915) εκφρασμένης βούλησης του λαού, δεν είχε ούτε τη δυνατότητα, ούτε το δικαίωμα να αποποιηθεί την επαχθέστατη κληρονομία, που άφησε πίσω του για να μετακινηθεί στον άνετο και ιντριγκαδόρικο βίο της γαλλικής πρωτεύουσας και που μόνη της η Ελλάδα (και μάλιστα με Ιταλία, Γαλλία, Ε.Σ.ΣΔ. αρωγούς του Κεμάλ είτε αδύνατον να φέρει σε επιτυχές πέρας...

Κατά τη συνομιλία που έλαβε χώρα, στις 10-3- 1921, στην πρωθυπουργική κατοικία, μεταξύ Λόιντ Τζόρτζ και Δημ. Γούναρη, Νικ. Καλογερόπουλου και Α. Ρίζου - Ραγκαβή, ο πρώτος ανακοίνωσε την αξίωση των Τούρκων να εγκαταλειφθεί ολοκληρωτικά η Σμύρνη από τους Έλληνες. Ο Δημ. Γούναρης απέδωσε στην τουρκική αδιαλλαξία την αδυναμία συμβιβαστικής λύσης, οπότε η χώρα του ήταν υποχρεωμένη να ολοκληρώσει διά των ενόπλων δυνάμεων της την αποστολή που είχε ήδη αναλάβει. Ακολούθως συζητήθηκε σχέδιο του Κόρζον και του Φόρεϊν Όφισ, το οποίο δεν είχε επιδειχθεί στους Γάλλους, στους Ιταλούς και στους Τούρκους.

Μετά την αποχώρηση των Ελλήνων πραγματοποιήθηκε σύσκεψη μεταξύ Λόιντ Τζόρτζ, Μπριάν και Σφόρτσα. Η συζήτηση που ακολούθησε ήταν «αμπελοφιλοσοφική» και το σημαντικότερο από όσα ειπώθηκαν ήταν η κρίση του Άγγλου πρωθυπουργού για τον Δημ. Γούναρη: Τον χαρακτήρισε **«εξαιρετικά ενήμερο για όλα και πολύ ικανό»**, μολονότι μέχρι τότε ήταν δυσμενώς κατειλημμένος. Ο Σφόρτσα απαίτησε να δηλωθεί σαφώς προς τους Έλληνες ότι, αν

προτιμούσαν να καταφύγουν στα όπλα, τότε και η ευθύνη και οι δαπάνες θα βάραιναν τους ίδιους. Με βρετανική πανουργία ο Λόιντ Τζόρτζ αντέτεινε πώς επιβαλλόταν να μη δημιουργηθεί η εντύπωση, ότι οι Σύμμαχοι επεδίωκαν να εμποδίσουν τους Έλληνες να ενεργήσουν κατά βούληση, γιατί τότε αυτοί θα επέριπταν τις ευθύνες ενδεχόμενης αποτυχίας στους Συμμάχους.¹ Και πρόσθεσε πως η δική του θέση ήταν «ιδιάζουσα», αφού **αυτός και μόνο αυτός είχε στείλει το 1919 τους Έλληνες στη Μ. Ασία...**

Τελικά αποφασίστηκε να κληθούν οι δύο αντιπροσωπείες, για να ενημερωθούν για το τελικό σχέδιο. Πρώτη προσήλθε (12-3- 1921) η ελληνική (Νικ. Καλογερόπουλος, Δημ. Γούναρης, οι διπλωμάτες Δ. Σισιλιάνος, Π. Αργυρόπουλος- αξιωματικός), στο ανάκτορο Saint James, ακολούθησαν οι Τούρκοι και ο Λόιντ Τζόρτζ τους ανακοίνωσε το σχέδιο νέων προτάσεων, την παράκληση της σύντομης απάντησης. Η Διάσκεψη ανέστειλε συνεργασίες της εργασίες της μέχρι τη λήψη των απαντήσεων. Μεν την τακτική του «αραμπά» (στα αγγλικά: «go slow») ο (αντιπρόσωπος του Κεμάλ) Μπεκίρ Σαμί μπέης ζήτησε εικοσιπενθήμερη προθεσμία, αλλά πριν αυτή εκπνεύσει μεσολάβησαν οι επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921.

Η κιναιδική αγγλική αθλιότητα θα αναφανεί ολόγυμνη και αποκρουστική κατατείνει στην η συνάντηση που είχε ο Λόιντ Τζόρτζ στις 16 Μαρτίου με τον Μπεκίρ στον οποίο αποκάλυψε τις επιδιώξεις της χώρας του: **Το Λονδίνο επιθυμούσε την αποκατάσταση φιλικών σχέσεων με την Τουρκία, αρκεί αυτή να μην του δημιουργούσε προβλήματα στη Μοσούλη (με τα πετρέλαια της...),** καθώς σε αντίθετη περίπτωση οι Άγγλοι « τα βοηθούσαν τους Έλληνες τις εχθροπραξίες τους κατά του Κεμάλ» (!)² Με τον ίδιο πάναισχρο κυνισμό ο Τούρκος απάντησε πως δεν ήταν στις προθέσεις της Κεμαλικής κυβέρνησης η δημιουργία προβλημάτων και η ανάμειξη σε αραβικά ζητήματα και ότι «ασφαλώς η Μεσοποταμία δεν άξιζε τόσο, ώστε να θυσιαστεί για αυτήν η φιλία με την Αγγλία». Και ο Λόιντ Τζόρτζ, μέγας φίλος του Βενιζέλου, όταν το χρησιμοποιούσε σαν πιόνι του, κατέληξε:

«Η αντιπροσωπεία σας πρέπει να αισθάνεται υπερήφανη για όσα ήδη πέτυχε: Επανακτήσατε την ελευθερία την Κωνσταντινούπολη και τα Στενά,

¹ Αυτή ακριβώς ήταν η αλήθεια, την οποία βίασαν ασύστολα οι Πλαστηροπάγκαλοι για να δολοφονήσουν- όπως τους βόλευε- τους αντιπάλους του Βενιζέλου ...

² «Δηλαδή, με πολύ κυνισμόν» σχολιάζει ο Σπ. Μαρκεζίνης (ο.π) «προέβαλεν το βρετανικόν ενδιαφέρον διά τα πετρέλαια - χρήσιμο δίδαγμα για τους φρονούντας ότι είναι δυνατόν την εξωτερικήν πολιτικήν να κατευθύνει η ιδεολογία...».

σημαντική ανεξαρτησία στα οικονομικά και στα δημοσιονομικά και αποτρέψατε παραχωρήσεις στην Αρμενία και στο Κουρδιστάν. Επίσης, εξασφαλίζεται μεταρρύθμιση του καθεστώτος της Σμύρνης και θα ήταν ασυγχώρητο λάθος σας να τα θυσιάσετε όλα κερδίσατε προβάλλοντας τώρα απαράδεκτες αξιώσεις στη Θράκη ή άλλου».

Ο Μπεκίρ, γνήσιος λάτρης του «οθωμανικού δικαίου», δεν επρόκειτο να μεταπιστεί, γιατί γνώριζε ότι η στάση των κιναιδών παραμένει πάντοτε «παθητική». Τα ήθελε όλα! Γιατί όχι, αφού ο αμφισεξουαλικός, πότης, χρήστης ναρκωτικών, άθεος και μπολσεβίκος προϊστάμενος του είχε ήδη εξασφαλισμένη την παντοειδή αρωγή και ενίσχυση από την πλευρά Ιταλίας, Γαλλίας και Χαΐμ Γκόλντμαν («Λένιν»), ενώ οι Έλληνες θα έπρεπε να χρησιμοποιούν για βολίδες στα όπλα και στα πολυβόλα τους για οβίδες στα κανόνια τους, τους παρφουμαρισμένους ωραίους λόγους των λόρδων...

Ένας από αυτούς ήταν η «διαβεβαίωση», που έδωσε ο Λόιντ Τζόρτζ στην ελληνική αντιπροσωπεία, ότι «η Μεγάλη Βρετανία διατηρούσε ανέκαθεν στην καρδιά της μια θερμή γωνία για τον ελληνικό λαό και προέρχεται κάθε αγαθό, αποβλέποντας σε ένα μέλλον χρησιμότητας και αναγεννημένης δόξας της Ελλάδας». ¹

Απέναντι στον Κεμάλ...

Στον Δημ. Γούναρη είχε ήδη υποβληθεί εμπειριστατωμένη (εμπιστευτική και προσωπική) έκθεση του τότε επικεφαλής της Επιτελικής Υπηρεσίας Στρατού υποστράτηγου Κων. Γουβέλη² ο οποίος τόνισε πως η μικρασιατική εκστρατεία δεν έπρεπε ποτέ και σε καμία περίπτωση να είχε επιχειρηθεί:

« Μόνον άφρων θα ετόλμων να είπω, θα ήτο δυνατόν να συλλάβη τοιούτον σχέδιον πολιτικής και στρατιωτικής ενεργείας, να προβεί εις εκτέλεσιν τοιαύτης παρατόλμου υπερποντίου εκστρατείας, ριψικινδύνου και αμφιβόλου λίαν τελικής και οριστικής επιτυχίας, απαιτούσης δε κολοσσιαίας θυσίας δυσβάστακτα δια το Ελληνικόν Κράτος και τον λαόν βάρη».

Από την πλευρά του ο σπουδαίος, αγνός και έντιμος εκείνος πολιτικός άνδρας, αντιλαμβανόταν πως δε διέθετε (την πολυτέλεια εναλλακτικών λύσεων: Η

¹ Βλέπε: **Documents on British foreign Policy 1919- 1939** και **A. Fragylis, La Grece et la crise mondiale.**

² Βλέπε Γ.Ε.Σ. **Η εκστρατεία εις την Μικρά Ασία (Τόμος Γ')**

πορεία ήταν, δυστυχώς, εξαιτίας του κληροδοτήματος Βενιζέλου, μονοδρομική. Ούτε η αποχώρηση ήταν εφικτή, ούτε η διπλωματική κατακύρωση των προβλέψεων της **έωλης**, και **νομικά ανύπαρκτης** «Συνθήκης των Σεβρών» το μόνο που απέμενε ήταν η συνέχιση του αγώνα μέχρι την τελική συντριβή και αποσύνθεση των δυνάμεων Κεμάλ. Αλλά για να γίνει αυτό, έπρεπε να ενισχυθεί το εκστρατευτικό μας σώμα και με άντρες και με πολεμικό υλικό, φυσικά πριν από την ανάληψη της νέας επιχείρησης, ώστε να αποτραπεί η επανάληψη της αποτυχίας «της αστοχωτάτης στρατιωτικής αναγνωρίσεων, ην ενήργησεν ο ελληνικός στρατός κατά τον Δεκέμβριον 1920... Βεβαίως οι Τούρκοι δραστηρίως εργάζονται νυν όπως αντιμετώπισωσιν ημάς όσον οίον τε ισχυρότερον», κατά τον Κ. Γουβέλη.

Και οι Τούρκοι είχαν επικεφαλής τους έναν αναντίρρητα ικανότατο-άσχετα από τα άλλα- στρατιωτικό ηγέτη: Τον Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος είχε αποβιβαστεί στην Σαμψούντα, για να σηκώσει το επαναστατικό μπαϊράκι του, στις 19- 5 -1919 (δηλαδή τέσσερις ακριβώς ημέρες μετά την αποβίβαση της ελληνικής μεραρχίας στην Σμύρνη) σε ηλικία τότε τριάντα οκτώ ετών. Είχε φοιτήσει- από τα δώδεκα του χρονιά- στο δευτεροβάθμιο στρατιωτικό σχολείο της Θεσσαλονίκης, στο οποίο διακρίθηκε στα μαθηματικά, με συνέπεια ο καθηγητής να του δώσει το επώνυμο Κεμάλ¹. Το 1895 εισήλθε στην τετραετούς φοίτησης στρατιωτική Σχολή του Μοναστηρίου, από την οποία αποφοίτησε με άριστα, για να παρακολουθήσει αργότερα ειδικούς κύκλους σπουδών στη Σχολή Πολέμου Κωνσταντινούπολη και στη Σχολή Επιτελών. Λοχαγός, σε ηλικία 24 ετών, τοποθετείται στο Σώμα Στρατού, που είχε την έδρα του στη Δαμασκό, εντάσσεται στη μασονία, δημιουργεί τη μυστική οργάνωση **Βατάν**² και παρακλάδια της στη Βηρυτό, στην Ιερουσαλήμ, στη Γιάφα. Με τη βοήθεια των διοικητή του έφυγε για τη Θεσσαλονίκη, με αναρρωτική δήθεν άδεια, όπου κέρδισε νέο κλάδο της οργάνωσης του με τον τίτλο **Βατάν βε Χουργιέτ**³, με τα μέλη της να μην ορκίζονται στο Κοράνι, αλλά στο περίστροφο του. Ο σωματάρχης του τον κάλυψε, όταν διατάχθηκε η σύλληψη του και στις 18- 9- 1907 προάγεται και τοποθετείται στο Επιτελείο του Γ' Σ.Σ., στη Θεσσαλονίκη, όπου και εντάσσεται στην οργάνωση των Νεοτούρκων **Ένωση και Πρόοδος**. Για τις ασωτίες, την αμφισεξουαλική του ροπή, την συναναστροφή με πόρνες, μαστροπούς και ρεμάλια του υπκόσμου ο αναγνώστης παραπέμπετε στο 14^ο κεφάλαιο του πονήματός μου **Εθνικός διχασμός. Αιτία, Ένοχοι, Συνέπειες**

¹ Στα αραβικά: « Τέλειος» ο πατέρας του Αλί Ριζά ήταν αλκοολικός και πέθανε νέος από φυματίωση.

² Πατρίδα.

³ Πατρίδα και ελευθερία.

(στηριζόμενο στην περίφημη βιογραφία του Άγγλου P. K. Armztrong, **Grey Wolf**) ...

Το 1913 τοποθετήθηκε επικεφαλής του νεοσύστατου Σ.Σ. της Καλλίπολης και ως στρατιωτικός ακόλουθος την τουρκική πρεσβεία στη Σόφια, **κατέβαλε εργώδεις προσπάθειες για να πεισθούν οι Βούλγαροι να εξέλθουν στον Α' Π.Π στο πλευρό των Γερμανών**. Ως διοικητής (αντισυνταγματάρχης τότε) της XIX Μεραρχίας διακρίθηκε κατά την **ηλίθια** αγγλογαλλική απόβαση στα Δαρδανέλια. Και λίγο, αργότερα, με μπολσεβικικές ήδη και αθεϊστικές αντιλήψεις θα ξεχωρίσει και στις μάχες κατά του σταρικού στρατού στον Καύκασο, συνέπεια να προαχθεί σε στρατηγό για να αποκτήσει τον τίτλο πάσα. Η ανακωχή (1918) τον βρήκε μαχόμενο στη Μέση Ανατολή και οργισμένο κατά των όρων της ειρήνης. Παραιτήθηκε από το στρατό και ιδιώτευσε στην Κωνσταντινούπολη, αναμένοντας την ευκαιρία να προχωρήσει σε πραξικόπημα. Η ευκαιρία του δόθηκε μετά από μερικούς μήνες:

Στις **15- 5- 1919** η σουλτανική κυβέρνηση τον ανακάλεσε στην ενεργό υπηρεσία και τον διόρισε επικεφαλής της Γ' επιθεώρησης, στην οποία ανήκαν δύο Σ.Σ. με πολλές "άθικτες" από τον πόλεμο μονάδες, που είχαν την έδρα τους σε απρόσιτες περιφέρειες των βορειοανατολικών επαρχιών Μικράς Ασίας. Ζήτησε και του χορηγήθηκαν ευρύτατες δικαιοδοσίες, προκειμένου να αντισταχθεί στο διαμελισμό της χώρας. Ωστόσο, την τελευταία στιγμή διέρρευσαν πληροφορίες πως επρόκειτο να προχωρήσει σε κίνημα κατά της σουλτανικής κυβέρνησης, αλλά η διαταγή για την παρεμπόδιση της αναχώρησής του δεν εκτελέστηκε. Ο ίδιος είχε πάρει τις αποφάσεις του. Όπως έλεγε στους στενούς φίλους του: «Είναι προτιμότερο να καταστραφούμε ως έθνος, παρά να γίνουμε δούλοι». Και, μόλις αποβιβάστηκε στην Σαμψούντα, άρχισε να οργανώνει το πραξικόπημα του. Συγκάλεσε ένα συνέδριο στην Ερζερούμ¹, που ενέκρινε το εθνικιστικό του πρόγραμμα, και δεύτερο², στη Σεβάστια (Σιβιάς), που ενέκριναν την πολιτική του: «**Πόλεμος μέχρι εσχάτων!**». Βουλευτές, οι οποίοι τον συμπαθούν σαν, ενέκριναν στην Κωνσταντινούπολη το «Εθνικό Συμβόλαιο», που είχε ψηφιστεί από το δεύτερο συνέδριο. Ύστερα μετακινήθηκαν στην Άγκυρα και στις 30- 4- 1920 εξέλεξαν τον Κεμάλ πρόεδρο της νέας Εθνικής Συνέλευσης. Το κίνημα αναγνωρίστηκε από τους Μεγάλους, αφού τον προσκάλεσαν να μετάσχει τη διάσκεψη του Λονδίνου ταυτόχρονα, αλλά και **χωριστά** από την σουλτανική κυβέρνηση. Ωστόσο, δεν ήταν μόνο αυτό: Είχε ήδη κλείσει συμφωνία με τους

¹ Τον Ιούλιο του 1919.

² Μετά από δίμηνο.

Γάλλους -**πριν από την πτώση Βενιζέλου**- παράλληλα προς την αν αντίστοιχη με τους Ιταλούς και με τον « Λένιν», έχοντας πάντα στη διάθεσή του ως λιμένες ανεφοδιασμού τόσο την Αττάλεια και την Μερσίνα, όσο και την Τραπεζούντα (στον Εύξεινο). Όσο για το δίκτυο πληροφοριών του, σε αυτό είχε, εκτός από τη βοήθεια μπολσεβίκων, Γάλλων και Ιταλών και τη συμπαράσταση Άγγλων πρακτόρων.¹

Και η Μεγάλη Βρετανία; Κατά την συνάντησή του με τον Νικόλαο Καλογερόπουλο (17-3- 1921) ο (αποκαλούμενος από τον Κων. Γ. Ζαβιντζιάνο « μόνος φίλος της Ελλάδος»²!) Ντέβιντ Λόιντ Τζόρτζ συμβούλευσε τον Έλληνα πρωθυπουργό να προβεί σε υποχωρήσεις και παραχωρήσεις στη Μικρά Ασία (δηλαδή, να αποχωρήσουν από εκεί τα ελληνικά στρατεύματα με αντίδωρο- ενδεχομένως- τη διατήρηση της Θράκης ως την Τσατάλτζα. Ενδεχομένως, με την έννοια ότι θα συμφωνούσαν Παρίσι και Ρώμη (πράγμα απίθανο, αν όχι αδύνατο), αλλά θα συναινούσαν οι Τούρκοι (οι οποίοι δεν δέχονταν καμία παραχώρηση τμήματος «του εθνικού τους εδάφους»- συνεπώς, η ελληνική συναίνεση δεν θα είχε κανένα πρακτικό αποτέλεσμα...)

Ο εβραιοάγγλος πρωθυπουργός τόνισε ότι «η χώρα του είχε παρατάξει στον πόλεμο κατά της Τουρκίας περισσότερους από 1.000.000 άντρες (!) και ότι οι απώλειες της ανήλθαν 200.000 από αυτούς; δηλαδή, ισάριθμος προς το **maximoum** των στρατιωτών που είχε κινητοποιήσει η Ελλάδα.

Δεν παρέλειψε, μάλιστα, να υπογραμμίσει ότι «ο Ελ. Βενιζέλος πάντοτε διευκόλυνε τους Συμμάχους με την κατανόηση των προτάσεών τους...» και ότι «ήταν απαραίτητο να πειστούν οι Έλληνες να προβούν σε παραχωρήσεις...»³

Ερωτάται: Πως θα μπορούσαν οι εκλεκτοί του ελληνικού λαού να συμφωνήσουν να εγκαταλείψει αμαχητί της Μικράς Ασίας και της ελληνικής ομογένειας της Ιωνίας, όταν ο πρώην δικτάτορας με τα ξένα όπλα (και σήμερα «εθνάρχης» υπ' αριθμόν 1...) τους είχε ήδη στηλιτεύσει από τα παρισινά βουλευβάρτα ως ενόχους εθνικής προδοσίας, αν το έπρατταν; Και όταν ο φανακικότατος οπαδός του (και «κακή τη μοίρα» ακόμα υπαρχηγός της Στρατιάς Πτολεμαίος Σαρηγιάννης), διαβεβαίωνε ότι η υπεροχή του ελληνικού στρατού ήταν δεδομένη και ότι «η υπ' αυτού άσκησης πίεσεως επί των Κεμαλικών δυνάμεων τα υποχρέωνε τους Τούρκους να υποκύψουν»; Αλλά και όταν- το σημαντικότερο- η

¹ Βλέπε Γ.Ε.Σ., ο.π (τόμος Γ') .

² Χαρακτηρισμός που αποδεικνύει απουσία πολιτικού ρεαλισμού ...

³ Βλέπε Α.Φ. Frangulis, **La Greece, son statut international et son histoire diplomatique.**

πλευρά του Κεμάλ δεν δεχόταν ανταλλαγή της Θράκης με την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης;

Ο Βενιζέλος (**εθνικός ολετήρας**¹ και όχι «εθνάρχης») είχε εμπλέξει την Ελλάδα και τον ελληνισμό σε ένα **φρικτό φαύλο κύκλο**. Από τον οποίο θα εξερχόταν είτε καταθέτοντας τα όπλα και θυσιάζοντας τα πάντα- όπως επιθυμούσαν Κεμάλ, Λένιν, Γάλλοι, Ιταλοί- είτε δίνοντας τον «υπέρ, όλων αγώνα» και πέφτοντας ηρωικά στο πεδίο της τιμής. Η εντολοδόχοι του λαού προτίμησαν να αντιγράψουν τους προγόνους τους των Θερμοπυλών, των Κυνός Κεφαλών, της Πύλης του Αγίου Ρωμανού, του Σουλίου, της Αλαμάνας, του Μεσολογγίου, του Μανιακιού. Αυτοί, οι αυθεντικοί Έλληνες και αποδέκτες του επαχθούς Βενιζελικού κληροδοτήματος και του δυσμενούς καταπιστεύματος, στάλθηκαν από ριψάσπιδες στο απόσπασμα. Ο δημιουργός του φαύλου κύκλου και των αδιεξόδων ξανακυβέρνησε την Ελλάδα: πραγματοποίησε δύο ακόμα επέσχυντα κινήματα κατά της ψήφου του λαού (1933, 1935): ο οδήγησε τη χώρα σε μια τραγική στρατιωτική εξασθένηση και ενώ ο Β' παγκόσμιος πόλεμος έκρουε ήδη τη θύρα όλων των ηπείρων· και κατά μία διακωμώδηση- επιπέδου θιάσου σκιών- του οφειλόμενου σεβασμού προς την ιστορική πραγματικότητα ανακηρύχθηκε από γελίους δημοσιογραφικούς καλάμους «εθνάρχης» (!) και κρίθηκε από ξυλισχίστες του κοινοβουλευτισμού άξιος να στηθεί- αυτός ο εγκάθετος των ξένων δικτάτορας και κινηματίας (κοπριστής της λαϊκής βούλησης...)- ως ανδριάντας έξω από τη Βουλή, που υποτίθεται ότι αποτελεί το κορυφαίο σύμβολο της κυριαρχίας του λαού...

Οι επιχειρήσεις του Μαρτίου 1821...

Καταθέτει ο Χρ. Αγγελομάτης (**Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας – Το έπος της Μικράς Ασίας**):“

«Πρίν ή ακόμη καταρτισθούν οριστικώς οι όροι της Συνθήκης των Σεβρών, τον Απρίλιο του 1920, εις το Σαν Ρέμο, οι Ιταλοί υπέγραψαν(15-3-1920) συμφωνίαν με τον Κεμάλ και έσπευσαν έναντι εμπορικών ανταλλαγμάτων να εκκενώσιν το Ικόνιον... Με τους κεμαλικούς υπέγραψαν και άλλην συμφωνίαν, δια της οποίας **ανεάμβαναν την υποχρέωσιν να υποστηρίξουν την απόδοσιν της Σμύρνης και της Θράκης εις την Τουρκίαν.**

¹ Βλέπε το φερώνυμο ιστορικό πόνημα μου.

Και οι Γάλλοι, μη υστερούντες εις φιλοτουρκικάς εκδηλώσεις. Εξύφαναν εν αγνοία των συμμάχων των Άγγλων, δια του Φρανσουά Ζώρζ – Πικό και ακολούθως, δια του Φράνκλεν Μπονιγιόν, την ομώνυμον και δευτέρου κατάπτυστον συμφωνίαν της Αγκύρας, δίδοντες εις τον Λόιντ Τζόρτζ το δικαίωμα να χαρακτηρίξει και τας συμφωνίας και τας διαπραγματεύσεις καθαράν προδοσίαν κατά της Αγγλίας. Φυσικά όχι εναντίον της Ελλάδος.

Αλλά και οι Άγγλοι **από τον Μάρτιον του 1920** εγκατέλειπον με γοργόν ρυθμόν το εσωτερικόν της Μικρασίας και αφήνετο μόνη η Ελλάς να μάχεται. Όταν δε ληφθή υπόψιν ότι και η Μόσχα **από τον Απρίλιον του 1920** είχε υπογράψει συμφωνίαν ε τη Άγκυραν, χάρις εις την οποίαν εφωδιάζετο ο Κεμάλ από Ρωσσίαν εις υλικόν.

Τα ξενόφωνα όργανα των προξενείων της Σμύρμης ωργιάζαν εις ανθελληνισμό. Η Κωνσταντινούπολις είχε καταστεί το κέντρον ανεφοδιασμού του κεμαλικού στρατού εις άνδρας και υλικόν. Οι πάντες κατέβαλλον κάθε προσπάθειαν να ριζώσκει όσο το δυνατόν βαθύτερον το αίσθημα ότι οι μάχη διεξήγετο επί ματαιώ...»

Οι μεγάλοι επιδίωκαν την έξωση της Ελλάδος από τη Μ. Ασία και οι προτάσεις τους (συμπεριλαμβανομένου, φυσικά, και του... «φίλου» των Ελλήνων Λόιντ Τζόρτζ) αποτέλεσαν την εισαγωγή στην τελευταία πράξη της τραγωδίας. Οι πρόσφυγες άρχισαν να συρρέουν, εξαιτίας των φονικών επιδρομών των «τσετών»¹ και οι Σμυρνοί που περιποιούνταν τους διακομιζόμενους τραυματίες στρατιώτες μας άρχισαν να βρίσκουν μεταξύ τους και κάποιους που είχαν αυτοτραυματιστεί, αλλά και άλλους που κρύβονταν χωρίς να έχουν τραύμα. Η απάντησή του στο ερώτημα γιατί υπήρχαν πράξει ήταν στερεότυπη: « Για ποιο λόγο να σκοτωθούμε, αφού τελικά θα φύγουμε;»

«Απηχούσαν κατά τον τρόπον αυτόν το σύνθημα της προπαγάνδας και την ιδέαν που εκαλλιέργει και αυτός ο Ύπατος Αρμοστής Στεργιάδης...» σχολιάζει ο Χρ. Αγγελομάτης (ο.π)

Οι «επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921» στην πραγματικότητα ήταν μοιρασμένες μεταξύ Μαρτίου (έναρξη: 23) και Απριλίου (λήξη: 13). Ο αρχικός σχεδιασμός πρόβλεπε τη χρησιμοποίηση των Α' και Γ' Σωμάτων Στρατού στο βόρειο μέτωπο, με κύριο στόχο την κατάληψη Εσκή Σεχίρ και Κουτάχειας και ενδεχόμενο την κατάληψη του Αφιόν Καραχισάρ² στο νότο.

¹ Άτακτα σώματα Τούρκων που συγκρότησε ο Μουσταφά Κεμάλ .

² Βλέπε Ξεν. Στεργιάδη (ο.π) και Ιω. Πασσά, **Η αγωνία του έθνους**.

Τους στόχους αυτούς ανέφερε ως επιτακτικά απαραίτητους ο Πτολ. Σαρρηγιάνης (σημαντικοί σιδηροδρομικοί κόμβοι) και ο πρωθυπουργός (με τη σύμφωνη γνώμη του υπουργού Στρατιωτικών Δημ. Γούναρη) τηλεγράφησε (10-3-1921) στον αρχηγό της Στρατιάς Αναστ. Παπούλα να προχωρήσει σε ταυτόχρονη επίθεση, αν κατά τη γνώμη του ήταν εφικτή. Εκείνος διέταξε παράλληλα επίθεση τόσο στο βόρειο όσο και στο νότιο μέτωπα.

Οι επιχειρήσεις τελικά απέτυχαν, με τις επικρίσεις να στρέφονται αργότερα είτε κατά των πολιτικών (επειδή έσπευσαν), είτε κατά του Παπούλα (επειδή μοίρασε τις δυνάμεις τους σε δύο μέτωπα), είτε κατά του Σαρρηγιάννη (που ήταν ο σύνοδος πρωθυπουργού και υπουργού Στρατιωτικών πραγματογνώμονας και διέχετε προς όλες τις κατευθύνσεις την αχαλίνωτη αισιοδοξία του για την επίτευξη των στόχων, με τρόπο **ύποπτο**...)

Κατά τον Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π): «Αι επιχειρήσεις του Μαρτίου ανελήφθησαν με προχειρότητα σκέψεως των πολιτικών και στρατιωτικών ηγητόρων και εξετελέσθησαν με λαμπρόν παλμόν στελεχών και οπλιτών, οι οποίοι ήρχισαν από της ώρας εκείνης να γράφουν με βαρύτατον τίμημα εις ανθρωπίνους θυσίας τας εξόχους σελίδας της Μικρασιατικής εκστρατείας».

Ο Νικ. Αντωνάκας (ο.π) επιρρίπτει- ορθά- το σύνολο της ευθύνης στον Πτ. Σαρρηγιάννη: «Ο πρωθυπουργός, κατόπιν της διαβεβαίωσης του αρχηγού της Στρατιάς Σαρρηγιάννη, ότι τα πάντα ήσαν έτοιμα διά την εναντίον του Κεμάλ επίθεσιν και ότι αυτή θα εστέφετο οπωσδήποτε υπό επιτυχίας, απέστειλε τηλεγράφημα εκ Λονδίνου προς τον Παπούλαν, οποίον, παύουν εξηγούσε τα διπλωματικά οφέληάτινα θα προσεπορίζετο η Ελλάς εκ μιας επιτυχούς επιχειρήσεως, έδιδε την εντολή της άμεσο εκτελέσεως ταύτης...»

Οι Τούρκοι υποχώρησαν αρχικά και στον τομέα της Προύσας τα στρατεύματά μας προωθήθηκαν περί τα 80 χιλιόμετρα πέρα από αυτήν, ενώ επίσης καταλήφθηκε (27-3- 1921) το Αφιόν Καραχισάρ. Στο βορρά, μετά από σθεναρή αντίσταση του εχθρού, σε φυσικά οχυρές θέσεις (Κοβαλίστα και Αβγκίν), η XI μεραρχία κατέλαβε διαδοχικά το Αβά- Παζάρ και τη στενωπό Γκάλβε. Όμως...

Όμως, στις 31 οι Τούρκοι εξαπέλυσαν ορμητική αντεπίθεση και ελληνικές μονάδες, μετά από σκληρό αγώνα και εξαιτίας των σοβαρών απωλειών τους, αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στις βάσεις εξόρμησης. Όπως ήταν αναπόφευκτο, η αποτυχία εκείνη επέφερε δεινό πλήγμα στην αντιπροσωπεία μας στο Λονδίνο, τα μέλη της οποίας αντιλαμβάνονταν τώρα ότι οι διαβεβαιώσεις του Σαρρηγιάννη δεν

είχαν την παραμικρή αξία. Και ότι ο μικρασιατικός αγώνας, στον οποίο είχε εμπλέξει Ελλάδα και ελληνισμό η αφροσύνη του Βενιζέλου, θα απαιτούσε πολλές θυσίες, χωρίς να είναι εξασφαλισμένη η τελική επιτυχία.

Έτσι αναγκάστηκαν να καλέσουν υπό τα όπλα και άλλους εφένδρους...

Άκρως αποκαλυπτικός είναι ο Αλ. Α. Οικονόμου σχετικά με τις πραγματικές προθέσεις του εβραιοάγγλου πολιτικού, οι οποίες αποκαλύφθηκαν όταν (19-3- 1921) ο Δ. Γούναρης τους ζήτησε να επιτρέψει η βρετανική κυβέρνηση τη σύναψη από την Ελλάδα δανείου στην αγορά της «Αλβιόνας» για την κάλυψη των δαπανών προμηθείας πολεμικού υλικού· και ενώ ο Λόιντ Τζόρτζ τον είχε προηγουμένως διαβεβαιώσει, ότι «θερμή γωνιά της αγγλικής καρδιάς είναι αφιερωμένη εις την Ελλάδα, την οποίαν η Αγγλία προτίθεται να βοηθήσει, ίνα επανέλθει εις την παλαιά της αίγλην και δόξαν»:

«Αυτοστιγμές η θερμή γωνιά της καρδιάς του πρωθυπουργού των Άγγλων εμπόρων επάγωσε και ο Λόιντ Τζόρτζ συνέστησε φλεγματικώς στον Δ. Γούναρη να συνεννοηθεί μετά του υπουργού του Θησαυροφυλακίου (οικονομικών), παρά τω οποίω σπένσας ο Γούναρης δεν ηδυνήθη να ανακαλύψη θερμήν γωνίαν δικαίως διατεθειμένην υπέρ της μικράς χώρας, την οποίαν είχε ωθήσει η Αγγλία να ριψοκινδυνεύσει μόνη δια τα αγγλικά συμφέροντα. Ουδέν δάνειον τη εχορήγησεν, αλλά μόνον την άδειαν να διαπραγματευθεί σύναψιν εις την χρηματαγοράν του Λονδίνου, πράγμα το οποίον ήτο ίσον προς μηδέν. Οι άγγλοι κεφαλαιούχοι ηρκούντο εις φιλοφρονήσεις και απέφευγον να δανείσουν, άνευ εγγυήσεως της κυβερνήσεως των εις εμπόλεμον και με βεβαρημένα οικονομικά πτωχόν κρατίδιον...»

Όσο για τον τομέα του οπλισμού, η κληρονομιά του Βενιζέλου δεν ήταν απλώς επαχθής αλλά επαχθέστατη:

- Δεν υπήρχε βαρύ πυροβολικό, ούτε αεροπλάνα.
- Τα πυρομαχικά ήταν ανεπαρκή.
- Το ίδιο ίσχυε και για τα μέσα μεταφοράς, το τηλεφωνικό και τηλεγραφικό, υλικό.
- Οι λόχοι πεζικού παρέτασαν το πολύ 80 τουφέκια (Γκρά ή Μάνλιχερ) ο καθένας.
- Στις υπηρεσίες των μετόπισθεν είχαν αποσπαστεί απίστευτα πολλοί "προστατευόμενοι" πολιτικών παραγόντων, που οι νέοι κυβερνήτες δεν έθειξαν για να μην «παρεξηγηθούν» ή κατηγορηθούν για φατριασμό. Όλοι- στρατιωτικοί,

πολίτες, κρατικοί υπάλληλοι- ανέμεναν να πράξει τα πάντα η κυβέρνηση- διαβοήτος γνωστή ελληνική νοοτροπία...

Σημειώνεται ότι οι απώλειες του ελληνικού στρατού κατά τις επιχειρήσεις του Μαρτίου ανήλθαν σε 600 νεκρούς και σε 4123 τραυματίες. Η μοναδική αλλαγή στα στρατιωτικά ηγετικά κλιμάκια ήταν ο διορισμός ως αρχηγού του Γ.Ε.Σ. (Αθήνα) του αντιστράτηγου Βίκτ. Δούσμανη.

§ Στον πολιτικό τομέα ο δυσμενής αντίκτυπος από την αποτυχία οδήγησε την κυβέρνηση Νικ. Καλογερόπουλου σε παραίτηση. Για να ορκιστεί, στις 8 Απριλίου, νέα υπό τον αρχηγό της πλειοψηφίας Δημ. Γούναρη (παράλληλα ανέλαβε και το υπουργείο δικαιοσύνης), με υπουργούς: Εξωτερικών τον Γ. Μπαλτατζή, Οικονομικών (και προσωρινά Επισιτισμού) τον Π. Πρωτοπαπαδάκη, Στρατιωτικών τον Ν. Θεοτόκη, Ναυτικών τον Π. Μαυρομιχάλη, Συγκοινωνιών τον Π. Τσαλδάρη, γεωργίας τον Κ. Ν. Τερτίπη, Εσωτερικών τον Σπ. Ε. Στάη, Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαίδευσης τον Θ. Ζαΐμη Περίθαλψης τον Α. Γ. Καρτάλη.

Σημειώνεται ότι, μετά την πρόσκληση (20-3- 1921) τριών κλάσεων στρατευσίμων (1913β, 1914, 1915) και όλων των αξιωματικών από την τάξη 1909 της Σχολής των Ευελπίδων και τις μεταγενέστερες, που συνοδεύτηκε από την ακύρωση όλων ανεξαιρέτα των αδειών το βαθμοφόρων, τον Απρίλιο η συνολική δύναμη του ελληνικού στρατού ήταν η ακόλουθη (**υπερδιπλάσια από την αντίστοιχη** του Νοεμβρίου 1920!):

❖ Στη Στρατιά της Μικράς Ασίας υπηρετούσαν **4.364** αξιωματικοί και **122.164** οπλίτες.

❖ Στη στρατιά Μακεδονίας- Θράκης **1.525** και **54.036** αντίστοιχα.

❖ Στην Ήπειρο (Ε' Σώμα Στρατού) **422** και **14.632**.

❖ Στις άλλες περιοχές του εσωτερικού **1.782** και **34.161**.

Συνεπώς, το γενικό σύνολο αριθμούσε **8.093** αξιωματικούς και **224.993** οπλίτες. Ωστόσο, η πραγματικότητα «παρατακτή» δύναμη στο μικρασιατικό μέτωπο ανερχόταν στο ένα περίπου τρίτο του εκεί συνόλου¹...

Ο Βίκτωρ Δούσμανης υπογράμμιζε στην έκθεσή, που υπέβαλε με δική του πρωτοβουλία στον Κωνσταντίνο και η οποία διαβιβάστηκε στον υπουργό στρατιωτικών, και τα ακόλουθα:

❖ Έκρινε σφαλερή από πολιτική άποψη την επιχείρηση, γιατί θα έφερε την Ελλάδα αντιμέτωπη και προς τις δύο τάσεις, που επικρατούσαν στη διάσκεψη του

¹ Στην έκθεση του της 25-2- 1921 (π.ημ) προς τον Βασιλέα ο γενικός υπασπιστής του Β. Δούσμανης αναφέρεται σε μαχητική ισχύ μόλις 35.000 - 40.000 ανδρών...

Λονδίνου: Την φιλοτουρκική Γαλλίας και Ιταλίας και «την συμπαθή της Αγγλίας, στηριζόμενη επί μόνης της ανάγκης ην έχει πολιτική της συνδρομής της Ελλάδος...»

❖ Από στρατιωτική άποψη θεωρούσε ότι η στρατιά της Μικράς Ασίας, με μαχητική ισχύει το πολύ 40.000 ανδρών, ήταν ανίσχυρη να αναλάβει επιθετικό αγώνα μεγάλης έκτασης. Και τόνιζε:

«Η κατάσταση αυτή είναι δημιούργημα πολιτικής σαθράς κληρονομηθείσης υπό της σημερινής καταστάσεως, και μη δυναμένη ένεκα της διεθνούς της Ελλάδος καταστάσεως να τροποποιηθεί ή μεταβληθεί. Καταστήσατε την στρατιωτικήν κατάστασιν του εν Μ. Ασία στρατού τοιαύτην, ώστε να μη υφίσταται κίνδυνος να χαθεί ό,τι πραγματικώς κατά την συνομολογήσαν και **μη κυρωθείσαν** Συνθήκην των Σεβρών επέτυχεν **η ολέθρια πολιτική, πολιτικού εγωπαθούς και φιλόδοξου και προς μόνην την εγωιστικήν αυτού επιτυχίαν αποβλέψαντος και αποβλέποντος...**»

❖ Πρόσθετα ακόμα ο έμπειρος, ικανότατος και ρεαλιστής στρατηγός: «Ο στρατός κατοχής Σμύρνης, η πομπωδώς ονομασθείσα Στρατιά Μ. Ασίας, πρέπει να εξασφαλισθεί από πάσης επιθέσεως του στρατού του Κεμάλ και από μπολσεβικικής ενισχύσεως αυτού... Ο στρατός ούτος υφίσταται φθοράς και βλάβας, ας πρέπει να μειώσωμεν εις το ελάχιστον, αλλά και όλως να αποφύγωμεν, διότι ευρίσκεται υπό τον πέλεκυν της εκ μέρους μεν των Γάλλων και Ιταλών επιβολής και της εκ μέρους των Άγγλων εγκαταλείψεως, αλλά και του κινδύνου της αποκοπής από την κυρίαν αυτού στρατιωτικήν και οικονομικήν βάση: Της Ελλάδος...»

Βουνό τα προβλήματα...

Αλλά η τερατωδώς επαχθής Βενιζελική κληρονομία θύμιζε πολυπλόκαμη Λερναία Ύδρα, με τους δύσμοιρους διαδόχους του «εθνάρχη» να μη γνωρίζουν ποια από τις πυρκαγιές που τους κυκλώναν να επιχειρήσουν να αντιμετωπίσουν...

Απειλητικοί μελανίες δεν ήταν μόνο ο Κεμάλ και οι εμφανείς και αφανείς (αλλά όχι λιγότερο σημαντικοί...) σύμμαχοι του: οι μπολσεβίκοι του « Λένιν», οι Γάλλοι, οι Ιταλοί, «ουκ ολίγοι» βρετανικοί κύκλοι. Υπήρχαν και άλλοι:

❖ Στην Θράκη πολυμελείς τουρκικές ληστροσυμμορίες τρομοκρατούσαν τον πληθυσμό, ενώ συνεχίζονταν, φυσικά, οι εξοντώσεις χριστιανών στην Ιωνία.¹

¹ Όπως παραδέχτηκε ο μεγάλος βεζίρης Νταμάκ Φερίτ στην τουρκική γερούσια, οι Νεότουρκοι εξόντωσαν μεταξύ Αυγούστου 1914 και Απριλίου 1921 περισσότερους από **550.000** Έλληνες με

Πράγμα που ανάγκασε την ελληνική Γ' και εθνοσυνέλευση να καταγγείλει με ψήφισμά της, απευθυνόμενο προς όλους τους πολιτισμένους λαούς:

«Την ανηλεή εξόντωση των ελληνικών πληθυσμών και τας ανηκούστους ωμότητες των Τούρκων, οι οποίοι είναι ανίκανοι να διοικήσουν πληθυσμούς άλλης φυλής και άλλης θρησκείας και ατοιμάζουν την ανθρωπότητα».

Αν ήταν σύγχρονοι της οι Τζόρτζ Μπούς Τζούνιορ (πλανητάρχης της πεντάρας...) και Κοντολίτσα Ράις (περί των σεξουαλικών προτιμήσεων της οποίας πολλά έχουν γραφεί...), ασφαλώς θα συγχύζονταν στο έπακρο. Και θα επέπληταν με δριμύτητα τους θρασεείς Έλληνες βουλευτές, που ασέβεισαν κατά των δημιουργών... πολιτισμού ευγενών Τουρκομογγόλων...

❖ Με την υποκίνηση των Ιταλών οι Αλβανοί ασκούσαν αφόρητες πιέσεις επί των Βορειοηπειρωτών και με ιταλικά όπλα περικύκλωσαν τη Χειμάρρα για να την καταλάβουν, μολονότι με (έωλη και αυτή, αφού έπρεπε να υπάρξει πολεμική ενέργεια- και εκεί!) Απόφαση (13-1- 1920) του Ανώτατου Συμμαχικού Συμβουλίου (υποτίθεται ότι) ολόκληρος η Βόρειος Ήπειρος είχε επιδικαστεί στην Ελλάδα...¹

Αδυνατώντας να ανοίξει και εκεί άλλο μέτωπο, η ελληνική κυβέρνηση περιορίστηκε να διαμαρτυρηθεί στη (διαβόητη και δημιούργημα, όπως και ο Ο.Η.Ε, του σιωνισμού) Κοινωνία των Εθνών (Κ.Τ.Ε) που κατανάλωσε τις όποιες αρμοδιότητες της σε λεκτικούς μονολόγους ή διαξιφισμούς. Αλλά...

Αλλά στις 2 Ιουνίου 1921, η Χειμάρρα έπεσε στα χέρια των Αλβανών (ουσιαστικά: Των Ιταλών...) και στις 26 η Κ.Τ.Ε ενέκρινε ότι **δεν** ήταν αρμόδια να επιληφθεί του θέματος και παρέα με τους το θέμα των συνόρων Ελλάδος- Αλβανίας σε κάποια επιτροπή πρεσβευτών (υποκατάστατο του Ανωτάτου Συμμαχικού Συμβουλίου. Όπως έπρεπε να αναμένεται, η επιτροπή εκφράστηκε υπέρ της διατήρησης των συνόρων του 1913, πράγμα που δεν αποδέχθηκε η ελληνική κυβέρνηση. Οπότε, το Σεπτέμβριο του 1921 η Κ.Τ.Ε συγκρότησε τριμελή επιτροπή για την επιτόπια μελέτη του Βορειοηπειρωτικού . Πάρει και αυτό...

❖ Και στην Κωνσταντινούπολη οι εξωμότες, επίορκοι και προκλητικά κομματισμένοι φιλοβενιζελικοί αξιωματικοί (Γεωργ. Κονδύλης, Παμίκος Ζυμβρακάκης, Κων. Μαζαράκης – Αινιάν, Δημ. Φλούλης, Πaus. Κατσώτας, Ναπ. Ζέρβας, Νικόστρατος Κανελλόπουλος, Δημ. Βακκάς² και έτεροι ισάξιοι τους σε

Οθωμανική υπηκοότητα .

¹ Που να τον έβρισκε τον αναγκαίο στρατό η δύστυχη μεταβενιζελική (και μεταδικτατορική) Ελλάδα, αφού όσοι νέοι οπλίτες καλούνταν υπό τα όπλα στέλνονταν στην Μικρά Ασία;

² Έγραψε και λιβανιστικό δήθεν «ιστορικό βιβλίο για τον πάτριονα του, με τίτλο. **Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης** (!)

αντιβασιλικό μένος και εθνοπροδοτικές διαθέσεις την παράδοση. Χρηματοδοτούμενοι από τον ίδιο τον Βενιζέλο, τον Ζαχάρωφ και άλλες πηγές της αλλοδαπής, εξαπέλυσαν απίστευτης έκτασης συκοφαντική προπαγάνδα κατά της πατρίδας τους, προκειμένου να κλονίσουν το ηθικό του στρατού που ο αρχηγός τους είχε στείλει στη Μ. Ασία και να τον εξωθήσουν σε στασιαστικό κίνημα.¹ Αλλά η **αισχρότερη στάση** ήταν στενού φίλου του «εθνάρχη» Οικουμενικού Πατριάρχη Μελέτιου Μεταξάκη, που απαγόρευσε την μνημόνευση του Βασιλέως στις εκκλησίες, ενώ επέβαλε την μεία του Βενιζέλου ως «ευεργέτου και σωτήρος του ελληνισμού» (!)

❖ Στην Αίγυπτο φανατισμένοι, εξαιτίας του φόνου ενός ντόπιου σε καβγά από Έλληνα, οι μουσουλμάνοι εξοντώνουν οκτώ ομογενείς μας, τραυματίζουν σαράντα δύο και περιπολούν ισάριθμα ελληνικά καταστήματα.

Μολονότι οι στρατιωτικές δυνάμεις είχαν περίπου διπλασιαστεί σε διάστημα πέντε μηνών (μετά τον εκλογικό- επιδιωκόμενο από τον ίδιο- όλεθρο του Βενιζέλου) στις 14-4- 1921 σε σύσκεψη Δ. Γούναρη, Ν. Θεοτόκη, Π. Πρωτοπαπαδάκη αποφασίστηκε να προσκληθούν, σε μία εβδομάδα, και οι κλάσεις 1912 και 1913α από ολόκληρη τη χώρα για το στρατό του μετώπου και οι κλάσεις 1903 και 1904 για το εσωτερικό. Γιατί; Επειδή ήταν «ηλίου φαεινότερον», ότι όχι μόνο οι μεραρχίες που επέσειε ο «εθνάρχης» ως υπεραρκείς για την επιβολή των όρων ειρήνης επί της Τουρκίας, αλλά ούτε και οι διπλάσιες δεν αρκούσαν· και ότι, αναπόφευκτα, έπρεπε να αυξηθούν ακόμη περισσότερο...

Βέβαια, αν κηρυσσόταν γενική επιστράτευση, θα φορούσαν το χακί σχεδόν 500.000 πολεμιστές. Αυτό, όμως, προϋπέθετε τεράστια χρηματικά ποσά και οπλισμό, δεν υπήρχε, αλλά και μεγάλα χρονικά περιθώρια που μου δεν ήταν διαθέσιμα.² «Δι'όλα αυτά όφειλε να είχε μεριμνήσει εγκαίρως», επισημαίνει άρθρα ο Αλέξ. Α. Οικονόμου(ο.π), «η κυβέρνηση εκείνη, η οποία επεδίωξε την εκστρατεία της Μικράς Ασίας, πριν τη δρομολόγηση, όταν και τη δυνατότητα και το χρόνο είχαν· ενώ τώρα η επίθεσις ήτο ανάγκη να γίνει επειγόντως, πριν συντελεστεί πλήρως η ενίσχυσις του τουρκικού στρατού και προς υποστήριξιν των ενεργειών της ελληνικής διπλωματίας εις το εξωτερικόν...»

¹ Μεταξύ άλλων έλεγαν πως αυτοί ήταν χαμένοι αν πετύχαινε ο Παπούλας!

² Βλέπε Ξενοφ. Στρατηγού, **Η Ελλάδα εν Μ. Ασία**.

Για πρώτη φορά σοβαρά μέτρα...

Στις 13 Μαρτίου, μετά από ενδελεχή επιτόπια εξέταση το Γ.Ε.Σ (αρχηγός Β. Δούσμανης) υπέβαλε στην κυβέρνηση εμπειριστατωμένη έκθεση, με την οποία εισηγούνταν:

- ❖ Να επικεντρωθεί το κύριο βάρος της όλης προσπάθειας στην οργάνωση και το συντονισμό των υπηρεσιών της Στρατιάς Μ. Ασίας (ήταν ατελής).

- ❖ Να δημιουργηθεί η υπηρεσία των μετόπισθεν (δεν υπήρχε...)

- ❖ Να βελτιωθεί αμέσως ο κακός μέχρι χειρίστος ανεφοδιασμός των μονάδων.

- ❖ Να αποκατασταθεί η συνοχή και η ψυχική επαφή των στελεχών, που είχαν υποστεί βαρύτατα πλήγματα, εξαιτίας του νόμου βενιζελιγενούς διχασμού και της φατριαστικής πολιτικής της δικτατορική διακυβέρνησης επί περισσότερο από σαράντα μήνες από τον ανενδοίαστο εκτελεστή ξένων εντολών και διάκονο αλλότριων συμφερόντων Ελληνοεβραίο «πρωθυπουργό των τελεσιγράφων του Ζονάρ και των πολυβόλων του Σαράιγ».

- ❖ Να αντικατασταθεί ο επικεφαλής της Στρατιάς Αν. Παπούλας, που, παρά την αναμφισβήτητη ευφυΐα, ενεργητικότητα και ικανότητα επιβολής, υστερούσε στον καθαρά στρατιωτικό τομέα από άποψη επιτελική, σχεδιασμού και σύγχρονων γνώσεων, πράγματα που ίσχυαν και για τους σωματάρχες.

- ❖ Να αναλάβει την ηγεσία της Στρατιάς ο ίδιος ο Κωνσταντίνος και η διοίκηση των Σ.Σ. να ανατεθεί σε ικανότερους αξιωματικούς.

Η κυβέρνηση ενέκρινε τα άλλα μέτρα, αλλά- δυστυχώς- όχι και τις εισηγήσεις για τον αρχιστράτηγο και τους σωματάρχες. Παράλληλα, παρακάλεσε τον Βασιλέα να μεταβεί στη Μικρά Ασία και περιβαλλόμενη από την εμπιστοσύνη του λαού, κατόρθωσε να συγκεντρώσει υπό τα όπλα **391.000** άνδρες (αντί για τους **315.000** που υπολογιζόταν), αλλά οι μάχιμοι στις τάξεις του στρατού ήταν περίπου οι μισοί. Επίσης, απομάκρυνε από διάφορες υπηρεσίες χιλιάδες από τους λεγόμενους «κουραμπιέδες» και τους έστειλε στο μέτωπο.

Όσα τουφέκια τύπου Μάνλιχερ υπήρχαν στην ηπειρωτική Ελλάδα αντικαταστάθηκαν από παλιότερα τύπου Γκρά και οι «μικρασιατικές» μεραρχίες εξοπλίστικαν ομοιόμορφα.¹ Επιπλέον, παρά τις δυσχέρειες, αγοράστηκαν από την αλλοδαπή 20.000 τουφέκια Λεμπέλ, 3.500 Μάνλιχερ, 150 πολυβόλα Μαζίμ, 40.000.000 βολίδες, 500.000 βλήματα πυροβολικού², ενώ το Καλυκοποιείο στην

¹ Εκτός από δύο ,που έφεραν η μια γερμανικά Μάουζερ και η άλλη γαλλικά Λεμπέλ.

² Από τη Γαλλία -δεν είχε πρόβλημα είσπραξης χρημάτων...

πρωτεύουσα παρήγε πυρομαχικά σε εικοσιτετράωρη βάση. Το σημαντικότερο: Χωρίς να ζητηθεί η έγκριση των «προστατών» (του Βενιζέλου) «με τα πλήρη αυτών πατρικά δικαιώματα», αναφερέθηκαν από τις σφραγισμένες διασυμμαχικές αποθήκες (σε Θράκη και Ιωνία) 38 πυροβόλα¹ μεγάλου διαμετρήματος και οκτώ πυροβολαρχίες τύπου Σκόντα του τουρκικού στρατού (τα Σκόντα ήταν τα τελειότερα της εποχής).

Για **πρώτη φορά** (μετά τις «εθναρχικές» ελαφρότητες και ανευθυνότητα) η Ελλάδα ανασκουμπωνόταν, με όσες δυνάμεις διέθετε, με σοβαρότητα, για την αντιμετώπιση της φοβερής περιπέτειας στην οποία την είχαν εμπλέξει τα πετρελαϊκά και άλλα συμφέροντα του δεύτερου κατά σειρά- μετά τους Γάλλους- πάτρωνα του Βενιζέλου:

Της δόλιας και πανούργας Αλβιόνας...

Επιπλέον, στάλθηκαν στην Ιωνία: 1000 καμιόνια δκέτροχα, 500 μεσαία, 250 νοσοκομειακά, χιλιάδες τους μουλάρια και άμαξες, τεράστιες ποσότητες τροφίμων, μαιτισμού, υπόδησης, καθώς και αεροσκάφη κατώπτευσης· ακόμα, άρχισαν να λειτουργούν αρτοποιεία και νοσοκομειακές μονάδες.

Με αναπτειρωμένο το ηθικό, χάρη στην πολυσχιδή και συνεχή ανεφοδιασμό του από μολοσεβίκους, Γάλλους και Ιταλούς, ο Κεμάλ, με την υποκίνηση των ενισχυτών του, αντιτάσσεται στα αγγλικά σχέδια για μόνιμη εγκατάσταση στην Κωνσταντινούπολη και στα Στενά, στη Μοσούλη, στην Παλαιστίνη, στη Μεσοποταμία, στην Αραβία, στην Αίγυπτο: Συλλαμβάνει Βρετανούς υπηκόους, προετοιμάζει ένοπλο κίνημα στην Πόλη και απαγορεύει την είσοδο αγγλικών σκαφών σε λιμάνια που κατέχουν οι δυνάμεις του.

Με κυβερνητική υπόδειξη, οι βρετανικές εφημερίδες διατυμπανίζουν την πρόθεση του Λονδίνου να βοηθήσει την Ελλάδα, προκειμένου να εφαρμοστούν πλήρως οι προβλέψεις της (έωλης πάντοτε) «Συθνήκης των Σεβρών». Η ελληνική αφέλεια διεγείρεται και ο αθηναϊκός τύπος προβλέπει ελληνο-αγγλική συμμαχία και εισροή υλικής βοήθειας στη χώρα μας. Η αδράνεια είναι ολέθρια σε ανάλογες περιπτώσεις. Και η κυβέρνηση κρίνει πως επέστη η στιγμή για την εξαπολύσει γενικής επίθεσης, αλλά και για μετάβαση τον κοσμοαγγάπητου Στρατηλάτη στην Ιωνία, προκειμένου να υποδαυλιστεί ο ενθουσιασμός για το μαχητικό σθένος.

Σχολιάζει σχετικά (ο.π) ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης:

«Αλλ' ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος την εποχήν εκείνην πλέον δεν ήτο ούτε σωματικώς ούτε ψυχικώς ο εαυτός του των Βαλκανικών Πολέμων. Η

¹ Των 155 και 105 χιλιοστών.

χρησιμοποίησις του ως εκ τούτου δεν θα είχαν άλλην αξίαν παρά μόνον ψυχολογικήν. Και βεβαίως η εκμετάλλευσις αυτού του παράγοντα, του ψυχολογικού, δεν δύναται να είναι χρονικός απερίοριστος... Πέραν της χρησιμοποίησεως του Βασιλέως εσκοπείτο η επανασύστασις του Βασιλικού Στρατηγείου του 1912. Ο Βίκτωρ Δούσμανης απεδέχθη και ανέλαβεν από της 14^{ης} Απριλίου 1921 την αρχηγίαν της Επιτελικής Υπηρεσίας του στρατού, μαζί με αυτόν όλοι όσα ακόμη υπήρχον εκ του παρελθόντος. Αλλά τότε επίμονον άρνησιν αντέταξεν ο Ιωάννης Μεταξάς...»

Που έμελλε, για άλλη μια φορά, να δικαιωθει..

Ο Αναστάσιος Παπούλας

Όσα "καταθέτει" (στο πόνημα του Δορύλαιον - Σαγγάριος) ο πρίγκιπας Ανδρέας για τον νέο αρχιστράτηγο Αν. Παπούλα έχουν το τεκμήριο της αμεροληψίας και αντικειμενικότητας:

«Ο διορισμός του αντιστράτηγου Παπούλα εγένετο λίαν εσπευσμένος, λόγω του κρισίμου της καταστάσεως, ως εκ τούτου δε δεν ελήφθησαν υπ' όψιν μερικά στοιχειώδη πράγματα, τα οποία συνήθως συνοδεύουν τον διορισμόν ενός Αρχιστρατήγου. Ούτως είχε διακριθεί κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους ως διοικητής συντάγματος, κατέκτησε δε τον βαθμόν του υποστρατήγου... Αι περιστάσεις απήτουν την παρουσίαν στρατηγού πεπειραμένου με χείρα σιδηράν, έχοντος συναίσθησιν του περιβάλλοντος, δυναμένου να έχει ατομικήν γνώμην και μη υφισταμένου τας διάφορους και μοιραίας επιρροάς τας εκ της καταστάσεως γεννηθείσας. Τοιούτος βεβαίως δεν ήταν ο αντιστράτηγος Παπούλας· γενναιότητα είχε και εφύια και πονηρίαν, είχεν όμως μεγίστην εγωπάθειαν και ηρέσκετο εις την κολακείαν... Η Βασίλισσα Όλγα, Αντιβασίλισσα τότε προτης υπογραφής του διατάγματος του διορισμού του, εδήλωσεν ότι θα εξήτει την γνώμην του ακόμη εν Ελβετία ευρισκομένου Βασιλέως Κωνσταντίνου· πράγματι δε μετά δύο ημέρας απεκρίνετο **ο Βασιλεύς προτείνων τον διορισμόν του αντιστρατήγου Σ. Γεννάδην** κατά προτίμησιν, εδέχετο δε την αποστολή του αντιστράτηγου Παπούλα μόνον εάν καθίστατο αδύνατος ο διορισμός του πρώτου. Δυστυχώς, όμως, εν τω μεταξύ είχε διαταχθεί η άμεσος αναχώρησις του αντιστρατήγου Παπούλα, εντός ωρών συντελεσθείσα.

Ο νέος αρχιστράτηγος αφίκετο εις Σμύρνην κομίζων την **λήθην** των γρνομένων και την τρόπον τινά **συγχώρησιν** όλων των συντελεσθέντων **εγκλημάτων**. Εν τω επιτελείου του διετήρησε τους πλείστους, αν μη όλους, των εμπίστων τον πρώην αρχιστρατήγου (Λ. Παρασκευόπουλου), μεταξύ των οποίων προεξήρχεν ο συνταγματάρχης Πτολ. Σαρρηγιάννης, θεωρούμενος **παραδόξως** ως ο μόνος γνώστης της καταστάσεως. Όχι μόνο τούτο αλλά και πολλοί εκ των ανωτέρων διοικήσεων παρέμειναν άθικτοι, αντικατεστάθησαν δε μόνον οι ζητήσαντες την εκ του μετώπου απομάκρυνσιν των. **Τούτο τονίζω όλως ιδιαιτέρως, διότι υπεστηρίχθει κατόπιν ότι (δήθεν) η αποτυχία της εκστρατείας οφείλετο εις το γεγονός, ότι αι ανώτεροι διοικήσεως ανετέθησαν εις ανίκανους...**

Οι κυβερνήται της εποχής εκείνης, υπείκοντες εις την ιδέαν και ελικρινήν επιθυμίαν της συνδιαλλαγής - "γεφυρώσεως", ως ελέγετο τότε- λίαν φειδωλοί ανεδείχθησαν είτε εις την καταδίωξιν ορισμένων κακοηθεστάτων πράξεων της αντιθέτου μερίδος, είτε εις την παροχήν στοιχειώδους δικαιοσύνης εις τους τόσα δεινά υποστάντας αποτάκτους.¹ Υπεστηρίζετο τότε ότι (δήθεν) οι απότακτοι δεν ήσαν πλέον εν γνώση των συνθηκών του νεοτέρου πολέμου... Η άλλη όψις του νομίσματος δεν ελήφθη, δυστυχώς, αρκούντως υπ' όψιν: Ότι, δηλαδή, οι πλείστοι απότακτοι ήσαν άριστοι αξιωματικοί εκ των σχολών, εξελθόντες· ότι απομακρύνθησαν βιαίως εκ του στρατεύματος λόγω των φρονημάτων αυτών· ότι αι υπηρεσίαι αυτών κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους ήσαν εκείναι ακριβώς, αίτινες έφερον την νίκην. Ούτε ετολμήθει η ισορρόπησις της καταστάσεως... Αι αθρόαι προαγωγαί από του 1917 μέχρι τέλους 1920 εγένετο προς ανταμοιβήν πολιτικών φρονημάτων (η πραγματική ικανότης και στρατιωτική αξία ετίθετο εις δευτέραν μοίραν...), αντί δε να ενεργηθεί υποβιβασμός των ούτως αποκτησάντων βαθμούς, εκρίθη σκοπιμώτερον να γίνη προβιβασμός των αποτάκτων, ίνα μη θιγή ο εγωισμός των αμυνιτών και των άλλων. Το αποτέλεσμα υπήρξεν ολέθριον. Η πληθώρα στρατηγών και συνταγματαρχών ήτο τοιαύτην, ώστε καθίστατο αδύνατος η εις το μέτωπον χρησιμοποίησις πάντων η δε ενέργεια του αντιστράτηγου Παπούλα, η επιθυμούσε την διά παντός μέσου διατήρησιν εις τας θέσεις των, των ηγητόρων εκείνων, τους οποίους είρεν εκεί, εγέννησε τρομεράν δυσφορίαν εις τους εξ αποταξίας επανελθόντας...»

¹ Μοναδικό "έγκλημα" των οποίων ήταν η άρνηση παραβίασης του όρκου τους και συμμετοχής στο εθνοκτόνο διχαστικό κίνημα του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη ...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΓΙΑΤΙ ΑΡΝΗΘΗΚΕ Ο ΙΩ. ΜΕΤΑΞΑΣ
Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΣΤΗΝ ΙΩΝΙΑ ΚΑΙ
Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ «ΑΜΥΝΙΤΩΝ»

§ « Ο Τούρκος, ή μικρότερς και ταπεινός θα είναι έναντι του αντιπάλου του ή υπέρτερος Ποτέ δεν θα αγωνισθεί με τα ίσα όπλα ενός τιμίου αγώνα. Επιπλέον οι Τούρκοι αξιωματικοί και οι ουλεμάδες εφανάτησαν τόσο τους πληθυσμούς, ώστε να τους παρουσιάζουν τον πόλεμον αυτόν, ως ιερόν των πολέμων. Οι ελληνικοί πληθυσμοί τον παραμενόντων υπό τον Κεμάλ μερών υφίστανται τελειωτικόν και φρικώδες το έργον της εξοντώσεως...»

Στρατηγός Νικ. Τρικούπης

(Δήλωση του της 9- 4- 1921 προς Έλληνα δημοσιογράφο)

Στις 25-3- 1921 (π.ημ) ο Αθαν. Εξαδάκτυλος¹ επισκέφτηκε τον Ιω. Μεταξά στην κατοικία του (τότε στο Νέο Φάληρο) και του μετέφερε την παράκληση του Δ.

¹ Επιτελικός αξιωματικός αποστρατεύτηκε το 1923 με το βαθμό του υποστρατήγου.

Γούναρη να συναντηθούν- οι τέσσερις- στις 10 τη νύχτα, στην οικία του Π. Πρωτοαπαπαδάκη, για να συζητήσουν για την κατάσταση στην Μ. Ασία.

Στην ερώτηση για την κατάσταση εκεί ο Μεταξάς χαρακτήρισε **ανεπαρκείς** τις δυνάμεις μας για μέτωπο μήκους μεγαλύτερου των 300 χιλι., βάθους άκρως επικίνδυνου, **με εχθρικό πληθυσμό, ανασφαλής συγκοινωνίες, δυσχερέστατο έδαφος**. Και πρόσθεσε πως, αφού ο ειρηνικός διακανονισμός ήταν αδύνατος, ο Κεμάλ έπρεπε «να αντιμετωπιστεί δι' ολοκλήρου της δυνάμεως του ελληνικού στρατού». Ο Π. Πρωτοαπαπαδάκης του έδειξε κατάσταση, που καταδεικνυε ότι ο Βενιζέλος «κληροδότησε» όλα κι όλα **72. 000 όπλα Μάνλιχερ, 27.000 Λεμπέλ** και περί τις **6.000** παμπάλαια Γκρά.

Ο Ιω. Μεταξάς σχολίασε ότι, και αν ακόμα καταλαμβάνονταν το Εσκί Σεχίρ, το Αφιόν Καραχισάρ, η Άγκυρα και το Ικόνιο, οι Τούρκοι θα μετέφεραν την αντίστασή τους βαθύτερα στο εσωτερικό. Συνεπώς, επιβαλλόταν η κατάληψη και μόνη κατοχή ολόκληρης της Μικράς Ασίας· αλλά η Ελλάδα δεν διέθετε δυνάμεις και πόρους επαρκείς για ένα τέτοιο εγχείρημα. Και θύμιζε, ότι την άποψη αυτή την είχε από την εποχή του Βενιζέλο (1915) και ότι πάντοτε καταδίκαιζε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ασία.

Ο Δ. Γούναρης εξέθεσε τους λόγους, που τον **υποχρέωσαν** να συνεχίσει τη βενιζελική πολιτική. Μετά «από μακράς περιστροφάς της ομιλίας» σημειώνει στο σχετικό μνημόνιο του ο Ιω. Μεταξάς, η συζήτηση επικεντρώθηκε στην ανάγκη τόνωσης του Επιτελείου με νέα ικανά πρόσωπα. Και του προτάθηκε να μεταβεί να ενισχύσει το επιτελείο του Αν. Παπούλα, τον οποίο χαρακτήρισαν ακατάλληλο. Ορθότητα τα ο σπουδαίος εκείνος Έλληνας, ο προικισμένος πραγματικά μια σπάνια επιτελική ιδιοφυΐα, παρατήρησε ότι του ήταν αδύνατο «να αναλάβει να διοικήσει τον κ. Παπούλαν» και απέρριψε αγανακτισμένος την πρόταση Π. Πρωτοαπαπαδάκη, που έσπευσε να διορθώσει την γκάφα, προτείνοντας του να δεχθεί να γίνει αρχιστράτηγος.

«Απήντησα, ότι δεν δύναμαι να το αποδεχθώ», γράφει ο ίδιος, **«διότι δεν συμφωνώ προς τα κακώς γενόμενα, τα οποία δεν είμαι εις θέσιν να διορθώσω, ούτε να αναλάβω να συνεχίσω επιχειρήσεις αίτινες θα οδήγουν εις αποτυχίαν».**

Και εξήγησε, ότι, αν η πρόταση που είχε γίνει το Νοέμβριο θα συγκροτούσε το στρατό στις βάσεις του με πλήρη πολεμική σύνθεση, θα τον προετοίμαζε στη διάρκεια του χειμώνα, θα τον εφοδίαζε τέλεια και πάντως, δεν θα τον διαιρούσε σε

δύο χωριστές ομάδες. Αυτά δεν μπορούσαν να γίνουν τώρα, μετά την έναρξη των μαχών. Και πρόσθεσε: «Δεν υπάρχει πλέον καιρός και δεν είναι δυνατόν να γίνει άλλο τι ή η συνέχιση των αρξαμένων επιχειρήσεων. Δεν θεωρώ ότι αυτά άγουν εις επιτυχίαν. Συνεπώς, δεν αναλαμβάνουν την ευθύνη αυτών και συνεπώς, δεν αποδέχομαι την αρχιστρατηγίαν. Εάν την αποδεχθώ, χωρίς φυσικά να εκθέσω δημόσια την απιθανότητα της επιτυχίας, δίδω εις το Έθνος ελπίδας, τας οποίας δεν συμερίζομαι...»

Στην έκκληση του Πρωτοαπαπαδάκη να αναλάβει να σώσει ότι ήταν δυνατό, ο Ιω. Μεταξάς αποκρίθηκε, πώς αυτό δεν θα ήταν επιτυχία, αλλά θυσία της υπόληψης του και μάλιστα όχι για χάρη της πατρίδας, αλλά για να καλυφθούν οι ευθύνες άλλων.

Σχολίασε επίσης ως απόλυτα λογικό το αίτημά μου Παπούλια οι ενισχύσεις, που θα του στέλλονταν να είναι οπλισμένες (!) ενώ απέκρουσε την πρόταση Εξαδάκτυλου να σχηματιστεί στην Αθήνα Επιτελείο για τη διεύθυνση του μικρασιατικού αγώνα. Και επειδή ο Δ. Γούναρης υποψιαζόταν, ότι ο Παπούλας επιζητούσε προφάσεις για να μην εξαπολύσει νέα επίθεση, ο Μεταξάς πρότεινε στον πρωθυπουργό να μεταβεί εκείνος για επιτόπια μελέτη του θέματος και αποδέχθηκε να τον συνοδέψει ο ίδιος ως απλός ιδιώτης.

Οι σχετικές συζητήσεις περατώθηκαν στις τρεις τα ξημερώματα και ακολούθησε στις 29 (π.ημ) νέα συνάντηση, στην ίδια κατοικία, με συμμετοχή αυτή τη φορά και του υπουργού στρατιωτικών Νικ. Θεοτόκη. Ο Δ. Γούναρης ανακοίνωσε την ταυτόσημη άποψη των πολιτικών για ανασύσταση ενός είδους Βασιλικού (ή Γενικού) Στρατηγείου, που θα αναλάμβανε τη γενική στρατιωτική διεύθυνση του πολέμου και για συμμετοχή σε αυτό του Ιω. Μεταξά, ακόμη και ως αρχηγού. Και διευκρίνισε, ότι επρόκειτο για ανασύσταση του θεσμού, που υπήρχε κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, με τα ίδια πρόσωπα.

Ο καλεσμένος ερώτησε, αν επιθυμούσαν να αναθέσουν τη διοίκηση του στρατού στον Βασιλέα, καθώς ένας έπρεπε να είναι ο αρχιστράτηγος. Η απάντηση ήταν καταφατική, αλλά με την έννοια της γενικής εποπτείας, ενώ τα θέματα του μικρασιατικού μετώπου θα τα διεύθυνε ο Αν. Παπούλας. «Και εσείς θα κάμετε ότι σας συμβουλευεί διά του Στρατηγείου επί όλων των άλλων θεμάτων ο Βασιλεύς;» ζήτησε να πληροφορηθεί ο Μεταξάς, που στην καταφατική απάντηση του Θεοτόκη, τον κατηγορήσε πως « αντί να έχει ο Βασιλεύς ηπεύθυνον σύμβουλον τον υπουργόν, θα μεταβληθεί αυτός εις σύμβουλο του υπουργού του, με μετατόπισιν

των ευθυνών εις τους ώμους του...» και πρόσθεσε «εν εξάλει», για να τον προκαλέσει να προτείνει την αποχώρηση του από το υπουργείο και να το αναλάβει εκείνος: «Δεν μπορεί ο υπουργός να μεταβιβάζει εις ουδένα τας ευθύνας του, είτε τον Βασιλέα, είτε άλλον- προ πάντω τον Βασιλέα. Ο υπουργός πρέπει να είναι εις θέσιν αυτός να διευθύνει όλας τας υπηρεσίας. Πάσα άλλη λύσις είναι και εκτός του πολιτεύματος και εκτός του συμφέροντος του Έθνους.

Ουδεμία απάντησις· σιωπή επηκολούθησε...»

* * *

Ο Μεταξάς πρόσθεσε, ότι ο Βασιλεύς δεν ήταν σε θέση να διεξαγάγει αυτό το έργο και να εξασκήσει αυτή τη διοίκηση. Και ότι θα δημιουργούνταν ολέθρια σύγχυση ευθυνών. «Εις μάτην ανέμενον την φυσικήν απάντησιν», συνεχίζει στο μνημόνιο του. «Λοιπόν, αναλαμβάνεις εσύ να γίνεις υπουργός;»

Ο πρωθυπουργός τόνισε, ότι ο κόσμος ήθελε τον Βασιλέα επικεφαλής και το Επιτελείον και «εν ανάγκη πρέπει να θυσιαστεί ο Βασιλεύς υπέρ του Έθνους. Και πρέπει να γίνει το Επιτελείον, διά να εκτελεστεί ο κοινός πόθος».

Ο Μεταξάς αντέτεινε, ότι αντίθετα επιβαλλόταν η κυβέρνηση να πείσει το λαό την αλήθεια: «Ημείς ήμεθα Κυβέρνησις ημείς διοικούμεν, ημείς έχομεν τας ευθύνας και είμεθα εις θέσιν να τα βγάλωμεν περα!»

Ο Δ. Γούναρης αποκάλυψε, ότι η ανασύσταση του παλαιού Επιτελείου ήταν αποφασισμένη και τον ερώτησεν, αν δεχόταν να αναλάβει την αρχηγία του. Μετά την αρνητική απάντηση, οι άλλοι τέσσερις προσπάθησαν με παρακλήσεις να τον πείσουν να αλλάξει απόφαση, επικαλούμενοι τη δύσκολη θέση στην οποία βρισκόταν το κράτος. Εκείνος δεν ανακάλεσε και όταν του ζητήθηκε να υποδείξει τον καταλληλότερο, πρότεινε τον Ξεν. Στρατηγό. Στήριζε την άρνηση του στο ότι ήταν της αρχής να λέγεται πάντοτε στο λαό η **αλήθεια**, αλλά και επειδή **«από πολλών ετών είχε εκφραστεί εναντίον της πολεμικής πολιτικής εις την Μ. Ασία και δι' αυτόν το λόγο είχε έλθει- μολονότι τελών εν υπηρεσία- εις ρήξιν με τον Ελ. Βενιζέλον...»**

Και δεν δίστασε να προσθέσει:

«Ακόμη και εις την περί την Σμύρνην χώραν είμεθα εθνολογικώς μειονότης· εις δε το εσωτερικόν της Μ. Ασίας ο λίγιστων πληθυσμόν ιδικών μας έχομεν... Οι Τούρκοι εννοούν να παλαίσουν υπέρ της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των, ακριβώς διά τα αυτά πράγματα υπέρ των οποίων ηγωνίσθημεν και ημείς κατ' αυτών.

Αισθάνονται, ότι η Μ. Ασία είναι η πατρίς των, και ότι ημείς ήμεθα επιδρομείς. Άλλο πράγμα αν έχουν δίκαιον ή άδικον. Πρόκειται περί του πώς αισθάνονται. Και έχομαι να κάμωμεν με ολόκληρον τον τουρκικόν λαόν και όχι μόνον με τον Κεμάλ, με ένα κόμμα... Είναι πολιτική κατακτήσεως λαού μη εννοούντος να υποστή την κατάκτησιν!»

Ο Δ. Γούναρης επισήμανε ότι αυτή η πολιτική δεν ήταν ποτέ της παράταξης του: **«Ο Βενιζέλος μας έφερεν εκεί. Τον πόλεμον τον εύρομεν...»**

Κατά τον Ιω. Μεταξά το ορθότερο θα ήταν να αποσύρονταν οι δυνάμεις μας στα όρια της «Συνθήκης των Σεβρών», να τα οχύρωναν αμυντικά και «αντί να σπάζωμεν το κεφάλι μας εις τας οχυρώσεις του Κεμάλ, να τον αφήωμεν να σπάσει αυτός τα μούτρα του εις τας ιδικάς μας...»

Κατά την άποψη του Ιω. Μεταξά, σκοπός του αμυντικού πολέμου θα ήταν ο συμβιβασμός: Η παραίτηση από τη στρατιωτική κατοχή και την κυριαρχία επί της Σμύρνης και η δημιουργία και αυτόνομου καθεστώτος, που θα εξασφάλιζε την ελεύθερη ανάπτυξη και την βαθμηδόν επικράτηση του ελληνισμού.

Στην παρατήρηση του Π. Πρωτοαπαπαδάκη, ότι η παραίτηση από τη Μ. Ασία θα σήμαινε απώλεια και της Θράκης ο Μεταξάς αντέτεινε ότι «την Θράκην δυνάμεθα να την κρατήσωμεν στρατιωτικώς επ' άπειρον με μικράς δυνάμεις. **Μια ίσως λύσις βαρύ θα ήτο να αφήσωμεν τον στρατόν εν αμύνη εις την Μ. Ασίαν και να διατάξωμεν τον εν Θράκη στρατόν να καταλάβη την Κωνσταντινούπολιν και εάν οι Τούρκοι μείνουν ανένδοτοι, κρατούμεν αυτήν, αδιαφορούντες δια την Σμύρνην!»**

Ο πρωθυπουργός παρατήρησε ότι αυτό αποκλειόταν από τους Συμμάχους. Οι συνομιλητές του επέμειναν να αναλάβει ο Μεταξάς και να εξασφαλίσει **μια** έστω νίκη, ώστε μετά να κλειστεί ειρήνη. Η απάντηση:

«Φαντάζεστε τι θα απαιτεί από σας, μετά μίαν νίκην η Βενιζελική μερίς; Να πάρετε όλη την Μ. Ασία! Πρώτον, δεν έχω καμίαν βεβαιότητα δια την νίκην αυτήν. Και έπειτα πως, θα κάμωμε συμβόλαιον, το οποίον θα λήγη μετά την πρώτην μάχην;»

Οι συζητήσεις οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο. Και καταλήγει ο Ιω. Μεταξάς στο μνημόνιο του:

«Ησθανόμην επι πλέον την στενοχωρίαν να ευρίσκομαι με ανθρώπους, οι οποίοι ήσαν ένα κομμάτι της ζωής μου, όπερ εγίνετο πλέον παρελθόν. Μετά ομιλίας τινάς τους έδωσα την τελευταίαν συμβουλήν να κάμουν τον Ξεν. Στρατηγό

αρχηγόν του Επιτελείου...¹ Έπειτα εχωρίσθημεν. Όταν επέστρεψα εις τον οίκον μου ήρχιζε να χαράζει. Μέσα μου, ήμουν ευχαριστημένος και δεν έβρισκα τίποτα να μεμφθώ εμαυτόν...».

Οι άλλοι;

Εκείνους τους καταδίωκε, με τη μορφή ανελέητου εφιάλτη, η απειλητική δήλωση του ολετήρα του ελληνισμού, στο Παρίσι, όπου κατέφυγε (ζαπλότης, φυσικά!) μετά την άρνηση του λαού να τον εκλέξει βουλευτή:

«Ουδεμία άλλη μετ' εμέ κυβέρνησις θα δυνηθή να ακολουθήση άλλην πολιτικήν χωρίς να προδώσει το καθήκον της απέναντί της πατρίδος...»

Ο Κωνσταντίνος το μέτωπο

Ο Δ. Γούναρης προβληματίστηκε με την εισήγηση του Μεταξά για αποχώρηση από την Ιωνία και διατήρηση του συνόλου της Θράκης. Δεν την υιοθέτησε. Όχι μόνο επειδή όλες τις συνθήκες ήταν αντίθετες και ενδεχόμενη εγκατάλειψη των εκεί ελληνικών πληθυσμών θα τους εξέθετε σε κίνδυνο καθολικού αφανισμού, αλλά και επειδή η κυβέρνηση να κατηγορούνταν από τους βενιζελικούς σαν ένοχη «εσχάτης προδοσίας». Και αφού η «υπόθεση Μεταξά» δεν είχε αίσιο τέλος, η κυβέρνηση προώθησε το σχέδιο χρησιμοποίησης του Βασιλέως, ανασυγκρότησης του Επιτελείου υπό τον Β. Δούσμανη και καταβολής προσπάθειας για την ανασυγκρότηση του στρατού.

¹ Ο Ξεν. Στρατηγός ανέλαβε καθήκοντα υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου .

Στις 28 Απριλίου ο πρωθυπουργός, ο Ν. Θεοτόκης και οι Δούσμανης και Στρατηγός μετέβησαν στα δύο μέτωπα, το νότιο και το βόρειο, όπου διαπίστωσαν πως ενώ στο πρώτο το ηθικό ήταν ακμαίο, στο δεύτερο είχε ανάγκη ενίσχυσης.

Πάντως, η ανασύσταση του «Βασιλικού Στρατηγείου» και η χρησιμοποίηση του Κωνσταντίνου αποσκοπούσαν αποκλειστικά στη δημιουργία εντυπώσεων και στην ανύψωση του ηθικού, παρά στην πραγματική άσκηση εξουσίας- επρόκειτο για πράξη καθαρά τυπική.¹

Συνεπώς, κατά τις επιχειρήσεις του θέρους 1921 την ευθύνη των επιχειρήσεων διατηρούσαν ο Αν. Παπούλας και οι επιτελείς του Π. Σαρρηγιάνης και Κ. Πάλλης...

Μετά από έκφραση, με σχετικό ψήφισμα της, της ευχής της Εθνοσυνέλευσης να μεταβεί ο Στρατηλάτης στην Ιωνία, ο Κωνσταντίνος αναχώρησε- με το θωρηκτό **Λήμνος**, για τη Σμύρνη, από τον όρμο του Νέου Φαλήρου, το απομεσήμερο² τις **29^{ης} Μαΐου 1921** (π. ημ.)³· πριν από τέσσερα χρόνια την ίδια- **αποφράδα** για τον ελληνισμό ημερομηνία- το πάναισχρο τελεσίγραφο του ("δημοκράτη") **γκουλάιτερ** Σάρλ Ζονάρ τον εξοστράκιζε από την πατρίδα και τον θρόνο του, χωρίς (και αντίθετα προς) τη βούληση του λαού του που τον λάτρευε...

Τον συνόδευσαν ο διάδοχος Γεώργιος, οι αδελφοί του πρίγκιπες Γεώργιος («Κρής») και Νικόλαος, ο πρωθυπουργός, οι υπουργοί Ν. Θεοτόκης και Π. Μαυρομιχάλης, οι υποστράτηγοι Β. Δούσμανης και Ξ. Στρατηγός, 14 ανώτατοι αξιωματικοί, 5 αξιωματικοί της προσωπικής του ασφάλειας, 19 υπαξιωματικοί και οπλίτες της Β. Χωροφυλακής, 26 εύζωνοι της ανακτορικής φρουράς, 40 ιππείς με τα άλογά τους, ο δικός του πολεμικός ίππος και το ανακτορικό όχημα.

Ο Κωνσταντίνος αποβιβάστηκε μετά από είκοσι τέσσερις ώρες στην προκουμαία της Σμύρνης (εκεί όπου το επόμενο έτος κατά ένα πανάθλιο - χρηματοδοτημένο από τους φόρους των **Ελλήνων** πολιτών- **δήθεν** βιβλίο **δήθεν** ιστορίας, συγγραμμένο από **δήθεν** "προοδευτικούς" παγκοσμιοποιητικής και ισοπεδωτικής των **εθνών** νέας τάξης πραγμάτων ισχυριζόταν, πριν απορριφθεί στον Καιάδα τις ελληνόψυχης περιφρόνησης, ότι «**οι Έλληνες συνωστίζονταν**»- όπως θα συνέβαινε, λ.χ., αν κάποιος τους πρόσφερε οικογενειακά πολυήμερη κρουαζιέρα

¹ Ο Β. Δούσμανη που είχε πιστέψει το αντίθετο πλανήθηκε. Αντίθετα, είχε δίκαιο ο Μεταξάς, όταν υποστήριζε ότι ο Βασιλεύς δεν ήταν δυνατόν να ασκεί ουσιαστικά καθήκοντα αρχιστρατήγου και ότι η ευθύνη ανήκε στην κυβέρνηση και ιδιαίτερα στον αρμόδιο υπουργό. Κατά τον Σπ. Β. Μαυροζίνη (ο.π) ο ρόλος του Ανώτατου Άρχοντα ήταν διακοσμητικός.

² Το πρωί είχε ψαλεί στη Μητρόπολη δοξολογία με το βυζαντινό τυπικό.

³ Τον κατευόδωσε ένα τεράστιο πλήθος δύο σεισμικές εκδηλώσεις ενθουσιασμού και συγκίνησης και ουρανομίξεις κραυγές να βοηθήσει ο Θεός την Ελλάδα και πάλι για να νικήσει

στην Καραϊβική), ενώ τον αποθέωναν τουλάχιστον 150.000 χριστιανοί! Είχαν κυλήσει είκοσι δύο εκατονταετίες από τότε, που ένας άλλος Έλληνας στρατηλάτης και εκπολιτηστής, ο- αναγνωρισμένος από την ιστορία ως Μέγας, γιος του Φιλίππου και της Ολυμπιάδας, μαθητής του εξίσου μεγάλου Αριστοτέλη, Αλέξανδρος πραγματοποιούσε το πρώτο βήμα της αντιβαρβαρικής εκστρατείας του.¹

Είχε προηγηθεί, στις 22-4-1921, μια **off the record** συνομιλία του στρατηγού Ν. Τρικούπη με τον εκλεκτό δημοσιογράφο (εφημερίδα **Εμπρός**) Κων. Φαλτάιτς, στη διάρκεια της οποίας ο πρώτος μίλησε με τη γλώσσα της ψυχής του, τονίζοντας μεταξύ άλλων:

« Πρέπει να εννοήσωμεν όλοι, ότι η Ελλάς οφείλει να αποδυθεί πάνοπλος εις τον αγώνα. Ο διεξαγόμενος πόλεμος δεν είναι πόλεμος της Ελλάδος εναντίον του επαναστάτου Κεμάλ. Είναι πόλεμος της ελληνικής φυλής προς το τουρκικό έθνος, πόλεμος μάλιστα σκληρός μέχρις εξοντώσεως του ενός εκ των δύο αντιπάλων...»²

Ο Βασιλεύς εγκαταστάθηκε στα ανάκτορα Κορδελιού και άρχισε αμέσως τις συνεργασίες με ανώτερους αξιωματικούς και με τον ύπατο αρμοστή- εμπαθέστατα αντιβασιλικό- Αρ. Στεργιάδη για τον οποίο ήταν αρκετή μια συνομιλία με τον Στρατηλάτη, ώστε να μετατραπεί σε θαυμαστή του. Γράφει ο Μιχ. Α. Ροδάς:³

«Τον ήκουσα να λέγη, αυτός ο τρομερός αντιδυναστικός και κατά το πρόσφατον ακόμη παρελθόν, ότι ο Βασιλεύς κάμη μεγάλα πράγματα, αρκεί μη τον πνίξουν οι διάφοροι πολιτευόμενοι. Πρόσθεσε δε ότι κατά δήλωσιν του τα σπουδαία έργα δεν δημιουργούνται δια της βίας. Και ανέφερεν ως παράδειγμα τους μεγάλους κόπους του δια την δημιουργίαν στρατού και την πικρίαν του από το κίνημα εις το Γουδί. Δια πρώτην φοράν ο Στεργιάδης απεκαλύπτετο, ότι ήρχισε να θαυμάζει εκείνον τον οποίον είχε μισήσει και προτού ακόμη δημιουργηθούν αι μετά το 1915 εσωτερικά διαμάχαι...»

Στο διάγγελμά του (31- 5- 1921,π. ημ.) προς το στρατό ο Βασιλεύς τόνιζε μεταξύ άλλων:

« Στρατιώται! Η φωνή της Πατρίδος με εκάλεσε και πάλιν επι κεφαλής υμών. Δεχθείτε των εγκάρδιον του Βασιλέως σας χαιρετισμόν. Είμαι υπερήφανος δια σας. Διά την αποφασιστικότητα με την οποίαν αγωνίζεσθε τον απελευθερωτικόν της φυλής αγώνα. Μάχεσθε υπέρ της ιδέας της ελληνικής, η οποία εδώ εγέννησε τον απαράμιλλον

¹Βλέπε το πόνημα μου **Ελληνισμός**.

² Βλέπε και αρχή αυτού του κεφαλαίου.

³ Βλέπε το έργο του **Η Ελλάδα στην Μικράν Ασίαν**.

εκείνον πολιτισμόν, ο οποίος ουδέποτε θα παύση να προκαλεί του κόσμου τον θαυμασμόν... Άξιοι των προγόνων αα κληροδοτήσεται εις τα παιδιά σας έργον αντάξιον και εκείνων και υμών... Στρατιώται! Επί το έργον. Όλοι ηνωμένοι. Με την καρδίαν πλήρη από αγάπην προς την Ελλάδα μας, την μία και αδιαίρετον... Ο Ύψιστος θα ευλογήση τον δίκαιον αγώνα μας!»

Ο συμριναϊκής καταγωγής υπουργός Εξωτερικών Γ. Μπαλτατζής (ήρθε με άλλους συναδέλφους του- όπως και ο Ν. Στράτος- τις επόμενες ημέρες) δήλωσε, βαθύτατα συγκινημένος, πώς, πατώντας το έδαφος της ελεύθερης ιδιαίτερης πατρίδας, ζούσε την ευτυχέστερη ημέρα της ζωής του. Ο Μπαλτατζής είχε ταξιδέψει στην πραγματικότητα στην πρωτεύουσα της Ιωνίας, επειδή μετά τη συνάντηση (18- 6- 1921) Αριστίντ Μπριάν και λόρδου Τζόρτζ Κόρζον¹ έπρεπε να αναμένονται εξελίξεις.

Στις 21 ο υπουργός Εξωτερικών επέστρεψε στην Αθήνα, κομιστής **υπομνήματος** της ελληνικής κυβέρνησης προς την αγγλική, με τις θέσεις της ταυτόχρονα οι πρεσβευτές Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας και Ιταλίας του επέδωσαν ταυτόσημη πρόταση για μεσολάβηση μεταξύ των δύο πλευρών. Η διακοίνωση περιελάμβανε και τα εξής:

«Οι Συμμαχικές Δυνάμεις, εκπληρώνοντας διεθνές και φιλικό ταυτόχρονα καθήκον προς την ελληνική κυβέρνηση, της γνωστοποιούν κατά τις κρίσιμες αυτές στιγμές, πριν επαναληφθούν οι εχθροπραξίες, ότι είναι έτοιμες να επωμιστούν το έργο της συνδιαλλαγής, αν αυτή είναι διατεθειμένη να αναθέσει στους Συμμάχους τα συμφέροντά της.

Αν αποφασίσει ότι δεν τη συμφέρει η παρέμβαση τρίτων, οι Συμμαχικές Δυνάμεις δεν πρόκειται να επιμείνουν στην περίπτωση αυτή η ευθύνη για τις συνέπειες θα βαρύνει αποκλειστικά τους Έλληνες. Αν, πάντως, αποφασίσει να τη δεχθεί, τότε θα της γνωστοποιηθούν οι όροι παροχής της συνδρομής και στην περίπτωση που προκριθούν αποδεκτοί, τότε οι Σύμμαχοι τα παρέμβουν στην τουρκική κυβέρνηση, ώστε να ανασταλούν αμέσως οι εχθροπραξίες και να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις για τη συνομιλότητα ειρήνης.»

Ο Δ. Γούναρης επέστρεψε αυθημερόν στην πρωτεύουσα και σε συνεργασία με τους Γ. Μπαλτατζή και Π. Πρωτοπαπαδάκη καταστράφηκαν οι "βάσεις" για την απάντηση. Αλλά στις 23 ο επιτετραμμένος της πρεσβείας μας στο Παρίσι μεταβιβάζει στην κυβέρνηση ανακοίνωση του Ελ. Βενιζέλου σχετική με τις «θέσεις» του **Κόρζον(!)** που ήταν οι εξής:

¹ Υπουργός του Φόρεϊν Όφισ.

«Η Ελλάδα θα διατηρούσε τη Θράκη μέχρι την Τσατάλτζα. Η Σμύρνη θα ανακηρυσσόταν αυτόνομη, με γενικό διοικητή που θα τον διορίζε η Κοινωνία Των Εθνών (Κ.Τ.Ε) και που θα όριζε πότε θα αποχωρούσε ο ελληνικός στρατός από την Ιωνία. Αν η Ελλάδα δεχόταν τους όρους, η Αγγλία θα επέμεινε στην εφαρμογή τους, ακόμα και παρά τη γνώμη Γαλλίας και Ιταλίας. Και σε περίπτωση απόρριψης των προτάσεων από την Άγκυρα, τότε το Λονδίνο θα υποστήριζε την Ελλάδα στην επιβολή της Συνθήκης των Σεβρών».

Σχολιάζει σχετικά ο Αλέξανδρος Α. Οικονόμου(ο.π):

«Ολόκληρον το Έθνος, **μηδέ των βενιζελικών εξαιρουμένων**, ήθελε και διά των όπλων λύσιν του Μικρασιατικού, την επανάκτησιν ή κατάκτησιν τέλος της δυτικής Μικράς Ασίας.

Άλλωστε, η Ελλάς δεν είχε πλέον εμπιστοσύνην εις τα λόγια των κυβερνήσεων των Μ. Δυνάμεων, αι οποίαι, εντός ολιγίστου χρόνου και αναλόγως προς τα εκάστοτε συμφέροντα των, άλλοτε με την ενθάρρυνον και άλλοτε την απέτρεπον να διεκδικήσει δια των όπλων τα δίκαια της.

Εις την περίστασιν τιαύτην ο **Δ. Γούναρης επέδειξεν όλην την ηθικήν του αξίαν και το θάρρος και την ευθυκρισίαν** δια των οποίων τον είχε προικίσει η φύσις...Η συνταχθείσα εν Αθήναις (23-6-1921) απάντησις περιελάμβανεν αυτοπεποίθησιν, αλλά και φιλόφρονα σεβασμόν προς αυτάς, εις θαυμάσιον ύφος, τας αδιασειστους βάσεις της ελληνικής θέσεως και απέδιδε το ανώτερον πνεύμα και τον εξαιρετικόν χαρακτήραν του ανδρός».

§ Στο προαναφερόμενο **πόνημα** του ο Δ. Γούναρης θύμιζε το πνεύμα της ελληνικής κυβέρνησης για επίτευξη διαρκούς ειρήνης, σε αντίθεση με την Άγκυρα που «εμεθύσθη εκ των μετά της Γαλλίας και Ιταλίας συμφωνιών». Τόνιζ την αμετάκλητη απόφαση της Ελλάδας να επιβληθεί με τις δικές της δυνάμεις επί του εχθρού της στην Μ. Ασία, δεδομένου ότι ο ελληνισμός έχει ανάγκη «του υπό της φύσεως και της ιστορίας διαπλασθέντος συγκροτήματος του Αιγαίο μετά τω εκατέρωθεν παραλίων επί τε της ευρωπαϊκής και της ασιατικής ακτής και των εν τω μέσω νήσων¹, οιονεί προχώματος προστατεύοντος την Ευρώπην». Και πρόσθετε πως, επειδή τα συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας συνέπηπταν με τα ελληνικά, η ελληνική κυβέρνηση ήταν πρόθυμη να ακούσει τις εισηγήσεις της αγγλικής.

❖ Στην απάντησή του στη **διακοίνωση** των τριών η ελληνική κυβέρνηση, αφού διατύπωνε τις ευχαριστίες της για τα το «φιλόανθρωπα αισθήματα» (;) των Συμμάχων, ανέφερε ότι «τη προτάσει των όπως επιβάλλη τα κοινάς αυτών

¹ Αυτό ακριβώς υποστήριζε και ο «εθνάρχης»;

αποφάσεις, η Ελλάδα κατόρθωσε δι' εντάσεως των υλικών και ηθικών αυτής δυνάμεων να καταλάβει την εν Μ. Ασία εγκριθείσα περιοχή, υποβληθείσα εις θυσίας προ και μετά την συνομολόγησιν της Συνθήκης ειρήνης· ήδη δε, ενώπιον της δυστροπίας της Τουρκίας, αναγκάζεται να αντιμετωπίσει κατάστασιν, εν η μόνον τα στρατιωτικά συμφέροντα να καθορίσουν την πορείαν και τας αποφάσεις της· συνεπώς, παρά την επιθυμίαν της να ακολουθήσει τας συμβουλάς των Μ. Δυνάμεων, η Ελληνική κυβέρνησις αδυνατεί να προσχωρήσει εις αυτάς, διότι πάσα επιβράδυνσις των πολεμικών επιχειρήσεων θέλει συντελέσει εις την ενίσχυσιν του αντιπάλου, όπως αντιτάξει νέαν αντίστασιν εις τα κελεύσματα των Δυνάμεων οίμι Ελλάς, συνεχίζουσα τον πόλεμον, εναποθέτει εις χείρας των Συμμάχων το δραστήριον όργανον προς πραγμάτωσιν της προθέσεως των δι' ειρήνευσιν εις την Εγγύς Ανατολήν. Η μόνη ελπίς όπως η Τουρκία υποταχθεί εις τας υποδείξεις αυτών έγκειται εις την στρατιωτική δράσιν». Και η απάντησις κατέληγε ως εξής:

« Η Ελληνική κυβέρνησις έσεται πάντοτε έτοιμη να ακούσει τους Μεγάλους αυτής Συμμάχους¹ εις οιαδήποτε φάσιν των στρατιωτικών επιχειρήσεων και ιδιαιτέρως την διαβίβασιν συγκεκριμένων προτάσεων της Τουρκίας, απορρεουσών εκ των συνθηκών και ικανοποιουσών τας θυσίας ας υπέστη η Ελλάδα. Το δε Ελληνικόν Στρατόν υποκατασταθέντα εις τας Συμμάχους Δυνάμεις προς εκτέλεσιν μέρους του κοινού προγράμματος, θέλει αντικαταστήσει μετά τον πόλεμον η ηθική του Ελληνισμού δύναμις προς υποστήριξιν του νέου της Εγγύς Ανατολής καθεστώτος...»

Η εθνοπροδοσία των «αμυνιτών»...

Κατά την εξαιρετικώς ήπιο χαρακτηρισμό του Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π): «Μερίς αξιωματικών είχε αποχωρήσει εις Κωνσταντινούπολιν και εμήνυεν». Ωραιοποίηση της επέσχυντης πραγματικότητας. «Εμήνυον»; Όχι, βέβαια! Καταπρόδιδαν την πατρίδα τους για τον πόλεμο, που ο δικός τους πολιτικός «αφέντης» είχε δρομολογήσει...

Επρόκειτο για 150 περίπου παλιούς «αμυνίτες», για τους οποίους ο τότε (μετά τον Κων. Γ. Ζαβιτζιάνο, μου «πέταξαν μαύρη πέτρα πίσω του») υπαρχηγός «του ποιούντος εν πλούτῳ τας διατριβάς του εν Παρισίοις "εθνάρχου"» **Παν.**

¹ Όταν υπάρχουν τέτοιοι σύμμαχοι, φίλοι και προστάτες, ασφαλώς περιττεύουν οι εχθροί...

Δαγκλής¹ έγραφε, στις 7 Ιουνίου 1921, στον Ελ. Βενιζέλο: § «Αγόμενοι υπό προσωπικών ιδιοτελειών και πολιτικών αντιθέσεων, ήρχισαν υπονομεύοντες κατά τρόπον πρωτοφανή το καθεστώς και το στράτευμα δι' αντεθνικών μεθόδων εις ξένον έδαφος. Δι' όλων δε των μεθόδων ηττοπαθούς προπαγάνδας επιδιώκουν την υπονόμεισιν του ηθικού, ιδίως των μαχητών, εις τους οποίους περιέρχονται διάφορα έντυπα, ριπτόμενα υπό των Τούρκων εις τας γραμμάς όπισθεν τον συρματοπλεγμάτων. Επί τόσους ήδη μήνας μένουσιν εκεί συντηρούμενοι υπό των ομογενών, όπερ, εκτός του ότι είναι εξευτελιστικόν διά τους αξιωματικούς, πλήτην και τον όλον αγώνα...»

Αυτά από τον υπαρχηγό του Βενιζέλου και επικεφαλής της κοινοβουλευτικής ομάδας του Κόμματος των Φιλελεύθερων στη Βουλή του Νοεμβρίου 1920 Παν. Δαγκλή.

Ναι, αλλά υπάρχουν και οι «ιστορικοί», ταγμένοι- υποτίθεται- να διακονούν την πραγματικότητα, τα γεγονότα και την αλήθεια. Κάποιος από αυτούς υποστηρίζει²:

«Πολλοί θα καταφύγουν στην Κωνσταντινούπολη για να ανασυγκροτήσουν την "Εθνική Άμυνα". Ανάμεσα τους οι Κ. Μαζαράκης- Αινιάν, Παμ. Ζυμβρακάκης, Γ. Κονδύλης, Ναπ. Ζέρβας, Δημ. Φλούλης, Πaus. Κατσώτας, Καλομενόπουλος, Βακκάς και άλλοι **διαλεχτοί πολεμιστές...**».

«**Διαλεχτοί πολεμιστές**» αυτοί, που κατά τον, απόστρατο στρατηγό (και υπαρχηγό του Βενιζέλου) Παν. Δαγκλή «**αγόμενοι υπό προσωπικών ιδιοτελειών των πολιτικών αντιθέσεων**» υπονόμειναν με πρωτοφανή τρόπο το στράτευμα «**δι' αντεθνικών μεθόδων εις ξένον έδαφος**». Και που συνέγραφαν λιποτακτικού περιεχομένου προκηρύξεις, τις οποίες σκόρπιζαν αεροπλάνα του Κεμάλ στις ελληνικές γραμμές!

Δύσμοιρη ιστορία...

Ορθότατα στηλιτεύει ο Ν. Α. ΑΝτωνακέας (**Φαυλοκρατία**):

«Ενώ ο Βασιλεύς των Ελλήνων Κωνσταντίνος, διά να τονώσει έτι περισσότερο το φρόνημα του στρατό του μετέβη εις το μέτωπον να· ενώ ο ιερός

¹ Βλέπε γι' αυτόν στο δίτομο έργο μου **Κωνσταντίνος ΙΒ' ο Στρατηλάτης**.

² Βλέπε Κώστα Χατζηνωτίου, **Μικρά Ασία- ο απελευθερωτικός αγώνας (1919 -1922)**, τόσο λιβανιστικό που αποκλείεται να το έγραφε και ο ίδιος ακόμα ο . . . «εθνάρχης», ο οποίος κατά τον συγγραφέα « πέραν της αξεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυίας, υπήρξε ένας άφθαστος στρατηλάτης και επιτελικός, αρχιτέκτων των επιτυχιών στους Βαλκανικούς και στην Μικρασία ως τη μοιραία 1^η Νοεμβρίου».

Για τη συμμετοχή του «αρχιτέκτονα» (όχι, αγρονόμος- τοπογράφος δεν ήταν) στις επιτυχίες των Βαλκανικών Πολέμων και τις από το γραφείο του στην Αθήνα παιδαριωδώς ολέθριες διαταγές που ρίχνονταν στο καλάθι των αχρήστων, βλ. το πόνημα μου της υπος. 12 και τα έργα των Ντριό, σερ Μπάζιλ Τόμσον, Αλεξάντερ ντε Μποσντάρι, Γ.Ε.Σ.

ενθουσιασμός του στρατεύματος και η επιθετική αυτού ορμή απετέλουν τας εξωτερικάς εκδηλώσεις της συνολικής εκείνης και ακατασχέτου φοράς προς μεγαλουργίαν της ελληνικής φυλής, ας δενίδωμεν τι έπραττεν η εκπεσούσα της αρχής βενιζελική παράταξις.

Πας ορθοφονών και εθνικός σκεπτόμενος άνθρωπος, να ανέμενεν ότι το βενιζελικόν στρατόπεδον, κυρίως δε οι ηγήτορες και οι επιτελείς αυτού θα ηγάλλοντο βλέποντες, ότι οι διαδεχθέντες αυτούς υιοθέτησαν την πολιτικήν, την οποία εκείνοι επέβαλον εις το Έθνος, και ότι οι ίδιοι θα υποβοήθουν ενθέρμως το έργον της κυβερνήσεως Γούναρη, αφού εν τη επιτυχία αυτής εδικαιούντο του μεγαλύτερου μέρους. Τίποτε όμως εξ όλων αυτών δεν συνέβη δυστυχώς! Τουναντίον, επεκράτησε παρ' αυτοίς η εμπάθεια και το μίσος. Επεκράτησεν ο φθόνος και η εκδίκησις! Κατά τίνος; Όχι εναντίον των Τούρκων, αλλ' εναντίον των πολιτικών αντιπάλων των και του Βασιλέως Κωνσταντίνου... Εναντίον της Πατρίδας!

Είναι ανεκδιήγητα τα όσα ο βενιζελισμός διέπραξε κατά της υποστάσεως του Έθνους, καθ' ην εποχήν αιμάσσον αγωνιωδώς τούτο επεδίωκε την σωτηρίαν του και την εκ των δεινών και κινδύνων λύτρωσιν των εκ Μικράς Ασίας αδελφών ημών. Πλείσται όσαι αντεθνικαί πράξεις έλαβον χώραν παρ' αυτού πρόβλημα χαρακτηρίζουσαι την νοσηράν ψυχοσύνθεσιν του εκπεσόντος της αρχής αρχηγού των Φιλελεύθερων...

Δραπετεύσαντες μετά τας εκλογάς οι μεγαλόσχημοι βενιζελικοί παντός κλάδου και επαγγέλματος κατέστρεψαν πλείστα και διπλωματικά και στρατιωτικά έγγραφα, ώστε η νέα κυβέρνησις να παραμείνει απροσανατόλιστος επί των εθνικών υποθέσεων. Μετά την επονειδιστον δε εκείνην φυγήν των, δεν μετέβησαν, ως ηρέσκοντο να διατείνονται εις εκουσίαν εξορίαν, αλλ' διεσκορπήθησαν εις όλα τα σημαίνοντα κέντρα της Οικουμένης ως πράκτορες, κατάσκοποι και προπαγανδιστά αντιδράσεως, κατά πάσης ενέργειας αποσκοπούσης την εξυπηρέτησιν του εθνικού αγώνος.

Πλείστοι όσοι βενιζελικοί αξιωματικοί ληποτακτήσαντες μετά τας εκλογάς του Νοεμβρίου κατέφυγον εις την Κωνσταντινούπολιν, ένθα ίδρυσαν την ονομασθείσαν "**εθνικήν άμυναν**". Θα εφαντάζετο τις, ότι αύτη σκοπόν θα είχε, λόγω του ονόματος της, την στρατολογίαν εθελοντών, την εξεύρεσιν χρημάτων διά τον αγώνα του Έθνους ή την εξεύρεσιν όπλων την ενίσχυσιν του μαχομένου ελληνικού στρατού... Πόσον τούτο όμως απέχει της πραγματικότητος! Η "εθνική

άμυνα" κύριον σκοπόν είχε δυστυχώς να υπονομεύσει το εσωτερικόν μέτωπον της Ελλάδος προς ανατροπήν του καθεστώτος, τον κλονισμόν του φρονήματος και του ηθικού του μαχομένου εν Μ. Ασία στρατού! Προς τον σκοπόν αυτόν ο διαβόητος αρχηγός αυτής **συνταγματάρχης Κονδύλης δι' ενυπογράφων άρθρων του**, εις τας εν Κωνσταντινουπόλει εφημερίδας, **των οποίων ο Κεμάλ ορθώς εκτιμών την αξίαν των, ανετύπωνε και εσκόρπιζε δι' αεροπλάνων εις τας ελληνικάς γραμμάς του μετώπου, συνίστα εις τους στρατιώτας την εγκαταλείψιν των θέσεων των.**

Υπηρέτουν εις τας προφυλακάς του Αφίων – Καραχισάρ, όταν μοι προσεκομίσθη παρά στρατιώτου μου μίαν ημέραν εν φύλλον της εν Κωνσταντινουπόλει εκδιδομένης **Πρωία**, εις την οποίαν μετ' εκπλήξεως ανέγνωσα **ενυπόγραφον άρθρον** του συνταγματάρχου Γ. Κονδύλη, συνιστώντος εις τους στρατιώταις "να πετάξωσι τα όπλα και να μη μάχονται, ως μισθοφόροι του Γούναρη, προς εδραίωσιν του Κωνσταντινικού καθεστώτος, **αφού μάλιστα τα εδάφη εφ' ων εμάχοντο οι στρατιώται μας δεν ήσαν ελληνικά!** Μοι επροξένησε δε τιαύτην κατάπληξιν η προδοσία των βενιζελικών, ώστε να υποβάλω την εφημερίδα μετ' αναφοράς μου εις τη διοίκησιν του ΧΙ Συντάγματος Πεζικού και τούτο την διεβίβασε προς την IV Μεραρχίαν - *αλλά αγνοώ τη συνέχειαν...*»

❖ Αλλά για τη δράση των «διαλεχτών πολεμιστών» υπάρχουν και άλλα **αδιάσειστα στοιχεία**, το οποίο συμβαίνει να αποτελούν τη βάση όλων των πονημάτων μου: Στις 22 Ιουλίου 1921 η ελληνική Αρμοστεία στην Κωνσταντινούπολη υπέβαλε στο υπουργείο Εξωτερικών την ακόλουθη έκθεση:

«Την παρελθούσαν Τρίτην αφίκετο ενταύθα, επιστρέψας εκ της Ευρώπης μέσω Ρουμανίας, ο Γεώργιος Κονδύλης¹ Επί του πλοίου των υποδέχθησαν εν σώματι οι αξιωματικοί της "αμύνης", φέροντες τας στολάς των, τα μέλη του προεδρείου της, ο πρ. αντιπλοίαρχος Τούμπα, οι διευθυνταί της **Πρωίας** Γ. Καλοταίος και της **Προόδου** Κ. Σπανούδης. Ολίγον μετά την άφιξιν του Κονδύλη εγένετο εις ενταύθα οκίαν του συνεδρίασης του προεδρείου της "εθνικής αμύνης", παρόντων και των ιατρού Α. Μακκά, Καλοταίου και Τούμπα, καθ' ην ο πρώτος εξέθεσε διά μακρών τα της συναντήσεως αυτού μετά τον Βενιζέλου εν Παρισίοις και εν Λονδίνω, ως και τας εν γένει ενεργείας του εν Ευρώπη. **Ο Κονδύλης εν συνέχεια είπεν, ότι απεφασίσθη εν Λονδίνω μεταξύ αυτού και του Βενιζέλου,**

¹ Ο περισσότερο «διαλεχτός πολεμιστής» έκανε και τις περιοδείες του εις τας Ευρώπας - να μη λάβει οδηγίες από τον «αζεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυίας στρατηλάτη, επιτελικό και αρχιτέκτονα νικών» αρχηγό του;

όπως επιτευχθεί καθ' οιονδήποτε τρόπον ο εξαναγκασμός του Βασιλέως προς παραίτησιν και ότι προς τον σκοπόν αυτόν θα συμβάλωσι πάντες οι εν Γαλλία και Αγγλία Φιλελεύθεροι, οίτινες θεωρούσιν προτιμότεραν της τελειωτικής καταστροφής της Ελλάδος, **την επανάστασιν**, ακόμη δε και τον **εμφύλιον πόλεμον**.

Την εσπέραν της ίδιας ημέρας ο Κονδύλης μετέβη δι' αυτοκινήτου εις Φανάριον, όπου συνεργάσθαι μετά του Πατριάρχου Μεταξάκη¹ εις τον οποίον ενεχείρισεν ιδióγραφον επιστολήν του Βενιζέλου.

Την 20^η Ιουλίου, συνοδευόμενος υπό του πρόεδρου της "εθνικής αμύνης" Σταυρίδη, **ο Κονδύλης μετέβη εις την γαλλικήν Αρμοστείαν**, όπου παρέμεινεν επί δίωρον σινομιλών μετά του αρμοστού Πελλέ. Μετά τη συναυλίαν οι δύο συνεργάσθησαν επί μακρόν εις το Πατριαρχείον μετά του Μεταξάκη.

Ο Πεπές Αργυρόπουλος απέστειλεν εκ Βουκουρεστίου επιστολήν μέσω του Κονδύλη, προς φίλον του διαμένοντα εν Κωνσταντινουπόλει, δι ης καθίστα γνωστήν **την έντονον εργασίαν των βενιζελικών προς εξαναγκασμόν εις παραίτησιν του Βασιλέως**, ο δε Κονδύλης είχεν επιφορτισθή με την εκτέλεσιν της παρακρατικής εργασίας.

Ο Κονδύλης εξησφάλισε την κατά μήνα αποστολήν ποσού **10.000** τουρκικών λιρών, παρά του εν Λονδίνω Κέντρου των Φιλελευθέρων. Ήδη ούτος εκόμισεν εκ Λονδίνου **40.000** λιρών, προς το σκοπόν προπαγάνδας εναντίον του "Κωνσταντινικού καθεστώτος". Ο δε Εμμ. Μπενάκης απέστειλεν εις τον Ζυμβρακάκη² δια τον ίδιον σκοπόν **80.000** γαλλικών φράγκων.

Εις τον Γ. Κονδύλην ανετέθη η πληρεξουσιότης εκ μέρους του Βενιζέλου, όπως ηγηθή του αγώνος προς εκθρόνισιν του Βασιλέως και ανατροπήν καθεστώτος. Υπ' αυτόν υπήχθησαν πάσαι αι εν Ευρώπη οργανώσεις της "εθνικής αμύνης", ως και η εν Σμύρνη, εις ην υπό το πρόσχημα ότι δήθεν επεδιώκετο η ανακήρυξις αυτονομίας είχε παρασυρθεί και ο αρχηγός της Στρατιάς αντιστράτηγος Αναστ. Παπούλας».

Οι «αμυνίτες» περιέφεραν στο μέτωπο «επαναστατικόν πρωτόκολλον» για υπογραφή από αξιωματικούς, **με αρχηγό της κίνησης τον Νικ. Πλαστήρα**. Ο οποίος δεν ηγήθηκε, βέβαια, μετά από δεκατέσσερις μήνες του διαβόητου κινήματος, εξαιτίας της- αναπόφευκτης!- ήττας, αλλά μετά από πολύμηνη προπαρασκευή, με στόχο τη νέα εκθρόνιση του Κωνσταντίνου και την ανάληψη της εξουσίας από τους πραξικοπηματίες «ερήμην» του λαού...

¹ «Παλιά μου τέχνη κόσκινο» για τον «αξεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυίας ... στρατηλάτη»...

² Και αυτός ... «διαλεχτός πολεμιστής»(αρχιστασιαστής και αρχικινηματίας με το παρόν!

❖ Η εφημερίδα Καθημερινή (8-12-1921 π. ημ.) καταχώρησε στο κύριο άρθρο της ανταπόκριση συνεργάτη της από την Κωνσταντινούπολη, με το εξής περιεχόμενο:

«Προ διμήνου περίπου, τη εισηγήσει του Γάλλου υπουργού Εξωτερικών Π. Φρανκλέν – Μπουγιόν, αφίκετο εις Κωνσταντινούπολιν, απεσταλμένος της κυβερνήσεως της Άγκυρας, ο Γκαλίπ Μπαχτιάρ, βέης, Ανριανουπολίτης, τ. γενικός επιθεωρητής παιδείας εις τον νομόν Ανδριανουπόλεως, φίλος του Ταλαάτ, γλωσσομαθέστατος και ικανότατος. Εν Κωνσταντινουπόλει, τη μεσολαβήσει ανθρώπων της γαλλικής Αρμοστείας, ο Γκαλίπ Μπαχτιάρ, βέης επικοινωνήσε μετά των αμυνιτών.¹ Εγκαταστάθη εις μέγαροβ τα ενταύθα, έναντι του Τσεμπερλί – Τάς, **συνητηθή δε επανειλημμένως, μετά των ηγετών της "εθνικής αμύνης"**, άπαξ μεν εις το ξενοδοχείον **Πέρα- Παλλάς**- γνωστόν αμυνιτικόν κέντρον- πολλάκιςδε εν τω εν τη πόλει μεγάρω του, όπου προσήλθον αι αμυνίται.

Αι συνεννοήσεις αυταί κατέληξαν εις σύναψιν πλήρους προσυμφώνου, το οποίον απεστάλη ήδη εις την Άγκυραν όπου μελετηθή και εγκριθή προκαταρκτικώς. Μετά την εγκρίσιν του, θα συνομολογήσουν οριστικήν συμφωνίαν, την οποία θα προβάλωσιν κατόπιν οι κεμαλικοί ενώπιον της Διασκέψεως, ενισχυόμενοι και υπό γνωστών τινών μελών της, οίτινες θα ισχυρισθώσιν ότι η κυβέρνησις των Αθηνών ζητεί υπερβολάς, χωρίς καν να αντιπροσωπεύει τον Λαόν, ενώ η βενιζελική Ελλάς ο δέχεται λογικήν λύσιν (!)

Δια την εις Άγκυραν αποστολήν εξελέγησαν ήδη οι Ζυνβρακάκης, Πεπές Αργυρόπουλος και Γεωρ. Κονδύλης, τους οποίους ο Γκαλίπ Μπαχτιάρ, βέης έχει εντολήν να συνοδεύση εις άγκυραν, ευθύς ως φθάση η προς τούτο ειδοποίησις της, εγκρίνουσα το διαβιβασθέν ήδη αυτή προσύμφωνον. Σχετικώς απεστάλη εκ Κωνσταντινουπόλεως προς τον **Τσολαϊνόν, ιδιαίτερο γραμματέα του Βενιζέλου** εις Νέαν Υόρκην, το ακόλουθο τηλεγράφημα:

" Χρήματα ελήφθησαν. Είμεθα σύμφωνοι. Μπαχτιάρ και αξιωματικοί αμύνης αναχωρούσιν. Υπογραφή: Σταυρίδης, πρόεδρος **εθνικής αμύνης**"».

Στο Γουδί στάλθηκαν οι έξι - όχι ο αρχηγός Φιλελεύθερων και «Εθνικής Αμύνης» (των «διαλεχτών πολεμιστών»).

Αυτός ανακηρύχθηκε «εθνάρχης»! Και ο ανδριάντας του φρουρεί τη Βουλή, μήπως την παραβίαση κάποιος... ασεβής προς τη λαϊκή βούληση και... διάκονος ξένων συμφερόντων...

¹ Των... «διαλεχτών πολεμιστών»!

❖ Μετά από συνεννόηση του με τον αυτοεξόριστο Παριζιάνο, ο Γ. Κονδύλης κήρυξε ουσιαστικά το πραξικόπημα της «εθνικής αμύνης» με την ακόλουθα προκήρυξη του, που κυκλοφόρησε σε ολόκληρο το μέτωπο, στις **16 Απριλίου 1921**:

«Ήρωες στρατιώται της αμύνης!

Εχύσατε το αίμα σας διά την Σμύρνην, διά να ελευθερώσετε τους αλυτρώτους του αδελφού σας. Τώρα ο Κωνσταντίνος και η κυβέρνησις του θέλουν να την παραδώσουν στον Κεμάλ¹ και εντός ολίγου πρόκειται να την εκκενώσουν!

Ο Βασιλεύς, όταν ήλθεν εις την Σμύρνην και ετέθη επικεφαλής σας, σας υποσχέθη ότι εντός δέκα πέντε ημερών θα συντρήψη τον κεμαλικόν στρατόν και θα καταλάβει την Άγκυραν και διέταξε να γίνει η εκστρατεία από την Αλμυράν Έρημον κατά του Κεμάλ δια να νικηθήτε και δια να σας συλλάβη αιχμαλώτους ο Κεμάλ². Ο Βασιλεύς εγνώριζε πολύ καλά, ότι από την Αλμυράν Έρημον ήτο αδύνατο να πάτε εις την Άγκυραν και τώρα, οπότε σας ενίκησεν ο στρατός του Κεμάλ, ο Βασιλεύς σας άφησε και επέστρεψεν εις τας Αθήνας! Σας εσκότωσεν αδίκως!

Όχι, γενναίοι μου αμυνίται! Δεν νικηθήκατε! Σας επρόδωσεν ο Βασιλεύς και νικηθήκατε. Σας εξορκίζω, πριν παραδώσουν οι προδόται την Σμύρνην εις τον Κεμάλ, να επαναστατήσετε κατά των Κωνσταντινικών αξιωματικών. Να τους εκδιώξετε από το μέτωπον. Εγώ ο συνταγματάρχης σας Γεώργιος Κονδύλης, από την Κωνσταντινούπολιν θα προφθάσω με τον βυζαντινικόν στρατόν (!)³ και με όλους τους στρατηγούς και αξιωματικούς της αμύνης και με τη βοήθειαν των Συμμάχων (!)⁴ θα διώξωμεν τον Κεμάλ πέρα από την Άγκυραν. Όσον όμως ο Κωνσταντίνος οι Σύμμαχοι δεν θα μας βοηθήσουν, διά τούτο, σεις οι ήρωες στρατιώται της αμύνης, να διώξετε τον Βασιλέα και τα όργανα του!

Γεώργιος Κονδύλης

Συνταγματάρχης Πεζικού»

Και η προκήρυξη αυτή ανατυπώθηκε σε πολλές χιλιάδες αντίτυπα και ρίφθηκε στις ελληνικές γραμμές από αεροπλάνα του Μουσταφά Κεμάλ. Και το περιεχόμενο της καταχωρίστηκε, χωρίς να αποτολμηθεί διάψευση του, στις 14-5-1925 στην εκδιδόμενη την Αθήνα εφημερίδα **Σκρίπ...**

¹ Και αυτά τα υποστηρίζει εκείνος, που συνομιλούσε με εκπρόσωπο του Κεμάλ και είχε συμφωνήσει να μεταβεί για συνάντησή του!

² Το αίσχος των αιώνων...

³ Ποιος ήταν αυτός ο... βυζαντινικός στρατός; Την απάντηση μόνο η ψυχιατρική θα μπορούσε να δώσει!

⁴ Οι «Σύμμαχοι» του Κονδύλη (και του Βενιζέλου) ή ενίσχυναν από καιρό τον Κεμάλ (Γάλλοι, Ιταλοί, Ρώσοι) ή σφύριζαν αδιάφορα (Βρετανοί)...

❖ Συνέχεια αποκαλύψεων με ένα συνταρακτικό **γεγονός**, που αφορά στον ίδιο το «στρατηλάτη και επιτελικό πολιτικό, με την άφθαστη διπλωματική ιδιοφυία» και την τυφλή και εγωπαθή εξουσιολατρία, στο βωμό της όποιας και της φιλαυτίας θυσιάζονταν ακόμα και τα στοιχειωδέστερα εθνικά συμφέροντα:

Όταν ο πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης και τα άλλα μέλη της ελληνικής αποστολής στο Λονδίνο επικοινωνήσαν (προκειμένου να τους βοηθήσει στη σύναψη δανείου για τις ανάγκες του πολέμου τους κληροδότησε ο «εθνάρχης»...) με τον (προσωπικό φίλο του Λόιντ Τζόρτζ) σημαντικό οικονομικό παράγοντασερ Ρόμπερτ Κρόσφιλντ, ο τελευταίος κάλεσε σε πρόγευμα τους Γούναρη και Μπαλατατζή, μολονότι συνδεόταν με στενούς φιλικούς δεσμούς με τον Βενιζέλο. Έξαλλος από οργή γι' αυτό ο «εθνάρχης», έσπευσε να στείλει στον Κρόσφιλντ επιστολή, με την οποία εξέφραζε την απορία και την οδύνη του για τη φιλοξενία των... «δολοφόνων του» (!)

Ο Άγγλος αισθάνθηκε αγανάκτηση, περιφρόνηση και αποτροπιασμό, δεν δίστασε να επιδείξει την επιστολή στον Έλληνα (και από τις δύο ο γονικές πλευρές) πρωθυπουργό και διέκοψε τις επαφές με τον πρώην φίλο του...

❖ **Ακόμα:** Ενώ ο Δ. Γούναρης αγωνιζόταν να υπερπηδήσει ανυπέρβλητα εμπόδια για να συνάψει δάνειο στη βρετανική πρωτεύουσα, ο Άγγλος τραπεζίτης Πίτερ Χάρντινγκ, ο οποίος είχε αναμειχθεί την υπόθεση αυτή, αποκάλυψε στον πρωθυπουργό του ελληνικού λαού (και όχι των ξιφολογών του Σαράιγ), ότι τον είχε επισκεφθεί γνωστός του Έλληνας επιχειρηματίας, φίλος του «εθνάρχη», ο οποίος προσπάθησε με διάφορα επιχειρήματα να τον πείσει **να μη μετάσχει** η τράπεζα του στη σύναψη του δανείου. Ο Άγγλος, δικαιολογημένα κατάπληκτος στηλίτευσε τον επισκέπτη του:

« **Είναι δυνατό εσείς να είστε Έλληνας, κύριε;**»

❖ Βδελυρών αντεθνικών ενεργειών υστερόγραφο:

Και τις αρχές της άνοιξης δύο λόχοι του στρατού μας που έδρευαν στην Προύσα, διατάχθηκαν να μετακινηθούν στις προφυλακές. Κατάπληκτοι οι εύορκοι αξιωματικοί διαπίστωσαν σχεδόν καθολική άρνηση των στρατιωτών να υπακούσουν. Ενημερώθηκε η ηγεσία του Σώματος Στρατού και της Στρατιάς και αποφασίστηκε λήψη σκληρών μέτρων, όταν μεσολάβησε ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος και ζήτησε να του επιτραπεί να μιλήσει ο ίδιος τους στρατιώτες. Μιλήσαμε τόσο θερμά, πατριωτικά λόγια, που πολλοί ξέσπασαν σε λυγμούς, του ασπάζονταν τα χέρια και δήλωναν έτοιμοι να θυσιαστούν για την πατρίδα. Για να

ομολογήσουν στη συνέχεια, ότι τους είχαν παρασύρει στην άρνηση κάποιες Αθηναίες «κυρίες» (τρόπος του λέγειν...) της **high society**, οι οποίες περιέρχονταν, με το προσωπείο της «φιλανθρωπικής μέριμνας»- στην πραγματικότητα, όμως, για να ασκούν πλύση εγκεφάλου κατά της συνέχισης της εκστρατείας. Αμέσως διαπιστώθηκε πώς επικεφαλής του ομίλου βρισκόταν η φανατικότερη οπαδός Βενιζέλου, αυτοαποκαλούμενη... «μάννα του στρατιώτου» Άννα Παπαδόπουλου...

Σχολιάζει (ο.π) ο Νικ. Α. Αντωνακάας:

«Κατά σύστημα και μέθοδο, ως οι κομμουνισταί, ο βενιζελισμός κατηγορεί τους πολιτικούς του αντιπάλους, ακριβώς δι' όσα εγκλήματα κατά του λαού και δι' όσας αντεθνικές πράξεις κατά της Πατρίδος διέπραττε ο ίδιος. Είναι φοβερός και λίαν επιτήδειος εις πλεκτάνας και σκηνοθεσίας. Έχει τιαύτην επιδεξιότητα και δεξιότητα εις την πλαστογράφησιν και διαστρέβλωσιν των γεγονότων, ώστε να απορή τις, εάν εκείνο το οποίον είδε προ ολίγου υπήρξεν αληθές ή όχι... Διατηρεί πολλούς μισθοφόρους και παρέχει πλουσίας απολαυάς και αποζημιώσεις εις τους συνεργούς των εγκλημάτων ή των αντιπατριωτικών ενεργειών του...»

Ναι, αλλά ο «Μπενύ Σελόν» έχει ανακηρυχθεί «εθνάρχης». Όχι, βέβαια, από την αυθεντική ιστορία!

* * *

Σχετικά με την απόρριψη από την ελληνική πλευρά της παροχής **corta bianca** (δήθεν) Συμμάχους (πρώην του Βενιζέλου και τώρα υποστηρικτές κατά τα δύο τρίτα του Κεμάλ, με το άλλο τρίτο- την Αγγλία- να περιορίζεται, όπως πάντοτε, σε γλαφυρές πομπολυγικές φράσεις) για μεσολάβηση το σχόλια του Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π) είναι τα εξής:

«Κατά την συζήτησιν Αριστίντι Μπριάν και Φιλίπ Μπερτελό¹ (εις το Quaid Orsay) μετά των Λόρδου Κώρζον, σερ Ορατίου Rumbold², Robert Vansittart³ και Osborne⁴, ο Μπριάν ήτο προθυμότερος διά παραχωρήσεις εις την Τουρκίαν, ενώ αντετίθετο εις το να συνοδεύονται αι προς αυτήν προτάσεις με οιανδήποτε απειλήν, "διότι εφοβείτο ότι τούτο τα έθετε την αποδοχήν των εν κινδύνω". Αλλά διά του τρόπου τούτου είναι προφανές όλη η αξία της προτάσεως των Άγγλων σχεδόν εξεμηδενίζετο, διότι οι Τούρκοι δεν θα είχαν τίποτα να χάσουν συζητούντες και κερδίζοντες καιρόν, πράγμα το οποίον από πάσης απόψεως τους συνέφερεν... Εφόσον οι μεν Γάλλοι και Ιταλοί ήσαν σαφώς διατεθειμένοι να προχωρήσουν εσείς

¹ Γενικού γραμματέα του γαλλικού υπουργείου Εξωτερικών.

² Υπατου αρμοστή της Αγγλία στην Κωνσταντινούπολη .

³ Πολιτικού γραμματέα του Κώρζον.

⁴ Διπλωμάτη , που υπηρετούσε στη Διεύθυνση Ανατ. Υποθέσεων του Φόρεϊν Όφισ.

χωριστάς συμφωνίας, οι δε Άγγλοι εν τη απομονώσει των φορά καθίσταντο ολοένα συμβιβαστικότεροι... Ανακοινωθέντος του θέματος της Θράκης ο Μπριάν επέμεινε ότι αι απόψεις του Κώρζον δεν θα ικανοποιούν τους Τούρκους (!) και το μόνον που εδέχθει ήτο να αντιμετωπισθή **η τελική μορφή της λύσεως του ζητήματος της Θράκης μετά την έναρξιν των διαπραγματεύσεων**, δηλαδή να μη τεθεί ευθύς εξ αρχής. Σημείον το οποίον ήτο επίσης εις βάρος των Ελλήνων.

Αυτό δικαιολογεί τας επιφυλάξεις της τότε ελληνικής κυβερνήσεως, διαβλεπούσης ότι εν λευκώ κατ' αυσίαν εξουσιοδότησις δυνατόν να οδήγει εις αγνώστους περιπετείας. Ο Βενιζέλος τότε δεν αντελήφθη ότι πράγματι τούτο συνέβαινε. Έγραφε: "Και την πρότασιν μεσολαβήσεως εγκληματικώς απερρίψαμεν, ενώ δεν μας εξητείτο καν αποδοχή εις λευκόν¹, αλλ' αι Δυνάμεις ήσαν διατεθειμέναι να μας ανακοινώσουν προηγουμένως τους όρους, υπό τους οποίους ανελάμβανον να μεσολαβήσουν". Και όμως, όπως αποδεικνύεται από την τότε συνομιλίαν του Κώρζον με τον Μπριάν, οι Γάλλοι τουλάχιστον ήσαν προετοιμασμένοι να υποστηρίξουν τους Τούρκους και εις την Θράκην. Οι Άγγλοι είχαν συμφέρον να βοηθήσουν την Ελλάδα, **αλλά από των αρχών του θέρους του 1920² αν το πνεύμα ήτο πρόθυμον, η σάρξ , ασχέτως των εν Ελλάδι εξελίξεων...»**

«Άφταστη διπλωματική ιδιοφυία» ο Βενιζέλος;

Πέρα από οποιαδήποτε αμφιβολία. Η αμφισβήτηση...

* * *

Ο αδελφός του Βασιλέως πρίγκιπας Νικόλαος δεν ήταν διπλωματική ιδιοφυία και μάλιστα άφθαστη. Ωστόσο, έβλεπε τα πράγματα, αφαντάστως ρεαλιστικότερα από τον «τολμητία». Έγραφε, μεταξύ άλλων, στο **Ημερολόγιον** του (Κορδελιό, Ιούλιος 1921):

«Ο Βασιλεύς έχει συνείδησιν της δυσκολίας του αγώνος. Γνωρίζει ότι είναι σκληρός και δύσκολος, ότι θα μας στοιχίσει πολλά εις αίμα και εις χρήμα. Το ξέρομεν. Αλλά πάσα υποχώρησης σήμερον μπορεί να έχει χειροτέρας συνεπειάς από τη συνέχισιν του πολέμου... Εντός των τελευταίων μηνών έγινε μια προσπάθεια γιγαντιαία, διά να αποπληρώσωμεν τας εγκληματικάς ελλείψεις...Μόνη μου παρηγοριά είναι ο πατριωτισμός, ο ενθουσιασμός και η αφοσίωσις των στρατιωτών μας! Ο Θεός μας και αυτοί θα σώσουν την Ελλάδα...»

¹ Κρετινισμός, αφέλεια ή κακοπιστία;

² Ο αναγνώστης καλείται να θυμηθεί, ότι οι εκλογές έλαβαν χώρα τον **Νοέμβριο του 1920 ...**

Αλλά πως να την σώσουν οι στρατιώτες, όταν απέναντί τους, ορθώνονταν ο εφιάλτης του διχασμού και οι συνασπισμένες δυνάμεις του Κεμάλ, του «Λένιν», των Γάλλων και των Ιταλών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΑΘΛΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ «ΠΡΟΣΤΑΤΩΝ»

ΚΑΙ

Η ΕΠΟΠΟΙΑ ΤΟΥ 1921

«Ο Βασιλεύς ήτο πράγματι εκτεθειμένος από απόψεως ασφαλείας και από απόψεως υγείας, λόγω κρουσμάτων τύφου¹. Μου έκαμε φρίκη η κατάσταση: παρ' όλας τας προσπάθειάς της υγειονομικής υπηρεσίας είναι τρομερά δύσκολον πράγμα να μεταβληθούν αυτά τα ελεεινά τουρκικά σπίτια εις νοσοκομεία ευπρόσωπα. Αυτή η εκστρατεία είναι τρομερά σκληρή. Και είναι θαύμα θαυμάτων να την διεξαγάγωμεν με τα μέσα τα οποία διαθέτομεν...»

Πρίγκιπας Νικόλαος

(Ημερολόγιον)

Ήταν, άραγε, ειλικρινής, έστω και μερικά, οι προθέσεις των «μεγάλων ημών προστατών και συμμάχων», στους οποίους ο (εξίσου "μεγάλος") Βενιζέλος αναγνώριζε «πλήρη πατρικά δικαιώματα», όταν πρότειναν να αναλάβουν το ρόλο μεσολαβητή μεταξύ Ελλάδος και (Κεμαλικής) Τουρκίας, χωρίς να διευκρινίζουν προκαταβολικά ποιες ακριβώς θα ήταν οι προτάσεις τους, ή τα κίνητρά τους ήταν ύποπτα- οπότε ορθώς, ορθότατα η κυβέρνηση Γούναρη αποποιήθηκε την παρέμβαση;

Ισχύει το δεύτερο τουλάχιστον ως προς τις πλευρές Γαλλίας και Ιταλίας (με τις οποίες συνέπλεαν και οι μπολσεβίκοι του Χαΐμ Γκόλντμαν): Ο μέσα σε ελάχιστους μήνες υπερδιπλασιασμός των ελληνικών δυνάμεων, κυρίως των μάχημων· η εμπνευστική παρουσία Στρατηλάτη το μέτωπο· η εμφανής- και

¹ Δεν ήταν τα μόνα· υπήρχαν ακόμα κρούσματα ελώδους πυρετού, κοιλιακού τύφου και εξανθηματικά...

εξαιρετικά μελετημένη αυτή τη φορά- προετοιμασία της εξαπόλυσης έφοδου κατά της γραμμής Αφιών Καραχισάρ- Κιουτάχειας- Εσκή Σεχίρ δημιούργησαν εύλογες και έντονες ανησυχίες στο Παρίσι και στη Ρώμη για πλήρη επικράτηση των όπλων του στρατού μας (μολονότι μετριότατα αν όχι κάκιστα πριν εξοπλισμένου και προετοιμασμένου για τέτοιο πόλεμο εξαιτίας του Βενιζέλου και των εμπαθέστατα κομματισμένων στρατιωτικών στελεχών του). Και για να την αποτρέψουν, έπεισαν το Λονδίνο να αναλάβει εκείνο την πρωτοβουλία της αναστολής των πολεμικών επιχειρήσεων, πράγμα που «συνέφερε και την Ελλάδα». Εξυπακούεται ότι πίσω από την πρωτοβουλία εκείνη βρισκόταν **και** ο βενιζελισμός, που χάρη στους «δικούς του» αξιωματικούς γνωρίζει τα σχέδια· όπως, επίσης, είχαν ενημερωθεί για αυτά οι «σύμμαχοι» του « ημίθεου τολμιτία με την άφθαστη διπλωματική, στρατηλατική, επιτελική η ιδιοφυΐα»¹ και όχι της χώρας μας, οι Κονδυλικοί αμυνίτες, αλλά και ο Μουσταφά Κεμάλ και οι- στενότεροι των συνεργατών του- μπολσεβίκοι.

«Έπρεπε, συνεπώς, διά παντός τρόπον να ανασταλώσιν οι επιχειρήσεις», τονίζει ορθά ο Νικ. Α. Αντωνακέας (ο.π). «μέχρις ότου δοθεί ο απαιτούμενος χρόνος εις τον Κεμάλ **διά να ενισχυθή**, ώστε να εξουδετερώση την κατά την στιγμήν εκείνην αδιαφιλονίκητον υπεροχήν των Ελλήνων και **παρέλθῃ ἡ δι' επιχειρήσεις κατάλληλος θερινή περίοδος**. Δια τούτο και **εφευρέθη ἡ προταθήσα μεσολάβησις των Συμμάχων προς ειρηνικόν δήθεν διακανονισμόν του μικρασιατικού ζητήματος**. Αλλά και οι αμυνίται της Κωνσταντινουπόλεως και οι κινούντες τα νήματα αυτών, ως και ολόκληρος ο βενιζελισμός, ο οποίος είχεν εξαπλωθή ανά την Ευρώπην και την Αμερικὴν προς υπονόμουςιν του αγώνος, είχαν φοβηθῆ την επιτυχίαν των εν Μ. Ασία επιχειρήσεων. Και πράγματι! Τι θα εγίνετο ο υπόκοσμος αυτός και ο "μέγας" γενικός αρχηγός των αμυνιτών, εν περιπτώσει επιτυχίας των επιχειρήσεων, ας θα διεξήγε κυβέρνησις υπό των Γούναρη; Ως προκύπτει εκ των επισήμων δελτίων πληροφοριών της εν Κωνσταντινουπόλει

¹ « Η Ελλάς δεν αντιμετωπίζει πόλεμον» προφήτευσεν το Μάιο του 1932 ο «αδιοφυής». «Αλλ' εις περίπτωσιν παρομοίου κινδύνου, έχω τη δυνατότητα να προμαντεύσω τούτο (!) εν έτος ενωρίτερα...» Το φοβερό όλων (βλ. το πόνημα μου: **Ιων. Μεταξάς και Ελ.Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη**) ήταν ότι, όταν η Βουλή (με ψήφους 241 υπέρ, 16 κατά και 4 αποχές) πρωθυπουργοποίησε (Απρίλιος 1936) τον πρώτο, η Ελλάδα (θητεία 14 μηνών, απαλλαγές, αναστολές...) διέθετε στρατό **9.000** αντρών, από τους οποίους οι **7.800** μάχιμοι και φρουρά των συνόρων **3.300**. Όπλα Μάνλιγκερ και Γκρά. Πυροβόλα χωρίς κλείστρα. Οβίδες χωρίς πυροκροτητές. Σύνολο αεροσκαφών: Πέντε. Πυροβολαρχίες αντιαεροπορικών: Μία (!) Ούτε ένα άρμα μάχης και αντιαρματικό πυροβόλο. Πώς να μην παραθέτει (έκθεση του της 26-6-1935) από τη Σόφια, ο εκεί στρατιωτικός μας ακόλουθος συνταγματάρχης Κων. Τσαγκαρίδης την αγωνιώδη πρόβλεψη, ότι «η προέλασις του βουλγαρικού στρατού μέχρι της Θεσσαλονίκης θα απετέλει διά αυτόν απλούν περίπατον...»; Τον Οκτώβριον 1940 και Απρίλιον 1941 η Ελλάδα παρέταξε **500.000 μάχιμους πολεμιστές!**

ύπατης ελληνικής Αρμοστείας, ανώτατον στέλεχος των εκεί αμυντικών εξεστόμησε την εξής φράσιν:

«Αν επιτύχη ο Γούναρης αυτήν την φοράν, χαθήκαμε!»

Συνεπώς, για να μη «χαθούν» εκείνοι (φυσικά, μόνο τέτοιο κίνδυνο δεν διέτρεχαν από (τον άκακο Δ. Γούναρη...), ας χανόταν ο στρατός μας (που εκείνοι είχαν στείλει!) και ο ελληνισμός Ιωνίας και Πόντου...

Συνεχίζει Νικ. Α. Αντωνακάας: «Ουδεμία άλλη πρόταση των Συμμάχων επηκολούθησε, ήτις να καθορίζη νέας βάσεις διαπραγματεύσεων ή τουλάχιστον να παρέχη ενδείξεις ότι οι Τούρκοι ήταν διατεθειμένοι να συζητήσωσιν έστω και τας γενομένας προς αυτούς· συνεπώς, αποδεικνύεται ότι επιδιώχθη, διά της προτάσεως προς μεσολάβησιν, η παρεμπόδισις της ελληνικής επιθετικής δράσεως, με απώτερον σκοπόν την πλήρη ματαίωσιν αυτής, άνευ ουιουδήποτε αντισταθμίματος ή έστω υποσχέσεων ότι η αποδοχή της προτάσεως των τα εξησφάλιζεν υπέρ της Ελλάδος κάποια πλεονεκτήματα».

Στις 29 Ιουνίου ο Βασιλεύς, μετά την ολοκλήρωση των ετοιμασιών για την εξαπόλυση επίθεσης, μετακινήθηκε στο Ουσάκ, για να επιθεωρήσει και να εμψυχώσει με την παρουσία τον στρατό. Ήταν η τελευταία άμεση επαφή του με τους πολεμιστές, ορισμένους από τους οποίους είχε οδηγήσει ο ίδιος, ως αρχιστράτηγος, στη διπλή εποποιία των Βαλκανικών Πολέμων. Υπήρξε ατύχημα το ότι η κατάσταση της υγείας του- ήδη υπονομευμένης από την παλιότερη πλευρίτιδα και από τις συσσωρευμένες ψυχικές ταλαιπωρίες- συνεχώς χειροτέρευε (άλλωστε, δεν του απέμεναν παρά δεκαοκτώ περίπου ακόμα μήνες ζωής...), πράγμα δεν το επέτρεπε την παράταση της παραμονής του στο μέτωπο και ενδεχομένως την ανάληψη της ουσιαστικής αρχηγίας. Όσοι- κυρίως ανταποκριτές αθηναϊκών εφημερίδων- βίωσαν από κοντά εκείνες τις στιγμές αφηγήθηκαν, γραπτά ή προφορικά, την αμφίπλευρη συγκίνηση Στρατηλάτη και πολεμιστών για εκείνη την επαφή. Συζήτησε, με πατρικό ενδιαφέρον και την προσήνεια που τον χαρακτήριζε, με αξιωματικούς διαφόρων βαθμών, παρασημοφόρησε τις σημαίες των συνταγμάτων, τους εγκαρδίασε και ευχήθηκε νίκη με τη συμπαράσταση της Θείας Πρόνοιας. Μέσα του θλίβεται βαθύτατα και την μικρή, αλλά δυναμική, ομάδα των εμπαθών και άγρια φανατισμένων βαθμοφόρων, στους οποίους ο Βενιζέλος είχε προσφέρει, με κομματική γενναιοδωρία, τον ένα βαθμό μετά τον άλλο, ώστε να προτάσσουν την αφοσίωσή τους σε αυτόν από το χρέος και το καθήκον προς την

πατρίδα. Τη θλίψη του αυτή μεταφέρει στις σελίδες του **Ημερολογίου** του ο κοινωνός της αδελφός του Νικόλαος, ο οποίος γράφει μεταξύ άλλων:

«Δυστυχώς αυτό το αλληλοφάγωμα (το οποίον υποθάλπετε από ορισμένα πρόσωπα εις τας Αθήνας- εδώ εις το μέτωπον ο κοινός κίνδυνος συμφιλιώνει ολότελα) είναι και ανθρώπινον και- ως το πω- ελληνικώτατον! Μόνος τρόπος δια να λησμονή κανείς τας θλιβεράς αυτάς σκέψεις είναι να βλέπη τον πατριωτισμόν, τον ενθουσιασμόν και την αφοσίωσιν των στρατιωτών μας! Ο Θεός μας και αυτοί θα σώσουν την Ελλάδα!...»

Και προσθέτει σε άλλο σημείο:

«Ο Βασιλεύς έχει πλήρη συνείδησιν της δυσκολίας του αγώνος. Γνωρίζει ότι ο αγών τον οποίον ανελάβομεν είναι σκληρός και δύσκολος, ότι θα μας στοιχίση πολλά εις αίμα και εις χρήμα, όπως μας εστοίχισεν έως τώρα. Το ξέρομεν. Αλλά πάσα υποχώρησις σήμερον μπορεί να έχει χειροτέρας συνεπείας από τη συνέχισιν του πολέμου, ο οποίος με τα απρόοπτα που παρουσιάζει μπορεί να συντελέση εις την εντελή μετατροπήν της σημερινής καταστάσεως. Αναγνωρίζω ότι δυστυχώς ο στρατός μας παρουσιάζει ακόμη και τώρα σοβαράς ελλείψεις και υπό έποψιν διοικήσεως και υπό έποψιν οργανισμού και υλικού. Εντός των τελευταίων μηνών¹ έγινε μια γιγαντιαία προσπάθεια για να αναπληρώσωμεν τας εγκληματικές ελλείψεις... Η σύμπνοια των αξιωματικών, δυστυχώς, δεν είναι εκείνη η οποία έπρεπε να υπάρχη. Οι αξιωματικοί φθονούνται μεταξύ των και η πειθαρχία εσαλεύθη. Αι μεταξύ των αντιζηλίας συνέτειναν εις το να καταργηθή σχεδόν πάσα συναδελφότης και πάσα σύμπνοια. Παραδέχομαι τους μεγάλους λόγους παραπόνων, τους οποίους έχουν οι αποπεμθέντες, αποταχθέντες και καταδιωχθέντες υπό του βενιζελισμού αξιωματικοί... όσοι αναγνωρίζουν, πάντως, το νέον καθεστώς πρέπει να παραμείνουν εις τον στρατόν και να εκτιμηθούν από τους παλαιότερους αξιωματικούς...»

Ρεαλιστής και προσγειωμένος ο Νικόλαος προβλέπει:

«Η σύρραξις που προετοιμάζεται θα είναι τρομερά, φρικτή... Ας μη λησμονούμε ότι οι Τούρκοι πολεμούν μέσα εις τον τόπο τους, στη φωλιά τους, και όταν αντιτάξουν λυσσώδη άμυνα². Τους εδόθη καιρός να οργανωθούν, να οχυρωθούν και τα άτακτα ληστρικά στίφη, τα οποία εκαυχάτο ο Βενιζέλος ότι θα εσκόρπιζε εντός ολίγων εβδομάδων, παρουσιάζουν σήμερον μια σύστασιν

¹ Εννοεί από τον Νοέμβριο του 1920.

² Αυτή ήταν ακριβώς η **προφητική πρόβλεψη** του Ιων. Μεταξά **κατά το 1915** (βλ. το πόνημα μου: **Ιων. Μεταξάς και Ελ. Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη**).

οργανωμένου στρατού. Πολυβόλα και όπλα έχουν άφθονα. Πολεμοφόδια όσα θέλουν... Ποτέ από το 1821 δεν υπήρξε διά το έθνος πιο επιτακτική, πιο απαραίτητη, η ανάγκη της νίκης...»

Αλλά ποια ήταν- ή μάλλον, **συνέχιζε να είναι**- η στάση Γαλλίας και Ιταλίας απέναντι στην Ελλάδα, όπως είχε διαμορφωθεί, **με βάση τα δικά τους συμφέροντα** (και όχι, φυσικά, με κριτήριο το ποιος... κυβερνούσε την Ελλάδα) **πολύ πριν** ο (μετά από μια πενταετία προσερχόμενος, υπό δικτατορική κυβέρνηση, στις κάλπες ελληνικός λαός απέπεμψε το λαομίσητο δικτάτορα όχι μόνο από το δοτό από ξένους πρωθυπουργικό αξίωμα, αλλά και από τα έδρανα της Βουλής;

Οι τ. εξουσιοδότες του «εθνάρχη»...

Όταν τους χρειαζόταν οι ζωές και το αίμα των νέων της Ελλάδας, για χάρη του δικού τους αποικιοκρατικού πολέμου κατά των Γερμανών στρατοκρατών, οι δήθεν «προοδευτικοί» και «δημοκράτες» απόγονοι των Γαλατών παρέδιδαν την εξουσία (βιάζοντας τη βούληση του ελληνικού λαού...) στο εντεταλμένο όργανο τους, τον (κατά φαιδρούς και κρετινικούς ισχυρισμούς) «εθνάρχη» Βενιζέλο. Με μέσο επιβολής της βουλήσεως τους τα τελεσίγραφα του Σάρλ Ζονάρ και τα πυροβόλα και τις ξιφολόγχες του ημιπαράφρονα Μορίς Σαράιγ. Φυσικά, όπως έπρεπε να αναμένεται, μετά τη λήξη της πρώτης παγκόσμιας αλληλοσφαγής, πρώτοι και καλύτεροι οι σπουδαίοι φίλοι, προστάτες και χρηματοδότες του διέγραψαν από την μνήμη τους, τους όρκους ... έρωτα και απολυτοποίησαν το ενδιαφέρον τους προς την κατεύθυνση των δικών τους συμφερόντων. Αυτό συμβαίνει πάντοτε. Και αυτό επιβάλλει η **Realpolitik**. Συνεπώς, μόνο η ανίσχυρη ηθική τάξη θα μπορούσε να τους λιθοβολήσει με το ανάθεμα της. Η λογική, ο ρεαλισμός, η ιστορική γνώση αδυνατούσαν να στραφούν εναντίον τους. **Η ενοχή, το πταίσμα, η ευθύνη για την παιδαριώδη ελαφρότητα βάρυναν αποκλειστικά εκείνον που προκάλεσε την ξενική δια των όπλων και της βίας επέμβαση, που επέβαλε την αιμοσταγή δικτατορική του διακυβέρνηση και που έστειλε στο σφαγείο τα ελληνικά νιάτα χωρίς να έχει διασφαλίσει από πριν τις γραπτές των Μεγάλων εγγυήσεις για την ικανοποίηση των σημαντικότερων εθνικών φιλοδοξιών, όπως απαιτούσε ο (εξοστρακισμένος για το λόγο αυτό!) Κωνσταντίνος: Βόρειος Ήπειρος, Δωδεκάνησα, Κύπρος, Θράκη στο σύνολο της- όσα ήταν εφικτό να**

διατηρηθούν με τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας (ενιαίας, αδειάσπαστης, «ομοιοσύνης» και όχι διχασμένης, διχονιασμένης, διασπασμένης). Και, προπαντός, χωρίς να πορεύεται προς βέβαιο και ολοκληρωτικό αφανισμό οι οικονομικά εύρωστες ελληνικές ομογένειες Ιωνίας και Πόντου.

Το πώς είναι νοητό να ανακηρύσσεται «**εθνάρχη**» ο ολετήρας των ομογενειών, αίτιος του φρικαλέου διχασμού και δημιουργός της βέβαιης **a priori** εθνικής ήττας στη Μικρασία μόνο η εξωφρενικά περίεργη, ιδιόρρυθμη και κραυγαλέα παράλογη νοοτροπία των αναδόχων του τίτλου στα μπορούσε να ερμηνεύσει...

Γράφει (ο.π) ο πρώην υπαρχηγός του αρχιδιχαστή Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος:

«Ο πόλεμος εσυνεχίζετο, αλλά υπό όρους ανίσους, σκληρούς και αδίκους δια τους Έλληνας.

Οι κατά το παρελθόν σύμμαχοί μας Γάλλοι και Ιταλοί **πριν τελειώσει ακόμη ο (παγκόσμιος) πόλεμος**¹ διά τον οποίον συνεμαχήσαμεν διέρρηξαν μονομερώς την συμμαχίαν εκείνην και ουσιαστικώς συνεμάχησαν με τον χθεσινόν κοινόν εχθρόν κατά των πρώην συμμάχων των Ελλήνων...

Προς τιμήν της ιστορίας τοιαύτα παραδείγματα δεν έχει πολλά να επιδείξει.²

Η στροφή των δύο τούτων Μεγάλων Δυνάμεων προς την Τουρκίαν δεν κατεδείχθει μόνον διά των ιδιαίτερων συνθηκών, αι οποίαι μυστικά δήθεν συνομολογήθησαν, αλλά και διά παντός αλλού δυνατού τρόπου.

Αι δύο βιομηχανίαι, η γαλλική και ιταλική επρομήθευαν πολεμικόν υλικόν εις τον τουρκικόν στρατόν, προφανώς διά να μεταχειρισθή τούτο κατά των Ελλήνων, δηλαδή των χθεσινών συμμάχων των.

Και το χείριστον πάντων υπήρξεν το ότι τόσο η γαλλική όσον και η ιταλική κυβερνήσεις δεν επέτρεπον εις τους Έλληνας, οι οποίοι ήσαν κύριοι της θαλάσσης, να επισκέπτονται και να ερευνούν τα με τη σημαία των ταξιδεύοντα πλοία, άτινα όμως μετέφερον μεγάλας ποσότητας στρατιωτικών προμηθειών, αι οποίαι προορίζοντο διά τους Τούρκους.

Κατά τον τρόπον τούτον οι Έλληνες ισχύοντο με λόγια και ελπίδας παρά του Λούδ Τζώρτζ, εις εποχήν κατά την οποίαν οι Τούρκοι παρελάμβανον μεγάλας

¹ Δεν είναι δυνατόν! Οι ξυλοσχίστες της ιστορίας ισχυρίζονται ότι ... έφταιγε η επάνοδος του Κωνσταντίνου (Δεκέμβριος 1920...)

² Αντιθέτως: Έχει να επιδείξει πάρα πολλά!

προμηθείας παρά των Γάλλων και των Ιταλών³ επί τη βάσει μυστικών συνθηκών, που είχαν συνομολογήσει με τας κυβερνήσεις τούτων...

Πέραν τούτων, οι Γάλλοι συνομολόγησαν (δια των αντιπροσώπου των Φραωκλέν Μπουγιόν σύμβασιν με τον Κεμάλ, δηλαδή καθαράν χωριστήν ειρήνην εναντίον της γενικής συμμαχικής συνθήκης και με δικαιολογίαν την ευθυγράμμισιν των συνόρων μεταξύ Ασιατικής Τουρκίας και της υπό γαλλικὴν εντολήν Συρίας, παραχωρήθη ουχί μικρά έκτασις της τελευταίας εις την πρώτην, η οποία απέκτησεν ωσαύτως το δικαίωμα να προβαίνει εις στρατιωτικάς μεταφοράς με τα κοινά τιμολόγια διά των εν Συρία σιδηροδρόμων.

Και το χείριστον υπήρξεν, ότι διά της συμβάσεως ταύτης ούτε αμνηστία, ούτε άλλη της οιαδήποτε εγγύησις εδόθη υπέρ των χριστιανικών μειονοτήτων, αίτινες ούτως εγκαταλήφθησαν εις τας άγριας διαθέσεις της κεμαλικής εξοντωτικής πολιτικής, σκληροτέραν της οποίας και απανθρωποτέραν μετά τον μεσαίωνα η ιστορία δε συνήνησεν έως την εποχήν εκείνην. Και όλα αυτά διά το περιεχόμενον επιστολής επισυναφθείσης εις την σύμβασιν, εις την οποία γίνεται λόγος περί χρησιμοποίησεως η **γαλλικών κεφαλαίων** εις μεταλλευτικάς επιχειρήσεις, ενώ ο Μπουγιόν ανέλαβεν επιπλέον την υποχρέωσιν **αποστολής υπό της Γαλλίας πολεμικού υλικού εις τους Τούρκους...**

Αλλά οι Σύμμαχοι ηδίκησαν την Ελλάδα, διότι δεν έδωσαν εις αυτήν ούτε καν τα χρήματα των οποίων ήσαν οφειλέται, δυνάμει νόμιμων τίτλων, και των οποίων αυτή είχεν απόλυτον ανάγκην διά να συνεχίση και φέρη εις πέρας τον πόλεμον...»

Αλλά αυτά- και άλλα χειρότερα- περιέργως δεν τα είχαν προβλέψει «η αξεπέραστη διπλωματική ιδιοφυία, οι άφθαστες στρατηλατικές και επιτελικές ικανότητες και οι αρχιτεκτονικές αρετές» του πολυλιβανισμένου, μη συγκινητικές γονικλησίες, και πολυμνημένου «εθνάρχη». Συμβαίνουν αυτά- ακόμα και ο Δημιουργός δεν υπήρξε αλάνθαστος στη διάπλαση όλων των ανθρώπινων φαιών ουσιών...

Για να απαλλαγούν οι Άγγλοι από το υπόλοιπο το δικό τους χρέους απέναντι στην Ελλάδα, υπέγραψαν (22- 12- 1921) με την ελληνική κυβέρνηση σύμβαση, με την οποία αυτή παραιτούνταν από την αγγλική οφειλή και το Λονδίνο της επέτρεπε να συνάψει εκεί δάνειο ύψους 15.000.000 λιρών στερλινών. Η σύναψη δεν έγινε,

³ Και από τον «Λένιν» που τιμωρούσε την Ελλάδα εξαιτίας της αφροσύνης του Βενιζέλου να μετάσχει στη γαλλική εκστρατεία στην Ουκρανία με ένα σώμα ελληνικού στρατού...

εξαιτίας καταχθόνιων ραδιουργιών του Βενιζέλου.¹ Και τότε η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να στηρίξει την πολεμική περιπέτεια, που οφειλόταν σε βαρύτατη αμέλεια ή σε δόλο του δήθεν «εθνάρχη» και της οποίας ήταν δέσμια και εκείνη, στις εθνικές μας αποκλειστικά οικονομικές δυνάμεις και δυνατότητες, οι οποίες ήταν, φυσικά, εξαιρετικά περιορισμένες. Για να αποφύγει την έκδοσή ακάλυπτου χαρτονομίσματος, αναγκάστηκε να υιοθετήσει (Νόμος 2749 τις 25- 3- 1922) τη λύση της σύναψης εσωτερικού αναγκαστικού δανείου μέχρι το ποσό των 1.600.000.000 δραχμών, με την περίφημη «διχοτόμηση» του χαρτονομίσματος: επρόκειτο για έμπνευση της πολυμήχανης ευφυΐας του υπουργού Οικονομικών Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, που θα αναλυθεί αργότερα. Χάρη σε εκείνη την εκπληκτική έμπνευση στο δημόσιο περιήλθε το μισό από το χαρτονομίσμα το οποίο κυκλοφορούσε (1.600.000.000 δραχμές), πράγμα που επέτρεψε τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας...

Μια αυθεντική εποποιία!

Προηγήθηκε, στις 23- 6- 1921, η ένταξη στη Στρατιά της Μικράς Ασίας της μεραρχίας μας που είχε την έδρα της στην Νικομήδεια, για να εξαπολυθεί, μετά από ένα διήμερο, η γενική επίθεση. Αυτή που είχε καθυστερήσει από **το θέρος του 1919**- περισσότερο από δύο χρόνια- και που προπαρασκευαζόταν από τα τέλη του Απριλίου.

Σύμφωνα με τα εκπονημένα σχέδια η Στρατιά είχε διαιρεθεί σε δύο συγκροτήματα:

Το **βόρειο** (έδρα: Προύσα) στο οποίο ανήκαν το Γ' Σώμα Στρατού και δύο ακόμα μεραρχίες (που έδρευαν πιο βόρεια), δηλαδή συνολικά περίπου 20.000 πεζικάριοι², 20 βαρέα και 48 μεσαία πυροβόλα και 200 καβαλάρηδες, έχοντας να αντιμετωπίσουν 31.500 άντρες του κεμαλικού στρατού³

Το **νότιο** (έδρα: Ουσάκ), που το συγκροτούσαν το Α' και Β' Σώματα Στρατού, με δύο επιπλέον μεραρχίες, (που έδρευαν πιο νότια), δηλαδή συνολικά περίπου 88.000 πεζικάριοι,⁴ 44 βαρέα και 225 μεσαία πυροβόλα, 2700

¹ Με συνέπεια Βρετανός τραπεζίτης, κατάπληκτος από την κυριολεκτική πρωτοφανή διαγωγή του ανακηρυγμένου σε «εθνάρχη» εμπραθέστατου πολιτικού, να τον στηλιτεύσει με οργή και αηδία « Και εσείς είστε Έλληνας, κύριε;»

² Διέθεταν μόλις και μετά βίας 10.900 ατομικά τουφέκια και 145 πολυβόλα ...

³ Που διέθεταν 23.800 ατομικά τουφέκια, 7 βαρέα και 30 μεσαία πυροβόλα, 63 πολυβόλα, και 1850 καβαλάρηδες.

⁴ Διέθεταν 48.800 ατομικά τουφέκια και 650 πολυβόλα.

καβαλάρηδες και δύο μοίρες αεροσκαφών. Το συγκρότημα αυτό έχει απέναντί του 46.500 Τούρκους, με 34.000 ατομικά τουφέκια, 7 βαρέα και 90 μεσαία πυροβόλα, 185 πολυβόλα και 3100 καβαλάρηδες.

Συνεπώς, οι ειδικές δυνάμεις ανέρχονταν σε οκτώ μεραρχίες η σε περίπου 113.500 άντρες και οι τουρκικές σε ένδεκα μεραρχίες πεζικού και τρεις ταξιαρχίες ιππικού ή σε περίπου 85.000 άντρες.

Ο Βασιλεύς, που δεν είχε (ούτε επρόκειτο ποτέ να) αναρρώσει από τη βαρύτερη ασθένεια του, του Μαΐου 1915 και τις μεταγενέστερες καταθλιπτικές ψυχικές δοκιμασίες της φοβερής εξορίας των σαράντα δύο μηνών, παρέμεινε στο Κορδελιό¹ ενώ το Γενικό Αρχηγείο της Στρατιάς είχε μετακινηθεί στο Ουσάκ. Αν είχε τη δυνατότητα να συμπορεύεται (όπως κατά τα 1912 και 1913) με τους πολεμιστές του, ασφαλώς ο ενθουσιασμός και ο μαχητικός παλμός θα ήταν σαφώς μεγαλύτερος σε έκταση και ένταση.

Κύριο, βασικό στοιχείο των σχεδίων, που είχαν εκπονηθεί στη Σμύρνη ήταν να υπερκεραστούν στα δύο άκρα τους οι εχθρικές δυνάμεις και να αποκοπούν οι οδοί υποχώρησής τους, ώστε να τους προκληθούν οι μέγιστες δυνατές απώλειες. Επιβάλλεται να σημειωθεί ότι μεταξύ του βορείου και του νοτίου ελληνικών συγκροτημάτων παρεμβαλλόταν ένας τεράστιος ορεινός όγκος (Ακ Ντάγ), εξαιρετικά δύσβατος και “απαγορευτικός” της επικοινωνίας τους. Πράγμα που σήμαινε, πως το ένα δεν θα είχε τη δυνατότητα να σπεύσει σε ενίσχυση του άλλου, αν οι Τούρκοι συγκέντρωναν μόνο στο βορά ή μόνο στο νότο το σύνολο σχεδόν των δυνάμεων τους και αποκτούσαν εκεί συντριπτική υπεροπλία. Για την αποτροπή αυτού του ενδεχομένου υπήρχαν δύο εναλλακτικές λύσεις:

❖ Ή με προώθηση της Στρατιάς ανατολικά να σχηματιζόταν μέτωπο παράλληλο προς τη σιδηροδρομική γραμμή Εσκή Σεχίρ, Νικομήδειας, Αφιόν Καραχισάρ, Μαιάνδρου.

❖ Ή με υποχώρηση της δυτικά από τον ορεινό όγκο, να δημιουργούνταν μέτωπο παράλληλο προς τη σιδηροδρομική γραμμή Σμύρνης-Πανόρμου-Μαιάνδρου.

Τελικά προκρίθηκε η πρώτη λύση. Γιατί και τις ανεφοδιαστικές επικοινωνίες του Κεμάλ θα δυσχέραινε και θα περιόριζε τους υποχωρητικούς ελιγμούς του, μολονότι χρειάζονταν δυνάμεις μεγαλύτερες από τις διαθέσιμες. Η επιλογή έγινε από τον Α. Παπούλα και τους επιτελείς του, χωρίς να γνωστοποιηθεί

¹ Ο ίδιος επιθυμούσε, κατά την παλιά συνήθεια του, να μεταβεί στην πρώτη γραμμή αλλά του το απαγόρευσαν οι γιατροί.

ούτε στο Κωνσταντίνο, ούτε στον αρχηγό του Γ.Ε.Σ. Βίκτορα Δούσμανη (είχε αντίθετη άποψη), που βρισκόταν κοντά στον Βασιλέα.

Η εξόρμηση είχε τη μορφή λαίλαπας και η προέλαση σε βάση καθημερινή έφτανε ακόμα και τα σαράντα χιλιόμετρα. Από τα δύο συγκροτήματα, το βόρειο, συμπράττοντας με τον νότιο, κινήθηκε τόσο από δυτική κατεύθυνση, όσο και από το βορά εναντίον της Κιουτάχειας, την οποία προστάτευαν ισχυρότατα οχυρωματικά έργα των Τούρκων, σε πέντε διαδοχικές σειρές, και δυνάμεις του Κεμάλ εκείνου του τομέα υπό τον Ισμέτ Ινονού πασά.

Η μάχη εκεί κάλυψε δύο εικοσιτετράωρα (15- 17 Ιουλίου 1921, κατά το νέο ημερολόγιο) και έλαβαν μέρος σε αυτήν δώδεκα ελληνικές μεραρχίες πεζικού και μια ταξιαρχία ιππικού και από την εχθρική πλευρά δεκαέξι μεραρχίες πεζικού και τρεις ιππικού σε μια έφιππη ταξιαρχία.¹

Η ελληνική έφοδος είχε ρίξει το κύριο βάρος της στα πλευρά- και όχι στο κέντρο- με την πρόθεση της υπερκέρασης των τουρκικών μονάδων και της κύκλωσης τους. Ωστόσο, ο Ισμέτ συνειδητοποίησε αμέσως κίνδυνο και προκειμένου να αποφύγει την κύκλωση διέταξε να συμπτυχθούν αθόρυβα, στη διάρκεια της νύχτας της 16^{ης} προς 17^η Ιουλίου οι δυνάμεις του, χωρίς, δυστυχώς, η αποχώρηση αυτή να γίνει αντιληπτή από τους Έλληνες. Με συνέπεια, να καταλυθεί η Κιουτάχεια τις τρεις το απομεσήμερο της 17^{ης}, αλλά να μην επέλθει ο επιθυμητός- και αναγκαίος- εγκλωβισμός. Είχαν προηγηθεί δώδεκα επιθέσεις στη διαδρομή ισάριθμων ωρών και η κατάληψη με «εφ' όπλου λόγχη», χειροβομβίδες και ιαχές «Αέρα!» των τριών πρώτων εχθρικών γραμμών αντίστασης- της τρίτης μετά από λυσσαλέες συγκρούσεις σώμα με σώμα. Συνεπώς, αποκομίστηκε μια τακτική νίκης χωρίς όμως το επιδιωκόμενο κύριο αποτέλεσμα, αφού οι Τουρκομογγόλοι διέφυγαν, με όχι σοβαρές απώλειες, προς το Εσκή Σεχίρ, διασώζοντας μάλιστα και το σημαντικότερο μέρος του υλικού τους.

Στις 10 το βράδυ της 17^{ης} και ενώ συνεδρίαζε η Γ' εθνοσυνέλευση, ένας ένστολος συνταγματάρχης εισήλθε βιαστικά στην αίθουσα, πλησίασε τον πρωθυπουργό Δημ Γούναρη, ο οποίος καθόταν στα κυβερνητικά έδρανα, και του παρέδωσε ένα τηλεγράφημα με την ένδειξη «Εξαιρετικώς επείγον». Εκείνος το διάβασε και με πρόσωπο που άστραφτε από αγαλλίαση, κατευθύνθηκε στο βήμα και ανακοίνωσε, με βροντερή φωνή, το λακωνικό μήνυμα:

«Κιουτάχεια κατελήφθη σήμερον ώραν 3 μ.μ.»

¹ Οι κεμαλικές μεραρχίες είχαν μειωμένη σύνθεση σε σύγκριση με τις ελληνικές.

Όλοι οι βουλευτές πετάχτηκαν όρθιοι και άρχιζαν να κραυγάζουν στη διαπασών, όπως και όσοι βρίσκονταν στα θεωρεία:

«Ζήτω ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος!»

«Ζήτω ο ελληνικός στρατός!»

«Ζήτω ο πρωθυπουργός μας Δημήτριος Γούναρης!»

Όπως έγραφε την επόμενη ημέρα ο Τύπος: «Ολόκληρον το οικοδόμημα της Εθνικής Αντιπροσωπείας εσείσθη κυριολεκτικώς εκ θεμελίων από τας ουρανομήκεις επευφημίας! Εν συνεχεία αι ενθουσιώδεις δονήσεις μεταφέρθηκαν εις τας οδούς, τας πλατείας, τα καταστήματα, τας κατοικίας ενώ ήχουν χαρμοσύνως οι κώδωνες ότι η ιερών ναών και ερρίπτοντο με ομοβροντίες οι πατροπαράδοτοι πανηγυρικοί πυροβολισμοί. Παρά το προκεχωρημένο της ώρας, χιλιάδες κατοίκων εξεχύθησαν εις τας κεντρικάς οδούς, ενηγκαλίζοντο ο εις τον άλλον και αλληλοησπάζοντο, εξητοκράυγαζον με όλην την δύναμιν των πνευμόνων των και έψαλλον πατριωτικά άσματα σχεδόν μέχρι βαθείας πρωίας! Ήτο ηλίου φαεινότερον ότι ο ελληνικός λαός επεθύμει πλέον, απαλλαγείς από την σχεδόν τετραετή δικτατορικήν καταπίεσιν και διχασμόν, την απελευθέρωσιν της Μικράς Ασίας και την τελικήν νίκην. Όλοι αισθάνονται βέβαιοι ότι μετά την ήτταν του εις την Κιουτάχειαν ο Κεμαλισμός είχε συντριβή και συντόμως θα επερατούτο επιτυχώς η μικρασιατική εθνική περιπέτεια...»

Από την πλευρά του το νότιο συγκρότημα κατέλαβε, στις 13 Ιουλίου, το Αφιόν Καραχισάρ, ενώ οι Τουρκομογγόλοι υποχώρησαν προς τον τομέα Εσκή Σεχίρ – Σεϊντί Γαζί. Για να εμποδίσουν τον εχθρό να ελιχθεί προς την Άγκυρα, τα Α' και Β' Σώματα Στρατού κατευθύνθηκαν με γοργή κίνηση προς το Άκ Ίν, σε μια προσπάθεια αποκοπής της οδού προς αυτήν. Ήταν σαφές ότι, μετά την αποτυχία της κύκλωσης στην Κιουτάχεια, η ηγεσία της Στρατιάς επιχειρούσε να την εξασφαλίσει τώρα.

Στις 18- 7- 1921 το Γ' Σώμα Στρατού ανέτρεψε εύκολα τις εχθρικές οπισθοφυλακές και την επόμενη μέρα καταλάμβανε το Εσκή Σεχίρ¹ και στις 20 προέλασε είκοσι δύο χιλιόμετρα ανατολικά, όταν...

Όταν δεκαεπτά τουρκομογγολικές μεραρχίες πεζικού και τρεις ιππικού κινήθηκαν (21- 7- 1921) αιφνιδιαστικά, για να υπερφαλαγγίσουν την ελληνική παράταξη από τα αριστερά, να συντρίψουν το κέντρο της και να ανακαταλάβουν το Εσκή Σεχίρ. Οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν σε όλο το μήκος του εκεί μετώπου, **η αντίσταση και αντίδραση των Ελλήνων κατέργησε τα ανώτατα όρια και του**

¹Επρόκειτο για την αρχαία ελληνική πόλη Δορύλαιο.

ηρωισμού και μετά από αμφίροπη περίπου δεκάωρη μάχη η γενναιότητα και η αυτοθυσία (άστραψαν για τελευταία φορά στη μαρτυρική και αιματοβαμμένη Κύπρο, το θέρος του 1974, για να καταχωνιαστούν στον υγρό τάφο των Ιμίων μετά τις πρωθυπουργικές ευχαριστίες προς το σιωνιστικό «λόμπι» τον πλανηταρχών, από το βήμα της Βουλής, είκοσι ένα χρόνια αργότερα...) ανάγκασαν τον εχθρό σε υποχώρηση, σε ορισμένους τομείς άτακτη, προς το Σιβριχισάρ και την Άγκυρα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Μουσταφά Κεμάλ είχε προωθηθεί με το επιτελείο του στο Δορύλαιο (19-7- 1921) και έπεμψε στον Ισμέτ Ινονού την ακόλουθη ιδιόγραφη διαταγή:

«Φροντίστε για την άμεση εκκένωση του Εσκή Σεχίρ και διατάξτε γενική υποχώρηση σε ολόκληρο το μέτωπο. Να υποχωρήσετε τριακόσια χιλιόμετρα ως το Σαγγάριο και εκεί να οχυρωθείτε προκειμένου να καλύψετε την Άγκυρα...»

Ωστόσο, με τη σύμφωνη γνώμη του αρχηγού του τουρκικού Γ.Ε.Σ. Φερζί πασά και την έγκριση του Κεμάλ, ο Ινονού, πριν συμμορφωθεί με την "υποχωρητική" διαταγή, εξαπέλυσε προαναφερόμενη- αποτυχημένη τελικά- σφοδρή αντεπίθεση.

Οι επιχειρήσεις εκείνες έληξαν στις 22 Ιουλίου, με "τυπική" επίτευξη των στόχων που είχε θέσει η Στρατιά, στο Αφιόν Καραχισάρ και στο Εσκή Σεχίρ. Τα δύο συγκροτήματα- βόρεια και νότιο- συνενώθηκαν με αποτέλεσμα ένα συμπαγές ενιαίο σύνολο, το οποίο είχε πλέον στη διάθεσή του μεγαλύτερη ενδοχώρα και εξαιρετικά χρήσιμες οδικές αρτηρίες και σιδηροδρομικές γραμμές, ενώ παράλληλα τονώθηκε σημαντικά το ηθικό και το μαχητικό φρόνημα Ελλήνων πολεμιστών. Ωστόσο...

Αν πραγματοποιήθηκαν οι εδαφικοί και συγκοινωνιακοί στόχοι, ο κύριος αντικειμενικός σκοπός, ο οποίος δεν είχε σχέση με την μετριότητα του Αν. Παπούλα, αλλά και με την ίδια την κυβέρνηση δεν είχε επιτευχθεί: Και αυτός ήταν η εκμηδένιση, η καταστροφή του στρατού των Τουρκομογγόλων, καθώς οι απώλειες του κάθε άλλο παρά ήταν της επιθυμητής (και επιδιωκόμενης) έκτασης. Με συνέπεια ο Ισμέτ να επαίρεται, ότι ουσιαστικά αυτός ήταν ο νικητής και να αποκτήσει το προσωνύμιο «Ινονού»: που σήμαινε πως είχε νικήσει δύο φορές τοποθεσία Ίν- Εινού (σε μικρή απόσταση από το Δορύλαιο).

Νικόλαος και Ινονού

Στο **Ημερολόγιον** του ο πρίγκιπας Νικόλαος καταχώρησε τα παρακάτω, πάντοτε ρεαλιστικά και "προσγειωμένα" στην αλήθεια, σχόλια, σχετικά με τη διάσωση του πολεμικού και άλλου υλικού του από τον εχθρό:

«Εσήκωσαν ένα μεγάλο μέρος των μηχανημάτων του τελειοτάτου πραγματικώς εργαστηρίου, το οποίον είχαν εγκαταστήσει οι Γερμανοί παραπλεύρως του σιδηροδρομικού σταθμού του Εσκή Σεχίρ.

Επήγαμε με τον Διάδοχον¹ να το επισκεφθούμε υπό την οδηγίαν του Βλάχακη, ο οποίος εργάζεται πυρετωδώς να επισκευάση ατμομηχανές και βαγόνια και ότι κατόρθωσε να διασωθή από τα εγκαταλειφθέντα του Κεμάλ. Επήρε μαζί του και όλο το υλικόν των νοσοκομείων, εγύμνωσε τα σπίτια και παρέλαβε και τις... χανούμισσες».

Κατά τον Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π):

«Ήτο προφανές ότι είχε προδιαγεγραμμένον σχέδιον και ενώσεως της πόλεως. Ο ελληνικός στρατός εκυρίευσεν αρκετόν υλικόν, σχεδόν μόνον μετά την νίκην του κατά την μάχη τις 21^{ης} Ιουλίου. Σημειωτέον ότι αρχικώς και οι ξένοι ανταποκριταί είχαν υπερτιμήσει τας νίκας του ελληνικού στρατού, μη έχοντος ακόμη συνειδητοποιήσει ότι την στρατηγικήν νίκην είχε κερδίσει ο Κεμάλ...

Ενώ επετεύχθησαν οι τακτικοί σκοποί, ο γενικός στρατηγικός είχε αποτύχει: Ο κύριος όγκος του τουρκικού στρατού κατόρθωσε να αποφύγει την εκμηδένισιν και να υποχωρήσει βαθύτερον προς τον Σαγγάριον και πέραν. Υπό τιαύτας συνθήκας κατέστη απαραίτητος κατά την επικρατήσαν τότε γνώμην η περαιτέρω δώξις του εχθρού. Αυτή συνιστά την τελευταίαν φάσιν των επιχειρήσεων του θέρους των μηνών Αυγούστου και Σεπτεμβρίου. Αποτελεί την πορείαν προς την Άγκυραν και είναι γνωστή με το συνοπτικόν όνομα η μάχη του Σαγγάριου. Η πρώτη αφορά εις την καθαρώς επιθετικήν περίοδον η οποία φθάνει μετά τη διάβασιν εις την άλωσιν των δύο εκ των τριών οχυρωματικών γραμμών, αι οποίαι εκάλυπτον την Άγκυραν. Η Δευτέρα αφεώρα εις την αποφασισθήσαν κατά την τελευταίαν ώραν σύμπτυσιν αντί της άκρως ριψοκινδύνου, ως εθεωρήθη υπό της Στρατιάς, μέχρις Αγκύρας προελάσεως. Η σύμπτυξις ολοκληρούται τον Σεπτέμβριον, εις οχυρωματικήν γραμμήν εκτεινομένην ανατολικώς του Εσκή Σεχίρ, της Κιουτάχειας και του Αφιόν Καραχισάρ, όπου ο Ελληνικός στρατός και διαχείμασε...»

Ο Ισμέτ "απολογούμενος" για την απώλεια τριών πόλεων υπέβαλε έκθεση προς την τουρκική Εθνοσυνέλευση, την οποία υποστήριξε ότι η αποχώρησις από

¹ Αναφέρεται στο μεταγενέστερο Βασίλειον Γεώργιου Β'.

αυτές ήταν απλώς «επεισόδιο», το οποίο δεν επιδείνωσε τη στρατιωτική κατάσταση της χώρας του. Και ότι η προέλαση του ελληνικού στρατού ήταν ανησυχητική, αλλά όχι για την Τουρκία- για την Ελλάδα. Και αυτό επειδή έσχατος στόχος του τουρκικού Στρατηγείου ήταν τελειωτική συντριβή των ελληνικών μονάδων στην Μικρά Ασία, που αποτελούσε τη μοναδική μαχητική δύναμη της Ελλάδας, με συνέπεια τον εξαναγκασμό της σε αποχώρηση από τη μικρά Ασία. Η Εθνοσυνέλευση, όμως, δεν πείστηκε. Του αφαίρεσε τη διεύθυνση των επιχειρήσεων και ανέθεσε αποκλειστικά αρχηστρατηγία όλων των στρατιωτικών δυνάμεων επί τρίμηνο στον Μουσταφά Κεμάλ. Και, βεβαιότατα, έσπευσε να αποδεχθεί την **πρόταση των Γάλλων** να αποχωρήσουν από την Κιλικία, πράγμα που θα είχε δύο πρακτικές συνέπειες:

- ❖ Να εξασφαλιστεί, εκτός από την μπολσεβικική και την ιταλική και η γαλλική βοήθεια, ενίσχυση και αρωγή.

- ❖ Να μην υπάρχει άλλος περισπασμός και το σύνολο των δυνάμεών τους να μπορεί να στραφεί πλέον κατά των Ελλήνων.

Σχετικά με τις τουρκικές απώλειες, το Επιτελείο της Στρατιάς της υπολόγισε 8500 νεκρούς και τραυματίες και σε 6000 αιχμάλωτος¹ δηλαδή συνολικά το ένα πέμπτο των δυνάμεων που είχαν εμπλακεί στις μάχες. Ορισμένοι συγγραφείς διαφωνούν και τις θεωρούν σαφώς μικρότερες. Άσχετα, από αυτό, οι δικοί μας κυριεύσαν 4000 ατομικά τουφέκια, 50 πολυβόλα, 30 πυροβόλα, 30 ατμομηχανές, 200 περίπου υποζύγια και πολεμικό υλικό διαφόρων κατηγοριών. Αλλά οι απώλειες αυτές σε οπλισμό και υλικά δεν ήταν σημαντικές για την πλευρά του Κεμάλ, αφού οι Γάλλοι του παρέδωσαν γεμάτες αποθήκες του σουλτανικού στρατού και οι μπολσεβίκοι και οι Ιταλοί τον ανεφοδιάζαν συνεχώς...

Οι απώλειές του στρατού μας ανήλθαν σε 1185 νεκρούς (οι 75 αξιωματικοί) και 5180 τραυματίες- οι περισσότεροι με ελαφρά τραύματα.

Στις 21- 7- 1921 έφτασε στο Ουσάκ ο Κωνσταντίνος, στις 27 επισκέφθηκε την Κιουτάχεια και στις 29 εισήλθε θριαμβικά στο Δορύλαιο, όπου τελέστηκε δοξολογία. Με τους παρευρισκόμενους να κραυγάζουν:

«Κωσταντίνε, και στην Πόλη! Αυτοκράτωρ!»...

¹ Οι πενήντα ήταν ανώτεροι αξιωματικοί .

Οι «αμυνίτες» οργιάζουν...

Και ενώ περισσότερα από χίλια Ελληνόπουλα άφηναν τα οστά τους στα μικρασιατικά υψίπεδα, οι εκλεκτοί του «εθνάρχη» λιποτάκτες στην Κωνσταντινούπολη, που αυτοβαφτίστηκαν «αμυνίτες» συνέχισαν να οργιάζουν εις βάρος της πατρίδας τους, επειδή ο λαός είχε το θράσος να αναθέσει σε άλλους τη διακυβέρνηση του και όχι στον επί σαράντα μήνες αιμοσταγή δικτάτορα, τον οποίο είχαν επιβάλει τα ξένα τελεσίγραφα και πυροβόλα...

Γράφει ο πρώην υπαρχηγός του Ελ. Βενιζέλου Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος (ο.π):

«Ο αντικειμενικός σκοπός των συγκεντρωθέντων εις την Κωνσταντινούπολιν (200 περίπου) αξιωματικών ήτο να διοργανώσουν επανάστασιν στρατιωτικήν, διά να ανατρέψουν το **διά της ψήφου του λαού** δημιουργηθέν καθεστώς...

Δεν υπάρχει ολεθριώτερον σύμπτωμα δια τη ζωήν και την πρόοδον μιας χώρας από την διαίρεσιν των στρατιωτικών αυτής δυνάμεων. Αυταί συγκεντρώνουν πάντοτε την δύναμιν, σπανίως δε και την φρόνησιν. Αλλ' η δύναμιν αυτή διχαζομένη εκμηδενίζεται... Η Ελλάς επέπρωτο και την διαίρεσιν ταύτην να δοκιμάση κατ' εκείνην την κρίσιμον περίοδον...»

Ποια ήταν η δραστηριότητα των «αμυνιτών»; Παροχέτευαν προς διάφορες κατευθύνσεις ψευδείς ειδήσεις, συνέτασαν δυσφημιστικά για τον αγώνα άρθρα, εξέδιδαν εφημερίδες, συκοφαντούσαν, αναμόχλευαν τον διχασμό. Απευθύνονταν προς τους ξένους φίλους, προστάτες και χρηματοδότες του αρχηγού τους και προς το εσωτερικό, ισχυριζόμενοι ότι οι εκλεκτοί του λαού ήταν... προδότες.

« Αλλά το τραγικότερον όλων», στηλιτεύει (ο.π) Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος, «δια τας συνεπείας του ήτο **η ηττοπαθής προπαγάνδα** που εξήσκουν από την Κωνσταντινούπολιν εις τα πολεμούντα στρατεύματα, επωφελούμενοι του φυσικού καμάτου και των στενοχωρίων, τας οποίας εδοκίμαζαν οι Έλληνες στρατιώται.

Δι' εφημερίδων, αι οποίαι διά μυστικών δρόμων εκυκλοφόρουν εις το στράτευμα, υπεστήριζαν κυρίως την άποψιν, ότι η μικρασιατική εκστρατεία εις ουδέν αλλά απέβλεπε παρά εις την στερέωσιν του θρόνου του Κωνσταντίνου.¹ Απευθυνόμενοι προς τους στρατιώτας έγραφον: " Το αίμα που χύνεται και αι θυσίαι εις τας οποίας υποβάλλεσθε είναι μάταιαι. **Πετάξατε τα όπλα σας και αναχωρήσατε δια τας εστίας σας.** Μόνον ο Βενιζέλος δύναται να νικήση και να σώσει την Ελλάδα (!)"

¹ Το ποιος την είχε δρομολογήσει, παρά τις απόψεις κορυφαίων Γάλλων και Άγγλων πολιτικών και στρατιωτικών και παρά τη σαφέστατη αντίθεση «Λένιν» και Ιταλίας δεν τους απασχολούσε...

Το έργο των αξιωματικών τούτων υποβοηθών και ο Κεμάλ ηγόραζε μεγάλο αριθμόν αντιτύπων του είδους τούτου και δι' αεροπλάνων τα έρριπτεν εις τας ελληνικάς γραμμάς (!) των επίσημον δε δημοσιογραφικών όργανον του Κεμάλ **Heri** εδημοσίευσε τότε φωτογραφία του συνταγματάρχου Κονδύλη με την εξής επιγραφήν: "Ο συνταγματάρχης Κονδύλης σύμμαχος του Κεμάλ"... Η ηττοπαθής προπαγάνδα, από έλληνας, δυστυχώς, οδηγούμενη και διαρκώς ενισχυόμενη, έβρισκεν εύκολον έδαφος...»

Οι "εθναρχικοί" λιβανιστές, μονόχωντοι και παρωπιδοφόροι, αγνοούν ή προφασίζονται ότι αγνοούν αυτή την άθλια, πάναισχη, αντεθνική και προδοτική δραστηριότητα. Στην οποία θα πρέπει να προστεθεί και η παράλληλη αντεθνική προπαγάνδα, την υποκίνηση του Κρεμλίνου και τυφλή (όπως πάντοτε...) υπακοή σε αυτό των κομμουνιστών της δύσμοιρης χώρας, οι οποίοι τότε (1921) ήταν ενταγμένοι στο Σοσιαλιστικό και Εργατικό Κόμμα Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε), που το επόμενο έτος θα μεταβαπτιστεί σε «Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας» με την αιμοσταγή πορεία του¹:

❖ Στις 19 Σεπτεμβρίου 1920 το Σ.Ε.Κ.Ε καλούσε «τους εργάτες, επαγγελματίες, και βιοπαλαιστές Αθήνας και Πειραιά να συνενώσουν τη φωνή τους, να διακηρύξουν τη θέληση τους, να διατρανώσουν την απόφασή τους ενάντια σε όλους τους πολέμους και να προσέλθουν στη μεγάλη διαδήλωση μας όσοι βαρεθήκετα πλέον να σέρνεστε κάθε λίγο στους άτιμους πολέμους!»²

❖ Στις 29 Νοεμβρίου 1920 με προκήρυξή τους « οι κομμουνιστές στρατιώτες του Μετώπου» ζητούσαν «από όλους τους στρατιώτες της Ελλάδας να απαιτήσουν κατάπαυση του μικρασιατικού πολέμου, που θα εξακολουθάει να ρουφά το αίμα και κάθε ζωτική δύναμη του Λαού, όσο θα υπάρχει αστικό κράτος χρώμα που δεν είναι παρά και η κτινοδέστερη εκδήλωση της οικονομικής κυριαρχίας του δυνατού απάνω στους αδύνατους, η οργανωμένη βία της λιστρικής τάξης της πλουτακρατίας»³.

❖ Ακολουθούν προκηρύξεις (δημοσιευμένες στις 1-1- 1922, 22-2-1922, 23-3-1922, 12-4-1922 στο **Ριζοσπάστη**), με τις οποίες αποδοκιμάζονταν ο πόλεμος, η επιστράτευση, η... αισχροκέρδεια και οι οποίες κατέληγαν στις κραυγές: «Ζήτω η

¹ Βλέπε το ογκώδες πόνημα μου **Η τραγωδία της Ελλάδος εις πράξεως- Η κομμουνιστική επιβουλή κατά της χώρας 1918 - 1949**.

² Βλέπε φύλο της 19 - 9 - 1920 του **Ριζοσπάστη**.

³ Βλέπε φύλο της 21 - 11 - 1920 του (επίσημου οργάνου του Σ.Ε.Κ.Ε) **Εργατικός Αγώνας**.

σοβιετική Ρωσία! Ζητώ (!)⁴ οι Έλληνες εργάτες! Ζήτω το διεθνές προλεταριάτο!
Κάτω οι πόλεμοι! Κάτω οι φόροι! Ζητώ η ειρήνη!»

❖ Στις 22- 5- 1922 δημοσιεύεται στο **Ριζοσπάστη** το «Μανιφέστο της Κ.Ε. του Σ.Ε.Κ.Ε», που το υπέγραψαν ο γραμματέας της Γιάννης, Κορδάτος και που καταδίκασε «την εκστρατεία στην Μικρασία σαν αιτία των συμφώνων του εργαζόμενου ελληνικού λαού και της άθλιας κατάστασης του», προσθέτοντας:

«Να η αιώνια πληγή σου, η εκστρατεία της Μικρασίας. Να η ρίζα του κακού: Ο μικρασιατικός αγώνας. Να η αιτία των φόρων, του απαίσιου δανείου, των υλικών και ηθικών συμφορών σου: Η διακόνηση της μικρασιατικής του περιπέτειας...»

Αργότερα, μετά τον όλεθρο στην Ιωνία, στις 17- 11- 1923,, **Ριζοσπάστης** θα δημοσιεύσει μανιφέστο του Κ.Κ.Ε. πλέον με το οποίο απαιτούνταν «η κατάργηση της στρατιωτικής θητείας και ο εξοπλισμός του εργαζόμενου λαού (!), για την υπεράσπιση του από εσωτερικές ανατροπές και εξωτερικές επιθέσεις...». Ακόμα: Την 1^η Φεβρουαρίου 1925 τάσσονται κατά της Συνθήκης της Λωζάνης. Για τη βάρβαρη (Βενιζελικής αρχικά έμπνευσης!¹) Υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών; Όχι βέβαια! Εξαιτίας της πρόβλεψης της για παραμονή στην Κωνσταντινούπολη του Οικουμενικού Ορθοδόξου Πατριαρχείου, το οποίο χαρακτηρίζεται «κέντρο εξυπηρέτησης των εθνικιστικών πλουτοκρατικών σχεδίων» (!)²

Από την αρχή δουλοπρεπείς και πειθήνιοι εκτελεστές των εντολών των αφεντών τους του Κρεμλίνου. Στις **Αναμνήσεις** του ο διαβόητος Γιάννης Ιωαννίδης ομολογεί:

« Πάλεψα από τις πρώτες μέρες της ίδρυσης του κόμματος με συνέπεια για τη δημιουργία πραγματικού μαρξιστικού-λενινιστικού κόμματος, κάτω από τα συνθήματα την πολιτική γραμμή του Μπολσεβικικού Κόμματος της Ρωσίας και Κομμουνιστικής Διεθνούς».

Για τις διαδοχικές "εκποιήσεις" της Μακεδονίας και της Θράκης ανάλογα με τις εκάστοτε κρεμλινικές προσταγές, ο αναγνώστης παραπέμπεται στις ανατριχιαστικές λεπτομέρειες και στοιχεία, που έχουν (πάντοτε με αποδείξεις) καταχωρηστεί στο (αποτελούμενο από 720 σελίδες μεγάλου σχήματος) βιβλίο μου **Η τραγωδία της Ελλάδος εις πράξεως- Η κομμουνιστική επιβουλή κατά της**

⁴ Διατηρούνται ορθογραφία και σύνταξη σε όλα τα κείμενα .

¹ Βλέπε το έργο μου **Εθνικός διχασμός. Αιτία. Ένοχοι. Συνέπειες.**

² Βλέπε φύλλο **Ριζοσπάστη** αυτής της ημερομηνίας.

χώρας 1918 - 1949. Το οποίο περιλαμβάνει και **επτά** συνολικά εκκλήσεις, μανιφέστα, «ανοιχτά γράμματα», προκηρύξεις του Κ.Κ.Ε. (Από 26- 11- 1940 μέχρι 3- 5- 1941), που κατηγορούσαν τον Μεταξά για «κατακτητικό- ιμπεριαλιστικό πόλεμο» (!), καλούσαν τους φαντάρους να πάρουν στα χέρια τους τις διοικήσεις των μονάδων τους και να προτείνουν ειρήνη στους Ιταλούς του Μουσολίνι («παίρνοντας παράδειγμα από τον ηρωικό αδελφό λαό της Βουλγαρίας») Και τόνιζαν ότι «η συνέχιση του πολέμου της 28^{ης} Οκτώβρη έγινε αιτία για την χιτλερική εισβολή...» γι' αυτό και έπρεπε «να συγκροτηθεί βαλκανικό μπλοκ υπό την αιγίδα Σοβιετικής Ένωσης»- συμμάχου ακόμα τότε του Αδόλφου Χίτλερ!

Το Κ.Κ.Ε. στράφηκε εναντίον του Άξονα όχι όταν και επειδή οι Μουσολίνι και Χίτλερ επιτέθηκαν διαδοχικά (28 -10- 1940 και 6- 4- 1941) εναντίον της Ελλάδος, **αλλά όταν οι ναζί εισέβαλαν, τον Ιούλιο του 1941, στη «μητερούλα Σοβιετική Ένωση».**

❖ **Στα κείμενα του Γεωργίου Παπανδρέου** υπάρχει και το εξής απόσπασμα: «Μετά την επίθεσιν και την κατοχήν της Ελλάδος υπό της Γερμανίας (27- 4- 1941) το **εξεδήλωσεν αμέριστον συμπάθειαν υπέρ των Γερμανών.** Είχε πιστεύσει ότι το Σύμφωνον Ρωσίας- Γερμανίας ήτο πραγματικόν και διαρκές...»

Ενώπιον του Καγκάνοβιτς και στελεχών του Κ.Κ.Ε στην Τασκένδη ο Ζαχαριάδης εξέθεσε συνοπτικά τη "φιλοσοφία" του:

«Εμείς οι Έλληνες (;) κομμουνιστές κάνουμε μόνο το διεθνιστικό μας καθήκον» (!)

❖ Ο «μέγας» **Στρατής Μυριβήλης** είχε αποφανθεί: «Δεν υπάρχουν Έλληνες κομμουνιστές. Όταν κανείς γίνει συνειδητός κομμουνιστής, παύει να είναι Έλληνας...».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΑΓΓΑΡΙΟ...

§«Οι νίκες των Ελλήνων οφείλονται στην τακτική του Βασιλέως Κωνσταντίνου και στο θάρρος στην ορμή των Ελλήνων στρατιωτών. Ο Βασιλέως, ο οποίος βρίσκεται στο Μέτωπο μαζί με το Στρατό, αξίζει για την Ελλάδα αρκετές μεραρχίες- τόσο μεγάλος είναι ο ενθουσιασμός που διεγείρει μεταξύ των στρατιωτών. Ο Κωνσταντίνος επιτέλεσε τον άθλο να ξανασυνενώσει τον ελληνικό λαό, είναι άντρας ικανός και είχε το θάρρος να πράξει εκείνο να θεωρούσε ορθό και συμφέρον για τη χώρα του και το λαό του...»

The Daily Telegraph

(φύλλο της 27-7-1921)

Ο Ιων. Πασσάς καταθέτει το πόνημα του **Με τον στρατόν μας στην νίκην**, τις ακόλουθες εντυπώσεις του από το ελευθερωμένο Δορύλαιο.

«Μια μυσταγωγία ιερή, αγνή, ανέκφραστη τελείται από τον πεντακάθαρο ουρανό. Οι επί πεντακόσια χρονιάς σκλάβοι, ξεχύθηκαν τώρα στους δρόμους, που αντιχούσαν από τον ευζωνικό τσαρούχι και φανταρίστικη αρβύλα δρόμους και αφήνουν να ξεσπάσει σε άπειρες εκδηλώσεις αγάπης και ενθουσιασμού, όλο το αμείωτον από τόσων χρόνων δουλείας φιλόπατρι αίσθημα τους. Οι φαντάροι παντού πολιορκούνται, κατατρώγονται αχόρταγα δακρυσμένα μάτια ανευφημούνται από χαρούμενα χείλη για το απίστευτο γεγονός. Τους βλέπουν οι σκλάβοι και δεν το πιστεύουν. Ακούν τα τραγούδια τους και ξαφνιάζονται. Ψηλαφούντας τους με τα χέρια ζητούν να πεισθούν περισσότερο, γιατί σαν όνειρο

ήταν αυτό που μπρος στα μάτια τους περνάει. Τόσων χιλιάδων χρόνων ελπίδες να ζωντανεύουν στις μέρες τους! Να νιώθουν πως ξεγλίτωσαν από το τυραννικό μαχαίρι!

Η πόλις πλέει σε έναν ωκεανό από γαλανόλευκα χρώματα...

Με πόση στοργή το κρύβανε το τίμιο μας σύμβολο από τα μάτια τον κατακτητού μέχρι εκείνη την ημέρα, που άπλωσαν τη σημαία ένταξη και περήφανη να κολπωθή από το ελευθερομένο αεράκι της αιματόβρακτης εκείνης γης!...

Σε κάθε γωνία της πόλεως, σε κάθε δρόμο και σπίτι, μια χαρμόσυνη βοή ακούγεται σαν ύμνος προς εκείνους την κατέχουν τώρα... Το τουρκικό Εσκή Σεχίρ μεμιάς είχε χαθεί και ένα βυζαντινό Δορύλαιο, η πρωτεύουσα της πλούσιας Φρυγίας, έβγαине από τα ερείπια μιας ψεύτικης και ματωμένης αυτοκρατορίας, που φθάνει πια στην τελευταία της πνοή...»

Την τελευταία μέρα του Ιουλίου(ν.ημ) ο Βασιλεύς θα απονείμει το παράσημο στρατιωτικής αξίας του Αγίου Δημητρίου στις σημαίες είκοσι δύο συνολικά συνταγμάτων, καθώς και 1500 αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και στρατιώτες. Στις 28 είχε πραγματοποιηθεί στην Κιουτάχεια ένα είδος ανώτατου πολεμικού συμβουλίου και ομόφωνη ήταν η απόφαση για προέλαση πέρα από τον Σαγγάριο, προς την Άγκυρα. Για δύο λόγους:

❖ Ο **πρώτος** ήταν ήδη από μόνος του σημαντικός: Αν οι δυνάμεις μας περιχαρακώνονταν πίσω από τη γραμμή Εσκή Σεχίρ – Αφιόν Καραχισάρ, ο Μουσταφά Κεμάλ θα είχε την ουρανόπεμπτη δυνατότητα της ανασύνταξης του στρατού του νωρίς το φθινόπωρο και πριν φτάσει ο πάντοτε βαρύς χειμώνας με τις σχεδόν συνεχείς βροχές των υψιπέδων της Ανατολίας. Ακόμα, χάρη στη συμφωνία του με τους ("Δημοκράτες" και εφαρμοστές στην πράξη των... υψηλών αρχών της επανάστασης τους του 1789¹ Γάλλους, θα μπορούσε να μεταφέρει τις μεραρχίες του, που ήταν ίσαμε τότε απασχολημένες στο μέτωπο της Κιλικίας, απέναντι στους Έλληνες. Για να αποτραπούν αυτοί οι δύο κίνδυνοι μοναδική προσφερόμενη λύση ήταν η αμείλικτη καταδίωξη του στρατού του μέχρι την Άγκυρα. Αν πραγματοποιούνταν αυτό, καταλαμβάνονταν η Άγκυρα και καταστρέφονταν τα εφόδια και το πολεμικό υλικό, που είχαν αποθηκευμένα εκεί οι Τουρκομογγόλοι, μαζί με τις στρατιωτικές βάσεις τους, τότε και το ηθικό της απέναντι πλευράς θα κλονιζόταν ανεπανόρθωτα και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις πιθανότατα θα αναθεωρούσαν τη στάση τους.

¹ Βλέπε το πόνημα μου **Γαλλική επανάστασις:1789 - 1799 « Ο Μέγας Τρόμος»** .

Από τη στιγμή που κρίθηκε επιτακτικά αναγκαία η προέλαση εκείνη, έπρεπε να αναζητηθεί η συντομότερη οδός για την υλοποίησή της. Αυτή ανερχόταν σε 265 χιλιόμετρα, αλλά διερχόταν από εξαιρετικά δύσβατο έδαφος, με το διέσχισαν οι ποταμοί Πουρσάκ και Σαγγάριος· και δύο διέθεταν γέφυρες αλλά ήταν περισσότερο από βέβαιο ότι οι κεμαλικοί θα τις ανατίναζαν κατά την υποχώρησή τους.

Ωστόσο, παρέμεινε αναπάντητο ένα περίπου εφιαλτικό ερώτημα: Αν οι εχθροί διέφευγαν και πάλι πιο ανατολικά, πως θα συνεχιζόταν η καταδίωξη, αφού δεν υπήρχαν συγκοινωνίες;¹

Και πως θα αντιμετωπιζόταν ο φοβερός, λυσσαλέος ανταρτοπόλεμος, που ήταν περισσότερο από βέβαιο πως θα εξαπέλυε ο « Γκρίζος Λύκος», εκμεταλλευόμενος τους παράγοντες «**απέραντος χώρος**» και «**φιλικός πληθυσμός**» με τις αναγκαίες ανεφοδιαστικές πηγές;

Ο Μουσταφά Κεμάλ δεν θεωρούσε, ότι η υποχώρηση και η παραχώρηση εδάφους- σε αχανείς έκτασεις- στον εχθρό αποτελούσαν ήττα· τις χαρακτήριζε (ορθά, όπως αποδείχθηκε) στρατηγικό ελιγμό, που αποσκοπούσε στην καταπόνηση, εξάντληση και συνεχή φθορα των ελληνικών στρατευμάτων- όπως ακριβώς φοβόταν και όπως είχε "προφητεύσει" από το 1915, ως προσωρινός αρχηγός του Γενικού Επιτελείου ο Ιωάννης Μεταξάς...

Γι' αυτό και εξακολούθησε την υποχωρητική τακτική του, τονίζοντας σε όσους απορούσαν ή ενδεχομένως, τον κατέκριναν, ότι την τελική, αποφασιστική αναμέτρηση, με τους (μισητούς τους) Έλληνες θα την επιδίωκε και θα την πραγματοποιούσε, όταν οι μονάδες τους θα είχαν "παρασυρθεί" σε πολύ μεγάλη απόσταση από τις παραθαλάσσιες βάσεις τους. Και αφού ο ίδιος θα είχε ολοκληρώσει την ανάπτυξη των δικών του δυνάμεων, σε τοποθεσίες ανατολικά του Σαγγαρίου, που ήταν, χάρη στη μορφή του εδάφους, φυσικά οχυρές περίπου απόρθητες.

❖ Αλλά υπήρχε και **δεύτερος** λόγος: Η επιφάνεια των κατεχομένων, μετά και τις επιχειρήσεις του Ιουλίου 1921, εδαφών έφτανε σχεδόν τα 91.000 τ.χ, ένατο συνολικό μήκος της που έπρεπε να φρουρηθεί υπερέβαινε τα 720 χιλιόμετρα, πράγμα που απαιτούσε, μαζί με την εξασφάλιση της τάξης των μετόπισθεν και των συγκοινωνιών, την ανάπτυξη **δεκατριών** μεραρχιών. Στις οποίες θα έπρεπε να προστεθούν τουλάχιστον άλλες **δύο** για την προάσπιση του Βοσπόρου.² Αυτές, πάντως, ήταν οι δυνάμεις, που χρειάζονται για την κάλυψη «στατικών» αναγκών,

¹ Η σιδηροδρομική γραμμή τερματιζόταν στην Άγκυρα.

² Το είχαν αξιώσει οι Άγγλοι και η ελληνική κυβέρνηση συμμορφώθηκε. ..

χωρίς να συμπεριλαμβάνονται όσες ήταν απαραίτητες για δράση επιθετική· ωστόσο, στη Μικρά Ασία βρίσκονταν συνολικά εννιά μεραρχίες (με τις μονάδες ιππικού και πυροβολικού). Πώς όμως θα αυξανόταν το σύνολό τους στο απαραίτητο επίπεδο, αφού στις αποθήκες δεν υπήρχαν όπλα, πυρομαχικά και εφόδια, για τον εξοπλισμό των επιπλέον μεραρχιών και στα δημόσια ταμεία τα αναγκαία ποσά;¹...

Και τότε, άγνωστο από ποια κίνητρα ωθούμενος (τύψεις; Σκοπιμότητα; «φωτεινό διάλειμμα»;) ο Ελ. Βενιζέλος διαβίβασε υπόμνημα στην πρεσβεία της Ελλάδος στη γαλλική πρωτεύουσα. Σχολιάζει σχετικά ο Αλεξ. Α. Οικονόμου, στη βιογραφία του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη:

«Ο Ελ. Βενιζέλος, αντιλαμβανόμενος, αν και αργά την δυσκολότατη θέσιν εις ην έφερε την Ελλάδα και αισθανόμενος –ίσως- την εθύνην του, απέστειλε, δια της Πρεσβείας, υπόμνημα προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, εν τω οποίω εξέθετεν ότι, εάν ήτο αυτός εις την θέσιν της θα περιόριζε την ακτίνα της δράσεως της Ελλάδος και δεν θα προέβαινεν εις περαιτέρω προέλασιν, αν δεν εξησφάλιζε νέαν εντολήν εκ μέρους των Δυνάμεων. Διαβίβαζε δε και τις αντιλήψεις φίλου Γάλλου στρατηγού², καθ' ας ο Ελληνικός Στρατός έπρεπε να οχυρωθή εις στρατηγικήν τινα γραμμήν περί το βιλαέτιον της Σμύρνης, έχων έρεισμα τον στόλον και να παρατείνη τον αγώνα αμυντικώς μέχρις εξαντλήσεως των Τούρκων, οπότε θα ήσαν πρόθυμοι να συμβιβασθούν με τους Έλληνας υπό ευνοϊκούς δια τούτους όρους.

Τούτο όμως δεν θα απετέλει λύσιν, διότι οι Τούρκοι με την υποστήριξιν της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Σοβιετικής Ρωσίας δεν θα εξηντλούντο. Αντιθέτως, με την πάροδον του χρόνου θα εγένετο ισχυρότεροι.

Ως, μόνη, συνεπώς, λύσις παρέμεινεν η προσπάθεια καταστροφής του Τουρκικού Στρατού, εις την οποίαν- μετά τας τελευταίας νίκας των Ελλήνων- επίστευαν ολόκληρον το Έθνος.

Η συμβουλή του Βενιζέλου, καίτοι εμφανιζόμενη ως σάφρων, δε θα ήτο λυσιτελής...»

Υπερβολικοί ενθουσιασμοί και

¹ Βλέπε Ξεν. Στρατηγού, **Η Ελλάς εν Μικρά Ασία.**

² Ποιος ήταν; Και γιατί δεν είχε συμμορφωθεί ο ίδιος με τις συμβουλές των στραταρχών Ζόφρ και Γουίλσον (και πολλών άλλων...), που επέμεναν να μην εμπλέξει την Ελλάδα στη Μικρά Ασία;

Πραγματικότητα....

Η κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη δε βράδυνε να προσγειωθεί οδυνηρά στην πραγματικότητα, από την οποία απείχαν περισσότερο ή λιγότερο, οι εκτιμήσεις των στρατιωτικών, με πιο ίσως ανεδαφική την αξιολόγηση της φθοράς και της μείωσης της μαχητικής ισχύος του εχθρού από τον Ξεν. Στρατηγό, ο οποίος υποστήριζε ότι:

«Η φθορά ην υπέστη ο εχθρός υπήρξε σοβαροτάτη, υπολογιζομένη εις το 1/3 τουλάχιστον της δυνάμεως αυτού, η δε φυγή του ήτο τοιαύτη, ώστε εφ' ολοκλήρου του πεδίου εγκατέλειψε τους τραυματίας αυτού, μεταξύ των οποίων και πολλούς αξιωματικούς. Το υλικόν το οποίον περιέπεσεν εις χείρας των Ελλήνων είναι αφθονώτατον. Τοιούτον υπήρξε το τέλος της Κεμαλικής Στρατιάς, η δε πλήρης διάλυσις και των εναπομεινάντων λειψάνων δεν θα βραδύνη...»

Η **Καθημερινή**¹ αδυνάτησε να χαλιναγωγήσει τον ενθουσιασμό της, με την γοητευτικής ωραιότητας γραφίδα του Γ. Α. Βλάχου (Γ.Α.Β.), που, ωστόσο, ίππευε τη χωρίς χαλινούς φαντασία:

«Οι αριθμοί μετ' ου πολύ θα αποδείξουν, ότι το κύριον σώμα του στρατού του Κεμάλ αποσυντέθη ήδη και ηγμάλωρίσθη... Ούτος ηττήθη, ο πόλεμος ετερματίσθη. Θα ακολουθήσει ήδη η υποταγή, η συνθηκολογία, η ειρήνη...»

Σοβαρός και συγκρατημένος ο πρωθυπουργός, αποφάσισε να επανέλθει στο μέτωπο, για να σχηματίσει προσωπική γνώμη, πολύ περισσότερο αφού η στρατιωτική ηγεσία ήταν πολυπρόσωπη: Διοίκηση Στρατιάς (αντιστράτηγος Αν. Παπούλας και συνταγματάρχες Κ. Πάλλης και Πτ. Σαρηγιάννης)· Επιτελική Υπηρεσία Στρατού (Αθήνα), υπό τον υποστράτηγο Β. Δούσμανη· στρατιωτικός σύμβουλος της κυβέρνησης και σύνδεσμος της με τη Στρατιά υποστράτηγος Ξεν. Στρατηγός.

Ο Δημ. Γούναρης έφτασε στην Κιουτάχεια στις 27- 7- 1921 και το Πολεμικό Συμβούλιο που προαναφέρθηκε συνήλθε, υπό την προεδρία του Βασιλέως, την επόμενη ημέρα, με συμμετοχή των πρωθυπουργού και υπουργού Στρατιωτικών (Ν. Θεοτόκη), των Αν. Παπούλα, Β. Δούσμανη, Ξεν. Στρατηγού, Κ. Πάλλη- και του πρίγκιπα Νικολάου που δεν μετείχε στη συζήτηση.

Ο Δημ. Γούναρης ερώτησε, αν ήταν δυνατό να προχωρήσει η κυβέρνηση «εις περαιτέρω ενεργείαν», αφού δεν είχε επέλθει η «αρχίθεν σκοπούμενη **καταστροφή του εχθρού**» και δεν εκδηλώθηκε διάθεση του για διαπραγματεύσεις.

¹ Βλέπε το φύλο της, της 21-7- 1921 (ν. ημ)

Περιέργως, ο Παπούλας απέφυγε να τοποθετηθεί και ο Κ. Πάλλης δήλωσε, ότι «ο στρατός του εχθρού, υποστάς σημαντικωτάτας απωλείας, ευρίσκεται εις κατάστασιν προσεγγίζουσιν την αποσύνθεσιν, ουχί όμως δυναμένην να ταυτισθή με εκμηδένισιν, επιτρέπουσαν μονομερή ενέργειαν».

Στο πρωθυπουργικό ερώτημα, αν και ποια στρατιωτική ενέργεια επιβαλλόταν για την επίτευξη του στόχου¹, οι στρατιωτικοί συμφώνησαν, ότι ήταν αναγκαία «η δίωξις του εχθρού, φθάνουσα το πολύ μέχρις Αγκύρας και Άλυος ποταμού». Και ότι για την προπαρασκευή αυτής της νέας επιχείρησης τα χρειαζόταν περίπου τρεις εβδομάδες, ενώ για την εκτέλεση της τρεις μέχρι επτά, ανάλογα με τα ενδεχόμενα που θα ανέκυπταν. Η τελική απόφαση ήταν ομόφωνη και καταχωρίστηκε στο σχετικό υπόμνημα της Στρατιάς, που καθόριζε ως εξής το σκοπό των επιχειρήσεων:

«Η διάλυσις ή η απομάκρυνσις των Κεμαλικών δυνάμεων από του μετώπου του Δορυλαίου κατά τοιούτον τρόπον, ώστε η προ αυτού συγκέντρωσις των ή να είναι αδύνατος ή να απαιτεί μέγιστον χρονικόν διάστημα και μέγιστα μέσα, τα οποία, προς το παρόν τουλάχιστον, ο εχθρός δεν διαθέτει. Και εάν η όλη επιχείρησις καταλήξη εις κατάληψιν της Αγκύρας, η Στρατιά, μετά την πλήρη καταστροφήν της σιδηροδρομικής γραμμής, τα επανέλθει εις Εσκή Σεχίρ, δεδομένου ότι η εκεί παραμονή της θα ήτο άκρως μειονεκτική...»

Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία, ότι από την ίδια της τη μορφή η επιχείρησις ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Εξαιτίας και των αποστάσεων, αλλά και των μεγάλων δυσχερειών στον ανεφοδιασμό (κάκιση κατάστασις των οδών και αδιάβατο των ποταμών Πουρσάκ και Σαγγάριου κατά την περίοδο των βροχών: Σεπτέμβριος..)

Ο πρίγκιπας Νικόλαος καταχώρισε στο **Ημερολόγιον** του το φόβο του, ότι η επιχείρησις ήταν επικίνδυνη. Ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης (ο.π) σχολιάζει: «Το δυστύχημα ήτο ότι η Ανωτάτη Διοίκησις Στρατιάς αποδέχετο και συνιστά την ανάληψιν επιχειρήσεως χωρίς να έχη τας επιφυλάξεις άλλων (ως, λ.χ. ο διοικητής του Α' Σ.Σ. υποστράτηγος Α. Κοντούλης, ο διοικητής της XII Μεραρχίας πρίγκιπας Ανδρέας και άλλοι ανώτατοι στρατιωτικοί). Και ως εκ των πραγμάτων απεδείχθη είχαν άδικον...»

Ποια ήταν τα τρωτά σημεία;

¹ Δηλαδή, την καταστροφή της εχθρικής στρατιωτικής δύναμης.

❖ Οπλισμός και εφόδια δεν επαρκούσαν για την πρόσκληση και άλλων ηλικιών υπό τα όπλα².

❖ Το βαρύ πυροβολικό ήταν ανεπαρκές και βραδυκίνητο.

❖ Το ίδιο ίσχυε και για τα μέσα μεταφοράς.

❖ Τα αεροπλάνα ήταν παλιάς γενιάς.

❖ Από το σύνολο των δυνάμεων της Στρατιάς κατά την έναρξη των επιχειρήσεων, (14- 8- 1921, ν. ημ), δηλαδή 5550 αξιωματικών και 178.000 οπλιτών, τις κύριες επιχειρήσεις μπορούσαν να μετάσχουν μόνο 3800 περίπου βαθμοφόροι και 120.000 οπλίτες, καθώς οι υπόλοιποι ήταν αναγκαίοι για την εξασφάλιση των συγκοινωνιών, των πλευρών και των νώτων Στρατιάς. Οι Τουρκομογγόλοι ανέρχονταν σε 90.000 άντρες, αλλά αριθμητική υπεροχή δεν ήταν και ουσιαστική: Σχεδόν ολόκληρη η δύναμη μιας τουρκικής μεραρχίας ήταν μάχιμη· επιπλέον, ο κανόνας είναι ότι ο επιτιθέμενος να διαθέτει πολλαπλάσιες δυνάμεις από τον αμυνόμενο.

❖ Το ελληνικό πεζικό υπολειπόταν σε αριθμό τουφεκίων, αλλά υπερείχε σε αυτόματα όπλα· στο ιππικό η τουρκική υπεροχή ήταν συντριπτική· στο πυροβολικό στρατός μας είχε περισσότερα κανόνια, υστερούσε όμως σημαντικά σε ποιότητα- συνεπώς, ο εχθρός υπερείχε.

❖ Ο στρατός μας θα αντιμετώπιζε πρόσθετες δυσχέρειες, εξαιτίας εδαφικών και κλιματολογικών συνθηκών, της διάβασης της Αλμυράς Ερήμου και της προβληματικής από κάθε άποψη επιμελητείας.

❖ Ο εχθρός μάχονται σε γνώριμο γι' αυτόν έδαφος, με τον άγριο φανατισμό της επίγνωσης ότι πολεμούσε «υπέρ βωμών και εστιών» και με συνεχή κάλυψη των κενών τους όπλα, πυρομαχικά, πετρέλαιο, εφόδια από τα συνασπισμένα στον ανθελληνισμό τους κράτη: Το μπολσεβικικό του «Λένιν»²· το γαλλικό των «Διομολογήσεων» και εμπορικών προνομίων· το ιταλικό που εποφθαλμιούσε τη Μικρά Ασία³.

Παρατίθενται οι σχετικές, εξαιρετικά ρεαλιστικές, απόψεις του (τότε διοικητή της XII μεραρχίας) πρίγκιπα Ανδρέα, στο έργο του **Δορύλαιον -Σαγγάριος**:

² Ο Δ. Γούναρης υπολόγιζε πως το Σεπτέμβριο θα μπορούσε να στείλει στις οικίες και στις οικογένειές τους, τους άντρες των παλιότερων κλάσεων...

² Εβραίου Χαΐμ Γκόλντμαν.

³ Αυτό ακριβώς δεν είχε προβλέψει **το 1915** ο Ιων. Μεταξάς;

«Ο υπεύθυνος γνώμη του Γενικού Στρατηγείου- συνταγματάρχης Σαρρηγιάννης- ήτο ότι όχι μόνον θα ηττάτο ο εχθρός, αλλά ότι θα καταστρέφετο εντελώς επί των οχυρωμένων αυτού θέσεων· δεν είναι, συνεπώς, απορίας άξιον, ότι η κυβέρνηση παρασύρθη, ιδίως όταν σκεφθή τις ότι ολόκληρος ο στρατός εβρίσκετο έτοιμος και ενθουσιών εν Μικρά Ασία, τοιαύται δε ευκαιρίαι δεν παρουσιάζονται συχνά εις τη ζωήν των εθνών. Η Ελλάς θα μετεβάλλετο εις μέγα και ισχυρόν κράτος, τα πλούτη της Μικράς Ασίας ευρίσκοντο εις την διάθεσιν της, το στρατιωτικόν το ναυτικόν αυτής γόητρον μέγα ενώπιον των λοιπών κρατών του Αίμου. Φευ! Αυτή ήτο η ιδανική όψις του ζητήματος. Πόθεν είχομεν την εγγύησιν ότι ο εχθρός τα παρέμενεν εις τας θέσεις του αναμένων την καταστροφήν; Εάν έφευγεν ο εχθρός εκ των θέσεων του- όπερ συνέβη- ανέπαφος και αποκομίζων το υλικόν του, μέχρι ποιου σημείου θα ηδυνάμεθα να καταδιώξωμεν αυτόν δια μέσου των αχανών εκτάσεων της Μικράς Ασίας μέχρι του Κουρδιστάν και των συνόρων της Περσίας; Εις τας ερωτήσεις ταύτας ουδέποτε εδίδετο ρητή απάντησις· ελέγετο μόνον ασαφώς, ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα κατελαμβάνομεν την χώραν και η εκμετάλλευσις αυτής θα ήτο το αντιστάθμισμα των ημετέρων εξόδων...

Δεν έχει τις παρά να ρίψη τους οφθαλμούς του επί του χάρτου της Μικράς Ασίας, διά να αντιληφθή κατά πόσον ήτο δυνατή η κατάληψις τοιαύτης χώρας διά των ασθενών ημών δυνάμεων· ως προς την εκμετάλλευσιν δε ούτε οδοί υπάρχουν, ούτε σιδηρόδρομοι. Ουδείς δεν υπήρχε λόγος ο εχθρός εν τω μεταξύ να παραμείνει εν απραξία· θα μας παρηνόχλει διαρκώς και σοβαρότατα δια των ατάκτων του (τσετών), πράγμα όπερ και έπραξεν. Το αποτέλεσμα θα ήτο ότι ο στρατός ημών, αντί να αποστρατευθή ταχέως, ως πάντες ήλπιζαν και ιδίως η κυβέρνηση, θα παρέμενεν αορίστως προστατεύων τα νέα ημών σύνορα, είτε υποθέση τις τοιαύτα εις την γραμμήν Προύσσης- Ουσάκ και νοτίως, είτε εις τον Σαγγάριον, είτε εις τον Άλυν ποταμόν. Και βεβαίως δεν θα ήρκει ο υπάρχων στρατός, διότι δεν είναι δυνατή η φύλαξις συνόρων μήκους 500- 600 χιλιομέτρων, εν απολύτως εχθρική χώρα, διά δυνάμεως 100.000 ανδρών. Αργά ή γρήγορα θα ευρισκόμεθα ενώπιον του απροχώρητου, διότι και νικώντες κατά κράτος, πάλι θα καταλήγομεν εις οίαν θέσιν ήδη περιέγραψα.

Διότι περί αυτού ακριβώς επρόκειτο: Περί κατακτήσεως της Μικράς Ασίας, περί καταλύσεως του τουρκικού κράτους. Την επιχείρησιν δε ταύτην επρόκειτο να διεξαγάγη η Ελλάς διά των ασθενών αυτής στρατιωτικών δυνάμεων εν μερική επιστρατεύσει, άνευ ουδεμίας οικονομικής ενισχύσεως και άνευ της ελαχίστης εκ

του εξωτερικού αρωγής. Πάσα υποχώρησις εις το ζήτημα τούτο ήτο αδύνατος, και οι κυβερνώντες την εποχήν εκείνην εκόντες άκοντες ανέλαβον επί των ώμων των την άφρονα πολιτικήν, ήτις κατέληξεν εις την καταστροφήν που άλλοτε ανθούντος εν Μικρά Ασία ελληνισμού, την αποσύνθεσιν του ελληνικού στρατού και τη ευσσώρευσιν δεινών επί της Ελλάδος...»

«Ο πόλεμος εξηκολούθησε (και μετά το 1918) διά την Ελλάδα δια μιας **δαπανηράς και ασκόπον εκστρατείας εν Ρωσία**, κατόπιν δε εν Μικρά Ασία. Η πρώτη έληξεν αδόξως με σημαντικάς απωλείας και την τελείαν καταστροφήν του ανθούντος Ρωσία ελληνισμού.

Κατόπιν άρχεται το δράμα της Μικράς Ασίας, από της πρώτης πράξεως του οποίου διαφαίνεται το μωρόν της συλλήψεως και το άκριτον της εκτελέσεως... Η πρώτη απόβασις εν Σμύρνη, είναι γνωστόν, ότι αυτή δεν εξετετελέσθη συμφώνως προς τα υπό της στρατιωτικής επιστήμης διδασκόμενα... Ολίγον κατ' ολίγον ολόκληρος ο ελληνικός στρατός απερροφήθη εν Μικρά Ασία εις αγώνα άγονον και δαπανηρόν, ενώ υπό των Συμμάχων επεβλήθη η υποχρέωσις να αναμένη άπρακτος την οργάνωσιν του εχθρικού στρατού και την επίθεσιν αυτού...

Κατά τας εκλογάς του 1920 ο τότε αρχιστράτηγος Παρασκευόπουλος και ο επιτελάρχης του υποστράτηγος Θ. Πάγκαλος (με την πρόθυμον συνεργασίαν των σωματαρχών Ιωάννου, Π. Πιεράκου και Νίδερ, των μεράρχων Τρικούπη, Τσιμικάλη, Μανέτα, Παπαθανασίου κ.α, των διοικητών συνταγμάτων Πλαστήρα, Κονδύλη και πολυάριθμων ανωτέρων αξιωματικών) προέβησαν εις την λήψιν σωρείας μέτρων προς αλλοίωσιν του αποτελέσματος των εκλογών εις το μέτωπον, όπερ κάλλιστα εγνώριζον ότι θα απέβαινεν εναντίον των... Ο αρχιστράτηγος ηπείλει αναφανδόν ότι, εάν αι εκλογαί εστρέφοντο εναντίον της κυβερνήσεως εν Ελλάδι, αυτός επικεφαλής χιλίων αξιωματικών θα απεβιβάζετο εις Πειραιά και θα εξηνάγκαζε τον Ελ. Βενιζέλον να παραμείνει εις την θέσιν του- ταύτα δε πάντα μη λαμβανομένου καθ' ολοκληρίαν υπ' όψιν του εχθρού...»

"Εθνάρχης" και αδριαντούχος κοινοβουλευτικός πατήρ!

Και πάλι λίγοι είναι οι δρόμοι και οι πλατείες που βαφτίστηκαν με το (ελληνοποιημένο, φυσικά, και όχι το κανονικό εβραϊκό) επώνυμο του και τα αγάλματα που στήθηκαν, για να τηρήσουν την... προσφορά του στην Ελλάδα (κατά το ήμισυ πατρίδα του...)

Επιβάλλεται να διπλασιαστούν- αν όχι να δεκαπλασιαστούν!

« Εποποιία» και « Λαμπρά σελίς» !

❖ Ο πρεσβευτής Κ. Μ. Σακελλαρόπουλος σχολιάζει:¹

«Ανεξάρτητους το αποτελέσματος της, η προς την Άγκυραν ελληνική εξόρμησις αποτελεί **λαμπράν σελίδα** της στρατιωτικής ιστορίας, δικαίως δε έχει χαρακτηρισθεί ως ένα από τα μεγάλα ελληνικά κατορθώματα όλων των εποχών. Της επιχειρήσεως ταύτης- όπως και προ αυτής άλλωστε- η στρατηγική εκρίθη εξάίρετος, το γενικόν δε εκίνησε θαυμασμόν η εις τας πορείας αντοχή και η μαχητική ικανότης των Ελλήνων στρατιωτών. Αλλ' οι Τούρκοι, αν και αναγκασθέντες προ της ορμής των αντιπάλων των να εγκαταλείψουν θέσεις της σημασίας του Καρα- Χισάρ και του Εσκή Σεχίρ, που εξηκουλούθησαν να διαφεύγουν αφήνοντας οπίσω τους ερείπια... Προ του Σαγγαρίου οι Έλληνες στρατιώται ευρέθησαν πλησιέστατα προς την επιτυχίαν, όταν όπως οι στρατιώται του Ναπολέοντος εις την Μόσχαν- αντελήφθησαν ότι η επιχείρησις είχεν αποτύχει και ότι η νίκη είχε διαφύγει από τας χείρας των...»

❖ Στο πόνημα του Η Ελλάς εν Μικρά Ασία ο Ξεν Στρατηγός, που στάλθηκε και αυτός που τους ριψάσπιδες κινηματίες στο **αντισυνταγματικό** Έκτακτο Στρατοδικείο, αλλά όχι και στο απόσπασμα των δολοφόνων των έξι, γράφει με λακωνική επιγραμματικότητα:

«Η εποποιία, ήτις επί ολόκληρον εικοσαήμερον από της 9^{ης} μέχρι της 20^{ης} Αυγούστου εξελίχθει, βορείως των ποταμών Γκεούκ και Κατρατζή, είναι τοιαύτη, ώστε μόνον κίνδυνον μειώσεως θα υφίστατο εξ οιασδήποτε περιγραφής... Η ελληνική ορμή επετέλεσε θαύματα ηρωισμού και έστησεν επί των πυριπνώνων επάλξεων του προπυργίου της Τουρκίας αθάνατα τρόπαια...

Αι πρώται βροχαί, κατά τας αρχάς Σεπτεμβρίου, έμελλον να καταστήσωσιν απυθμένους τας φυσικάς οδούς, δι ων εφωδιάζετο ο στρατός και υπήρχε σοβαρότατος κινδύνους διακοπής του ανεφοδιασμού αυτού.

Ένεκα τούτου του λόγου, κυρίως, ελήφθη η απόφασις της διακοπής των επιχειρήσεων, εγκατελείφθει η πραγματοποιήσις του κυρίου σκοπού αυτής και ηρκέσθη η Στρατιά εις δευτερεύοντα, όστις συνίστατο εις την ριζικήν καταστροφήν της από Μπολατλί μέχρι της περιοχής του Εσκή Σεχίρ σιδηροδρομικής γραμμής και εις την αφαίρεσιν από της εν τω θύλακι των Σαγγαρίου και Πουρσάκ εδαφικής

¹ Βλέπε το έργο του **Η σκιά της Δύσεως**.

ζώνης όλων εκείνων των μέσων, άτινα θα διευκόλυναν τας εν αυτή εχθρικάς επιχειρήσεις...»

❖ Ο Χρ. Αγγελομάτης καταθέτει τα σχετικά δικά του σχόλια:¹

«Ο εχθρός κατέβαλε κάθε προσπάθειαν να παρεμποδίσει την αποχώρησιν των ελληνικών στρατευμάτων. Αι απόπειραι του όμως συνετρίβησαν οικτρώς και αιματηρώς και τα ελληνικά στρατεύματα επανέκαμψαν ηρέμως εις τας περί το Εσκή Σεχίρ θέσεις των. Οι Τούρκοι επολέμησαν λυσσωδώς... Μεταξύ των αιχμαλώτων ευρέθησαν πρόσωπα παιδικής ηλικίας και γέροντες. Πυροβόλα και πολυβόλα των έβαλλον εκ των όπισθεν κατά των υποχωρούντων και αξιωματικοί – ως εβεβαιώθει εκ διαταγών ευρέθεισων επί των αιχμαλώτων- ετυφεκίζοντο άνευ διαδικασίας, αν υπεχώρουν άνευ εγγράφου διαταγής των ανωτέρων των...»

❖ Ακολουθεί απόσπασμα της "μαρτυρίας" του Γ. Αθάνα (Αθανασιάδη), που δημοσιεύτηκε, στις 8- 9- 1921, στην **Πολιτεία**:

«Το ανατολικώς του Σαγγαρίου έδαφος είναι ως εάν παρασκευάσθη υπό της φύσεως, διά να γίνει θέατρον ενδόξων πολύνεκρων μαχών... Το περιέργον ασβεστοειδές έδαφος προσεφέρετο ευνωϊκότατα εις την πολεμικήν τέχνην προς οχύρωσιν. Και υπήρξε πραγματικώς επιστημονικωτάτη η οχύρωσις του, υπό αξιωματικών αποφοίτων της Ακαδημίας του Βερολίνου, εις εν απέραντον φρούριον αλληπαλήλων διαζωμάτων. Βαθύτατα χαρακώματα δι' ορθίους, πλείστα δια τοιχοποιίας, όλων των κορυφών περικλειστα και αλληλοϋποστηριζόμενα... Ισχυροτέρα όλων ήτο η περιβολή του όρους Γιλδίζ, με επισημάνσεις στόχων και με βαθέα χαρακώματα εις τα αντιπρανή... δεν ήσαν όμως τόσοσ τρομερά και τόσοσ ευζωνοφάγα χωρίς τα **πυροβόλα Σκόντα**. Ήτο αναμφισβήτητος η υπεροχή των πυροβολων Σκόντα, βεληνεκές 3-9 χιλίόμετρα, σπάνιαν ευνηησίιν, άμεσον συναρμολόγησιν και αποσύνθεσιν...

Εις τοιαύτας απορθητούς θέσεις και εναντίον λυσσώντος μέχρι παραφροσύνης εχθρού, υπό το φονικόν πυρ τρομερών τηλεβόλων ηγωνίσθη επί δεκαπέντε ημέρας και νύκτας ο στρατός μας. Εκάστη μάχη ήτο εις έκτασιν και αγριότητα ίση προς την μάχην του Κιλκίς... Αι μεταξύ Πολατλί- Γκεούκ- Καλέ Γκρότο μάχη αποτελούν υπέρλαμπρον κατόρθωμα του στρατού μας, το οποίον θα γεμίση με αμάραντον δόξαν τας ωραιότερας σελίδας της πολεμικής μας ιστορίας. Ουδείς κάλαμος είναι ικανός να εξάρη την επιτευχθείσαν νίκηην. Την νίκηην επί της ερήμου, της πείνης, της δίψης, των απορθητών οχυρών, του σκληροτραχήλου

¹ Στο βιβλίο του **Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας - Το έπος της Μικράς Ασίας**.

εχθρού, ο οποίος παρεσκεύασεν ανατολικάς του Σαγγαρίου τον τάφον μας ή τον τάφον του- και ημείς τον ερρίψαμεν ανάσκελα εις τον ανοιχθέντα τάφον».

❖ Στις 31-7-1922 ο Ντέιβιντ Λόντ Τζόρτζ δήλωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων:

«Μόνο με ένα τρόπο θα μπορούσαν οι Έλληνες να εξασφαλίσουν λύση: Να προελάσουν μέσα από σχεδόν αδιάβατες στενωπούς και σε απόσταση εκατοντάδων μιλίων. Ειλικρινά δεν γνωρίζω αν στρατό, που θα κατόρθωνε να προχωρήσει τόσο όσο οι Έλληνες. Επρόκειτο για στρατιωτική επιχείρηση εξαιρετικά τολμηρή, που υπερέβαινε κάθε μέτρο και στη διάρκεια της οποίας επιβλήθηκαν σε όλες τις μάχες σώμα προς σώμα. Προσέκρουσαν, όμως, στη διαμόρφωση του εδάφους, αν και πέτυχαν να διατηρήσουν τις γραμμές συγκοινωνίας, πράγμα που αγνοώ αν θα το ριψοκινδύνευε άλλος ευρωπαϊκός στρατός ...»

❖ Υπερθεματίζει ο αυτόπτης μάρτυρας δημοσιογράφος Ηλίας Βουτερίδης, στο πόνημα του **Η εκστρατεία πέραν του Σαγγαρίου:**

«Ο ελληνικός στρατός επετέλεσεν εν των μέγιστων πολεμικών καορθωμάτων, το οποίον ουδέποτε θα λησμονήση η ιστορία. Ο Άγγλος ταγματάρχης Ρ. Τζόνσον, ο οποίος παρακολούθησε την εκστρατείαν, έλεγε, μετά το πέρας των επιχειρήσεων, εις ένα των μεράρχων: "Θεωρώ τους Έλληνες πρώτους στρατιώτες της Ευρώπης. Άυπνοι επί πολλές νύκτες, με ρίγη, νηστικοί, ολιγαρκείς, πολέμησαν σαν αληθινοί ήρωες, πράγμα που δεν θα έπρατταν άλλοι...»

❖ Σε ανταπόκριση του ο απεσταλμένος της , **Daily Telegraph** Τζ. Μπόμοντ υπογράμμισε:¹

«Υπερβαίνουν ακόμα την πιο αχαλίνωτη φαντασία όσα αντιμετώπισαν οι Έλληνες στρατιώτες κατά την εκστρατεία τους. Συχνά χωρίς νερό και με ελάχιστο φαγητό πραγματοποιούσαν σε ένα εικοσιτετράωρο πορείες σαράντα ή και περισσότερων χιλιομέτρων. Η αντοχή τους προκαλεί το θαυμασμό. Και το συσσίτιο τους είναι μόλις το μισό από αυτό, που θα θεωρούσαν επαρκές οι Άγγλοι στρατιώτες...»

Πέρα από το Σαγγάριο...

Η δρομολόγηση των επιχειρήσεων έγινε στις 14 Αυγούστου(ν. ημ), με "σημεία" εξόρμησης το Σεϊντί Γαζί, το Εσκή Σεχίρ και το Αφιόν Καραχισάρ και με

¹ Βλέπε το φύλλο της, της 2-8-1921.

το αρχικό πεδίο μάχης να γειτονεύει με το αρχαίο Γόρδιο (και το «Δεσμό», που είχε κόψει ο κορυφαίος **εκπολιτιστής Στραλάτης** Μέγας Αλέξανδρος)¹. Οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν ανατολικά ως τον ποταμό Γκεούκ, σε έκταση 70 και βάθος 30 χιλιομέτρων, ενώ δυτικά ορθωνόταν το όρος Γιλδίζ Ντάγ και στο κέντρο υπήρχαν τα οχυρά Ταμπούρογλου και Σαπάντζα, με το φοβερό Καλέ Γκρότο στο άκρο δεξιό, που επιδιωκόταν να καταληφθούν σε πρώτη φάση.

Η δύναμη μας είχε διαιρεθεί σε τρία Σώματα Στρατού (με τρεις μεραρχίες το καθένα, συν η ταξιαρχία ιππικού²), επικεφαλής των οποίων ήταν οι υποστράτηγοι Α. Κοντούλης(Α' Σ.Σ), πρίγκιπας Ανδρέας (Β') και Γ. Πολυμενάκος(Γ'). Η διάβαση του Σαγγάριου άρχισε στις 20 και τρεις ημέρες αργότερα εξαπολύθηκε η επίθεση (είχε αναβληθεί, εξαιτίας λάθους σε αεροπορική «αναγνώριση») από τα Α' και Γ' Σ.Σ., ενώ το Β' που τηρούσε κυρίως αμυντική τακτική, κατευθύνθηκε προς το Καλέ Γκρότο.

Μετά την κατάληψη (προηγήθηκε σκληρότατος αγώνας) των οχυρών Σαπάντζα και Ταμπούρογλου, οι Τούρκοι υποχώρησαν στη δεύτερη αμυντική γραμμή, που έπεσε σε ελληνικά χέρια στις 5 Σεπτεμβρίου, με συνέπεια ο εχθρός να συμπτυχθεί στην τρίτη και να ανακοπεί η επίθεση των Ελλήνων, προκειμένου να ανασυνταχθούν και να ανεφοδιαστούν. Αλλά και επειδή η ηγεσία της Στρατιάς (μολονότι η Άγκυρα απείχε μόλις περί τα 90 χιλιόμετρα) αντιμετώπιζε το δίλημμα: Να συνεχιστεί η προέλαση ή να εγκαταλειφθεί, καθώς οι μέχρι τότε απώλειες μας έφταναν στο ένα τρίτο της παρατακτικής δύναμης, οι βροχές- κυρίως- διόγκωναν τα ανεφοδιαστικά προβλήματα και ήταν καταφανής η εχθρική η υπεροχή από την άποψη του πυροβολικού.³ Το δίλημμα ήταν κυριολεκτικά εφιαλτικό, γιατί δεν υπήρχαν- όπως προεκτέθηκε- δυνατότητες για ενισχύσεις: **Ο Βενιζέλος είχε εμπλέξει την (κατά το ήμισυ πατρίδα του) Ελλάδα σε μια πολεμική περιπέτεια, καταδικασμένη a priori σε οικτρή αποτυχία· σε όλεθρο...**

Σπουδαίος στρατηγός ο Κωνσταντίνος έπεσε, στην Προύσα, σε βαθύ προβληματισμό «περί του πρακτέου». Ο Ξεν. Στρατηγός που τον επισκέφθηκε επισήμανε τα αρνητικά στοιχεία (Ανάγκη ανάπαυσης· κατανάλωση πυρομαχικών κυρίως βαρέως πυροβολικού· Μεγάλα κενά στις μονάδες εξαιτίας των απωλειών· έλλειψη στελεχών ως συνέπεια του δυσανάλογα μεγάλου ποσοστού

¹ Βλέπε το πόνημα μου **Ελληνισμός**.

² Διοικητής ο συνταγματάρχης Γ. Νικολαΐδης.

³ «Ας μη κρυβόμεθα πίσω από το δάκτυλο μας» σχολιάζει στο **Ημερολόγιον** του ο πρίγκιπας Νικόλαος. « Ο στρατός μας έδωκε ότι είχε να δώσει! Έδειξε ορμητικότητα, ανδρεία, αντοχή, ολωσδιόλου πρωτοφανής και μοναδικής...»

τραυματισμένων αξιωματικών¹. έκταση των γραμμών ανεφοδιασμού τόσο μεγάλη, ώστε να γίνεται δυσχερέστατος ο ανεφοδιασμός), αλλά ήταν ανεδαφική η άποψη ότι εκείνο που ενδεικνυόταν ήταν η διακοπή των επιχειρήσεων για μερικές ημέρες «προς ανάπαυσιν, ανασύνταξιν και ανεφοδιασμόν του στρατού». Αναστολή ή σύμπτυξη στις βάσεις εξόρμησης;

Η ελληνική αμφιταλάντευση έγινε αντιληπτή από την τουρκική στρατιωτική ηγεσία, που αποφάσισε να προχωρήσει σε αντεπίθεση, τις 9 Σεπτεμβρίου. Η αντίσταση των δυνάμεών μας ήταν κυριολεκτικά υπεράνθρωπη και οι τουρκομογγολικές έφοδοι αποκρούστηκαν. Μετά από (τηλεγραφικό) ερώτημα του Αν. Παπούλα ως προς την πρακτέα λύση, ο Δ. Γούναρης τον εξουσιοδότησε να προχωρήσει «εν λευκώ» στη λήψη των αποφάσεων οι οποίες «ενεδεικνύοντο υπό του στρατιωτικού συμφέροντος».

Τότε ο αρχιστράτηγος αποφάσισε τη σύμπτυξη της Στρατιάς δυτικά του ανατολικού κλάδου του Σαγγαρίου, η οποία ολοκληρώθηκε με επιτυχία τη νύχτα της 11^{ης} προς 12^η Σεπτεμβρίου. Αφού μεταφέρθηκε όλο το πολεμικό υλικό και καταστράφηκε η σιδηροδρομική γραμμή, τα τρία Σώματα Στρατού επανήλθαν (21/9/1921) στη γραμμή εξόρμησης, περί τα 50 χιλιόμετρα ανατολικά του Σεϊντί Γαζί και Εσκή Σεχίρ.²

Για την απόφασή του αυτή, έστω και αν του είχε δοθεί **carta Bianca**, ο Παπούλας δεν ενημέρωσε **πριν** από την υλοποίηση της τον πρωθυπουργό! «Συνεπώς» σχολιάζει (ο.π) ορθότατα ο πρίγκιπας Νικόλαος, «η είδησις της υποχωρήσεως του μετώπου μας όπισθεν του Σαγγαρίου έθεσε πρωθυπουργόν και υπουργόν των Στρατιωτικών προ τετελεσμένου γεγονότος. Ήδη η κατάστασις μετεβλήθει τόσο απρόοπτως και τόσον ριζικώς... Δυστυχώς, επαληθεύουν σήμεραν όλοι εκείνοι οι ενδοιασμοί, οι οποίοι μας εβασάνιζαν ³ τον χειμώνα και την άνοιξιν, όταν εξυγίζαμεν την πιθανότητα των υπέρ και των κατά. Και το δυνατόν η μη της εξακολουθήσεως της Μικρασιατικής εκστρατείας. Ο Βασιλεύς αποδίδει την μεταβολήν της καταστάσεως εις νευρικότητα του επιτελείου της Στρατιάς, η οποία φαίνεται να έχει απολέσει την ψυχραιμίαν της σκέψεως...»

Την ίδια άποψη διατύπωσε και ο επιτελάρχης του Β' Σ.Σ. συνταγματάρχης Αλεξ. Γαβαλιάς. Πράγμα που σήμαινε πως, παρά το εξαιρετικά υψηλό ηθικό των

¹ Ορισμένοι λόχοι είχαν μείνει χωρίς αξιωματικούς και αρκετές διμοιρίες χωρίς στρατιώτες ...

² «Επρόκειτο περί αληθινής εποποιίας» γράφει (ο.π) ο πρίγκιπας Νικόλαος «Και δεν είναι υπερβολή να πω, ότι με τα μέσα που διέθετε η στρατιωτική μας υπηρεσία κανείς άλλος ευρωπαϊκός στρατός δεν τα μπορούσε να κατορθώσει εκείνα που κατόρθωσαν οι ιδικοί μας στρατιώται».

³ Εννοεί τον Βασιλέα Κωνσταντίνο και τον εαυτό του.

μαχώμενων αξιωματικών και στρατιωτών, η ανώτατη ηγεσία του στρατεύματος-ασφαλώς, υπό το συντριπτικό βάρος των ευθυνών της- έδειχνε να έχει υποστεί κλονισμό!

❖ Σχολιάζει (ο.π) ο Αλεξ. Α. Οικονόμου:

«Ναι μεν όλοι αυτοί οι κόποι και αι θυσίαι απέβησαν επί ματαίω, αλλά δύναται κανείς να ειπή ότι οι νέοι Έλληνες "κατήλθον" εξίσου ενδόξως όπως προ 2322 ετών οι Μύριοι...

Εκ της επιτυχούς υποχωρήσεως και των επιτυχών απωθήσεων του εχθρού, προκύπτει ότι διετηρείτο ακμαίον το φρόνημα του Στρατού τουλάχιστον μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου 1921, η δε ένδοξος αποτυχία της εκστρατείας κατά της Αγκυρας δεν ήτο αυτή καθ' εαυτήν κάτι το ανεπανόρθωτον. Όταν προβαίνη τις εις μίαν επιχείρησιν, δεν έπεται ότι θα επιτύχη ασφαλώς και αν αποτύχη αξιοπρεπώς δεν είναι επονείδιστος... Διά τους εγκρατείς Έλληνας δεν ήτο η ψυχική δύναμις η οποία προς ημπόδιζε να επανέλθουν κατά της Αγκύρας, εις μίαν διαδρομήν 150 ή 250 χιλιομέτρων εις έρημα μέρη. Άλλη ήσαν οι λόγοι που τους ημπόδιζαν: Αι απώλειαι ανδρών (των καλύτερων) και χρημάτων, η έλλειψις επαρκούς πολεμικού υλικού και πεποιθήσεως εις τους αρχηγούς, η έλλειψις υποστηρίξεως των Συμμάχων¹ και η μακρά παραμονή ορισμένων κλάσεων εις το στράτευμα...»

❖ Οι σχετικές απόψεις του Νικ. Α. Αντωνακέα (ο.π):

«Η ελληνική νίκη υπήρξε σημαντική από απόψεως φθοράς του εχθρού, όστις υπέστη πολλές απωλείας εις άνδρας και εις πολεμικόν υλικόν... Αλλά ας σημειωθή εδώ μια **σπουδαιότητα άρνησις του συνταγματάρχου Νικ. Πλαστήρα, όπως συμμορφωθή προς δοθήσαν διαταγήν του μεράρχου του στρατηγού Κίμωνος Δγενή**, ως αυτή προκύπτει από επίσημον έκθεσιν:

«Την πρωίαν της 2(15) Ιουλίου 1921 η XII Μεραρχία συνεκρούσθη μετά του προ αυτής εχθρού. Η θέσις την οποίαν προσέλαβεν υπερασπίζετο υπό ισχυροτάτου πυροβολικού, το οποίον, ευθύς ως ανεφάνησαν οι ημέτεροι, ήρχισε να βάλει καταγιστικά πυρά εφ' ολοκλήρου της εκεί ευρισκομένης προ των εχθρικών θέσεων πεδιάδος, μήκους τριών χιλιομέτρων. Εκ ταύτης ήσαν ηναγκασμένοι οι ημέτεροι να επιτεθώσι κατά του εχθρού, διότι εκατέρωθεν αυτής και εις αρκετήν απόστασιν απόκρημνοι ορεινοί όγκοι δεν επέτρεπον ετέραν κατά του εχθρού κίνησιν, άνευ της απωλείας πολυτίμου χρόνου.

¹ Περίεργο σχόλιο: Πολύ πριν αποπεμφθεί από τον ελληνικό λαό ο Βενιζέλος από την δικτατορική εξουσία, οι «σύμμαχοι» Γαλλία και Ιταλία και οι μολοσεβίλοι ενίσχυναν τον Κεμάλ ...

Ο στρατηγός Κ. Διγενής, αντιληφθείς ευθύς εξαρχής τη σπουδαιότητα της επιχειρήσεως και η ίδια το επίπονον της διεξαγωγής αυτής, έσπευσε αμέσως να καλέσει τον τότε διοικητήν του υπ' αυτόν 5/42 Συντάγματος Ευζώνων συνταγματάρχην Νικόλαον Πλαστήραν και τον διέταξε να επιτεθεί κατά των εχθρικών εκείνων θέσεων διά του Συντάγματος του, τονίσας αυτόν ότι του ανέθετε την επιχείρησιν εκείνην, διότι είχε τη γνώμην ότι τούτο θα διεξήγεν αυτήν ευχερέστερον και επιτυχώς. Παραδόξως, όμως, ο **Πλαστήρας**, αντί να συμμορφωθεί με την δοθείσαν αυτόν διαταγήν, **ηρνήθη να εκτελέση ταύτην**, συγχρόνως δε ήρχισε να αναπτύσσει ιδιόν του σχέδιον ενεργείας.

Πάραυτα ο στρατηγός Διγενής διέταξε τον Πλαστήραν να επιστρέψει εις το Σύνταγμα του, ενήργησε δε την επίθεσιν εκείνην επιτυχώς δι' ετέρου Συντάγματος... Και κραυγάζουν τα κύμβαλα του βενιζελισμού, ότι ο "μαύρος καβαλάρης" ήτο... ήρωας! **Πώς να ριψοκινδυνεύση ο "ηρωικός" και "άξιος της Πατρίδος" συνταγματάρχης, αφού προορίζετο ως αρχηγός του βενιζελικού κινήματος;... Το διατί δεν τω αφηρέθη η διοίκησις και διατί δεν παρεπέμφθη εις το στρατοδικείον ο Πλαστήρας, τούτο μόνον ο Διγενής και οι άλλοι προστάται του εγνώριζον...»**

Αυτή ήταν η πρώτη, όχι και η τελευταία λιποψυχία του το «Μαύρου Γάτου» του κινήματος (φυσικά, βενιζελικού) του 1933. Εξυπακούεται ότι υπήρξε και συνέχεια, πολύ χειρότερη¹...

Σκληρή η αλήθεια για τους ξυλοσχίστες της ιστορίας- αλλά αλήθεια!

Και οι αναγνώστες των ιστορικών πονημάτων μου (αλλά και των ειδικά επιλεγμένων κορυφαίου επιπέδου, από άποψη συγγραφικού αναστήματος και ποιότητας, μεταφράσεων μου από τις αγγλική, γαλλική και ιταλική) γνωρίζουν τον έρωτα, τη λατρεία, το πάθος, την αφοσίωσή μου στη μοναδική θεά της ιστορίας:

Την αλήθεια!

¹ Βλέπε τα βιβλία μου: **Εθνικός διχασμός. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες· Γεώργιος Β'· Ιω. Μεταξάς και Ελ. Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη· Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας;**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, ΑΝ. ΠΑΠΟΥΛΑΣ, ΠΤΟΛ. ΣΑΡΡΗΓΙΑΝΝΗΣ

§ «Στρατηγέ μου,

Επιτρέψατε μου να σας απασχολήσω δι' ολίγων με εν ζήτημα, όπερ νομίζω πρέπει να περιέλθη εις γνώσιν σας.

Εσχάτως έμαθον εκ πηγών, ας δύναμαι να κατονομάσω, ότι αρκετός λόγος γίνεται περί της εν γένει δράσεως του Β' Σ.Σ.(την διοίκησιν μου Β' Σ.Σ.).Εκείνο όπερ έχει σημασίαν και δη σπουδαιοτάτην, είναι ότι ο υπαρχηγός του Επιτελείου (της Στρατιάς) συνταγματάρχης Σαρρηγιάννης εξέφράσθη εις ορισμένα άτομα, ότι η εγκατάλειψις της προς Άγκυραν επιχειρήσεως και η εσπευσμένη διάβασις του Σαγγαρίου οφείλεται εξολοκλήρου εις το Β' Σ.Σ, ένεκα της απροθυμίας, ην τούτο

επεδείξατο εις το να επιτεθή. Το κατ' εμέ, όστις έχω την τιμήν να διοικώ το Σώμα τούτο, νομίζω ότι έχω καθήκον να φέρω εις γνώσιν σας τα ανωτέρω και να προσθέσω, ότι είναι βαρύτατη η μομφή εναντίον του Β' Σώματος Στρατού, όπερ εξετέλεσεν ευόρκως, παντού εις πάσαν περίστασιν, το καθήκον του- ως, άλλωστε, μαρτυρούσιν αι βαρείαι απώλειαι αυτού. Όσον αφορά εις εμέ, είναι πάντοτε έτοιμος να να δώσω λόγον της διοικήσεως μου, άμα ούτως ζητηθή παρά τις αμέσως προϊσταμένης Αρχής..

Γνωρίζω, Στρατηγέ μου, ότι το θέμα της επιστολής ταύτης είναι αηδές, φρονώ όμως ότι είχον καθήκον να φέρω τα ανωτέρω εις γνώσιν σας.

Ντίς Βεράν 10(23) Σεπτεμβρίου 1921

Ανδρέας

Δορύλαιον, 11(24) Σεπτεμβρίου 1921

§ «Υψηλότατε,

Έλαβον την επιστολήν σας της 10^{ης} Σεπτεμβρίου και δεν φαντάζομαι, ότι ο υπαρχηγός του επιτελείου μου, απόπως φερόμενος, εξέφρασε γνώμας περί της δράσεως του υφ' υμάς Σώματος.

Προ πάσης όμως εξακριβώσεως τούτου, θεωρώ καθήκον μου να σας διαβεβαιώσω, ως μόνος δικαιούμενος να εκφράσω υπεύθυνον γνώμην, ότι ουδεμίαν διάκρισιν έκαμα μέχρι τούδε όσον αφορά εις την δράσιν των υπ' εμέ Σωμάτων Στρατού. Άπαντα τα Σώματα εξετέλεσαν το καθήκον των μετά παραδειγματικού ηρωισμού και εν τη ημερησία διαταγή μου εξ' ίσου δι' άπαντα τα Σώματα εμνημόνευσα των κυριωτέρων πεδίων μαχών, εις α διεκρίθησαν. Η διακοπή της προς Άγκυραν προχωρήσεως και επάνοδος εις τας προ του Δορυλαίου θέσεις δεν υπήρξεν αποτέλεσμα ούτε μεμονωμένου τινός γεγονότος, ούτε βεβαίως σφάλματος, αλλά ενέργεια ην προ της ενάρξεως της επιχειρήσεως είχε προΐδει η Στρατιά και ην κατά την εκτέλεσιν εδέχθει ως τη μόνην αρμόζουσαν.

Το Β' Σ.Σ. Έχει τόσο ηρωικά κατορθώματα να επιδείξει, ώστε οι αξιωματικοί του δεν έχουσιν ανάγκην να ασχολώνται με ανόητους διαδόσεις κατακρίνουσας δήθεν τη ενέργειαν του Σώματος.

Μετ' υψηλής τιμής

Α. ΠΑΠΟΥΛΑΣ

* * *

Ποιος ήταν, τελικά, εκείνος που παρέσυρε (από δόλο ή βαρύτατη αμέλεια, εξομοιούμενη, σύμφωνα με όλες τις νομοθεσίες, με δόλο...) τον Αναστ. Παπούλα και διά αυτού και την κυβέρνηση του Δημ. Γούναρη στο εγχείρημα της (τόσο ηρωικής, αλλά και τόσο ανώφελης και "τραυματικής" σε απώλειες) εφόδου πέρα από τον Σαγγάριο;

Ο δεύτερος στην ιεραρχία ηγέτης της Στρατιάς της Μικράς Ασίας, άνθρωπος του Βενιζέλου, που, δυστυχώς, «κακή τη μοίρα», παρέμεινε στη θέση του και μετά το στραπατσάρισμα του αρχηγού του στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920:

Ο συνταγματάρχης Πτολεμαίος Σαρρηγιάννης!

❖ Μια πρώτη, επιβεβλημένη, επισήμανση: Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος- του οποίου η παρουσία στα ελληνικά στον «αιώνα τον άπαντα» χώματα της Ιωνίας ήταν ολοκληρωτικά ενισχυτική του ηθικού των πολεμιστών, που τους είχε στείλει στην κόλαση του ολέθρου ο δήθεν «εθνάρχης»- δεν είχε την παραμικρή ανάμειξη στη λήψη της απόφασης για προέλαση προς την Άγκυρα.

❖ Η δεύτερη αφορά τον αρχιστράτηγο **Αν. Παπούλα**. Και αυτός, κατά την έγκυρη μαρτυρία του Νικ. Α. Αντωνάκης (ο.π), διαφανούσε:

« Όχι μόνον δεν ήτο σύμφωνος, αλλά και εξεφράσθη, ευθύς αμέσως, μετά δριμύτητος εναντίον του Σαρρηγιάννη, όστις, ως έλεγε παρέσυρε τούτον εις τελικήν σχετικήν συγκατάθεσιν. Είναι αληθές ότι ο Σαρρηγιάννης εγνώριζε τον χαρακτήρα του αρχιστρατήγου και μετά μεγάλης πράγματι επιτηδειότητος έθιγε τας χορδάς της απεράντου φιλαυτίας και φιλοδοξίας αυτού. Και, ενώ ο στρατηγός Παπούλας δεν εστερείτο νοημοσύνης, εν τούτης η αμέτρητος άγνοια αυτού επί της πολεμικής τέχνης ηνάγκαζε τούτον να ακολουθή τυφλοίς όμμασι τας συμβουλάς του Σαρρηγιάννη, του οποίου αι γνώμαι απετέλουν δι' αυτόν το ιερόν ευαγγέλιον πάσης στρατιωτικής ενεργείας.

Ούτω με την συνήθη ελαφρότητα, ήτις διέκρινε τον υπαρχηγόν της Στρατιάς επί της εκτιμήσεως της στρατιωτικής- καταστάσεως και χωρίς να κηφθώσιν υπ' όψιν αι δυσκολίαι της επιχειρήσεως, αι μεγάλαι αποστάσεις, τα ελλιπή μέσα, αι άξενοι εκτάσεις, η προκεχωρημένη εποχή του έτους διά το έδαφος επί του οποίου επρόκειτο να διεξαχθή ο αγών, απεφασίσθη η προς Άγκυραν προέλασις...

Επί ολόκληρον εικοσαήμερον, καθ' ο τα κεμαλικά στρατεύματα υπερασπίζοντο το τελευταίον προπύργιον της Τουρκίας, διεξήχθη αληθής γιγαντομαχία. Ο ελληνικός στρατός, δια της απαραμίλλου αυτοθυσίας του και ακαταβλήτου ορμής ανέτρεψε τον εχθρόν εκ των πυκνωτάτων οχυρώσεων του και

έφθασε προ των πυλών της κεμαλικής πρωτεύουσας. Η τρομερά επίθεσις του Σαγγαρίου υπήρξε μια εκ των μεγαλύτερων της ιστορίας μας...

Η τεράστια όμως και παρατεταμένη επί εβδομάδας προσπάθεια του ελληνικού στρατού εμείωσε την αρχικίν έντασιν της ορμής και επέφερε τον κάματον και εκατόμβας θυσιών. Και απεδείχθη ότι η προς Άγκυραν προέλασις και η εκμηδένησις του εχθρού δεν ήσαν **απλούς περίπατος**, ως διετεινέτο μέτρα τόσης επιπολαιότητος ο **Πτολ. Σαρρηγιάννης!** ... Και αυτή έληξε χωρίς να επιτευχθώσιν οι αντικειμενικοί σκοποί της εταιρία. Και την μεγαλυτέραν ευθύνην της αποτυχίας φέρει ο σχεδιαστής την επίθεσιν υπαρχηγός του γενικού επιτελείου της Στρατιάς Σαρρηγιάννης, χείριστον κατάλοιπον του τέως αρχηστρατήγου Λ. Παρασκευόπουλου

Καίτοι τούτο είναι παράτολμον, φθάνει τις να πιστεύση ότι τόσον ο υπαρχηγός, όσον και οι βοηθοί αυτού "αμυνίται" **σκοπίμως υπέδειξαν ως απαραίτητον την επικίνδυνον εκείνην εκστρατείαν κατά της Αγκύρας**, φέροντες προ οφθαλμών του φιλοδόξου Παπούλα κολακευτικάς εικόνας δόξης και νικών, αίτινες θα ωφείλοντο δήθεν αποκλειστικώς εις αυτόν! Οι βενιζελικοί πράκτορες του εξωτερικού, ενώ δια τας προηγουμένας επιχειρήσεις, τας οποίας προέβλεπον επιτυχείς, έπραξαν το παν δια να τας ματαιώσουν, δια την προς την Άγκυραν επιχείρησιν, προβλέψαντες την αποτυχίαν της, ετήρησαν απόλυτον σιγήν...»

Μετά την επάνοδό των μονάδων στις θέσεις της εξόρμησης τους ο Κωνσταντίνος επανήλθε στην πρωτεύουσα, αφού εξέδωσε ευχαριστήριο και συγχαρητήριο διάγγελμα, στο οποίο υπογράμμιζε, μεταξύ άλλων: « Το μεγαλείον των κατόρθωμάτων σας με κάμνει να ευλογώ τον Θεόν διότι είμαι Έλλην. Εγένεσθε αντάξιοι των ηρώων της Ελληνικής Φυλής και η ιστορία θα αναγράψη την εποχή μας με χρυσά γράμματα. Εδείξατε τι αξίζομεν οι Έλληνες και τι δυνάμεθα να κατορθώσωμεν, όταν πειθαρχώμεν εις την φωνήν της Πατρίδος...Άμα συμπληρώσετε και το ολίγον έργον, το οποίον σας απομένει, θα επιστρέψετε εις τα σπίτια σας ευτυχείς και υπερήφανοι, ότι εμεγαλύνετε και εδοξάσατε την αγαπητήν μας Πατρίδα...Εφέρατε εις πέρας έργον, το οποίον κανείς άλλος στρατός δεν θα ηδύνατο να διεξαγάγη τόσον καλά και τόσον γρήγορα! Με την λόγην προτεταμένην φωνάζατε εις τον εθχρόν: "Μολών λαβέ!"»

Άγνωστο με βάση ποια κριτήρια ο Σπ. Μαρκεζίνης (ο.π) χαρακτηρίζει το διάγγελμα «απολογητικόν».

Ασφαλώς δεν ήταν!

Οι τελευταίες επί ιωνικού εδάφους καταχωρίσεις στο **Ημερολόγιον** του, του πρίγκιπα Νικολάου έχουν μια «πικρή» γεύση:

«Κανείς δεν ξεύρει τι μας προδικάζει το μέλλον και τι απρόοπτη εξέλιξιν μπορούν να λάβουν τα γεγονότα. Συντελέστησαν ήδη τόσα θαυμάτα, διατί να μη γίνουν και άλλα; **Ο προορισμός του Ελληνισμού είναι μεγάλος και σιγά- σιγά τα πραγματοποιηθούν τα εθνικά μας όνειρα.** Πίστευε και μη φοβού. Αναχωρούμεν σήμερον **Τρίτην**, 14 Σεπτεμβρίου¹ δια της "Κωνσταντινουπόλεως". Και πάλιν κατά σύμπτωσιν **ημέραν αποφράδα**».

Πιάνο όνειρά του ελληνισμού αείμνηστε Νικόλαε...

Καταντήσαμε να ευχαριστούμε, από το βήμα της Βουλής, τους γκάνγκτσερς πλανητάρχες (στην πραγματικότητα: το σιωνιστικό λόμπι της αμερικανικής πρωτεύουσας), επειδή **αποκήρυξαμε την εθνική μας τιμή κατά το όνειδος των Ιμίων.**

Καταντήσαμε, ακόμα, να θεωρούμε ύψιστο επίτευγμα το ότι οι «γύφτοι» των Σκοπίων δεν έγιναν δεκτοί στη (χωρίς λόγο πλέον επιβίωσης) περιέργη συμμαχία Ν.Α.Τ.Ο. με το κλοπιμαίο και καθαγιασμένο στη ροή των χιλιετιών όνομα της Μακεδονίας μας. Και το ότι θα πρέπει, για να γίνουν ισότιμοι εταίροι μας (αυτοί που είχαν δεχθεί, το 1941, στην περιοχή τους της τις χιλτερικές ορδές «μετά βαΐων και κλάδων»...), να προτάξουν κάποιο «γεωγραφικό πρόθεμα» ...

«Ένοχος ένοχον ου ποιεί»...

Η γενικής- διακρατικής- ισχύος προαναφερόμενη βασική αρχή του ποινικού δικαίου εφαρμόζεται με τη μορφή χειροκτίου στην περίπτωση του συνταγματάρχη Πτολ. Σαρρηγιάννη: Αυτός, ο μέγας ένοχος για την πέρα από τον Σαγγάριο εκστρατεία, που κατέληξε σε ουσιαστική αποτυχία παρά τις αιματηρές θυσίες, επιχείρησε (καθοδηγούμενος;) με τη μέθοδο του συκοφαντικού ρύπου και της διασποράς ασύστατων κατηγοριών κατά του σωματάρχη (Β' Σ.Σ.) πρίγκιπα Ανδρέα, να μεταθέσει στους δικούς του ώμους την ευθύνη για το ότι η ασύνετη-εξαρχής- εκείνη εξόρμηση δεν συνεχίστηκε και άλλο, παρά τις βαριές απώλειες, τη μετατροπή του εδάφους σε βαλτοτόπι εξαιτίας των καταρρακτωδών και αδιάκοπων βροχών και των ανυπέρβλητων δυσχερειών ανεφοδιασμού και επικοινωνίας.

Επέκρινε- ύπουλα, άναμδρα και στα παρασκήνια- τον πρίγκιπα για την -δήθεν - μη συμμόρφωση του σε διαταγή για εξαπόλυση συγκεκριμένης επίθεσης,

¹ Κατά το παλιό ημερολόγιο.

για την οποία είχε διαταχθεί από τη Στρατιά. Η πραγματικότητα παρατίθεται στη συνέχεια με πλήρη, απόλυτο σεβασμό προς την αλήθεια και με ένταξη του όλου θέματος στις «αρχήθεν» διαστάσεις του:

❖ Το υπόμνημα του (15/ 28- 7- 1921) προς την κυβέρνηση ο διοικητής της Στρατιάς Μικράς Ασίας Αν. Παπούλας κατέληγε τον ακόλουθο Πυθιακό τρόπο:

« Αν κατά την προώθησιν μέχρι του ανατολικωτέρου τμήματος του Σαγγαρίου η Στρατιά συναντήσει τον εχθρόν και συντρίψη αυτόν, τότε η καταδίωξις προς την Άγκυραν διά τμήματος της δεν θα παρουσιάσει δυσχερείας. Αν τουναντίον ο εχθρός υποχώρηση πέραν του Σαγγαρίου, η Στρατιά θα προχωρήσει ή θα σταματήσει αναλόγως των παρουσιασθηζομένων μέχρι της εποχής συνθηκών αν δηλαδή, αυτά είναι ευμενείς (π.χ. κατάληψις της σιδηροδρομικής γραμμής μη κατεστραμμένης, οδοί και αυτοκίνητα εν καλή καταστάσει κ.λπ), άλλως επιστρέψη Δορύλαιον, καταστρέφουσα ριζικώς τα από Μπεϊλίκ- Κιοπρού μέχρις ανατολικώς του Δορυλαίου 100 χιλιόμετρα της σιδηροδρομικής γραμμής» .

Από το σύνολο του στρατιωτικού εγγράφου απουσιάζουν η ευθύτητα και η σαφήνεια, ενώ παραλείπεται η σημαντικότερη από τις δυσχέρειες: Η διάσχυση της «Αλμυράς Ερήμου»¹, όπου υπήρχε έδαφος ελάχιστο νερό. Κατά γενικής ισχύος αρχή, ένας ισχυρός στρατός είναι σε θέση να υπερπηδήσει όλα τα εμπόδια, αλλά η έρημος είναι **sui generis** πρόβλημα: Ολόκληρη η έκταση ανατολικά από το Εσκή- Σεχίρ σχεδόν ερημική και νοτιοανατολικά από το Σαγγάριο άνυδρη έρημος σε μήκος εκατοντάδων χιλιομέτρων. Η Στρατιά μας προχώρησε, έδωσε νικηφόρες μάχες, αλλά σταμάτησε και υποχώρησε στην αφετηρία της. Η προέλαση πραγματοποιήθηκε με αφάνταστες στερήσεις, ηρωισμό και απώλειες· οι μάχες δόθηκαν σε σημεία επιλογής του εχθρού και υπό τις ευνοϊκότερες γι' αυτόν συνθήκες· και η αναπόφευκτη υποχώρηση επιβλήθηκε κατά κύριο λόγο από την έλλειψη τροφών και πυρομαχικών και της καιρικές συνθήκες. **Η Στρατιά δεν ηττήθηκε από τον Κεμάλ!**

Αιτία ήταν η μερικός ανεπιτυχής προπαρασκευή· Η παραγνώριση (από τον Πτολ. Σαρρηγιάννη) θεμελιωδών αρχών του πολέμου· και η απουσία στιβαρού, σοβαρού, έμπειρου ηγετικού «εγκεφάλου»...

❖ Μετά το «πολεμικό συμβούλιο» της 16/ 29- 7 -1921 ο πρωθυπουργός Δ. Γούναρης έστειλε από τη Σμύρνη το εξής τηλεγράφημα στην κυβέρνηση:

¹ Πρόκειται για την Άξυλο, κατά τους αρχαίους προγόνους μας.

«Απολύτου προτεραιότητας- Απόρρητον

Σήμερα την πρωίαν εγένετο σύσκεψις υπό την προεδρίαν της Α.Μ. του Βασιλέως... έθεσα την βάσιν ότι η κυβέρνησις απεφάσισε και διέταξε τας πολεμικάς επιχειρήσεις με σκοπόν την καταστροφήν του εχθρού, πιστοποιηθησομένην είτε εκ προσφοράς αυτού να διαπραγματευθή και δεχθή την ειρήνην, όταν ημείς νομίζομεν συμφέρουσιν, είτε εκ της διαλύσεως της στρατιωτικής αυτού δυνάμεως, ήτις να επιστρέψη ημίν να κηρύξωμεν περαιωμένον τον αγώνα δι' εκμηδενίσεως εχθρού και προβούμεν εις μονομερή ρύθμισιν της καταστάσεως μεθιστάμενοι εις κατάστασιν ειρήνης ημιεπισήμου, αποστρατεύοντες τη χώραν. Του εχθρού μη δηλώσαντος διάθεσιν να διαπραγματευθή και δεχθή ειρήνην, ηρώτησα τη Στρατιάν αν νομίζη επελθούσαν εκμηδένισιν εχθρού επιτρέπουσαμ ανωτέρω ενεργείαν. Στρατιά εδήλωσεν ότι ο στρατός του εχθρού υπέστη σημαντικότητας απωλείας και ευρίσκεται εις κατάστασιν πολύ εγγίζουσιν αποσύνθεσιν.¹ Αλλ' ότι κατάστασις αυτού δεν δύναται να χαρακτηρισθή κατά ανωτέρω έννοιαν.

Εις ερώτησιν αν και τις δύναται να γίνη ενέργεια προς επίτευξιν σκοπούμενου αποτελέσματος, πάντες συνεφώνησαν² ότι τούτο δύναται να επιτευχθή, αν όχι πλήρως, πάντως επαρκώς εκ της συνεχίσεως διώξεως εχθρού φθανούσης το πολύ μέχρις Αγκύρας και Άλυος ποταμού. Επιχείρησης αυτή θα απαιτήση 20 μέχρι 40 ημερών. Κατόπιν τούτου απεφασίσθη ομοφώνως συνέχισις επιχειρήσεως...»

Σχολιάζει (ο.π) ο πρίγκιπας Ανδρέας:

«Είναι εμφανές ότι η κυβέρνησις εξήτει τη συνέχισιν των επιχειρήσεων ακριβώς δια να εξέλθει εκ του Μικρασιατικού αδιεξόδου εκμηδενίζουσα αντίστασιν του εχθρού, ώστε να επέλθη συν τοις άλλοις και ταχεία αποστράτευσις λίαν επιθυμητή εις το στράτευμα και την κοινήν εν Ελλάδι γνώμην...

Εφρόνουν τότε, ως εξακολουθώ να φρονώ και σήμερα- δικαιοθείς, δυστυχώς, εκ των γεγονότων- ότι η οριστική παραμονή του ελληνικού στρατού επί της γραμμής Εσκί- Σεχίρ – Αφιόν Καραχισάρ ήτο **αφροσύνη**, δεινότερα της οποίας ήτο η προς άγκυραν επιχειρήσις. Μοι έλεγον τότε ότι εκ πληροφοριών- βασιζομένων κυρίως επί των λεγομένων αυτομόλων και αιχμαλώτων- ότι η κατάστασις του εχθρού ήτο όντως, παρά τα φαινόμενα, απελπιστική· ότι, εκτός τούτου, ήτο απολύτως αδύνατο η Ελλάς να μη καρπωθή τι εκ των θυσιών και αγώνων ους υπέστη· και ότι η Τουρκία ταχέως θα υπέκυπτε εις όρους ειρήνης

¹ Σαρρηγιάννεια διαστρέβλωσις της πραγματικότητας...

² Δηλαδή, Παπούλας, Πάλλης, Δούσμανης, Ξ. Στρατηγός, Πτ. Σαρρηγιάννης.

συμφέροντας εις ημάς, εαν ο στρατός ημών εισήρχετο εις την πρωτεύουσάν της. Εις τα ανωτέρω προσετίθετο η πληροφορία ότι **μια των Μεγάλων Δυνάμεων¹ συνεβούλευεν ανεπισημως την μέχρι του εσχάτου δυνατού ορίου ώθησιν της εκστρατείας, υποσχομένη εις αισίαν έκβασιν, παροχήν δανείου, παντός είδους πολεμικού υλικού και αναγνώρισιν του δικαιώματος της Ελλάδας να προσαρτήση τα υπ' αυτής κατεχόμενα εδάφη...»**

Αλλά ο συνेतός, σώφρων και ευφυής πρίγκιπας εύλογα διερωτάται:

«Αλλ' εάν πράγματι εδεικνυε τοιαύτας διαθέσεις μία εκ των Μεγάλων Δυνάμεων, δια ποιόν λόγον έπρεπε να αναμένη την τελικήν έκβασιν του αγώνος δια να παράσχη τα αγαθά της και να μη τα προσφέρει αμέσως τουλάχιστον εκείνα, τα οποία ήσαν απαραίτητως αναγκαία δια την εξακολούθησιν του αγώνος δηλαδή πολεμικόν υλικόν και χρήματα δεδομένου ότι οι Τούρκοι ετροφοδοτούντο πλουσιοπαρόχως υπό άλλων Δυνάμεων; ...

Η ιδέα μου ήτο ότι επιβάλλετο η εγκατάλειψις των υψιπέδων της Μικράς Ασίας και η συγκέντρωσις του στρατού επί άλλης γραμμής, τοιαύτης, ήτις θα καθίστα δυνατήν την αποστράτευσιν αριθμού τινός ηλικιών... Πάσα ιδέα προσαρτήσεως των ήδη κατεχομένων εδαφών ήτο, κατ'εμέ πράγμα τελείως αδύνατον, διότι επρόκειτο περί χώρας απολύτως εχθρικής, και διά την κατοχήν της οποίας θα απαιτείτο στρατός εντελώς δυσανάλογος προς τας δυνάμεις της Ελλάδος· άλλωστε, πέραν της Φιλαδελφείας δεν υπήρχον ελληνικοί πληθυσμοί τόσοι, ώστε να αποκλείετο η μεταφορά των εις την υφ' ημών κατεχομένην ζώνην...

Συνεπώς, η γραμμή Εσκή Σεχίρ- Αφιόν Καραχισάρ έφερεν εν εαυτή το σπέρμα του θανάτου, έστω και άνευ της επιχειρήσεως του Σαγγαρίου... Αι επιχειρήσεις του Ιουλίου καλώς εγένοντο, διότι υπήρχεν η ελπίς ότι θα συνετριβέτο ο εχθρός και θα υπετάσσετο εις τους ημετέρους όρους ειρήνης. Αφού όμως τούτο δεν συνέβη και καθίστατο αδύνατος η άμεσως ενίσχυσις του στρατού, το ζήτημα έπρεπε να τεθεί ως εξής:

A) Προς τελειάν υποταγήν του εχθρού απητείτο η συνέχισις της εκστρατείας, δι' αυτήν όμως ήτο **απόλυτος ανάγκη να ενισχυθεί η Στρατιά και να εφοδιασθή δι' όλων των απαιτούμενων ειδών, ενεργείας απαιτούσης και χρόνον πολύν και χρήματα.**

B) Εάν η ενίσχυσις της Στρατιάς καθίστατο αδύνατον να γίνη **αμέσως**, δηλαδή προ του φθινοπώρου, τότε θα ήτο επιτρεπτόν να εξετασθή η προσωρινή εγκατάστασις της Στρατιάς επί της γραμμής Εσκή Σεχίρ- Αφιόν Καραχισάρ μέχρις

¹ Φυσικά, η αισχρή, ανενδοίαστη, πανούργα Αλβιόνα των κιναιδών...

επιτεύξεως της απαραίτητου αυτής ενισχύσεως, ήτις θα παρετείετο **μέχρι της ανοίξεως**, εποχής κατά την οποίαν να καθίστατο εφικτή η νέα προς Άγκυραν προσπάθεια...

Γ) Εάν δι' οιονδήποτε λόγον ήτο αδύνατος η ενίσχυσις της Στρατιάς, τότε επεβάλλετο η άμεσως εγκατάλειψις της σιδηροδρομικής γραμμής Βαγδάτης και η σύμπτυξις των δυνάμεων ημών προς τα οπίσω...»

Πτολ. Σαρρηγιάννης: «Περίπατος...»

Οι απόψεις του σωματάρχη¹ πλέον (πρώην μεράρχου) πρίγκιπα Ανδρέα ήταν αντίθετες προς την πεποίθησι του επιτελείου της Στρατιάς, ότι ο εχθρός είχε ήδη συντριβή και ότι η προέλασι προς την Άγκυρα θα ήταν ένας απλός περίπατος. Οι λεπτομέρειες της επιχειρήσεως συζητούνταν "ανοικτά" και κατά την ετυμηγορία του συνταγματάρχη **Πτολ. Σαρρηγιάννη** «εξαιτίας δυσκολίας τίνος εις τον ανεφοδιασμόν, το στράτευμα θα έπρεπε να λάβη μέτρα προς διατροφήν εκ της χώρας» (!) Ποια ήταν αυτή η «χώρα»; Μια άνυδρη έρημος, που υπήρχαν χωριουδάκια, τα οποία απείχαν μεταξύ τους επτά ή και οκτώ ώρες πεζοπορίας και τα οποία αδυνατούσαν να θρέψουν ακόμη και τους ίδιους τους ολιγοδίαιτους κατοίκους τους...

Επιπλέον, σπουδαίος εκείνος (φανατικά βενιζελόφιλος) "εγκέφαλος" εξέδιδε την εγκύκλιον μετά την άλλη προς τις μονάδες «περί επιθέσεως και αμύνης, εμπροσθοφυλακών και οπισθοφυλακών» και « περί ορθής χρήσεως του πυροβολικού, εν ώρα μάχης». Εκείνες οι σαχλαμαροειδείς επιδείξεις των γνώσεων, που ο συντάκτης είχε αποκτήσει στην Ανώτερη Σχολή Πολέμου του Παρισίου ήταν κατάλληλες, κατά την παραμονή νέων επιχειρήσεων μόνο για τον κάλαθο των αχρήστων. Και αν κάποιος ανώτερος αξιωματικός (όπως λ.χ. ένας συνταγματάρχης του πυροβολικού) είχε την τόλμη (θράσος...) να εκφράσει ενδιασμούς για το εφικτό της διάβασης της Αλμυράς Ερήμου, ο Σαρρηγιάννης και τα τσιράκια του τον απειλούσαν να παραπομπή στο στρατοδικείο...

Σχετικά με τον Πτολεμαίο Σαρρηγιάννη ο πρίγκιπας Ανδρέας καταθέτει (ο.π) τις απόλυτα ορθές ακόλουθες κρίσεις του:

¹ Διαδέχθηκε στη διοίκηση του Β' Σ.Σ. τον (ομόβαθμο) του υποστράτηγο Αρ. Βλαχόπουλο (που κρίθηκε ανίκανος να διοικεί μεγάλη μονάδα ...), στις 5 - 8 - 1921(ν.ημ)

« Ο αξιωματικός ούτος, κληροδότημα του τέως **Αρχηστρατήγου Λεων. Παρασκευόπουλου**, εθεωρείτο ως ο μόνος γνώστης της εν Μ. Ασία καταστάσεως, άνευ του οποίου το ναυάγιον της εκστρατείας θα επύρχετο άμεσα. Αι γνώμαι και οι αντιλήψεις του αποτελούν ευαγγέλιον πάσης επιχειρήσεως, χωρίς ποσώς να ληφθεί υπ' όψιν ποια υπήρξεν η δράσις του εν Λονδίνο, όπου "αποστομώσας" τον Γάλλον στρατάρχη Foch και τον στρατηγόν Georges, ήτο ο κύριος αίτιος των αποτυχιών του Δεκεμβρίου (1920) και Μαρτίου (1921). Παρά τη δράσιν του ταύτην, καθ' ην ως στρατιωτικός σύμβουλος της ελληνικής αποστολής παρέσυρε ταύτην εις τον να διατάξη τας ολεθρίας εκείνας επιχειρήσεις, διετηρείτο εις τη θέσιν του και αι συμβουλαί του ελαμβάνοντο πολύ σοβαρώς υπ' όψιν...»

Και ο διοικητής της Στρατιάς Αν. Παπούλας; Πριν από το Πολεμικό Συμβούλιο που συνήλθε στην Κιουτάχεια ήταν ταγμένος κατά της επιχειρήσεως «Σαγγάριος- Άγκυρα» και απειλούσε μάλιστα, με παραίτηση, αν το επιτελείο και η κυβέρνησις επέμεναν. Ωστόσο, στη διάρκεια του Συμβουλίου δε διατύπωσε αντιρρήσεις, τα υιοθέτησε όλα, αλλά αργότερα εκφραζόταν με δριμύτητα κατά του Σαρρηγιάννη και της κυβέρνησεως, επειδή τον... «παρέσυραν εις την τελικήν συγκατάθεσιν» (!)

Και ο άνθρωπος (;) εκείνος έφτασε στο επαίσχυντο και κατάπτυστο σημείο να καταθέσει **ως μάρτυρας κατηγορίας** κατά η στημένη «δίκη» με την προκατασκευασμένη στα παρασκήνια απόφαση για τη δολοφονία των Έξι... Όσο για τις ακόμα και... μεταθανάτιες φιλοδοξίες του, υπάρχει το εξής εξακριβωμένο περιστατικό: Σε μικρή απόσταση από το Σεϊντί Γαζί υπήρχε μια βυζαντινή Μονή του ΙΓ' αιώνα, την οποία οι Τουρκομογγόλοι είχαν μετατρέψει σε τεκέ, όπου είχε ταφεί ένας σπουδαίος και τρανός στρατηγός τους. Ο τάφος του είχε μήκος **δέκα** μέτρων, με βάση την αρχή τους ότι το ταφικό μήκος έπρεπε να είναι ευθέως ανάλογο προς την αξία, τις ικανότητες και την δόξα του ενταφιασμένου. Όταν ο Παπούλας επισκέφτηκε το Σεϊντί Γαζί και του έδειξαν τον τάφο, ενημερώνοντας τον για το ιστορικό του, εκείνος δήλωσε, με όχι ιδιαίτερη σεμνότητα:

« Τότε ο δικός μου τάφος πρέπει να έχει μήκος τουλάχιστον είκοσι μέτρων!»

Σχετικά με την μεταγενέστερη **άνανδρη** προσπάθεια διαφόρων- και του Παπούλα- να επιρριφθούν οι ευθύνες για την επιχειρήσις Σγγάριος- Άγκυρα στην κυβέρνησις, μολονότι επρόκειτο για σχέδιο καθαρά στρατιωτικό, το δικαιολογημένως καυστικό σχόλιο του πρίγκιπα Ανδρέα (ο.π) είναι το ακόλουθο:

«Πας αμερόληπτος κριτής θα συμφωνήσει μετ' εμού, ότι: α) Ως ε'ιχεν ο στρατός ημών ήτο, αν όχι αδύνατον πάντως παράτολμον και λίαν επικίνδυνον να αναληφθή τοιαύτη επιχείρησις και β) άπαξ ληφθείσης της αποφάσεως, είναι άναδρον να επιζητούν οι υπεύθυνοι εκ των υστέρων να καλύψωσι την ευθύνην αυτών. Αι διαματρυρίαί των μετά τα γεγονότα, τα οποία απέδειξαν την ελαφρότητα μεθ' ην έκριναν τη στρατιωτικήν κατάστασιν, είναι κωμικαί, διότι, εάν λάβωμεν ταύτας υπό σοβαρόν υπ' όψιν, τότε πρέπει να παραδεχθώμεν ότι η προς Άγκυραν προέλασις εγένετο αφ' εαυτής, άνευ διαταγής τινός και άνευ προετοιμασίας, των Σωμάτων Στρατού αυτομάτως αναλαβόντων την πορείαν προς κατάληψιν της πρωτευούσης του εχθρού...»

Αργά την εσπέραν **της 24- 8- 1921**(ν.η.μ.) προσήλθε στο στρατηγείο του Β' Σ.Σ. ο διευθυντής του ΙΙΙ Γραφείου της Στρατιάς συνταγματάρχης Κ. Βερνάρδος και παρουσίασε, με εμφανή ταραχή και ανησυχία στο σωματάρχη την κατάσταση, αν όχι τραγική, πάντως εξαιρετικά σοβαρή· για να ερωτήσει στη συνέχεια, αν το Σώμα θα μπορούσε να συγκρατήσει τον εχθρό, που ετοιμαζόταν να εξαπολύσει επίθεση μετά του δεξιού της Στρατιάς, προκειμένου να την κυκλώσει. Ο πρίγκιπας τον καθησύχασε, διαβεβαιώνοντας τον πως 72 πυροβόλα και τα 15.000 τουφέκια του Σώματος θα μπορούσαν να συγκρατήσουν τον εχθρό επί δύο μέχρι τρεις ημέρες, ώσπου να «κτυπήσουν» τα Α' και Γ' Σ.Σ.

Τα μεσάνυχτα έφτασα, ως δεύτερος απεσταλμένος της Στρατιάς, ο Πτολ. Σαρρηγιάννης, λιγότερο ταραγμένος, αλλά κομιστής των ίδιων πληροφοριών¹. Ανακοίνωσε ακύρωση της διαταγής επιχειρήσεων για την 25^η και την αποστολή νέας που θα όριζε αμυντική διάταξη. Σχολιάζει ο πρίγκιπας Ανδρέας (ο.π.):

« Δεν δύναμαι να αποκρύψω, ότι η απότομος αυτή μεταλλαγή από απολύτου αισιοδοξίας εις απαισιοδοξίαν, ως και έλλειψις ψυχραιμίας του Γενικού Στρατηγείου (Γ.Σ), αποστέλλοντος εις Στρατηγείον μου τους δύο μάλλον σημαίνοντα εκ των μελών του, εξέπληξαν τόσον εμέ όσον και το επιτελείον μου... Ατυχώς, από της ημέρας εκείνης μέχρι τέλους των επιχειρήσεων το Γ.Σ. μετέπιπτεν εναλλάξ και μετά κατά δείκτη καταπληκτικής ευκολίας από αισιοδοξίας εις απαισιοδοξίαν, εκδηλουμένης δι' αλληλαναιρούμενων διαταγών, και δύναται αδιστάκτως να είπω ότι **δεν υπήρχε πλέον διεύθυνσις** επιχειρήσεων...»

Στις 28- 8- 1921(Διαταγή 17404/ 5836 / 111) ο Παπούλας διέταξε εξόρμηση όλων των Σ.Σ. και της VII Μεραρχίας στις 5 π.μ. της επόμενης κατά των

¹ Οι οποίες αποδείχθηκαν ανακριβείς, στη συνέχεια...

θέσεων του εχθρού, προσθέτοντας: «Προπαρασκευήν επιθέσεως υπό πυροβολικού προ εξορμήσεως πεζικού προς επίθεσιν απαγορεύω» (!)

Γιατί, όταν ο εχθρός κατανάλωνε τεράστιες ποσότητες πυρομαχικών πυροβολικού και όταν επίθεση του πεζικού χωρίς συνδρομή του ελληνικού πυροβολικού θα προκαλούσε εκατόμβες θυμάτων στα συντάγματα πεζικού; Απάντηση, λογική ή παράλογη, δεν υπάρχει,, καθώς απουσιάζουν οι σχετικές μαρτυρίες...

Κρίσιμη κατάσταση...

Τις πρώτες ημέρες το Σεπτέμβριο (ν.ημ.) η ελληνική Στρατιά βρισκόταν σε εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση: Ολόκληρη η δύναμη της ήταν αναπτυγμένη στη γραμμή της μάχης, με μοναδική εφεδρεία την ΙΧ μεραρχία, η οποία υπήρχε μόνο στα χαρτιά, και με μεγάλα κενά μεταξύ των τριών Σ.Σ. Μετά από συνεχείς μάχες πολλών ημερών υπήρχε μεγάλη κόπωση. Οι απώλειες ήταν βαριές και ο ανεφοδιασμός κάκιστος. Αν ο (πλήρης ενεργητικότητας και πρωτοβουλίας εχθρός) εξαπέλυε επίθεση κατά του αριστερού της, μπορούσε να θεωρηθεί σχεδόν βέβαιη η διακοπή των συγκοινωνιών με το Σαγγάριο και η συνακόλουθη αιχμαλωσία. Αν την επίθεση δεχόταν η δεξιά πλευρά μας, αναπόφευκτα αυτή θα απωθούνταν προς την έρημο και ολόκληρη στρατιά θα υποχωρούσε.

« Μόνον ο Αρχιστράτηγος, ξένος όλως προς τη στρατιωτικήν επιστήμην και την τέχνην του πολέμου, ήτο ανίκανος να μορφώσει γνώμην και να επιβληθή εις τον κυκεώνα των αλληλογρονθοκοπουμένων αντιλήψεων των επιτελών του. Την 6^η Σεπτεμβρίου (ν.ημ.) επανήλθεν ο αντισυνταγματάρχης Μπότσαρης εκ του στρατηγείου του Α' Σ.Σ., ένθα είχε σταλή ως σύνδεσμος και μου ανέφερον ότι αι απώλειαι του σώματος ήσαν τρομακτικάί: Η Ι μεραρχία είχε τρεις χιλιάδες άντρας εκτός μάχης, η δε ΙΙ ηδύνατο να παρατάξη μόλις τρεις χιλιάδες λόγγας- το τρίτον της δυνάμεως της...

Την πρωίαν της 8^{ης} ο επιτελάρχης της Ταξιαρχίας Ιππικού αντισυνταγματάρχης Αλ. Παπάγος μου ανέφερον ότι δεν υπήρχε πλέον- εις ακτίνα δέκα χ.λ.- χόρτον, ότι οι ίπποι απέθνησκον έλλειψει τροφής και ότι δεν είχαν εισέτι ληφθή πέταλα. Ολόκληρον το Σώμα διέθετεν ελάχιστα πυρομαχικά, άρτος διενέμετο επί εννέα ημέρας εν και εν τέταρτον μερίδος, εστερείτο παντελώς καυσίμου ύλης, ο ιματισμός και η υπόδησις ήσαν εν αθλία καταστάσει...

Η γενική κατάσταση της Στρατιάς ήτο ανώμαλος. Ο αρχιστράτηγος και το επιτελείον του, ενώπιον μη προβλεφθείσης καταστάσεως, δεν ετόλμων να αναλάβουν την ευθύνην της συνεπίσεως των επιχειρήσεων προς Άγκυραν ή της αποχωρήσεως δυτικώς του Σαγγαρίου και ανακαλώντες την προέλασιν, απηυθύνθησαν προς την κυβέρνησιν, ίνα αυτή αποφασίση επί ζητήματος καθαρώς στρατιωτικού δυναμένου μόνον επί τόπου να λυθή...¹

Εις τα 5 το πρωί της 7^{ης} Σεπτεμβρίου έλαβον την υπ. Αριθ.(19.531 / 6239 / 3) διαταγήν του Γενικού Στρατηγείου, ήτις μάλλον ως **κραυγή απελπισίας** θα έπρεπε να χαρακτηρισθή...»

Τι όριζε η διαταγή εκείνη;

Ότι «κατά πληροφορίας δυνηθείσας (;) να θεωρηθώσιν ασφαλείς, εχθρός συγκέντρωσε σημαντικές δυνάμεις έναντι Γ' Σ.Σ. και πιθανώς αναλάβη κύριαν επίθεσιν κατά τούτου...και προ τοιαύτης λίαν σοβαράς καταστάσεως μια λύσις επιβάλλεται».

Ποια ήταν αυτή; Ενεργητική «μέχρις εσχάτων» άμυνα του Γ' Σ.Σ και «η άμεσος λυσιώδης επίθεσις των Α' και Β' Σ.Σ.» **όταν θα ειδοποιούνταν από το Γ' Σ.Σ, ότι επίκειται η εναντίον του γενική επίθεση. Τέτοια ειδοποίηση δεν ακολούθησε!**

Αλλά πως θα πραγματοποιούνταν εκείνη η «λυσιώδης επίθεσις», όταν και τα δύο Σώματα και πολύ ελαττωμένες δυνάμεις είχαν (εξαιτίας των απωλειών) και τα πυρομαχικά τους ήταν ανεπαρκέστατα;² Ωστόσο, ο σωματάρχης του Β' Σ.Σ κάλεσε άμέσως τους δύο μεράρχους και εξέδωσε τις διαταγές μετακίνησις³ για τις 7 μ.μ (ώστε αυτή να πραγματοποιηθεί με την κάλυψη του σκοταδιού), ένα υπέβαλε στη Στρατιά την τηλεγραφική αναφορά του 1491 / 9- 9- 1921 με το ακόλουθο περιεχόμενο:

« Αναφέρω λήψιν υπ' αριθ 19.531 διαταγής σας. Επίθεσις Β' Σώματος προς την αυτή οριζόμενην κατεύθυνσιν αδύνατος, του αριστερού του εχθρού εκτυνομένου πολύ ανατολικότερον. Εν περιπτώσει εχθρικής επιθέσεως κατά Γ' Σ.Σ ημετέρα κατά μέτωπον επίθεσις ανοφελής, καθόσον λόγω φύσεως εδάφους την ισχυρότατης οργανώσεως ενδεχομένη προχώρησις ασήμαντος και βραδεία. Τουναντίον μετακίνησις Σώματος προς προς Σεβρί θα επέτρεπεν ενεργόν και

¹ Ο Πτολ. Σαρρηγιάννης είχε ήδη δηλώσει στον πρίγκιπα, ότι « **το παιχνίδι έχει χαθεί...**»

² Ο μετέπειτα κινηματίας Στ. Γονατάς (τότε συνταγματάρχης επιτελάρχης του Α' Σ.Σ) δήλωσε προς των ομολόγο του, του Β' Σ.Σ πώς, όσο «λυσιώδης» και αν ήταν, η αντίδραση των Α' και Β' Σ.Σ αποκλειόταν να αποτρέψει τον κίνδυνο κατά του Γ' Σ.Σ.

³ Ανακοινώθηκαν μόνο στους διοικητές των μεραρχιών, της ταξιαρχίας ιππικού και στους επιτελάρχες τους.

αποτελεσματικήν επέμβασιν εις αγώνα. Πρώτα τμήματα μας δύναται ευρίσκονται Σεβρί αύριον μεσημβρίαν. Ανωτέρω πνεύμα και σκέψης διαταγής υμών, καθ' η μετακίνησις δεν διατάσσεται μόνον διότι δεν θεωρείται δυνατή έγκαιρος εκτέλεσις της, εν συνδυασμώ προς γνώσιν προθέσεων υμών περί ενισχύσεως αριστερού, με ήγαγον εις απόφασιν μετακινήσεως Σώματος νύχτα σήμερον προς Ταμπακλί, συνεχισθησομένης αύριον προς Σιβρί. Θεωρώ **έγκαιρον** εκτέλεσιν μετακινήσεως ταύτης δυνατήν, εφ' όσον μάλιστα Γ' Σ.Σ ουδέν εισέτι ειδοποίησε. Σχετική διαταγή μου εξεδόθη 7^η ώραν και άρχεται κίνησις προς άνω κατεύθυνσιν μετακινούμενων μεταγωγικών».

Και ο ίδιος ο σωματάρχης παραδέχεται η ύπαρξη παρατυπίας (δεν πρόσθεσε την τυπική φράση « παρακαλώ εγκρίνατε»), αλλά αυτή δεν δικαιολογεί, φυσικά, κατηγορία για «ανυπακοή και εγκατάλειψη θέσης»:

❖ **Παράβαση** θα υπήρχε, **αν είχε σταλεί** (όπως πρόβλεπε η διαταγή της Στρατιάς) **ειδοποίηση του Γ' Σ.Σ** για εχθρική επίθεση· αλλά ούτε επίθεση, ούτε ειδοποίηση μεσολάβησαν. Ή αν είχε αποσυρθεί από τη γραμμή της μάχης. Ή αν παρά την ειδοποίηση του Γ' Σ.Σ , δεν ακολουθούσε «λυσσώδης και απεγνωσμένη επίθεσις του Β' Σ.Σ προς βορράν». Αυτό δεν έγινε και η μετακίνηση δεν έλαβε χώρα, καθώς αναμενόταν νέα διαταγή της Στρατιάς, που δεν δόθηκε!

❖ Ούτε **παράβαση**, ούτε **εγκατάλειψη θέσης** υπήρξαν, αφού και το Α' Σ.Σ (διοικητής Κοντούλης) δεν εξαπέλυσε επίθεση κατά του εχθρού, δεδομένου ότι δεν συνέτρεξε η προϋπόθεση για την εξαπόλυση της: Η πρόσκληση από το Γ'Σ.Σ.

❖ Η **μετακίνηση των μεταγωγικών** (ημιόνων) ήταν απλή προετοιμασία· υπαγορεύτηκε από την ανάγκη έγκαιρης προώθησης τους και για λόγους καλύτερου ανεφοδιασμού.

❖ Η **ανακοίνωση της απόφασης του σωματάρχου** στους μεράρχους Διγενή και Τριλήβα (ΧΙΙΙ και V Μερραρχιών) και συνταγματάρχη Νικολαΐδη (διοικητή ταξιαρχίας ιππικού) και τους επιτελάρχες Γαβαλία, Καλλιαγκάκη, Δεμέστιχα, Παπαϊωάννου (πυροβολικού) τους βρήκε όλους σύμφωνους, πράγμα που δεν θα συνέβαινε αν την θεωρούσαν παραβιαστική των διαταγών της Στρατιάς.

❖ Η κατηγορία του **Πτολ. Σαρρηγιάννη**, ότι «η έλλειψις επιθετικού πνεύματος παρά τω σωματάρχη Β' Σ.Σ ,ήτο η αιτία της διακοπής της προς Άγκυραν προελάσεως» είναι τόσο κακόπιστη, αβάσιμη και γέλια, ώστε να μην είναι ανάξια σχολιασμού: Αρκεί απλή ανάγνωση της αναφοράς 1491, για να διαπιστωθεί το επιθετικό πνεύμα που τη διέπνεε. Άλλη κατηγορία ευσταθούσε, τότε πώς

ακολούθησε η **διαταγή 6349 / 3 της 10- 9- 1921 Στρατιάς**, η οποία ανέγραφε ότι το Γ' Σ.Σ «υπολόγιζε να αναλάβη επίθεσιν χρησιμοποιούν το Β'Σ.Σ, μεταξύ των Α' και Γ'»- πράγμα που τελικά έγινε;

Το επιμύθιο: **Οι Τουρκομογγόλοι δεν εξαπέλυσαν επίθεση κατά του Γ' Σ.Σ, όπως ανέμενε το Γ.Σ.** Αυτό, όμως, δεν εμπόδισε τον Αν. Παπούλα (μου περιέπιπτε από πανικό σε αισιοδοξία και αντίστροφα) να εκδώσει, στις 3.35 μ.μ. της 9- 9 -1921 τη διαταγή του 19.556 / 6265, με την οποία απαγόρευε τη μετακίνηση, δεδομένου ότι «μόνος αρμόδιος κρίνη καιαποφασίσει τυγχάνω εγώ ως διοικητής Στρατιάς». Ο σωματάρχης ανακάλεσε τη διαταγή του για μετακίνηση και διέταξε τους μεράρχους « να ώσιν ως και πρότερον έτοιμοι δι' ανά πάσαν στιγμίν λυσσώδη και απεγνωσμένην επίθεσιν προς βορράν». Για ποια επίθεση; Η νύχτα πέρασε με απόλυτη ηρεμία. Αλλά...

Αλλά το επόμενο πρωί με διαταγή του Γ.Σ απαλλάχθηκε από τα καθήκοντά του ο επιτελάρχης του Β' Σ.Σ (εξάιρετος αξιωματικός) συνταγματάρχης Γαβαλιάς, τον οποίο " τιμωρούσαν" για διαταγή του προϊσταμένου του σωματάρχη. Ύστερα από αυτό ο πρίγκιπας, ο οποίος διέθετε το **ηθικό ανάστημα** και τον **αυτοσεβασμό** που στερούνταν οι Παπούλας και Σαρρηγιάννης, ζήτησε αμέσως τηλεγραφικό αίτημα του την άμεση αντικατάσταση του από τη διοίκηση του Β' Σ.Σ εξαιτίας της διαταγής 19.556 / 6265 Στρατιάς και «μη λήψεως υπ' όψιν παντελώς απόψεων Σώματος επί ζητημάτων στηριζομένων και εις υπευθύνους γνώμας Μεράρχων και λοιπών αρμοδίων».

Μετά από τέσσερις περίπου ώρες ο Αν. Παπούλας γνωστοποιούσε με «προσωπικόν και εμπιστευτικόν» τηλεγράφημα:

«Λόγοι υπέρτατοι δεν επιτρέπουσιν ούτε διανοηθώ αντικατάστασιν υμών».

Η αγανάκτηση- απόλυτα δικαιολογημένη- του σωματάρχη τον υποχρέωνε να επιμείνει στο αίτημά του και στις 6 μ.μ. στάλθηκε νέο τηλεγράφημα του διοικητή της Στρατιάς:

«Ούτε γνώμη υμών, ούτε Μεράρχων υπεβλήθη Στρατιά. Και εγώ επιθυμώ και κατάστασις επιβάλλει παραμείνατε θέσιν σας».

Λίγη ώρα αργότερα ο εχθρός εξαπέλυσε επίθεση κατά του δεξιού του Α' Σ.Σ εκμεταλλευόμενος το κενό που υπήρχε μεταξύ αυτού και του αριστερού του Β' Σ.Σ. Αμέσως **αντέδρασαν οι δύο μεραρχίες του Β' Σ.Σ που συγκράτησαν τους επιτιθέμενους.** Η διαταγή (19.574 /6301 / 3) της Στρατιάς στάλθηκε μια ώρα μετά

την εμπλοκή. Το σημαντικότερο: Με την επόμενη (19.580 / 6315 / 3) το Γ.Σ. διέτασε το Β' Σ.Σ να πράξει εκείνο που του είχε απαγορεύσει την προηγούμενη ημέρα (!) Αφού στο μεταξύ είχε καμφθεί το αριστερό του Γ' Σ.Σ και τα άλλα δύο Σ.Σ ήταν σχεδόν καθηλωμένα στις θέσεις τους. Δηλαδή, κατά το σχολιασμό του πρίγκιπα Ανδρέα (ο.π):

«Την προηγούμενη ημέραν το Γ.Σ. έκρινε ότι δεν υπήρχεν ο απαιτούμενος χρόνος διά την μετακίνησιν, ενώ ουδεμία επίθεσιν είχαν εκδηλωθή· τώρα δε διέτασε την ίδιαν μετακίνησιν μετά την εκδήλωσιν της επιθέσεως ταύτης εν πλήρη μάχη. Υποθέτω ότι παν σχόλιον περιττεύει: **Η κίνησις ην τώρα εξήτει το Γ.Σ δεν ήτο δυνατόν να γίνει αμέσως, διότι το Σώμα ευρίσκετο εμπλεγμένον εις σοβαρόν αγώνα και η αναχώρησις αυτού δεν ήτο εύκολος.**

Ήμην αναγκασμένος να αναμείνω την επέλευσιν του σκότους, διότι, εάν ο εχθρός αντιλαμβάνετο ότι το Σώμα εγκατέλειπε τας θέσεις του, θα αντέδρα δι' όλων των δυνάμεων του και δι' ισχυρότατης επιθέσεως, ήτις θα επέφερον είτε οριστικήν καθίλωσιν, είτε μεγίστην σύγχυσιν. Ευτυχώς, επειδή η διαταγή περί μετακινήσεως είχαν εκδοθή την προηγουμένην ημέραν, αι λεπτομέρειαι αυτής ήσαν γνωσταί και ήρκει τώρα να διατάξω ότι όλα ίσχυον δια την ερχομένην νύκτα...

Η παρά του εχθρού επιδειχθείσα πρωτοβουλία και το ισχυρόν κτύπημα κατά του Γ' Σ.Σ έπεισαν, φαίνεται, τον Αρχιστράτηγο και τους περί αυτόν ότι περαιτέρω επιμονή εις τα αρχικά αυτών σχέδια θα εξέθεταν ημάς εις καταστροφήν. Βεβαίως κατά την έκθεσιν του υποστартήγου Ξεν. Στρατηγού, **η διακοπή της προελάσεως και η διάβασις του Σαγγαρίου είχαν αποφασισθή από της 20^{ης} Αυγούστου (π.ημ), πας τις ύμως θα συμφωνήση μαζί μου ότι η στιγμή της διακοπής του αγώνος ήτο ατυχής:** διετάχθη η αποχώρησις κατά τη στιγμίν ακριβώς μιας ισχυρής εχθρικής πίεσεως και εδόθη ούτως εις τον εχθρόν η εντύπωσις ότι ενεργείτο αυτή συνεπεία της επιθέσεως. Η κατάστασις ήτο σοβαρά, ουχί όμως και απελπιστική... Αναμφισβήτητον τυγχάνει ότι η απόφασις της αποχωρήσεως ελήφθη λίαν εσπευσμένως. Και η διαταγή όριζε διάβασιν του Σαγγαρίου υπό της Στρατιάς τη νύκτα της 30^{ης} προς 31^{ης} Αυγούστου 9 (π. ημ)

Οι συκοφάντες...

Και, στη συνέχεια, άρχισε ένας βδελυρός, βρώμικος, επαίσχυντος και ανάνδρα συκοφαντικός πόλεμος κατά του πρίγκιπα Ανδρέα, τον οποίο ο Σαρρηγιάννης της και οι δορυφόροι του κατηγορούσαν ότι εξαιτίας του δήθεν απέτυχε η προέλαση προς την Άγκυρα (!)

Γράφει (ο.π) ο ίδιος:

«Διαφοροτρόπως έφθανε, μετά το πέρας των επιχειρήσεων, μέχρις εμού η ηχώ του υποκόφου πολέμου, όστις διεξήγετο εναντίον μου παρά διαφόρων παραγόντων του Γ.Σ.: Θέμα αυτού ήτο ότι ένεκεν εμού απέτυχεν η προς Άγκυρα προέλασις. Η πολεμική αυτή ήρχισε να προσλαμβάνη **μορφήν πολιτικήν**, υπό μορφήν λακτισμάτων κατά τον τότε κρατούντων. Ο Αν. Παπούλας ήτο πλέον απησυχολημένος να κατακτήση έδαφος- προς ίδιον όφελος- μεταξύ της μερίδος εκείνης, η οποία τόσον βαρέως έφερε το αποτέλεσμα των εκλογών του Νοεμβρίου. Η επιβολή και επιρροή της μερίδος ταύτης ήτο τόσον ισχυρά, ώστε μοι ήτο αδύνατον να ελπίζω, ότι ο αντιστράτηγος Παπούλας θα εξέθετε την δημοτικότητα του, διά να αποδώσει δικαιοσύνην εις την συκοφαντηθείσαν τιμήν ενός ανωτάτου αξιωματικού ξένο προς την μερίδα ταύτην. Η καλλιτέρα λύσις, βεβαίως, θα ήτο εάν αμέσως τότε είχαν καταγγείλει τον Σαρρηγιάννην και τους δορυφόρους αυτού· δεν το έπραξα όμως διά δύο αιτίας: **Πρώτον**, διότι δεν ήθελον εγώ να αρχίσω τον αλληλοσπαραγμόν, καταγγέλλων συνάδελφον και φέρων εις το φως την εικόνα της εσωτερικής διχόνοιας του στρατεύματος. Κατά **δεύτερον λόγον**, διότι είσθην συν το χρόνο ότι η υπόθεσις δεν θα διεξήγετο ως έδει, τη ενεργεία του ιδίου του Παπούλα, ενεχομένου και αυτού προσωπικώς εις την υπόθεσιν· ότι θα απεσιωπώντο πολλά καίρια σημεία· ότι θα εξήσκει την επιρροήν του όπως η ανάκρισις λάβη όλος τυπικήν μορφήν, εξ ης οι ένοχοι θα εξήρχοντο άτρωτοι...

Ενώπιον της καταστάσεως ταύτης δεν μοι έμενεν άλλο τι να πράξω παρά να ζητήσω την εκ της Στρατιάς απομάκρυνσιν μου, παρ' όλην την λύπην μου εκ της αποχωρήσεως προ της λήξεως της εκστρατείας...Ηρκέσθην να ζητήσω τρίμηνον άδειαν, ην ευχαρίστως μοι εχορήγησεν ο αντιστράτηγος Παπούλας και ανεχώρησα εξ Εσκή Σεχίρ την 1- 10- 1921(ν.ημ)...»

Μετά από δίμηνο ο πρίγκιπας επανήλθε στη Σμύρνη ως μέλος του «Συμβουλίου των Αντιστρατήγων». Και εκεί, ύστερα από άλλους δύο μήνες, συνειδητοποίησε τι ακριβώς συνέβαινε. Το παραθέτει στο σπουδαίο πόνημα του (ο.π):

« Μετά την οριστική εγκατάστασιν του στρατού επί της γραμμής Εσκή Σεχίρ- Αφιών Καραχισάρ ήρχισεν αναφανδόν το έργον της υπονομεύσεως του καθεστώτος. Η προπαγάνδα ωργιάζεν εις το φως της ημέρας. **Ο συνταγματάρχης Ν. Πλαστήρας** επισκέπτετο **εναλλάξ πάντα τα Σώματα προσηλυτίζων και κατηχών, κατερχόμενος δεν μέχρις αυτής της Σμύρνης συνεννοείτο μετά των αντιπροσώπων της Αμύνης της Κωνσταντινουπόλεως, της κινήσεως των οποίων προΐστατο ο πολύς Κονδύλης.** Πρωτόκολλα περιφέροντο και υπεγράφοντο αθρόως, αι συνεννοήσεις μετά των λιποτακτών εγένοντο φανερά, το εκπληκτικότερον δε πάντων ήτο, **ο Αρχιστράτηγος εν πλήρει γνώσει των τεκταινόμενων, εθεάτο τα γεγονότα εν εγκληματική σιγή.** Την στάσιν του ταύτην, τας μετά των αμυνιτών προδοτικάς αυτού σχέσεις- ελθόντος εις άμεσον μετ'αυτών συνάφειαν δια του Πτολ. Σαρρηγιάννη- και τους ανομολόγητους και κρυφίους σκοπούς αυτού θέλει κρίνει μιαν ημέραν η ιστορία. Αι ασχολίαι μου κατά τον χειμώνα εκείνον παρά τω Ανωτάτω Στρατιωτικώ Συμβουλίω με εκράτουν εν Σμύρνη και αναπληρωτής μου εν τη διοικήσει του Β' Σ.Σ. ήτο ο υποστράτηγος Διγενής, τακτικώς δε περιήρχοντο εις γνώσιν μου τα εις το μέτωπον τεκταινίμενα. Επέστησαν την προσοχήν του αντιστρατήγου Παπούλα προς πρόληψιν δεινών, ήτις ήτο ευχερής: Ήρκει η σύλληψις του Ν. Πλαστήρα και η εκτόπισις του... **Η φήμη του, άλλωστε, ήτο τεχνητή:** Εχρίσθη "θρυλικός", διότι επιστεύετο, παρά των αναθεσάντων εις αυτόν **το έργον της αποσυνθέσεως,** ότι τοιούτον "ήρωα" δεν θα ετόλμων ποτέ να θίξωσιν και ο Αρχιστράτηγος και η κυβέρνησις - και τούτο αποδείχθη ορθόν...

Ο αντιστράτηγος Χατζανέστης μοι εξιστόρησε, μετά την καταστροφήν, ότι πρώτον αυτού μέλημα, όταν ανέλαβε τη διοίκησιν της Στρατιάς, ήτο να διατάξη την άμεσον μελέτη δευτέρας γραμμής και την οργάνωσιν του μετώπου κατά τρόπον λυσιτερέστερον. **Ο Αν. Παπούλας ήτο τόσοσν απασχολημένος με τα καταχθόνια πολιτικά του σχέδια,** ως πάσα ιδέα και στοιχειώδης ακόμη, διά την ασφάλειαν των στρατευμάτων του είχεν εγκαταλείψει αυτόν ολοτελώς...

Τοιαύτη ήτο η κατάστασις όταν ανανήψαν επι τέλους το κράτος απέπεμψεν εις αποστρατείαν τον Αν. Παπούλα και αντ' αυτού διόρισε τον αντιστράτηγον Γ. Χατζανέστη. **Δυστυχώς ήτο πλέον πολύ αργά** και ο νέος αρχιστράτηγος δεν ήλπιζεν ότι ήτο δυνατόν να συγκρατήση τα πράγματα: Η αποσύνθεσις είχε φθάσει μέχρι μυελού οστέων... Δεν πρέπει να λησμονείται ότι το επιτελείον της Στρατιάς

παρέμεινε- πλην ελαχίστων εξαιρέσεων- το ίδιο και μετά την ανάληψιν της διοικήσεως της υπό του Αν. Παπούλα...

Τα πράγματα μοιραίως κατέληξαν εις την καταστροφήν του Αυγούστου 1922 και **εχρειάσθη προδοσία δια να εισέλθει ο εχθρός εις σκοπίμως εγκαταλειφθέντα τομέα και να κτυπήση εκ των όπισθεν την IV Μεραρχίαν**. Δεν δίνονται να μη εξάρω την φρικότητα του συντελεσθέντος εγκλήματος. Δια πρώτην φοράν μετά τόσους αιώνες, από της εποχής των Βασιλέων του Βυζαντίου, Έλλην Βασιλιάς και Ελληνική Στρατιά επάτουν τις αχανείς πεδιάδας της Μ. Ασίας. Πλήρης ορμής, πίστεως και αυτοθυσίας ο Έλλην οπλίτης ερρίπτετο εις τον αιωνόβιον αγώνα της φίλης του, τον αγώνα του πολιτισμού εναντίον της Ασιατικής βαρβαρότητας. Η λάμψις της ελληνικής λόγχης ήστραπτε και πάλι εις τα πεδία του Δορυλαίου, εις το Δίδυμον όρος, εις τας όχθας του Σαγγαρίου, εις την Άξυλον έρημον. Και τα κατορθώματα ταύτα εστοίχισαν αίμα πολύ αίμα τίμιον και αγνόν δια το μεγαλείον της Ελλάδος.

Φευ! Ο ελληνικός στρατός, όστις επί μίαν δεκαετίαν ολόκληρον έσπειρε τα οστά του εν Μακεδονία και Ηπειρώ, εν Θράκη και Ρωσσία, δεν εγνώριζεν ότι όλα αυτά αι θυσίοι του εγένετο επί ματαίω. Ηγνόει ότι εις τας τάξεις του, δίκην σάρακος, ενεφώλευεν **ο νεότερος Εφιάλτης**, όστις, ζηλεύων την "δόξαν" του εν Θερμοπύλαις συνωνύμου του, υπερέβαλεν εκείνου τα κατορθώματα και έφερε τον ελληνικόν στρατόν εις τον όλεθρον.

Όστε επί ματαίω η έσχατη θυσία της Μικράς Ασίας;

Όχι! Διότι ο σπόρος ον έσπειρεν ο Έλλην οπλίτης θα βλαστήση μίαν ημέραν εις δέντρον μέγα και αιθαλές.

Εν τω μεταξύ οι ένδοξοι νεκροί ημών κείνται παρά το πλευρόν των πρωπατόρων αυτών, των οπλιτών του Μεγάλου Αλεξάνδρου των στρατιωτών Ηρακλείου και του Νικηφόρου Φωκά, ο δε ψίθυρος κυμάτων του Αιγαίου κομίζει εις τας ελληνικάς ακτάς τον αντίλαλον της ηχούς:

**"Ω ξειν, αγγέλειν Λακεδαιμονίοις ότι τήδε
κείμεθα τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι"**

* * *

Δύσμοιρε πρίγκιπα¹...

Δεν υπάρχουν πια «Λακεδαιμόνιοι» σε τούτο τον τόπο.

¹ Σχολιάζει (ο.π)ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης «Τιμά τον βασιλόπαιδα Ανδρέαν η επιθυμία του να αναλάβη πραγματικήν δράσιν και είναι βέβαιον, ότι το υπό τας διαταγάς του Σώμα, το οποίον συνδέεται με την διάβασιν της Αλμυράς Ερήμου και επέτυχε το έξοχον κατόρθωμα του Καλέ Γκρότο, εταλαιπωρήθη περισσότερο παντός άλλου και επολέμησεν έξοχα...»

Τώρα οι ηγέτες του έθνους (στα σπλάχνα του οποίου οι παγκοσμιοποιητές του διεθνούς σιωνισμού εμφύτευσαν - για να το διαλύσουν διά της νοθείας-περισσότερους από δύο εκατομμύρια από τις μαφίες και κατακάθια του πρώην σιδηρού παραπετάσματος και ποικιλόριζους μαύρους, οι περισσότεροι από τους οποίους κινούνται εντός ή στις παρυφές του οργανωμένου εγκλήματος) εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους στους πλανητάρχες, επειδή απαγόρευσαν να υπερασπίσουμε το εθνικό μας έδαφος. Ή ανακαλύπτουν ότι η Κύπρος είναι πολύ μακριά και αδυνατούν να την προστατεύσουν, ενώ η Κορέα, όπου έπεσαν παλικάρια μας, ήταν πλησιέστερα...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ

Η ΕΛΛΑΔΑ

ΜΟΝΗ ΣΤΟ ΓΟΛΓΟΘΑ

§ *«Η πραγματικότητα κατέδειξε τα εξής αναμφισβήτητα γεγονότα: Την ανάγκην, ήτις κατέστησε δεσμίαν την Ελλάδα της τυχοδιωκτικής πολιτικής του Βενιζέλου. Την τεραστίαν προσπάθειαν των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων και τας τεραστίας θυσίας πρωί ελληνικού λαού, υπέρ της τύχης των εν κινδύνω αδελφών μας της Ιωνίας. Την αδιάκοπον προσπάθειαν των βενιζελικών, όπως παρεμβληθεί παν πρόσκομμα των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων, υπονομευθή δε το μέτωπον του εν Μ. Ασία ελληνικού στρατού. Και, τέλος, απέδειξεν ότι ουδαμώς επέδρασεν η νοεμβριανή απόφασις του ελληνικού λαού, η ανατρέψασα την βενιζελικήν τυραννίαν, επί της εμπραγμάτου πολιτικής εκάστης των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, εν σχέσει*

προς το μικρασιατικόν ζήτημα, ως ψευδώς και ασυστόλως διευτυπανίσθη από της βενιζελικής πλευράς...»

Νικ. Α. Αντωνακέας
(Φαυλοκρατία)

*

«Η ένδοξος αποτυχία της εκστρατείας προς την Άγκυραν δεν ήτο αυτή καθ' εαυτήν κάτι το ανεπανόρθωτον. Όταν προβαίνει τις εις μίαν επιχείρησιν, δεν έπεται ότι θα επιτύχη ασφαλώς και αν αποτύχη αξιοπρεπώς δεν είναι επονείδιστος. Αζίας περιφρονείσεως είναι, εάν δεν επιμείνη εις τον σκοπόν του. Και πιθανόν ο Ελληνικός Λαός να είχε τότε την ψυχικήν δύναμιν να επανέλθη κατά της Αγκύρας. Οι απαγορευτικοί λόγοι ήσαν : Αι απώλειαι ανδρών (των καλυτέρων) και χρημάτων, η έλλειψις επαρκούς πολεμικού υλικού, η έλλειψις πεποιθήσεως εις τους αρχηγούς, η έλλειψις υποστηρίξεως των Συμμάχων και η μακρά παραμονή ορισμένων κλάσεων εις το στράτευμα...»

Αλέξανδρος Α. Οικονόμου

(Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, 1859- 1922)

Ποιες ήταν οι συνολικές απώλειες του ελληνικού στρατού από την έναρξη της μικρασιατικής εκστρατείας (Μάιος 1919) ως το τέλος του 1921 και ποιες, κατά την εξόρμηση πέρα από το Σαγγάριο;

Στην πρώτη περίπτωση ανήλθαν σε **7662** νεκρούς στις μάχες, σε **3320** που απεβίωσαν από ασθένειες ή τραύματα και σε **32.850** τραυματίες¹. Σύνολο: **43.832**.

Στη δεύτερη οι νεκροί έφτασαν τους **2819**, οι αγνοούμενοι τους **810** και οι τραυματίες τους 18.244 (σύνολο: **21.873**· στη δήθεν «δίκη» των Έξι το σύνολο αυξήθηκε εσκεμμένα σε **28.451**). Δεν είναι γνωστό πόσοι από τους τραυματίες έχασαν τη ζωή τους, στη συνέχεια, και πόσοι συνέχισαν να είναι η μάχιμοι. Θάνο πρέπει να προστεθεί ότι το στρατό συγκροτούσαν **δεκαοκτώ** συνολικά «ηλικίες», επτά από τις οποίες (κλάσεις 1905- 1911) βρισκόταν πολλά χρόνια στο χακί και ήταν ήδη άντρες 31- 35 ετών...

Τώρα η Στρατιά διαιρέθηκε και πάλι σε δύο συγκροτήματα: Το βόρειο (έδρα το Εσκή Σεχίρ), από το Γ' Σ.Σ. και το νότιο (Αφιόν Καραχισάρ), από το Α' Σ.Σ (με το Β' Σ.Σ να αποτελεί την εφεδρεία του), ενώ η μεραρχία ιππικού (Ουσάκ) τελούσε υπό τις άμεσες διαταγές του Γενικού Στρατηγείου (Γ.Σ)

¹ Βλέπε D.K Sotan, **L' appoint hellenique a la cause alliee : en Macedoine, Russie, Nicomed** (δεν δίνει σύνολο αγνοουμένων).

Η αμυντική γραμμή, που είχε για αφετηρία τις εκβολές του Μαιάνδρου και έφτανε στην Κίο (Προποντίδα), κάλυπτε μήκος περίπου 700 χιλιομέτρων, από τα οποία φυλάσσονταν συνεχώς τα 400: Σε αυτά σκάφτηκαν αμυντικά χαρακώματα (για όρθιους) και σε πολλές περιπτώσεις και δεύτερα (για άντρες που πυροβολούσαν γονυπετείς ή σε θέση «πρηνηδόν»). Προκαλύψεις με συρματοπλέγματα σπάνιζαν, εξαιτίας έλλειψης υλικών. Επιπλέον, οργανώθηκαν θέσεις πυροβολικού και πολυβόλων, αλλά τα παρατηρητήρια ήταν ελάχιστα. Υπήρξε ασυγχώρητη παράλειψη το ότι, παρά την ύπαρξη εργατικών χεριών και την απουσία περισπασμού από επιχειρήσεις, το Γ.Σ δεν μερίμνησε, όπως ήταν απαραίτητο, για την κατασκευή και δεύτερης αμυντικής γραμμής γύρω από τη Σμύρνη, στη χερσόνησο της Νικομήδειας και στο "λαιμό" της χερσονήσου της Ερυθραίας.

Περί τα μέσα Οκτωβρίου τουρκικά συντάγματα πεζικού και ιππικού (χίλιοι μέχρι δύο χιλιάδες άντρες) πραγματοποίησαν «δοκιμαστικές αναγνωριστικές κρούσεις», σε διάφορα σημεία, αλλά όλες αποκρούστηκαν. Και, στη συνέχεια, οι αντίπαλες δυνάμεις σταθεροποιήθηκαν στις θέσεις τους, με σποραδικές ανταλλαγές πυροβολισμών και ανέμεναν την πάροδο του χειμώνα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα κατεχόμενα εδάφη πλησίαζαν τις 90.000 τ.χ και η κυβέρνηση οργάνωσε πλήρη ελληνική διοίκηση τους, χωρίζοντας τα σε σαράντα «επαρχίες». Επικεφαλής καθεμιάς τους προβλέφθηκε η τοποθέτηση ανά ενός πολιτικού, δικαστικού και οικονομικού υπαλλήλων (ελληνικής υπηκοότητας) που σε συνεργασία με τις στρατιωτικές αρχές έπρεπε να ελέγχουν την τοπική (υποδιέστερη) τουρκική διοίκηση. Ωστόσο, παρά τις αυξημένες αποδοχές και τα επιδόματα, λίγοι Έλληνες υπέβαλαν υποψηφιότητα για τις θέσεις αυτές- οι λόγοι δισταγμού ήταν ευνόητοι. Με συνέπεια η δημόσια υπηρεσία στις περιοχές αυτές να διεξάγεται «εκ των ενόντων».

Είναι αυτονόητο ότι μετά την ουσιαστική αποτυχία της εκστρατείας πέρα από το Σαγγάριο, ο Αν. Παπούλας και τα μέλη του επιτελείου του, τα οποία αποτελούσαν όχι μόνο **αξιοθρήνητο** αλλά και **βαθύτατα ύποπτο βενιζελικό κληροδότημα**, έπρεπε να είχαν σταλεί στις οικίες τους. Η κυβέρνηση πρότεινε την ανάληψη της αρχιστρατηγίας στον Βικτ. Δούσμανη. Άγνωστο γιατί, εκείνος δεν το δέχθηκε. Με συνέπεια να αποφασιστεί να «προσκοληθεί» το μέχρι τότε μετέωρο Γενικό Επιτελείο Στρατού στο υπουργείο Στρατιωτικών και να υπαχθεί σε αυτό ο στρατός στο σύνολο του, μέχρι να βρεθεί το καταλληλότερο πρόσωπο που θα

διαδεχόνταν τον Παπούλα. Κύρια αποστολή του Γ.Ε.Σ θα ήταν η αναδιοργάνωση των υπηρεσιών της Στρατιάς Μ. Ασίας και η εξασφάλιση της άνετης διαχείμασης στα κατεχόμενα εδάφη, με χρήση των πόρων που προερχόταν από αυτές.

Μειωμένος και προσβεβλημένος από τη μέχρι τότε περιορισμένου ειδικού βάρους θέση του στη Μικρά Ασία (ο Παπούλας και οι «περί αυτόν» δεν ζήτησαν ποτέ τις απόψεις του) ο Β. Δούσμανης, με εμπιστευτική Ημερήσια Διαταγή του (9-10- 1921, ν. ημ), ανακοινώσεις σε όλες τις υπηρεσίες ότι εφεξής μόνο αυτός θα αντιπροσώπευε την στρατιωτική γνώμη της κυβέρνησης στις ένοπλες δυνάμεις. Η εγκύκλιος, όμως, εκείνη παραμέριζε το υπουργείο των Στρατιωτικών, ήταν αντιπειθαρχική και προκάλεσε η θέση του στρατηγού σε διαθεσιμότητα...¹ Ήταν ο δεύτερος μεγάλης αξίας στρατιωτικός ηγέτης, ο οποίος εξαιτίας (οφειλόμενης στην έντονη πικρία από τον πλήρη παραγκωνισμό του από τον ιεραρχικά πολύ "νεότερο" του Παπούλα) άτυχης πρωτοβουλίας του βρέθηκε εκτός εξελίξεων· είχε προηγηθεί η άρνηση του Ιων Μεταξά να αναλάβει τα ηνία μιας εκστρατείας, την οποία ήδη από το 1915 είχε χαρακτηρίσει «ουχί μόνον πράξιν καταστροφικήν, αλλά πράξιν οιονεί αυτοκτονίας...»

Και ο Αν. Παπούλας παρέμεινε στη θέση του, μαζί με το περιβάλλον του, και ενώ οι λιποτάκτες «αμυνίτες» της Κωνσταντινούπολης συνέχιζαν το εθνοφθόρο, προδοτικό και υπονομευτικό έργο του.

Ωστόσο, δεν "απουσίαζαν" μόνο οι άξιοι του τίτλου τους, ικανοί ακόμα και για θαύματα, στρατηγοί· έλειπαν και τα αναγκαία χρηματικά ποσά για τη συνέχιση της «αυτοκτονικής» επιχείρησης που είχε φορτώσει στην Ελλάδα ο- «ποιών τας διατριβάς του εις Παρισίους»- Ελ. Βενιζέλος.

«Δει δη χρημάτων, ω άνδρες Αθηναίοι...»

Και ποτέ δεν ισχύει αυτό; Και πώς ήταν δυνατόν να μην ισχύει στο δεκαπλάσιο, όταν η ρημαγμένη από τους Βαλκανικούς και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο Ελλάδα έπρεπε να συντηρεί το σύνολο σχεδόν του στρατού της στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου; Και όταν οι πολύμηνες προσπάθειες του διοικητή της Εθνικής Τράπεζας (Ε.Τ.Ε) στο Λονδίνο και στο Παρίσι να συνάψει δάνεια με ομίλους κεφαλαιούχων είχαν όλες αποτύχει;

Στο μεταξύ είχαν εξαντληθεί τόσο τα 150.000.000 δρχ. του δανείου της Εθνικής προς το κράτος, όσο και τα 550.000.000 δρχ. που είχαν προέλθει από το

¹ Επιβάλλεται να σημειωθεί ότι ο Δούσμανης ήταν εξαιρετικά ικανός στρατιωτικός ντόμπρος-όπως ο Κωνσταντίνος-έτρεφε μεγάλη αυτοπεποίθηση και τον περιέβαλαν πολλές αντιπάθειες οφειλόμενες σε συμπλέγματα κατωτερότητας...

δάνειο « αναγκαστικής κυκλοφορίας». Και για την κάλυψη των δαπανών διατροφής της Στρατιάς η κυβέρνηση αναγκάστηκε, από τον Οκτώβριο του 1921, να αντλεί χρήματα με προκαταβολές από την Ε.Τ.Ε. Άλλα εκτός από αυτές, απαιτούνται και άλλα ποσά, για την προμήθεια υλικού και πολεμοφοδίων.

Το δημόσιο ταμείο ήταν κενό...

Πανσπερμία οπλισμού...

Έχοντας «άγρια μεσάνυχτα» από πόλεμο και επιχειρήσεις («αγνοεί ακόμη και τα στοιχεία», ήταν το σχετικό σχόλιο του Ιων. Μεταξά στο **Ημερολόγιον** του, όταν τον γνώρισε...) ο Ελ. Βενιζέλος δεν είχε ιδέα της μορφής και του όγκου των προβλημάτων, δημιουργεί ένας εξοπλισμός αποτελούμενος από πανσπερμία υλικού.

Το φθινόπωρο του 1921 ο στρατός μας διέθετε: 85.870 τουφέκια **Μάνλιχερ** (αυστριακά)· 54.710 **Λεμπέλ** (γαλλικά)· 41.370 **Μάουζερ** (γερμανικά)· 6.960 **Μαρτίνι** (ιταλικά).

Επίσης, χρησιμοποιούσε πολυβόλα τριών τύπων: **Λεμπέλ**, **Σβάρτζ-Λοζί** και **Γκόλτ**. Δεδομένου ότι οι σπουδαίοι "Δημοκράτες" Γάλλοι απαγόρευαν, από τον Μάρτιο του 1921, την εξαγωγή πολεμικού υλικού και πυρομαχικών (αναγκαίων για τα γαλλικά τουφέκια και πολυβόλα) στην Ελλάδα- οι ερωτοτροπίες τους με τους οπαδούς του «οθωμανικού δικαίου» τουρκομογγόλους είχαν αρχίσει **πολύ ενωρίτερα**- τα γαλλικά πολυβόλα ήταν ουσιαστικά άχρηστα...

Αναγκαστικά, η οικεία Διεύθυνση του Γ.Ε.Σ. εισηγήθηκε (τον Νοέμβριο του 1921), προκειμένου να γίνει, στο μέτρο του εφικτού, ομοιογενής ο εξοπλισμός, την προμήθεια 200.000 τουφεκιών αυστριακού τύπου και 200.000.000 βολίδων για αυτά από την Ιταλία· επίσης, 2.500 πολυβόλων Σβάρτζ-Λοζί (με 1000 βολίδες για το καθένα), καθώς και 20.000 βλημάτων πυροβολικού των 75 χιλ. και 6000 των 105 χιλ. (από την Τσεχοσλοβακία).

Η αγορά του προαναφερόμενου οπλισμού και πυρομαχικών προϋπέθετε δαπάνη 120.000.000 δρχ. περίπου, ενώ στο δημόσιο ταμείο δεν υπήρχε ούτε δραχμή!

Στις 2 / 15-10- 1921 η κυβέρνηση εξέθεσε στην Εθνοσυνέλευση την κατάσταση, όπως είχε διαμορφωθεί. Ο πρωθυπουργός Δημ. Γούναρης τόνισε ότι η Ελλάδα κατείχε ήδη έκταση μικρασιατική σχεδόν 100.000 τ.χ έναντι των 16.000

της «Συνθήκης των Σεβρών» (νομικά ανύπαρκτης, αφού δεν είχε επικυρωθεί από καμία χώρα, από εκείνες οι οποίες την είχαν μονογραφήσει), με σύνολο κατοίκων 3.000.000 έναντι 1.000.000 της «Συνθήκης» καθώς και το σύνολο των σιδηροδρομικών συγκοινωνιών της τουρκικής Μικρασίας.

Και πρόσθεσε:

« Η Ελλάς διεξήγαγε κοινόν μετά των τριών Δυνάμεων της Αντάντ Κορντιάλ αγώνα κατά της Τουρκίας. Είναι, όθεν, ανάγκη πληρεστέρας επικοινωνίας με αυτάς, δι' ο απεφάσισα να μεταβώ μετά του υπουργού εξωτερικών εις τας πρωτεύουσας Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας, ίνα εκθέσωμεν τας αντιλήψεις της ελληνικής κυβερνήσεως περί της καταστάσεως εν τη εγγύς Ανατολή για τις περαιτέρω εξελίξεως αυτής, και ακροασθώμεν τας γνώμας των...»

Στη συνέχεια ζήτησε ψήφο εμπιστοσύνης, με τους Φιλελεύθερους να προτείνουν την πραγματοποίηση της πολιτικής συζήτησης μετά την επάνοδο πρωθυπουργού και υπουργού από την αλλοδαπή! Δηλαδή, να μεταβεί – ο Γούναρης χωρίς να συνοδεύεται με την ανανεωμένη ψήφο του σώματος. Οι 71 Βενιζελικοί αποχώρησαν και από τους υπόλοιπους 201 υπερψήφισαν ανεπιφύλακτα, 26 με επιφύλαξη και 31 αρνήθηκαν ψήφο (οι 13 ήταν υπουργοί). Συνεπώς, η πολιτική της κυβέρνησης εγκρίθηκε από τα επτά δέκατα των πληρεξουσίων.

Γούναρης και Μπαλτατζής αναχώρησαν στις 3 / 16 Οκτωβρίου συνοδευόμενοι από δύο γραμματείς, με τον Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη να αντικαθιστά τον πρώτο στα πρωθυπουργικά καθήκοντα.

Στο Παρίσι θα τους υποδεχθεί ένα χοληφόρο και εμπαιθέστατο ανυπόγραφο (αναμφίβολα του Α. Ταρντιέ) άρθρο στην ημεπίσημη **Le Temps**¹, το οποίο εκτόξευε κεραυνούς κατά « της κυβέρνησης του βασιλέως Κωνσταντίνου και όχι του ελληνικού έθνους, το οποίο βρισκόταν στο πλευρό της Γαλλίας κατά το Α' Π.Π, ενώ ο Κωνσταντίνος και οι οπαδοί του την πρόδιδαν και δολοφόνησαν Γάλλους στρατιώτες και ναύτες τους δρόμους της Αθήνας...»

Αισχρότερη, ποταπότερη και περισσότερο ανέντιμη διαστρέβλωση της αλήθειας και των πραγματικών περιστατικών δεν θα μπορούσε να υπάρξει.² Αλλά «έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν...»

Και ο ανώνυμος (αλλά γνωστότατος) αρθογράφος συνέχιζε:

¹Ο βρομερός ρόλος της είναι ήδη γνωστός τους αναγνώστες των βιβλίων μου ...

² Ο- ενδεχομένως- ακατατόπιστος αναγνώστης παραπέμπεται στα ιστορικά μου πονήματα, καθώς και στα έργα των Εντουάρ Ντριό, σερ Μπάτζιλ Τόμσον, Αλεσάντρο ντε Μποσντάρι, Πάξτον Χίμπεν κ.τ.λ)

«Η Αντάντ δεν φέρει την παραμικρή ευθύνη για τον πόλεμο που διεξάγει τώρα η Ελλάδα κατά της Τουρκίας και που είναι τραγική Κωνσταντινική περιπέτεια, για να στερεώσει τον θρόνο του και να δοξαστεί εκμεταλλευόμενος τις διπλωματικές κατακτήσεις του κ. Βενιζέλου.¹ Η περιπέτεια απειλεί να έχει κάκιστο τέλος. Η Ελλάδα είναι εξαντλημένη και αναπόφευκτα να υποκύψει, προσπαθώντας να διατηρήσει πολυάριθμο στρατό...

Θα ήταν αφροσύνη να ασκήσουν πίεση οι δυνάμεις επί της Αγκύρας. Και το αίτημα για οικονομική συνδρομή πρέπει να αντιμετωπιστεί επιφυλακτικά, αφού οι Βενιζελικοί βουλευτές απείχαν από την ψηφοφορία (!). Ήδη η δημοτικότητα του βασιλέως έχει μειωθεί, συνεχώς αυξάνεται η επίλυση για αποστράτευση, ο στρατός στην Ανατολή χάνει το ηθικό του, στην Κρήτη απειλείται επανάσταση (!) και συζητείται το ενδεχόμενο παραίτησης του Κωνσταντίνου...

Δεν πρόκειται να σώσουμε το θρόνο ενός βασιλέως, ο οποίος είναι εχθρός μας τόσο στην ειρήνη, όσο και στον πόλεμο και του οποίου οι τύψεις ή οι θλίψεις δεν αποτελούν ηθική εγγύηση για το μέλλον...»

Στη συνάντηση του (21- 10- 1921 ν.ημ) με τον Αριστίνο Μπριάν ο Έλληνας πρωθυπουργός περιορίστηκε να ζητήσει κάτι απλό (και αυτονόητο):

Να σταματήσει η Γαλλία να ανεφοδιάζει με όπλα και πολεμικό υλικό (και μετά καράβι της) το στρατό της μέχρι το 1918 εχθράς της Τουρκίας, εξαιτίας της οποίας είχαν σκοτωθεί (και τραυματιστεί) χιλιάδες Γάλλοι στην επιχείρηση των Δαρδανελίων και είχαν βυθιστεί κορυφαίες μονάδες του πολεμικού της στόλου.

Ο Μπριάν (ούτε φιλέλληνας, ούτε φιλότουρκος, απλώς διάκονος των οικονομικών και εμπορικών συμφερόντων της χώρας του, όπως συμβαίνει πάντοτε με όλους τους αφοσιωμένους σε αυτά πολιτικούς όλων των εποχών, πράγμα που γνωρίζουν **και** τα μειράκια, το αγνοούσε όμως ο μέγας "εθνάρχης") περιορίστηκε σε συμβουλές: Μετριοπάθεια και αποφυγή της μελετώμενης διοικητικής οργάνωσης της περιοχής που κατείχε η Ελλάδα, για να μην εκληφθεί σαν προσάρτηση. Φυσικά, αρνήθηκε σε αυτή το δικαίωμα να ασκεί νηοψίες· χαρακτήρισε ανύπαρκτη (**όπως και ήταν!**) την δήθεν «Συνθήκη των Σεβρών»· και αναφέρθηκε στην «αγανάκτηση του γαλλικού λαού»² για την επάνοδο του Κωνσταντίνου στο θρόνο του³.

¹ Δικαιολογούνται μέχρι εκατό σταυροκοπήματα...

² Ασφαλώς θα είχε ρωτήσει την χαρτορίχτρα ή την καφετζού της γειτονιάς του ...

³ Ο ελληνικός λαός, που τον είχε επαναφέρει σχεδόν με παμνηφία δεν είχε δικαιώματα· γι' αυτό και οι «δημοκράτες» Γάλλοι δεν τον ερώτησαν, όταν του επέβαλαν με τα τηλεβόλα και τα πολυβόλα τους τη διαρκείας **σαράντα ενός μηνών δικτατορία Βενιζέλου**...

Αλλά ο γαλλικός λαός δεν αισθάνθηκε αγανάκτηση, όταν (20- 10- 1921) η κυβέρνηση του υπέγραψε τη συμφωνία Σ. Φρανκλέν- Μπουγιόν- Κεμάλ, για εκκένωση της Κιλικίας από το στρατό της Γαλλίας· για **οριστική ειρήνη** Τουρκίας- Γαλλίας (**χωριστά** από τις άλλες ανατολικές χώρες!)· και για επενδύσεις κεφαλαίων της δεύτερης σε επιχειρήσεις σιδηροδρομικές, μεταλλευτικές και άλλες, χωρίς να ενδιαφερθεί για την τύχη των χριστιανικών μειονοτήτων στη χώρα των εκδιωγμένων εξαιτίας ακραίας βαρβαρότητας από τη Μογγολία Τουρκομογγόλων...

Τον Ιούνιο το 1917 οι Γάλλοι εξοστράκιζαν με τελεσίγραφο τους το λαοφιλέστερο ηγεμόνα όλων των λαών και εποχών Στρατηλάτη Κωνσταντίνο και εγκαθιστούσαν δικτάτορα τον πολιτικό- πιόνι τους¹, για να σύρει την Ελλάδα στο σφαγείο των αποικιοκρατών- στρατοκρατών· τώρα εξόπλιζαν το γενοκτόνο και αρχισφαγέα Κεμάλ εναντίον εκείνων, τους οποίους είχαν σύρει πριν από τέσσερα χρόνια και πέντε μήνες στον πόλεμο με εχθρούς την **Τουρκία**, τη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία, τη Βουλγαρία. Και για αυτούς (και για τον Βενιζέλο...) είχαν χυθεί ποταμοί ελληνικού (όχι ελληνοεβραϊκού) αίματος...

Σχολιάζει σχετικά (ο.π) ο Σπ. Μαρκεζίνης:

« Από της ανακωχής και ενώ ακόμη ο Ελ. Βενιζέλος και ο Ζώρζ Κλεμανσώ ευρίσκοντο επί του προσκηνίου, **η Γαλλία δεν υποστήριξε τας ελληνικάς διεκδικήσεις** παρά μόνον όταν συνέπιπτον καθ' ολοκληρίαν με τα συμφέροντα της. Αυτή, άλλωστε, **η ελληνική συμμετοχή εις την εκστρατείαν της Ουκρανίας** ουδένα άλλον λόγον η είχε παρά να εξυπηρετήση τας γαλλικάς ανάγκας της εποχής. Ή όταν το επέβαλλον επείγουσαι στρατικαί ανάγκαι της (ελληνικαί επιχειρήσεις Πανόρμου-Νικομήδειας) ή οσάκις επρόκειτο περί εξουδετερώσεως των επιδιώξεων ορισμένων συμμάχων, τας οποίας οι Γάλλοι ήθελαν να αποφύγουν (Ιταλοί- Σμύρνη). Η γαλλική πολιτική, αφ' ής επείσθη δια ευθυγράμμισιν της αγγλοελληνικής έναντι της Τουρκίας και ζωνρώς ανησύχησεν εκ του ενδεχομένου να αποκτήση η Μεγάλη Βρετανία δια της Ελλάδος ως δορυφόρου της την ιθύνουσα θέσιν εις την εγγύς Ανατολή, δεν είδε άλλον τρόπον αντιδράσεως από την επιστροφήν εις την φιλότουρκον πολιτικήν (η πτώσις του Ελ. Βενιζέλου αποτελεί πρόσχημα). Εφοβούντο, επιπλέον, οι Γάλλοι μήπως οι Ρώσοι («Λένιν»), οι οποίοι ερωτοτροπούν με τον Κεμάλ, προλάβουν και κερδίσουν αυτοί τον ρόλο του προστάτου της νέας Τουρκίας. Επίσης, τα γαλλικά κεφάλαια, πλουσίως επενδεδυμένα εις την Μικράν Ασίαν, προετίμων τους τούρκους από τους Έλληνας... Ήτο σαφές ότι στρατιωτικοί λόγοι επέβαλλον την συμφωνίαν

¹ Πειράζει που ο ανδριάντας μου τοποθετήθηκε έξω από την ... Βουλή;

Φράνκλεν- Μπουγιόν και Μουσταφά Κεμάλ² και η εν Ελλάδι μεταπολίτευσις απετέλει ωραίον πρόσχημα. Ότι, δηλαδή, δεν είχε προβλεφθή, καθ' ην στιγμὴν συνετάσσετο η «Συνθήκη των Σεβρών» ὅτι δεν συνέβαινεν εἰς τὴν Ελλάδα "πραγματικὴ επανάστασις". Καὶ εὐλόγως διερωτᾶται πας τις ἀν τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα τῆς 1 / 14 Νοεμβρίου 1920 ἢτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς "επανάστασις". Ἦτο ἐκπληξίς, ἢτο ἀπρόοπτον, ἀλλὰ, πάντως νομιμώτατον ἀποτέλεσμα ἐκλογῶν, τὰς ὁποίας διενήργησε ὁ ἠττηθεὶς πολιτικὸς ἀνὴρ».

Στὴν πραγματικότητά, ἀν ἦταν γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους- ποὺ δὲν ἦταν!- τὸ ἀποτέλεσμα τῶν (αχρείων) ἐκλογῶν δὲν ἀποτελοῦσε οὔτε ἐκπληξί, οὔτε ἀπρόοπτο γιὰ τὸν Ελ. Βενιζέλο. Γνώριζε, ἦταν υπερβέβαιος πὼς οἱ λαϊκὲς ψήφοι θὰ τὸν ἔφαβαν. Καὶ τὸ ἐπιδίωξε, γιὰ νὰ μεταθέσει σὲ ἄλλους ὄμους τὴν ἐνοχίαν καὶ τὰς εὐθύνες γιὰ τὴν ολέθρια, ἐγκληματικὴ, καταστροφικὴ, κακουργηματικὴ εἰς βάρους τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἔθνους πολιτικὴ του...

Ἡ Ἀλβιόνα...

Οἱ Γούναρης καὶ Μπαλτατζῆς συνάντησαν τρεῖς φορές, κατὰ τὸ δῆμερο 26 καὶ 27- 10- 1921 τὸν ἐπικεφαλῆς τοῦ Φόρειν Ὄφισ λόρδο George Curzon, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ἡ χώρα τοῦ τηροῦσε πάντοτε φιλικὴ στάση ἀπέναντι στὴν Ελλάδα, ἄσχετα ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς καὶ ἦταν κηρυγμένη ὑπὲρ τῆς εὐνοϊκῆς γιὰ αὐτὴν ἐπίλυσης τῶν ζητημάτων ποὺ τὴν ἀπασχολοῦσαν. Τώρα, ἀντὶ τῆς ἀνάληψης νέας στρατιωτικῆς πρωτοβουλίας κατὰ τὴν ἀνοιξίαν, κυβέρνησιν τῆς (πανούργας καὶ ἀνευδοίαστης Ἀλβιόνας) συμβούλευε τὴν ἀνάληψιν ἀπὸ τοὺς Συμμάχους νέας πρωτοβουλίας γιὰ σύναψιν εἰρήνης μετὰ τὴν ἐξῆς βᾶσιν νὰ καλὸ: Νὰ ἀναγνωρισθῆ ἡ κυριαρχία τοῦ σουλτανάτου (:) ἐπὶ τῆς περιφέρειας τῆς Σμύρνης, τῆς ὁποίας θὰ διοριζόταν χριστιανὸς κυβερνήτης, με μεικτὴ χωροφυλακὴ ὑπὸ συμμαχικὴ διοίκησιν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν πλήρη οργάνωσιν τῆς. Ὄταν ὁ Δ. Γούναρης ἀντέταξε τὴν εὐλόγη ἐνστάσιν, καὶ τόσο ἡ Γαλλία ὅσο καὶ ἡ Ἰταλία εἶχαν ἤδη συνάψει χωριστὰς συμφωνίας μετὰ τὴν Ἄγκυραν τοῦ Κεμάλ, ὁ λόρδος ἀπάντησε με σοφιστείας...

²Με βᾶσιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς τὰ γαλλικὰ στρατεύματα στὴν Κιλικία μεταφέρθηκα στὴν Συρία καὶ 20.000 Τούρκοι ἀπέναντι τοῖς Ἕλλησις στὸ Αφίον Καραχισάρ. Μετὰ τὴν εὐκαιρίαν τῆς συμφωνίας ἡ γαλλικὴ κυβέρνησιν παραχώρησε τὸν Κεμάλ ὅπλα, πολεμοφόδια, ἱματισμὸν, υγειονομικὸν ὑλικὸν ἀξίας **220.000.000 περίπου γαλλικῶν φράγκων(!)**, μετὰ πλήρη γνώσιν τῆς ὅτι οἱ Τουρκομογγόλοι θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν κατὰ τῆς (συμμάχου τῆς!) Ἑλλάδος...

Ωστόσο, δύο τηλεγραφήματα του (29 και 30- 10- 1921) ο εκλεγμένος από τον λαό Έλληνας πρωθυπουργός εισηγούνταν στο υπουργικό συμβούλιο του την αποδοχή της πρότασης, εκείνο συμφώνησε και στις 8- 11- 1921 ο Δ. Γούναρης παρέδωσε στον Άγγλο υπουργό εκτενές υπόμνημα, στο οποίο τονίζει ότι:

❖ Ο χριστιανικός μικρασιατικός πληθυσμός κινδύνευε με καθολικό σφαγιασμό, αν υποχωρούσε ο ελληνικός στρατός, που αποτελούσε εγγύηση και για τις νέες βρετανικές θέσεις στα στενά και για τη συνομολόγηση της ειρήνης.

❖ Υπήρχε ανάγκη προστασίας των μειονοτήτων.

❖ Επιβαλλόταν να εξασφαλιστεί η περιοχή της Σμύρνης από επίθεση του τουρκικού στρατού.

Το υπόμνημα αποδείκνυε τη σωφροσύνη και το ρεαλιστικό πνεύμα του Δ. Γούναρη (συντριπτικά υπέρτερου από κάθε άποψη, εκτός από τις λαοπλανικές ικανότητες, από τον Βενιζέλο) που πρόβλεπε ορθότατα το γενοκτονικό σφαγιασμό, που θα ακολουθούσε, αν οι Άγγλοι δεν επέβαλαν την ειρήνη.

Στις 10 Νοεμβρίου οι δύο Έλληνες πολιτικοί έγιναν «φιλικώτατα» δεκτοί από τον πρωθυπουργό Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ, ο οποίος, αφού έπλεξε το εγκώμιο του ελληνικού στρατού, δήλωσε πως αδυνατούσε να χορηγήσει θετική βοήθεια στην Ελλάδα, αλλά θα την υποστήριζε κατά τις διαπραγματεύσεις της ειρήνης (!) Δεν παρέλειψε, πάντως, να προσθέσει ότι οι δυνάμεις μας έπρεπε να παραμείνουν τους τις θέσεις τους και να αποκρούουν ενδεχόμενες επιθέσεις των Τούρκων, ώσπου να συνέλθει η διάσκεψη, ώστε «να μη χάσει ότι είχε κατακτήσει με την ανδρεία των πολεμιστών της». Αναφορικά με την τελευταία υπόδειξη ο Δ. Γούναρης απάντησε, ότι για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών η Ελλάδα έχει ανάγκη οικονομικής αρωγής. Άνοιξε ο συνομιλητής του το βρετανικό πουγκί; Όχι, βέβαια! Έδωσε την έγκρισή του να συνάψει η Ελλάδα δάνειο 15.000.000 λιρών στη Μεγάλη Βρετανία, **με την προϋπόθεση της παραίτησης της από την αξίωση της για καταβολή του ποσού που της όφειλε το Λονδίνο από το λεγόμενο «πολεμικό χρέος» (!)**

Η σύναψη του δανείου ήταν επιτακτικά «επείγουσα»: Ο («πρωθυπουργέων») υπουργός Οικονομικών Π. Πρωτοπαπαδάκης είχε στο μεταξύ στείλει τηλεγράφημα στο Δ. Γούναρη, τονίζοντας ότι **«Μετά το τέλος του μηνός δεν έχω πλέον χρήματα προς διατροφήν του στρατού»**. Στη σύναψη του δανείου παρεμβάλλονταν προσκόμματα από τους Βενιζελικούς κύκλους, ενώ οι ομόφρονες τους αξιωματικοί στη Μ. Ασία πανηγύριζαν, όταν πληροφορήθηκαν την αποτυχία

της εκλεγμένης από το λαό ελληνικής κυβέρνησης να συνάψει δάνειο στην αγγλική πρωτεύουσα. Γράφει σχετικά (ο.π) ο Νικ. Α. Αντωνακέας:

«Υπάρχουν στιγμαί, καθ' ας η διατήρησις της εξουσίας, μακράν του να αποτελή ευχαρίστησιν, καθίσταται τω όντι μαρτύριον. Απαιτείται, προς τούτοις, μεγίστη ψυχική δύναμις και βαθύτατον συναίσθημα αυταπαρνήσεως, όπως υπερνικήση τις την έμφυτον εις τον άνθρωπον αδυναμίαν και παραμείνη ακλόνητος φρουρός και εκτελεστής του προς την Πατρίδα καθήκοντος! Τοιαύτη δε ήτο η στιγμή εκείνη δια τους περιβληθέντες τας ευθύνας, ας επέβαλλεν αυτοίς η λαϊκή θέλησις! Αντιθέτως, όμως, ο Βενιζέλος, όστις εξώθησε την Ελλάδα εις την περιπετειώδη εκείνην εκστρατείαν διά της τυχοδιωκτικής πολιτικής, παρενέβαλλε παν εμπόδιον εις τους διαδεχθέντας αυτόν κυβερνήτας, αδιαφορών εάν δια των αντιπατριωτικών εκείνων ενεργειών του θα παρέσυρε και την Ελλάδα εις τον όλεθρον...»

Μετά το Παρίσι και το Λονδίνο οι πρωθυπουργός και υπουργός εξωτερικών της Ελλάδος έκρινε σωστό να μεταβούν και στην Ρώμη, είναι μια εξαιρετικά δύσκολη- το γνώριζαν- προσπάθεια να εξασφαλίσουν, αν όχι τη συμπαράσταση, τουλάχιστον την ευμενή ουδετερότητα της ιταλικής κυβέρνησης. Βρισκόταν εκεί στις 20 Δεκεμβρίου, να συναντηθούν με τον πρωθυπουργό Ιβανόε Μπονόμε και τον υπουργό εξωτερικών Φρι ντέλλα Τορέτα, ο Δ. Γούναρης δήλωσε στους δημοσιογράφους:

«Εργαζόμεθα, αγωνιζόμεθα, ελπίζομεν. Μολονότι- δικαίως- μεμψίμοιρος δια την εκκρεμότητα των εθνικών μας δικαιωμάτων, ο ελληνικός λαός έχει έναντι των ιερών υποχρέωσιν και καθήκον να υπομείνη. Είναι αναμφισβήτητον ότι το ελληνικόν ζήτημα διανύει την κρισιμωτέραν και τελικήν του φάσιν...»

Εξυπακούεται ότι το κλίμα την Ιταλία ήταν ακόμα δυσμενέστερο σε σύγκριση με τη Γαλλία- και φυσικά, αυτό δεν είχε την παραμικρή σχέση με την αποπομπή του δήθεν «εθνάρχη» από την δικτατορική εξουσία του ή με την επάνοδο του Κωνσταντίνου στο θρόνο του, από τον οποίο τον είχαν εξοστρακίσει τα όπλα του Σαράιγ. Για τους δύσπιστους: Στις 2 / 15- 6- 1920, όταν συζητούνταν οι προκαταρκτικοί όροι της συνθήκης ειρήνης, ο Βενιζέλος είχε, μεταξύ άλλων, τηλεγραφήσει και τα ακόλουθα στον υπαρχηγό του Εμμ. Ρέπουλη:

«Η Ιταλία πρέπει να μη υπολογίζεται περαιτέρω, διότι ου μόνον δεν θα συντρέξη εις την επιβολήν των όρων της συνθήκης, αλλά και θα χαρή αν δεν εκτλεσθή αυτή. Πιθανώς δε και να ωθήσει τους Τούρκους εις άρνησιν» .

«Συνεπώς», υπογραμμίζει (ο.π) ο Νικ. Α. Αντωνακέας, «η φιλοτουρκική πολιτική όλων των συμμάχων της Ελλάδας χρονολογείται αφ' ης εποχής εις την κρατικήν εξουσίαν ευρίσκετο ο Βενιζέλος. Ωστε οι βενιζελικοί μύθοι περί αλλαγής της φιλικής δήθεν πολιτικής των Συμμάχων, αφ' ης ο Βενιζέλος κατεψηφίσθη υπό του ελληνικού Λαού, δεν δύνανται να εύρωσιν απήχησιν εις τιμίους και σοβαρούς ανθρώπους...»

Κατά την συνάντηση του με τους δύο Ιταλούς πολιτικούς ο Έλληνας πρωθυπουργός ερώτησε ψύχραιμα τον Ντέλλα Τορέτα, αν η χώρα του βρισκόταν ή όχι σε εμπόλεμη κατάσταση τους Τούρκους. «Μόνο τυπικά», ήταν η απίστευτη απάντηση. Ο Δ. Γούναρης, αγανακτισμένος, προχώρησε σε δριμύ κατηγορητήριο, με σωρεία στοιχείων και επιχειρημάτων. Ο Μπονόμε εξέφρασε το θαυμασμό του για τη διαλεκτική δεινότητα του επισκέπτη του. Ούτως κούνησε το κεφάλι: «Όχι, κύριε πρωθυπουργέ! Δεν πρόκειται για τη δύναμη της διαλεκτικής μου δεινότητας. Αλλά για την ισχύ των πραγμάτων και της αλήθειας. Μια δύναμη που δεν είναι δυνατό παρά να αποπλίζει κάθε άνθρωπο που κρίνει και αισθάνεται ορθά...», σχολίασε ο εκλεκτός εκείνος Έλληνας, τον οποίο έστησαν στο απόσπασμα οι δολοφόνοι της «εθναρχικής» παράταξης, με τον αρχηγό της να βαρύνεται **ηθική αυτουργία** του εγκλήματος...

Διασκέψεις που καρκίνοβατούσαν...

Στις 6-1-1922 (ν. ημ) συνήλθε, στις Κάνες, η διάσκεψη Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας (στην εναρκτήρια συνεδρίαση προσήλθαν και οι Δ. Γούναρης και Γ. Μπαλαταζής), με θέματα στην ημερήσια διάταξη της:

1. Το Ανατολικό ζήτημα.
2. Τα αναγκαία μέτρα για την οικονομική ανόρθωση της γηραιάς Ηπείρου.
3. Το θέμα των γερμανικών επανορθώσεων.
4. Τη σύναψη συμφωνίας πλήρους αγγλο-γαλικής συμμαχίας.

Ωστόσο, την τέταρτη ημέρα και ενώ συζητούνταν το τρίτο θέμα, που τελικά προτάχθηκε, η αποτελούμενη από 240 βουλευτές ομάδα Δημοκρατικού Κόμματος και ο επικεφαλής της γερουσιαστικής Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων Ρεϊμόν Πουανκαρέ κάλεσαν τον Γάλλο πρωθυπουργό Αριστίντ Μπριάν να επιστρέψει στο Παρίσι, επειδή θεωρούσαν απαράδεκτα υπερβολικές της παραχωρήσεις του προς

τον Λόιντ Τζόρτζ ως προς τα κατεχόμενα γερμανικά εδάφη και το μέγεθος των επανορθώσεων.

Στις 11 Ιανουαρίου η πλειοψηφία της γαλλικής βουλής τάχθηκε υπέρ της μη τροποποίησης της Συνθήκης των Βερσαλλιών και της "προσθήκης" στη συμμαχία Γαλλίας- Αγγλίας και των Ιταλίας και Βελγίου. Ο Μπριάν, κρίνοντας πώς αδυνατούσε να τα εξασφαλίσει όλα, υπέβαλε την παραίτησή του και η πρωθυπουργία περιήλθε στον Ρ. Πουανκαρέ.

Η διάσκεψη; Τερματίστηκε άδοξα, προκειμένου να συνέλθει άλλη, στη Γένοβα, αφού πριν ενημερωθεί η νέα γαλλική κυβέρνηση. Ποτέ; Το πράγμα πήγαινε από αναβολή σε αναβολή: Το Φεβρουάριο κυβερνητική κρίση στη Ρώμη. Κωλυσιεργία των Γάλλων, που κατέθεταν, το ένα μετά το άλλο αλληλοσυγκρουόμενα υπομνήματα. Διάσταση απόψεων και θέσεων Λονδίνου και Παρισιού. «Προφάσεις εν αμαρτίαις...»

Μάταια αγωνίζεται, στην αγγλική πρωτεύουσα, ο Έλληνας πρωθυπουργός να πετύχει τη σύναψη δανείου. Οι Βρετανοί κεφαλαιούχοι τον περιπαίζουν με τη γνώριμη κιναιδική "ευγένεια", με την παρασκηνιακή παρακίνηση του ίδιου του Βενιζέλου και των φιλικών του κύκλων, επικαλούμενοι την πρόσδεση του στο πάντα ισχυρό αποικιοκρατικό και σοβινιστικό άρμα τους. Στις ραδιουργίες αυτές προστέθηκε και η απειλή μουσουλμάνων από την Ινδία (ως εκεί έφτασε ο πανούργος ο δακτύλος του Κεμάλ...) πως θα απαρνούσαν τη νομοταγή στάση τους, αν χορηγούνταν αγγλικό δάνειο στην ελληνική κυβέρνηση

Στα πρόθυρα της απόγνωσης ο αυθεντικός πατριώτης Δ. Γούναρης αποκαλύπτει στον Γ. Μπαλτατζή το σαράκι που κατέτρωγε την ολοκληρωτικά (και όχι κατά το ήμισυ) ελληνική ψυχή του:

«Είναι επιτακτική ανάγκη να αποσυρθούμε από το χώρο και της Μικράς Ασίας. Ο χειμώνας είναι δριμύς. Οι στρατιώτες μας υποφέρουν, πάσχουν και καταπονούνται. Σύντομα δεν θα έχουμε την δυνατότητα να τους διαθρέψουμε. Όπως συμβαίνει πάντοτε, τους άλλους- προπαντός τους μεγάλους- τους απασχολούν αποκλειστικά τα δικά τους συμφέροντα. Φιλότιμο ή αίσθημα τιμής; Πού να βρεθούν αυτά; Δεν μας απομένει άλλη λύση από την αποχώρηση- και είμαι πρόθυμος να αναλάβω εγώ προσωπικά όλη την ευθύνη. Εκείνο πούμε προβληματίζει και με βασανίζει είναι τι θα απογίνουν οι δυστυχισμένοι Έλληνες της Ιωνίας και του Πόντου...»

Και αυτός ο προβληματισμός ήταν το ανυπέβλητο εμπόδιο, που δεν το επέτρεπε να μετατρέψει την ορατή ανάγκη σε απλή πραγματικότητα. Αποφασίζει να ξαναθέσει ωμά το εφιαλτικό πρόβλημα ενώπιον της βρετανικής κυβέρνησης, αφού όμως πρώτα έχει τη γνώμη της Στρατιάς μας στη Μικρά Ασία. Στις 7-2- 1922 έλαβε την ακόλουθη (κρυπτογραφική) τηλεγραφική απάντηση στο ερώτημα του για την εκεί στρατιωτική κατάσταση:

«Ηθικό ανδρών λίαν καλό. Αντιθέτως, ηθικόν εχθρού χαμηλόν¹ καίτοι υπερτερεί αριθμητικώς, κατά πολύ δε εις ιπικόν και αεροπλάνα. Η Στρατιά έχει ανάγκη επαρκών χρηματικών μέσων, ενισχύσεως εις άνδρας, υλικόν αεροπορίας, ανταλλακτικών αυτοκινήτων και πολυβόλων. Αποκρούει την γνώμην περί συμπτήξεως δυτικώς, διότι εκκένωσις θα συνεπαγάγη μεγάλην δυσφορίαν εις το Στράτευμα, αλλ' αν η Κυβέρνησις αδυνατή παράσχη ενισχύσεις αναγκαία η έγκαιρος εκκένωσις Μ. Ασίας...»

Τραγικά μόνος, μέσα στην κόλαση του εφιάλτη που του κληροδότησε ο (κατά Κ. Χατζιαντωνίου) « αξεπέραστης διπλωματικής ιδιοφυίας και άφθαστος στρατηλάτης, επιτελικός και αρχιτέκτων των επιτυχιών στους Βαλκανικούς» Ελ. Βενιζέλος, ο Δ. Γούναρης απεύθυνε (23-2-1922) εκτενές υπόμνημα στον Curzon. Όχι μόνο για να του θυμίσει τα προηγούμενα, αλλά και για να επισύρει την προσοχή του στο ότι η αδυναμία σύναψης δανείου υποχρέωνε την Ελλάδα να αποχωρήσει από το μικρασιατικό χώρο, αφού αδυνατούσε πλέον να συντηρήσει δυνάμεις της, ενώ ο εχθρός ενισχυόταν συνεχώς σε όπλα, πολεμοφόδια και άντρες. Η αποχώρηση, όμως αυτή θα είχε αφανιστικές επιπτώσεις στους χριστιανικούς πληθυσμούς, τους οποίους μόνο οι Σύμμαχοι θα μπορούσαν να προστατέψουν...

Και βέβαια η Αλβιόνα δεν βάλθηκε να κλαίει από συγκίνηση. Τη δουλειά της την είχε κάνει εμπλέκοντας (με τον «εθνάρχη» συνεργό της) τη δύσμοιρη Ελλάδα στην ολέθρια μικρασιατική περιπέτεια· τώρα επεδίωκε να ξεγλιστρήσει με την μέθοδο των αναβολών. Ο Έλληνας πρωθυπουργός επέστρεψε στην Ελλάδα, καθώς οι συνεργάτες του ανησυχούσαν και τον φόβιζαν οι βασιμότετες πληροφορίες για τις συνωμοσίες των «αμυνιτών» της Κωνσταντινούπολης και για διογκούμενη δυσαρέσκεια στις τάξεις των νομιμοφρόνων αξιωματικών κατά της ηγεσίας της Στρατιάς...

Ο λόρδος ευδόκησε να απαντήσει με επιστολή στο υπόμνημά του Δ. Γούναρη μετά από **ένα δωδεκαήμερο**. Τι υποστήριζε; Ότι οι συνθήκες στη Μικρασία δεν ήταν από στρατιωτική άποψη τόσο κρίσιμες (critical), όσο

¹ Από πού προέκυπτε αυτό; Πώς το γνώριζε ο συντάκτης της απάντησης;

παρουσιάζονταν στο υπόμνημα· ότι κακώς υποτιμούνταν η μαχητική αξία του ελληνικού στρατού· ότι το δάνειο δεν είχε αποτύχει από λόγους πολιτικούς, αλλά εμπορικούς· πως η διπλωματική λύση αποτελούσε την προσφορότερη μέθοδο εξόδου από το αδιέξοδο· ότι η διπλωματική συνεννόηση των τριών Μεγάλων δεν είχε λάβει χώρα εξαιτίας της κυβερνητικής κρίσης στη Ρώμη· και ότι διατηρούσε ακέραια την ελπίδα τελικής συμφωνίας αποδεκτής από τα δύο αντιμαχόμενα μέρη.

Τι σήμαιναν τα δύο πρώτα "σημεία" της επιστολής του;

Ότι αφού η κατάσταση δεν ήταν **«τόσο κρίσιμη»** και αφού κακώς είχε υποτιμηθεί **«η μαχητική αξία»** του ελληνικού στρατού, η Ελλάδα όφειλε να διατηρήσει τη Στρατιά της στα κατεχόμενα εδάφη- **ακόμα και αν δεν είχε πλέον τη δυνατότητα να τα συντηρεί!**¹

«Παρατράγουδα» και άλλα...

Μετά από σχεδόν πεντάμηνη απουσία στην αλλοδαπή, ο πρωθυπουργός επέστρεψε (6- 3- 1922) στην Αθήνα, όπου ενημερώθηκε για τις εξαιρετικά δυσάρεστες συνθήκες στον κληροδοτημένο από το «μέγα τολμητία» μικρασιατικό εφιάλτη: Βαρύς χειμώνας. Κρύο τσουχτερό. Σχεδόν συνεχείς βροχές. Ιματισμός ανεπαρκής. Τροφή μονότονη: ρέγκες και ζυμαρικά, σπάνια όσπρια ή ρύζι. Το αίσχηστο - αλλά και χαρακτηριστικά "ελληνικό ": Ενώ η κυβέρνηση διαβίβαζε κανονικά τα ποσά για τους μισθούς αξιωματικών και στρατιωτών, κάποιοι επιτήδαιοι της Επιμελητείας καθυστερούσαν την καταβολή και χρησιμοποιούσαν χρήματα σε διάφορες επιχειρήσεις! Πράγμα που ανάγκασε τον υπουργό οικονομικών, μόλις το πληροφορήθηκε (όχι από το στρατηγείο της Στρατιάς που ήταν βυθισμένο σε ύπνο μακάριο, αλλά από Έλληνα Σμυρνιό έμπορο) να απαγορεύσει στη Στρατιά να προβαίνει σε προμήθειες...

Χείριστοι σύμβουλοι για την ψυχολογία των εκεί ανδρών ήταν **η αδράνεια**. Και, φυσικά, **η διχόνοια**, την οποία καλλιεργούσαν έντεχνα και ύπουλα, οι βενιζελικοί κύκλοι.

Σχολιάζει (ο.π) ο Αλ. Α. Οικονόμου:

«Μολυνθέντες επικινδύνως, ολίγον κατ' ολίγον, από το φοβερόν μεταδοτικόν μίσημα της διχόνοιας, από τας υπούλους διαδόσεις των βενιζελικών, οι

¹ Και οι απώλειες; Κατά το τετράμηνο της «χειμερίας νάρκης», σε αψιμαχίες και μικροσυγκρούσεις, είχαν φονευθεί 202 και είχαν τραυματιστεί 744 αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες μας...

στρατιώται, άλλος ολίγον, άλλος πολύ εσκέπτοντο ότι ματαίως αγωνίζονται, διότι οι σύμμαχοι, ένεκα των συμφερόντων των, δεν θα επέτρεπαν εις την Ελλάδα να κρατήσει κατακτηθέντα εδάφη. Αμφέβαλλον περί του εάν θα συνήπτετο ταχέως συνθήκη με την Τουρκία και ματαίως προσεπάθουν να αντιληφθούν τίνι τρόπο θα έληγεν η περιπέτεια αυτή και εάν θα επανήρχεντο εις τας οικίας και την προτέραν ζωήν των...»

Ο Ξεν. Στρατηγός (**Η Ελλάς εν Μικρά Ασία**) ορθότατα επισημαίνει πώς η **αποχώρηση του στρατού** μας από την Ιωνία δεν τα ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση, στην περίπτωση που δεν θα είχε προηγηθεί συνθήκη με την τουρκική πλευρά:

❖ Για να γίνει με πλήρη τάξη, θα απαιτούνταν έξι μέχρι εννιά μήνες (!)

❖ Θα έπρεπε να μεταφερθούν στην Ελλάδα- για να μη σφαγούν- όλοι οι εκεί ομογενείς: Τουλάχιστον ενάμισι εκατομμύριο άνθρωποι, που θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν το φοβερό πρόβλημα της δημιουργίας νέας "ζωής" εδώ...

❖ Για να αποτραπεί η καταδίωξη (και εξόντωση) των μονάδων μας που θα υποχωρούσαν προς τα παράλια, επιβάλλονταν να καταστραφούν όλες οι συγκοινωνιακές δυνατότητες (σιδηρόδρομος, αμαξωτοί οδοί κ.τ.λ.)

❖ Θα χρειαζόταν να εξευρεθεί το αναγκαίο για τη μεταφορά ποσό, που θα πλησίαζε το ένα δισεκατομμύριο δραχμές...

❖ Θα υπήρχε μέγιστος κίνδυνος αφανισμού της οπισθοφυλακής πριν προλάβει να επιβιβαστεί στα σκάφη.

Και σε αυτά θα έπρεπε να προστεθεί και τον βαρύτατο πλήγμα, που θα δεχόταν η χώρα αν τρεπόταν σε φυγή πριν και χωρίς να συναφθεί σχετική συνθήκη...

Ο Αν. Παπούλας και ο μυστικοσύμβουλος του Πτολ. Σαρρηγιάννης συνέχιζαν να τα βλέπουν όλα ρόδινα- ο πρώτος ασφαλώς παρασυρόμενος από το (δόλιο) δεύτερο. Με την ευκαιρία ολιγοήμερης έλευσης στην πρωτεύουσα για λόγους οικογενειακούς, ο επικεφαλής της Στρατιάς δήλωσε (13-1- 1922), ότι ο στρατός, αδελφωμένος σε αρραγή ενότητα, φρουρούσε τα δίκαια της πατρίδας και ήταν έτοιμος «να υπακούση εις μίαν και μόνην διαταγήν!»

Και ενώ η χώρα βρίσκεται πάντοτε σε εμπόλεμη κατάσταση, **λιποτάκτες** και **ανυπότακτοι** προχωρούν σε ένοπλες στάσεις στην Κρήτη (Ρέθυμνο και Χανιά). Με συνέπεια, στις 12-2- 1922, να σταλεί εκεί ένα σύνταγμα και δύο μοίρες ορεινού

πυροβολικού, που μετά από συγκρούσεις, συνέλαβαν 250 στασιαστές, ενώ προσήλθαν στις Αρχές άλλοι 550 ανυπότακτοι και λιποτάκτες...

Στην Πόλη οι «αμυνίτες» (είχαν ιδρύσει και κόμμα, να το βάφτισαν «Δημοκρατικόν») εγκαθιστούν αυθαίρετα στον κενό θρόνο του Οικουμενικού Πατριάρχου ένα προκλητικά, κομματιζόμενο πρόσωπο, αμφιλεγόμενης ηθικής, τον πρώην μητροπολίτη της Αθήνας Μελέτιο (Μεταξάκη). Είκοσι επτά μητροπολίτες του Πατριαρχείου τον αποκήρυξαν και η Ιερά Σύνοδος της Ελλάδος αποφάσισε (22- 12- 1921) την καθαίρεση του. Ανευδοίαστος, όπως ο πολιτικός αρχηγός του Βενιζέλος, αδιαφορεί για όλους και για όλα και πριν μετακινηθεί στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, να μετατρέψει σε «Λέσχη Φιλελεύθερων» τον Οικουμενικό Θρόνο από περίπου δύο έτη. Άθλιος κομματισμός ακόμα και στην Εκκλησία...

Και σαν να μην αρκούσαν αυτά, στην πενόμενη Ελλάδα έχουν καταφύγει περισσότεροι από εξήντα χιλιάδες πρόσφυγες από Κιλικία και Πόντου, ενώ ανέκυψε σοβαρή αιτία διένεξης με τη Γαλλία, η οποία επέμενε να της αποδοθεί όχι μόνο το γαλλικό πλοίο, αλλά και τα εφόδια που μετέφερε στο Μουσταφά Κεμάλ (ελληνικό πλοίο το είχε οδηγήσει στον Πειραιά...)

Δύσμοιρη Ελλάδα...

Αυτός που σε κατάντησε «ραπισματοδόχο» έμελλε να ανακηρυχθεί «εθνάρχης» σου!

Και ακόμα τα δεινά σου- εξαιτίας του- δεν είχαν φτάσει ούτε στο μέσο της συσσωρευτικής διαδρομής τους...

Το εφιαλτικό αδιέξοδο υποχρεώνει την κυβέρνηση να ανοίξει και άλλο-εσωτερικό αυτή τη φορά- μέτωπο. Η αδυναμία σύναψης δανείου στην αλλοδαπή οδηγεί στην κλήση του κεφαλαίου να επωμιστεί το φορτίο των δαπανών που του αναλογεί. Με κυβερνητική υπόδειξη η **Καθημερινή** τονίζει σε κύριο άρθρο της (13-2- 1922):

« Η κυβέρνηση πρέπει να φορολογήση τον πλούτο, το κεφάλαιον, εν γένει τη σπατάλην και να αναγκάση τους εύπορους Έλληνας να δανείσουν εις αυτήν τα χρήματα των, τα οποία μοιραίως, οπωσδήποτε και αν επενδυθούν, θα ακολουθήσουν την τύχην του Κράτους...»

Αλλά όταν (22-2- 1922) κυκλοφορεί η είδηση, ότι θα υιοθετούνταν το μέτρο αναγκαστικού εθνικού δανείου, οι εννιά στους δέκα καταθέτες σπεύδουν να αναλάβουν τις τραπεζικές καταθέσεις τους... Και στις 25 ο Δ. Γούναρης αναπτύσσει στην Εθνοσυνέλευση τις πολύμηνες αγωνιώδεις προσπάθειες του στις ξένες

πρωτεύουσες, τα αίτια που τον ώθησαν στη διαβίβαση του υπομνήματος του στον Άγγλο υπουργό εξωτερικών, τους λόγους που προκάλεσαν τις συνεχείς αναβολές της διάσκεψης. Και ζητεί τη λήψη των απαραίτητων οικονομικών μέτρων, προκειμένου να ανατραπούν ολέθρια απρόοπτα, για να καταλήξει:

«Δεν είναι τόσον αφελής, ώστε να ισχυρίζομαι ότι δεν διαπράχθειςαν και σφάλματα, κατά την επιτέλεσιν του έργου, το οποίον μας επέβαλεν η ψήφος της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920. Σφάλματα αναπόφευκτα εις έργον ανθρώπινον, αλλά λεπτομερειακά, τα οποία κατ' ουδέν απομάκρυναν ημάς της πολιτικής γραμμής, ην ορθώς καθορίσαμεν συμφώνως προς τας πολιτικές αντιλήψεις του Ελληνικού Λαού και της Συνελεύσεως».

Ζήτησε την ψήφο της Εθνοσυνέλευσης. Δεν την έλαβε, επειδή δεν θέλησαν να ψηφίσουν οι 13 υπουργοί: Καταψήφισαν 162 και υπερψήφισαν 155.

Ο Δ. Γούναρης υπέβαλε αμέσως την παραίτησή του. Ο Ανώτατος Άρχοντας ανέθεσε την εντολή στον Νικ. Στράτο, που την κατέθεσε την επομένη. Και στις 2 Μαρτίου σχηματίζεται νέα κυβέρνηση και πάλι υπό τον Δ. Γούναρη, με τον (εκ νέου) υπουργό Οικονομικών Π. **Πρωτοπαπαδάκη να αυξάνει τη φορολογία των ανωνύμων εταιριών, των αυτοκινήτων πολυτελείας, των κέντρων διασκέδασης και των λεσχών, των αιγοπροβάτων, των τελών των συμβάσεων του Χρηματιστηρίου, των τηλεγραφικών και ταχυδρομικών τελών και των δασμών των εισαγόμενων ειδών πολυτελείας**: επίσης, αυξήθηκε η τιμή της μεταλλικής δραχμής.

Η τραγωδία προελαύνει με γοργά βήματα προς την ολέθρια- κατά την αρχαία ορολογία- «κάθαρση».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥ

ΕΘΝΟΥΣ....

§ « Εάν η Ελλάς εκκενώση την Μικρά Ασίαν, οι χριστιανοί πληθυσμοί θα παραδοθώσιν εις τας φρικαλεότητες της καμελικής εισβολής και οι Τούρκοι μεθυσμένοι εξ υπερηφανείας, θα επαναφέρωσιν επί τάπητος όλα τα προβλήματα λυθέντα υπό των Μεγάλων Δυνάμεων, μέχρι και των Στενών της Κωνσταντινουπόλεως και πέραν αυτής ακόμη. Εφεξής δε, δεν θα πρόκειται πλέον μόνον περί των συμφερόντων της Ελλάδος...»

Υπόμνημα Δημ. Γούναρη προς λόρδο Curzon

* * *

§«Ο Έλλην εύζων φρουρός της Τσατάλτζας, ο οποίος έφθασεν εκεί κεκαλυμένος υπό της ιλύος μακρών δρόμων, ασθμαίνων από τον μαραθώνιον της νίκης, με τα σανδάλια του αιμόφυρτα, λέγει προς τους ξένους διαβάτα : "δεν φρουρώ μόνον το ελληνικόν έδαφος· φυλλάτω εδώ σκοπός μπροστά εις την Πόλιν, επάνω από την οποίαν πλανάται η σκιά του τελευταίου της Αυτοκράτορος, ο θάνατος του οποίου υπήρξε ταυτοχρόνως μαρτύριον και σύμβολον της αναγεννήσεως του Έθνους...»

Αγόρευση Νικ. Στράτου στην Εθνοσυνέλευση

Σε όσα προεκτέθηκαν είναι χρήσιμο να προστεθούν και τα ακόλουθα:

❖ Πριν αναχωρήσει από το Λονδίνο για την Ελλάδα (αφού περίμενε μάτια επί ένα δεκαήμερο την απάντηση του Άγγλου υπουργού των εξωτερικών στο υπόμνημα του), ο Δημ. Γούναρης ζήτησε σύντομης διάρκειας ακρόαση από τον Βρετανό ομόλογό του· «άκρα του τάφου σιωπή...»

Ωστόσο, ο λόρδος Curzon απευθύνθηκε (17-2- 1922) στον πρεσβευτή του στην Αθήνα σερ Φράνσις Λίντλεϊ, για να πληροφορηθεί τις απόψεις του σχετικά με το ενδεχόμενο να αποσυρθούν οι ελληνικές δυνάμεις της Μικράς Ασίας στη Θράκη, πράγμα που ο ίδιος δεν θεωρούσε «κακή λύση». Στην απάντηση του της 19^{ης} ο Λίντλεϊ υποστήριζε πως, μολονότι οι περισσότεροι υπεύθυνοι Έλληνες θα ήταν ευτυχής ανά υποχωρούσαν από την Μικρασιά, θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να το αποφασίσει η σημερινή κυβέρνηση χωρίς να προηγηθούν επαρκείς εγγυήσεις για την ασφάλεια των χριστιανών. Και ότι θεωρούσε μπλόφα την απειλή για άμεση εκκένωση. Δύο ημέρες αργότερα, με άλλο τηλεγράφημα, αφού αναφέρει την απόλυτη αντίθεση των Γάλλων στην παροχή δανείου στους Έλληνες¹, διερωτάται μήπως θα ήταν σκόπιμο να ανταλλαγούν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας με τους μουσουλμάνους της Θράκης. Στις 24 πρόσθετε πως **οι Έλληνες να μπορούσαν να**

¹ Εκείνοι χορηγούσαν αφειδώς όπλα, πολεμοφόδια και άλλο υλικό στον Κεμάλ, όπως και οι Ιταλοί και οι μπολσεβίκοι...

συνεχίσουν να είναι χρήσιμοι στους Συμμάχους (!), αν μια Μεγάλη Δύναμη τους παρείχε την ηθική της υποστήριξη.

❖ Ενώ ο Curzon υποσχόταν στην απάντησή του προς τον Έλληνα πρωθυπουργό επιτάχυνση της διπλωματικής λύσης¹, το βρετανικό Γενικό Επιτελείο έκρινε υπερβολικούς τους φόβους της ελληνικής κυβέρνησης· απέκλειε την αποχώρηση πριν από ένα δεκάμηνο· θεωρούσε ότι ο Κεμάλ δεν είχε τη δυνατότητα εξαπόλυσης μεγάλης επίθεσης και ότι ο αντίθετος ισχυρισμός του ελληνικού Γ.Ε.Σ. ήταν υπερβολή για την εκβίαση λύσης...

❖ Ο Αλ. Παπαναστασίου (δήθεν προοδευτικών αντιλήψεων, αλλά θιασώτης των επεμβάσεων του στρατού στα πολιτικά πράγματα...) έκρινε κατάλληλη στιγμή να συντάξει για να κυκλοφορήσει (25-2- 1922) το «**Δημοκρατικό Μανιφέστο**» (το οποίο συνυπέγραφαν άλλοι έξι πολιτευτές), που διακήρυττε την ανάγκη να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο το δυναστικό καθεστώς, ώστε να ανακτηθεί πλήρως η εμπιστοσύνη των Συμμάχων· διαφορετικά θα γενικεύονταν η πεποίθηση, ότι ο θεσμός της βασιλείας συντελεί όχι στη συνοχή αλλά στη διάσπαση του έθνους.

Δηλαδή, οι μανιφεστολόγοι είχαν τόσο προηγμένες... δημοκρατικές αντιλήψεις, ώστε να υποτάσσουν τη βούληση του ελληνικού λαού στις επιθυμίες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας². Ένα εσκεμμένα "αγνοούσαν" το γνωστό και στα μειράκια γεγονός, ότι οι δεύτεροι και οι τρίτοι είχαν ουσιαστικά συμμαχήσει με τον Κεμάλ πολύ πριν ο λαός αποπέμψει τον Βενιζέλο από την εξουσία και επαναφέρει τον Βασιλέα του στο θρόνο του...

Τις ακραίες (αντίθετες προς τη γραμμή του στρατηγού Παν. Δαγκλή) θέσεις ορισμένων στοιχείων του κόμματος των Φιλελεύθερων υποστήριζε εκθύμωσ το **Ελεύθερον Βήμα**, το οποίο μετά τη γερμανική κατοχή (1944) απέβαλε (άγνωστο γιατί...) το πρώτο συστατικό του τίτλου του³. Η οξύτητα, κάτω από εφιαλτικές για το ένα έθνος συνθήκες, δυστυχώς οδήγησε και σε απαραέκτως βίαιες αντιδράσεις, οι οποίες καταδικάζονται με τρόπο απόλυτο και χωρίς αναγνώριση ελαφρυντικών· δύο από αυτές ήταν η απόπειρα κατά της ζωής του ναυάρχου Π. Κουντουριώτη και ο φόνος του διευθυντή της εφημερίδας **Ελεύθερος Τύπος** Ανδρέα Καβαφάκη..

❖ Στη νέα κυβέρνηση Δ. Γούναρη (υπερψηφίστηκε από 164, καταψηφίστηκε από 86 ενώ οι 10 υπουργοί και άλλοι αρνήθηκαν ψήφο) μετείχαν

¹ Είχε προτείνει σε συνδιάσκεψη στο Παρίσι για τον μήνα Μάρτιο.

² Και με τον Χαϊμ Γκόλντμαν («Λένιν») και θα γινόταν;

³ Διευθυντής Δ. Λαμπράκης (βλέπε Α' τόμο του έργου μου **Ανάντ κατά Ελλάδα** και ιδρυτές οι Αλ. Καραπάνος, Γ. Ρούσσο, Αλ. Διομήδης, Εμμ. Τσουδερός, Γ. Εξηντάρης και Κ. Ρέντης.

ως υπουργοί Οικονομικών ο Π. Πρωτοπαπαδάκης, Εξωτερικών Γ. Μπαλτατζής, Στρατιωτικών Ν. Θεοτόκης, Εσωτερικών Μιχ. Γούδας, Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Κων. Πολυγένης, Εθνικής Οικονομίας Λουκάς Κανακάρης- Ρούφος, Συγκοινωνίας Ξεν. Στρατηγός, Γεωργίας Αθαν. Αργυρός, Περιθάλψεως Μάρκος Θεοδωρίδης.

Η διάσκεψη στο Παρίσι

Μετά από πολλές και μακροχρόνιες αναβολές συνήλθε, επιτέλους, στις 22-3- 1922(ν. ημ), στην γαλλική πρωτεύουσα η διάσκεψη των υπουργών εξωτερικών Αγγλίας λόρδου Curzon, Γαλλίας Ρεϊμόν Πουανκαρέ (πρωθυπουργού και υπουργού Κε ντ' Ορσέ) και Ιταλίας Σκάντσερ, οι οποίοι ανακοίνωσαν στην ελληνική κυβέρνηση, και πριν από τη λύση του Ανατολικού ζητήματος επιβαλλόταν να συναφθεί ανακωχή, με τους ακόλουθους όρους:

- ❖ Κατάπαυση των εχθροπραξιών τα μεσάνυχτα της ημερομηνίας που θα όριζαν εκείνοι.
- ❖ Αμοιβαία υποχώρηση των εμπροσθοφυλακών ανά πέντε χιλιόμετρα, ώστε να δημιουργηθεί «νεκρή ζώνη» πλάτους 10 χιλιομέτρων.
- ❖ Στη διάρκεια της ανακωχής δεν θα ενισχυόταν καμία πλευρά.
- ❖ Τριμερείς συμμαχικές επιτροπές θα επόπτευαν την τήρηση των όρων.
- ❖ Η αναστολή των εχθροπραξιών θα ήταν τρίμηνης διάρκειας ή μέχρι να αποδεχθούν οι εμπόλεμοι τους όρους της συνθήκης ειρήνης.

Παράλληλα, οι τρεις ανέθεσαν σε επιτροπή ανώτατων στρατιωτικών, υπό την προεδρία του στρατάρχη Φερντινάν Φός, να καταστρώσει αυτός τους όρους για την ειρηνική εκκένωση της Μικράς Ασίας (που θα πραγματοποιούνταν, αν γινόταν δεκτοί οι υπόλοιποι όροι), ενώ παράλληλα ασχολήθηκαν και με το θέμα της προστασίας των (χριστιανικών κυρίως) μειονοτήτων.

Τι θα μπορούσε να πράξει οποιαδήποτε κυβέρνηση, όπως ήταν διαμορφωμένη η κατάσταση, με τους μπολσεβίκους, τους Ιταλούς και τους Γάλλους να ενισχύουν επί περισσότερο από δύο χρόνια τους Τουρκομογγόλους και την Ελλάδα να αδυνατεί (εξαιτίας **και** των παρεμβάσεων του Βενιζέλου) έστω να συνάψει ένα δάνειο στην Αγγλία, η οποία δεν την ενίσχυσε ποτέ έστω «με ένα φυσίγγιο ή με τέσσερα φαρδίνια», κατά δήλωση- μεταγενέστερη- πρωθυπουργού

της στη Βουλή των Κοινοτήτων; Τι θα έπραττε στη θέση της ο δημιουργός του ολέθρου και καλοπερασίκιας στο Παρίσι;

Η κυβέρνηση Δ. Γούναρη δέχθηκε (25-3- 1922...) την ανακωχή, με κάποιες επιφυλάξεις που αφορούσαν στην επάνοδο αδειούχων αξιωματικών και οπλιτών στις θέσεις τους (ώστε να μη θεωρηθεί απαγορευμένη «ενίσχυση») και στο πλάτος της νεκρής ζώνης («no man's land») σε ορισμένα σημεία. Οι εργασίες της διάσκεψης ολοκληρώθηκαν στις 26, με τη διατύπωση των ακόλουθων προτάσεων ειρήνης:

❖ «Στην επιθυμία τους οι τρεις υπουργοί να αποδώσουν στο τουρκικό έθνος τα εδάφη, τα οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι του ανήκουν, και να προσφέρουν στην Ελλάδα αντιστάθμισμα για τις μεγάλες θυσίες που δέχθηκε για χάρη της υπόθεση των Συμμάχων, όταν κλήθηκε 1919 να καταλάβει την Ανατολία, καθώς και πλήρη ελευθερία δράσης για την εθνική και οικονομική της πρόοδο, προκειμένου οι δύο λαοί στο μέλλον να συμβιώνουν με αμοιβαία εμπιστοσύνη και αξιοπρέπεια, αλλά και με στόχο την ασφάλεια των μειονοτήτων, κατέληξαν ομόφωνα στις παρακάτω προτάσεις, τις οποίες καλούνται να εξετάσουν από κοινού το ταχύτερο οι αντιπρόσωποι Ελλάδος και Τουρκίας, με την ενδεχόμενη συμπαραστάση των αρμοστών Αγγλίας, η Γαλλίας και Ιταλίας στην Κωνσταντινούπολη:

1. Η πρόταση για σύναψη ανακωχής διατυπώθηκε με σκοπό την εξασφάλιση της ελληνικής εκκένωσης της Μικράς Ασίας και της Σμύρνης από τις ελληνικές δυνάμεις και την παλινόρθωση της τουρκικής κυριαρχίας στην περιοχή αυτή. Τα σχετικά μέτρα καθορίστηκαν από στρατιωτική επιτροπή υπό την προεδρία του στρατάρχη Φός. Η αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων τα πραγματοποιηθεί με απόδοση τιμών.

2. Η Κοινωνία των Εθνών θα διορίσει επιτρόπους, οι οποίοι θα επιβλέπουν την τήρηση των μέτρων ασφαλείας των μειονοτήτων τόσο την προαναφερόμενη περιοχή όσο και στην Αρμενία.

3. Οι Τούρκοι θα γίνουν δεκτά στην ασιατική παραλία των Δαρδανελίων.

4. Στη χερσόνησο της Καλλίπολης τα παραμένει συμμαχική φρουρά.

5. Η ναυσιπλοΐα στα Στενά θα πραγματοποιείται υπό την επίβλεψη διεθνούς επιτροπής, ενώ θα αποπλιστούν οι νήσοι Ίμβρος, Τένεδος, Λήμνος, Σαμοθράκη, Μυτιλήνη και όλες τις Προποντίδας.

6. Η ελληνοτουρκική συνοριακή γραμμή στη Θράκη θα έχει ως αφετηρία το Γάνο (Προποντίδα) και να κατευθύνεται βόρεια, προς τη βουλγαρική μεθόριο, δια της Στράντζας (με την Ραιδεστό να παραμένει στην Τουρκία, ενώ οι Σαράντα Εκκλησίες και η Ανδριανούπολη περιέρχονται στην Ελλάδα). Τα εδάφη αυτά θα αποπλιστούν και σχετικές περιοδικές επιθεωρήσεις θα διενεργούνται από αξιωματικούς των Συμμάχων.

7. Οι Σύμμαχοι θα αποδώσουν την Κωνσταντινούπολη στον Σουλτάνο χωρίς επιφυλάξεις και όρους και μετά την επικύρωση της Συνθήκης Ειρήνης θα αποσύρουν τα στρατεύματά τα οποία σήμερα την κατέχουν.

8. Θα επιτραπεί στην Τουρκία η εθελοντική κατάταξη στο στρατό της το ανώτερο 85.000 αντρών.

9. Δεν πρόκειται να ιδρυθεί Οικονομική Επιτροπή και το καθεστώς των διομολογήσεων θα αναθεωρηθεί.

10. Η Ελλάδα και η Τουρκία οφείλουν να απαντήσουν στις προαναφερόμενες προτάσεις μέσα σε τρεις εβδομάδες».

Δεν απαιτούνται υψηλού επιπέδου γνώσεις σχετικά με τη διαβόητη (και ουσιαστικά και τυπικά **ανύπαρκτη**) «Συνθήκη των Σεβρών» για να αντιληφθεί ο αναγνώστης ότι αυτή απορριπτόταν οριστικά στον κάλαθο των αχρήστων- φυσικά, προς όφελος της εχθράς των «Συμμάχων» κατά τον Α' Π.Π Τουρκίας...

Το σημαντικότερο: Τι θα συνέβαινε, αν- όπως ήταν βέβαιο- οι Τουρκομογγόλοι παραβίαζαν τη συμφωνία και προχωρούσαν, κατά τη μακρόχρονη, βάρβαρη και κανιβαλική συνήθεια τους αιώνων σε ανελέητο σφαγιασμό των απροστάτευτων πλέον χριστιανικών πληθυσμών; Τίποτα απολύτως! Οι προτάσεις δεν προέβλεπαν καμιά, κανενός είδους και μορφής κύρωση! Οι Μεγάλοι να απέσυραν τις δυνάμεις τους από την Κωνσταντινούπολη αμέσως μετά την κύρωση της συνθήκης· αλλά, άσχετα από αυτό, πιο σουλτάνος και ποια Κωνσταντινούπολη; Τώρα υπήρχαν ο Κεμάλ και η Άγκυρα- δεν το γνώριζαν;

Πριν αποφασίσει η ελληνική κυβέρνηση για την αποδοχή ή απόρριψη των προτάσεων, κάλεσε, όπως ήταν επιβεβλημένο, για διαβουλεύσεις στην πρωτεύουσα τον αντιστράτηγο Αν. Παπούλα και τον αρμοστή στη Σμύρνη Αρ. Στεργιάδη και στο Γενικό Επιτελείο πραγματοποιήθηκε σειρά συσκέψεων.

Ο πρωθυπουργός Δ. Γούναρης εισηγήθηκε (1- 4- 1922) στην Εθνοσυνέλευση να μην απαντήσει η Ελλάδα πριν η Τουρκία αποδεχθεί- πράγμα που δεν έχει συμβεί ως τότε- τη σύναψη ανακωχής. Ήταν μια πρόταση

σωφροσύνης, αλλά οι Φιλελεύθεροι της αντιπολίτευσης άσκησαν δριμύτατη κριτική και κατακεραύνωσαν με απόλυτη εμπάθεια την κυβέρνηση για: Αμηχανία και αναποφασιστικότητα· ανικανότητα να εκμεταλλευτεί «τη μεγαλειώδη νίκη του ελληνικού στρατού»¹· το μάταιο των θυσιών των Ελλήνων· την «μη διατήρηση της συμμαχίας μετά των Μεγάλων Δυνάμεων και προστατών ημών, οφειλομένην εις την απουσίαν σοβαράς διπλωματικής αντιπροσωπεύσεως της χώρας εις τας οικείας πρωτευούσας».

Το απαράδεκτα χαμηλό επίπεδο, ιδιαίτερα εκείνες τις χαλεπές ώρες, της αντιπολιτευτικής τακτικής προκάλεσε τις έντονες διαμαρτυρίες εκείνου του εξαιρετικά μετριοπαθούς, ευγενικού και πράου Έλληνα πολιτικού, τον οποίο "δολοφόνησαν" στην ψύχρα ως φυσικοί αυτουργοί οι Νικ. Πλαστήρας και Θ. Πάγκαλος και ως (εξίσου ένοχος) ηθικός ο υπ. αρθ. ένα "εθνάρχης". Απάντησε στους κατηγορούς του, ότι ο ίδιος δεν είχε καμφθεί ώστε στην επίμονη προσπάθεια του για γεφύρωση του διχαστικού χάσματος και για να διαγράψει από την μνήμη του ο ελληνικός λαός όσα είχε μαρτυρήσει επί μία σχεδόν τετραετία τυραννικής διακυβέρνησης. «Δυστυχώς», πρόσθεσε με βαθύτατη πικρία, «η προσπάθειά μου αυτή, γνωστή εις άπαντας, ουδόλως εξετιμήθη παρ' εκείνων υπέρ των οποίων εγένετο και οι διεσπαρμένοι ανά τα διάφορα ευρωπαϊκά κέντρα εκπρόσωποι ή στελέχη των Φιλελεύθερων ουκ ολίγας προκάλεσαν διά των ενεργειών των αντιδράσεις κατά του εθνικού έργου της κυβερνήσεως, βάλλοντες αδιαλείπτως κατ' αυτού».

Στο σημείο αυτό οι βουλευτές των Φιλελεύθερων, προσυνηνομημένοι, αποχώρησαν από την αίθουσα συνεδριάσεων. Ο Δημ. Γούναρης ολοκλήρωσε ως εξής την αγόρευση του:

« Διατηρώ ακέραιον εν τη συνειδήσει του το αίσθημα, ότι αφιέρωσα όσας είχαν δυνάμεις πνεύματος, καρδιάς, ψυχής, σώματος απάσας προς εξυπηρέτησιν των συμφερόντων της Πατρίδος², ουδ' επί εν δευτερόλεπτον στρέψας αλλαχού, τους οφθαλμούς μου ουδαμόθεν άλλοθεν ουδ' εμπνευσθείς, ουδ' επηρεασθείς, αλλ' εκ της κεντρικής μόνον ταύτης ιδέας, τελείως κυριαρχούσης της δράσεως μου».

Στην ψηφοφορία εμπιστοσύνης που ακολούθησε (236 παρόντες) η κυβέρνηση υπερψηφίστηκε από 163, οι αρνητικές ψήφοι ήταν 52 (δήλωσαν «παρών» τα δέκα μέλη της κυβέρνησης και οι ένδεκα ανεξάρτητοι).

¹ Η «νίκη» αυτή υπήρχε στην πραγματικότητα όσο και η φενάκη της «Συνθήκης των Σεβρών».

² Σήμερα όσοι έχουν το «θράσος» να αναφέρονται σε πατρίδα, Ελλάδα, έθνος κατηγορούνται ως «φασίστες, ρατσιστές, υπερεθνικιστές». Και τους διακόπτονται, αν έχουν, με γελοίες δικαιολογίες, οι τηλεοπτικές τους εκπομπές...

«Αμυνίτες» και τουρκική αδιαλλαξία...

Θα είναι αφέλεια στη νιοστή δύναμη, αν απορήσει ο αναγνώστης για τις προτάσεις των τριών Μεγάλων, οι (παραβιαστικές του διεθνούς και των γενικών αρχών του δικαίου τελεσιγραφικές και με την απειλή του κανονιοβολισμού και ισοπέδωσης του Παρθενώνα και των άλλων αρχαίων μνημείων) επέμβασης των οποίων, με την υποκίνηση του Βενιζέλου (ανακηρυγμένου στη συνέχεια δικτάτορα) έσυραν την Ελλάδα στο σφαγείο της πρώτης παγκόσμιας σύρραξης στο πλευρό τους, ενώ η Τουρκία είχε ταχθεί, από την αρχή και εκούσια με το μέρος των εχθρών τους.

Και θα είναι αφέλεια, γιατί, όπως συμβαίνει πάντοτε, για τους ισχυρούς οι μικροί και αδύναμοι είναι απλά πόνια μιας χρήσης- όσο διαρκεί ο δικός τους πόλεμος. Μετά τη λήξη του υπάρχουν- και κυριαρχούν- μόνο τα δικά τους συμφέροντα. Για την εξυπηρέτηση των οποίων, με αντίδωρα την εξουσία και τα τεράστια ποσά που εισέπραξε από αυτούς και από τον εγκληματία λαθρεμπόρων όπλων Μανέλ Ζαχάρ (σερ Μπάζιλ Ζαχάροφ)¹, ο δήθεν "εθνάρχης" δίχασε πρώτα και ύστερα αιματοκύλησε τη χώρα· για να οδηγήσει, τη συνέχεια, «δικτατορικά δικαίω» στον άφρονα μικρασιατικό όλεθρο. Μετά την καθυπόταξη των αντιπάλων τους στον Α' Π.Π (χάρη στο σιωνιστικό λόμπι των Η.Π.Α²): Οι Γάλλοι ήθελαν την εξυπηρέτηση των εμπορικοοικονομικών τους συμφερόντων δια της αναβίωσης των **Caritulations**³· οι Ιταλοί τις ίδιες περίπου έκτασης στην Ιωνία που εποφθαλμιούσαν οι Έλληνες- και πάντως, σε καμία περίπτωση δεν επρόκειτο να επιτρέψουν (αυτό δεν το επιθυμούσαν ούτε οι Γάλλοι ούτε οι Άγγλοι) να καταστεί η Ελλάδα ισχυρή δύναμη στη Μεσόγειο· οι μπολσεβίκοι του «Λένιν» να τιμωρήσουν τον ελληνισμό για την **εγκληματική ενέργεια** του Ελ. Βενιζέλου να μετάσχει, με το Α' Σώμα Στρατού, στην εκστρατεία των Γάλλων στην Ουκρανία για να εισπράξουν τα δάνεια τους στον τσάρο· οι Άγγλοι να απορρίψουν σαν άχρηστο πλέον βάρος (ή στημένη λεμονόκουπα) τους Έλληνες, αφού τους χρησιμοποίησαν σαν περισπασμό για την επίτευξη του αρπακτικού των πετρελαιοφόρων περιοχών στόχο τους.

¹Βλέπε το πόνημα μου **Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια**.

²Βλέπε το πόνημα μου **Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια**.

³Διομολογήσεων.

Τώρα τους απέπεμπαν από τα ποτισμένα με αίμα χιλιάδων ελληνόπουλων ιωνικά και ποντιακά εδάφη, αλλά τους παραχωρούσαν «πλήρη ελευθερία δράσης για την εθνική και οικονομική της πρόοδο» (!)

Σχολιάζει εύστοχα ο Νικ. Α. Αντωνιάδης (ο.π):

« Οι υπογράψαντες τας ωραίας αυτάς προτάσεις εξήλθον εκ της αιθούσης της Διασκεψέως τελείως ευχαριστημένοι· φυσικά, με τον εαυτόν των, διότι εξέτελεσαν το καθήκον των, αφειδώς απευθύνοντες συμβουλάς και φιλοφρονήσεις, συν τη μερίμνη μόνον περί των συμφερόντων των! Το ότι, όμως, η ανακοίνωσις εκείνη αποτελεί το σάβανον ενός μικρού, αλλά αξίου Έθνους, το οποίον εκάλεσαν εις βοήθειαν των κατά την ώραν του κινδύνου και το οποίον μια τα σπανίας εθελουσίας και τελεσφόρως μάλιστα τους εβοήθησεν, ουδόλως ετάρασσε τας ενόχους συνειδήσεις των αξιούντων να διευθύνουν τας τύχας του Κόσμου! Αλλά μήπως το ίδιον δεν έπραξαν και κατά τον Β' Π.Π οι δήθεν μεγάλοι προστάται της Ελλάδος¹; Η οποία είναι, δυστυχώς, κάρφος εις τους οφθαλμούς φίλων και εχθρών μας! Δεν δύνανται να μας συγχωρήσωσι το ότι προηγήθημεν εις πολιτισμόν και το ότι πρώτοι εδιδάξαμεν τους πάντας το "μάχεσθαι υπέρ της ελευθερίας και της χριστιανικής πίστεως"....»

Κατά την έλευση του στην Αθήνα ο αρμοστής Αρ. Στεργιάδης, σκεύος της εκλογής του Βενιζέλου, που «κακή τη εμπνεύσει» διατηρήσεω στο αξίωμα του η εκλεγμένη από το λαό μετανοεμβριανή κατάσταση, αποκάλυψε στον πρωθυπουργό Δ. Γούναρη, ότι η «Εθνική Άμυνα» (Γ. Κονδύλης και οι λοιποί λιποτάκτες) της Κωνσταντινούπολης είχε προτείνει, με συγκεκριμένο εκπρόσωπο της, τόσο στον ίδιο, όσο και στον στρατηγό Αν. Παπούλα να ηγηθούν χωριστικού κινήματος στην Μικρά Ασία και στη συνέχεια, τους έστειλε (10-2- 1922) σχετικό υπόμνημα, γεμάτο με γλοιώδεις και αηδιαστικές κολακείες. Ο Δ. Γούναρης κάλεσε στην πρωτεύουσα εκείνον τον αντιπρόσωπο και σε μυστική τους συνάντηση, ζήτησε να πληροφορηθεί και πρόβλεπε το σχέδιο. Τα κύρια σημεία του ήταν τα εξής:

❖ Η « επίσημη» Ελλάδα αποχωρούσε από τη μικρά Ασία.

❖ Στον 220.000 συνολικά αξιωματικούς και οπλίτες, που θα επέστρεφαν στην πατρίδα τα παραχωρούνταν, σιωπηρά, το δικαίωμα επανόδου ή ένταξης στο στρατό των «αμυνιτών», που θα καταλάμβανε τη Μικρά Ασία.

❖ Θα ανακηρυσσόταν εκεί αυτόνομο και ανεξάρτητο κράτος, το οποίο θα έσπευδαν με ενθουσιασμό να αναγνωρίσουν η Γαλλία, η Ιταλία και Αγγλία (!)

¹Και κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι συνώνυμοι των γκάνγκστερς του Σικάγου «πλανητάρχες»;

❖ Το κράτος αυτό θα εξασφάλιζε την ανεξαρτησία του με δικές του ένοπλες δυνάμεις από 50.000- 60.000 άντρες, που θα οπλίζονταν και θα συντηρούνταν με εράνους των Ελλήνων ομογενών Ευρώπης και Αμερικής και ένα δάνειο συναπτόμενο στην αλλοδαπή (!)

Ήταν φανερό ότι εκείνο το παιδαριώδες ή νηπιακού επιπέδου σχέδιο ήταν προέλευσης Βενιζέλου. Και ο πρωθυπουργός δεν είχε την παραμικρή δυσκολία να καταδείξει στο συνομιλητή του, ότι η εφαρμογή του μόνο στο χώρο των ονείρων τα μπορούσαν να επιδιωχθεί, ιδιαίτερα κατά τη μεταβατική περίοδο, όταν θα εφορμούσαν για την ανακατάληψη της Ιωνίας τα ογκώδη, άρτια εξοπλισμένα και εμπειροπόλεμα στρατεύματα του Κεμάλ· ότι οι Μεγάλοι δεν επρόκειτο για κανένα λόγο και σε καμία περίπτωση να αποστούν από τις προτάσεις τους και να "κακοκαρδίσουν" τους Τούρκους· ότι, για να επιβιώσει ένα αυτόνομο κράτος, που θα ανέμενε τον εξοπλισμό και τη συντήρηση του στρατού του από εράνους και από δάνεια στο εξωτερικό, βέβαια έπρεπε ή να το αποδεχθούν εχθροί ή να βρίσκεται σε συνεχή πόλεμο μαζί τους- και τα δύο ήταν ανέφικτα.

Και κατέληξε:

«Φρονώ ότι θα συμφωνήσετε μαζί μου, ότι και πρακτικότερο και ευχερέστερο θα ήτο να ενωθούν όλα αι διατιθέμενα υπό της "Αμύνης" δυνάμεις με εκείνας του Κράτους, ώστε να αποπερατωθή επιτυχώς και το δυνατόν ταχύτερον ο υπέρ των αλυτρώτων αδελφών μας αγών».

Ο άλλος ανέλαβε να μεταφέρει την πρόταση στους «αμυνίτες» της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι την απέρριψαν χωρίς καν να τις συζητήσουν. **Εκείνους δύο πράγματα τους ενδιέφεραν και μονοπωλούσαν τις φροντίδες τους:** Η- για δεύτερη φορά και οριστικά τώρα- εκθρόνιση του Κωνσταντίνου. Και η με οποιοδήποτε τρόπο επάνοδος του Ελ. Βενιζέλου στην εξουσία.

«Ούτοι εξηκολούθησαν την κατά του καθεστώτος της Ελλάδος ύπουλον πολιτικήν των», υπογραμμίζει (ο.π) ο Αλ. Α. Οικονόμου «εμποδίζοντες τους Έλληνας της Κωνσταντινουπόλεως να συνεισφέρουν οι περί του εθνικού πράγματι αγώνος και να συστήσουν μιαν τουλάχιστον Μεραρχίαν εκ Κωνσταντινουπολιτών, ήτις θα ήτο χρήσιμος εν Μ. Ασία. Τα άρθρα των εν τω ελληνικό Τύπω της άλλοτε Βασιλίδος των Πόλεων, διά των οποίων επετίθεντο κακοβούλως κατά του Βασιλέως Κωνσταντίνου και της Κυβερνήσεως, διαδίδοντα τη ματαιότητα του αγώνος, ανεδημοσίευσον οι Τούρκοι και δι' αεροπλάνων τα εσκόρπιζαν εις τα ελληνικάς γραμμάς, ινα κάμψωσι το ηθικόν του στρατού. Η "Άμυνα" εκκυκλοφόρει

κρυφίως ανά τη Στρατιάν "Πρωτόκολλον επαναστατικών" προς υπογραφήν, δια την απομάκρυνσιν του Βασιλέως Κωνσταντίνου και επαναφοράν του Ελ. Βενιζέλου, δια των πρακτόρων της και δι' οργανώσεως εις ην μετείχον και αξιωματικοί εν ενεργεία, ήσκει προπαγάνδαν κατά του καθεστώτος και υπεκίνει εις απειθαρχίαν εν τω στρατεύματι.

Από Μαΐου 1922 είχαν υποβληθή εις το Α' Σ.Σ, υπό ανωτέρου αξιωματικού, μήνυσις κατά του Διοικητού του 5 / 42 Συντάγματος Ευζώνων **Νικ. Πλαστήρα**, δια τοιαύτας προπαγανδιστικάς ενεργείας του, αλλ' ουδεμία συνέχεια εδόθη εις ταύτην· ή εσκεπάσθη ή ερρίφθη εις τον κάλαθον των αχρήστων υπό συναδέλφων του.

Εξαιτίας αυτών των προπαγανδιστικών ενεργειών, πολλοί στρατιώται, παρασύρομενοι, ελιποτάκτου- υπολογίζεται ότι συνολικός ανήλθαν εις 15.000- άλλοι δε αν και δυσφορούντες διότι παρέμενον επιστρατευμένοι, αν και επιθυμούντες να επανέλθουν το ταχύτερον εις τας εστίας των, εξεφράζοντο **κατά** της εκκενώσεως της Μ. Ασίας και εδήλουν ότι, και αν αυτή διετάσσετο, ούτοι θα εξηκολούθουν τον αγώνα!»

* * *

Αναφορικά τη στάση των Μεγάλων και τις προτάσεις τους του Μαρτίου 1922 επιβεβλημένο είναι να γνωρίσει ο αναγνώστης τι υποστήριζαν άλλοτε οι ίδιοι: Απαντούσαν, λόγου χάρη, με το στόμα του Ζόρζ Κλεμανσό¹, στις 25- 6- 1920 δις την τουρκική αντιπροσωπεία, όταν κατέθετε τότε τις αξιώσεις της:

« Το Συμβούλιο δεν διατηρεί την παραμικρή αμφιβολία ότι η σημερινή κυβέρνηση της Τουρκίας αποδοκιμάζει έντονα την πολιτική των προκατόχων της· ακόμα και αν δεν το επέβαλαν λόγοι ηθικοί- όπως είναι προφανές- θα την υποχρέωναν να το πράξει **κίνητρα σκοπιμότητας**. Κάθε μέλος της χωριστά που έχει κάθε λόγο και δικαίωμα να αποκηρύξει ενέργειες, που αποδείχθηκαν καταστροφικές για τη χώρα του. Το Συμβούλιο έχει ευμενείς διαθέσεις απέναντι στον τουρκικό λαό, μεταξύ των αρετών του οποίου δεν υπάρχει και η ικανότητα διακυβέρνησης ξένων φίλων. Σε όλη τη διαδρομή της ιστορίας της Τουρκίας δεν ανευρίσκεται ούτε μία περίπτωση, στον ασιατικό ή στον ευρωπαϊκό ή στον αφρικανικό χώρο, που η εγκαθίδρυση της τουρκικής κυριαρχίας σε μια χώρα να μη συνοδεύτηκε από συρρίκνωση υλικού της πλούτου και από υποβάθμιση το πολιτιστικού της επιπέδου. Ο Τούρκος έφερε μόνο την καταστροφή παντού

¹ Ήταν πρόεδρος του Ανώτατου Συμβουλίου Ειρήνης.

όπου αναδείχθηκε νικητής: Ποτέ δεν αποδείχθηκε ικανός να αναπτύξει υπό συνθήκες ειρήνης ότι έχει κερδίσει με τον πόλεμο. Τα προσόντα του δεν ασκούνται προς αυτή την κατεύθυνση...»

Σχολιάζει (ο.π) ο Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος:

«Η σύγκρισις των θέσεων τούτων με τα έγγραφα του 1922, που δεν χαρακτηρίζει ασφαλώς η αιδώς, είναι ενδεικτική της "ηθικής", η οποία διέπει την διανοητικότητα των Μεγάλων Κρατών και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κυρίως από τα μικρά και αδύνατα κράτη...»

Από την «αξεπέραστη ιδιοφυΐα του άφθαστου στρατηλάτη, επιτελικού και αρχιτέκτονα» Ελ. Βενιζέλου δεν έπρεπε να είχε ληφθεί υπόψη, όταν ενέπλεκε την Ελλάδα σε δύο πολεμικές περιπέτειες ωθούσε στον αφανισμό τον ελληνισμό Ιωνίας και Πόντου;

Μολονότι η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε, όπως προαναφέρθηκε, αποδοχή της ανακωχής, με τις δύο γνωστές ήδη επιφυλάξεις, ο Κεμάλ (έχοντας, πριν από πολύ καιρό, στο πλευρό του «Λένιν», Παρίσι και Ρώμη) απάντησε με καθυστέρηση δέκα ημερών. Για να δηλώσει πως συμφωνούσε με την ανακωχή μόνο, αν οι Έλληνες δεσμευόταν να αποχωρήσουν από τη Μικρά Ασία ταυτόχρονα με την αναστολή των εχθροπραξιών, και χωρίς ο ίδιος να αποδέχεται, έστω και **a principio** τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για τους όρους της ειρήνης (!) Όπως συμβαίνει διαχρονικά πάντοτε σε όλες τις ανάλογες περιπτώσεις, **οι απόβλητοι των μογγολικών στεπών έχουν για οδηγό και πυξίδα τους το δόλο και την οπισθοβουλία...**

Οι τρεις Μεγάλοι απάντησαν, μετά από ένα δεκαήμερο, ότι η ανακωχή είχε προταθεί, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ειρηνική εκκένωση της Μικράς Ασίας. Δεν δεχόταν, όμως, την **άμεση εκκένωση**, η πραγματοποίηση της οποίας ήταν απόλυτα συναρτημένη με την αποδοχή και από τα δύο μέρη του συνόλου των όρων της ειρήνης. Διαφορετικά υπήρχε ισχυρή πιθανότητα να αρνηθεί η ελληνική κυβέρνηση να συναινέσει στην αποχώρησει πριν από την έναρξη και ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων για τη συνθήκη ειρήνης...

Αβίαστα εξαγόμενα συμπεράσματα:

❖ **Πρώτον:** Αυτοί που είχαν (με τη βία και διά του Βενιζέλου) σύρει την Ελλάδα στον πόλεμο και την είχαν στείλει στο ολέθριο μικρασιατικό εγχείρημα, δεν ήταν (φυσικά...) διατεθειμένοι **να πιέσουν** τους Τουρκομογγόλους να δεχτούν

τις προτάσεις τους· ανησυχούσαν μόνο μήπως οι υπερφίαλες αξιώσεις του Κεμάλ συνάντησαν την άρνηση της Αθήνας.

❖ **Δεύτερον:** Αποδεικνύεται περίτρανα (και αυτό για κάποιους ξιλοσχίστες της ιστορίας «μονοστηλάδες» εφημερίδων...) πόσο **δίκαιο είχε** η κυβέρνηση Δ. Γούναρη, όταν **αρνήθηκε τον Ιούλιο του 1921** να συναινέσει την αναστολή των εχθροπραξιών, προκειμένου οι τρεις να μεσολαβήσουν χωρίς να υπάρχει ούτε ένα στοιχείο, ούτε μία απλή που ένδειξη που να πείθει, όχι για τις ευμενείς διαθέσεις τους απέναντι στην πρώην σύμμαχό τους Ελλάδα, αλλά, έστω, για την αμεροληψία και αντικειμενικότητα τους...

Και ανταπάντηση της Άγκυρας; Στάλθηκε μετά από μία εβδομάδα (22-4-1922). Και υποστήριζε την ανάγκη να προηγηθεί από οποιαδήποτε διαπραγματέυση η εκκένωση της Μικράς Ασίας από τα «εχθρικά στρατεύματα». Με την προσθήκη πως, αν γινόταν αποδεκτή η δική της άποψη, δεσμευόταν να στην αντιπρόσωπος της «για την μελέτη των όρων της ειρήνης». Το άκρο άωτο της αδιαλλαξίας!¹

«Εις τούτο δεν ευθύνονται, φυσικά, οι Τούρκοι, αλλ' οι μεγάλοι Σύμμαχοι», τονίζει ορθότατα (ο.π) ο Νικ. Α. Αντωνακέας, **«οίτινες διακηρύξαντες απατηλώς ότι δήθεν ηγωνίζοντο υπέρ της ελευθερίας και αυτοδιαθέσεως των μικρών λαών και παραπλανήσαντες ταύτα, εχρησιμοποίησαν τας σάρκας και το αίμα των προς εξυπηρέτησιν μόνον των δικών των συμφερόντων. Ευθύνεται ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όστις προς εξυπηρέτησιν των νοσηρών και αντεθνικών αυτού βλέψεων και φιλοδοξιών παρέσυρε και ενέπλεξε την Ελλάδα εις την παγίδα της πολυσυνθέτου και πολυπλόκου ευρωπαϊκής πολιτικής...»**

Συμβαίνουν αυτά με «τους ιδιοφυείς στρατηλάτες, επιτελικούς και αρχιτέκτονες». Και, κυρίως, με τους "εθνάρχες". Ο πρώτος χρονολογικά κατάστρεψε τον ελληνισμό Ιωνίας και Πόντου και τον ενταφίασε μαζί με την μακραίωνη «Μεγάλη Ιδέα»· ο δεύτερος- εξαιτίας των...τεράστιων αποσπάσεων- επέτρεψε στον « Αττίλα» να καταβροχθίσει τα δύο πέμπτα της Κύπρου. Και οι δύο είχαν για κίνητρο το πάθος και την εξουσία...

Ελ. Βενιζέλος: Ο εθνικός ολετήρας.

Κ. Καραμανλής: Ο εθνικός εφιάλτης.

Αλλά «εθνάρχες» και οι δύο...

¹ Ασφαλώς, « με τις πλάτες» κάποιου ή κάποιων από τους τρεις. Όπως ακριβώς συμβαίνει με την αδιαλλαξία των γύφτων των Σκοπίων: Θα υπολόγιζαν την Ελλάδα, από την οποία έκλεψαν ονόματα και σύμβολα δικά της επί χιλιετίες, όταν είχαν τη στήριξη ή μάλλον παρακίνηση των πραγματικών «πλανηταρχών»: των σιωνιστών;

Μια εκπληκτική «σύλληψη»...

Την τελευταία ημέρα του οικονομικού έτους (21-3- 1922, κατά το τότε ημερολόγιο) ο αρμόδιος υπουργός (Π. Πρωτοπαπαδάκης) εισήγαγε για ψήφιση στην Εθνοσυνέλευση τον κρατικό προϋπολογισμό, που εμφάνιζε ως σύνολα στην στήλη των εσόδων το ποσό των **1.719.000.000 δραχμών** και των εξόδων το ποσό των **3.397.000.000 δραχμών**. Συνεπώς το έλλειμμα ανερχόταν σε **1.678.000.000 δραχμές** από τις οποίες οι **685.000.000** αποτελούσαν το τελικό έλλειμμα (εισηγήθηκε να καλυφθεί με περιορισμούς των δαπανών και με νέους φόρους) και οι 993.000.000 το έκτακτο (για πολεμικές δαπάνες κ.α), το οποίο πρότεινε να αντιμετωπιστεί με σύναψη εσωτερικού δανείου ύψους 1.500.000.000 καθώς το εξωτερικό επρόκειτο να βραδύνει. Και στη συνέχεια εξέθεσε την αναμφισβήτητη εκπληκτική σε πρωτοτυπία "σύλληψη" του: Να αυξηθεί από 2,5 σε 3 δισεκατομμύρια δραχμές το χαρτονόμισμα που κυκλοφορούσε και από αυτό το μισό (1,5 δις) να δεσμευθεί αμέσως με τη μορφή **αναγκαστικού δανείου**¹. Πράγμα που σήμαινε, ότι ο κάτοχος ενός εκατοντάδραχμου στο το αντικαθιστούσε στην Εθνική τράπεζα με ένα πενήντάδραχμο και μια ομολογία αξίας πενήντα δραχμών. Το δάνειο θα εξοφλούνται μέσα σε μια εικοσαετία, με επιτόκιο της τάξης του 6,5%, ενώ, επιπλέον θα ήταν λαχειοφόρο.

Η Εθνοσυνέλευση κατάρτισε δεκαμελή επιτροπή (με πρόεδρο τον υπουργό οικονομικών) για άμεση μελέτη του νομοσχεδίου και σύνταξη μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο σχετικής έκθεσης², η οποία συζητήθηκε την επόμενη εσπέρα «διά μακρών». Την 3^η πρωινή διενεργήθηκε ψηφοφορία και ψηφίστηκε σε δεύτερη ανάγνωση και στο σύνολό του, για να δημοσιευτεί, αμέσως μετά την υπογραφή του από τον Ανώτατο Άρχοντα, στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως»- οπότε έληξε ο βίος των ακέραιων ελληνικών χαρτονομισμάτων...³

¹ Σε αντίθεση με ό,τι είχε συμβεί (κυβέρνηση Αλ. Παπάγου) επί υπουργίας Σπ. Β. Μακεζίνη, το σχέδιο του Π. Πρωτοπαπαδάκη γνώριζαν **μόνο** ο πρωθυπουργός και οι Ν. Θεοτόκης και Γ. Μπαλατζής. Μόνο! Ο Δ. Γούναρης δεν είχε διστάσει να εκφράσει τον θαυμασμό του- όπως και οι άλλοι δύο.

² Είχε εισαχθεί με το χαρακτήρα του «κατεπείγοντος».

³ Αργότερα, σε 22 χρόνια (Νοέμβριος 1944) είχε επιστραφεί στους δικαιούχους μόνο **το ένα τρίτο** του δανείου και ο Αλ. Σβώλος με το διαβόητο νόμο του (κυβέρνηση Γεωργ. Παπανδρέου) καταβρόχθισε τα υπόλοιπα...

Με κυβερνητική εντολή είχε κλείσει το Χρηματιστήριο (για λόγους «προσαρμογής» και προς αποφυγή πανικού), εννοεί τιμή της χρυσής λίρας που αυξήθηκε από 100 σε 130 δραχμές.

Ενώ ο πληρεξούσιος Γ. Πωπ. επαίνεσε το δάνειο, επειδή «έδωσεν εις την Ελλάδα ρώμην ίνα αντιμετωπίση τας εξωτερικάς δυσχερείας και την αντίπραξιν όσων δια του εξωτερικού οικονομικού αποκλεισμού επεζήτουν να την εξαναγκάσουν όπως αφήση τα δια τόσου αίματος αποκτηθέντα εδάφη», η βενιζελική αντιπολίτευση το χαρακτήρισε «αυθαίρετον, πιεστικόν και αρπακτικόν». Ωστόσο, κατά τη συνεδρίαση της Βουλής της **31-3- 1932** ο Ελ. Βενιζέλος αναγνώρισε «την ανδρικήν πράξιν του Πρωτοπαπαδάκη, όστις επροτίμησε να διχοτομήση το χαρτονόμισμα παρά να αρχίσει να εκτυπώνει χαρτονομίσματα και να κατανήσει τη δραχμήν εις την τύχην του μάρκου». Και πρόσθεσε: **«Θεωρώ ότι σπανίως προσεφέρθη τόσο μεγάλη υπηρεσία εις μίαν χώραν από εκείνην την οποίαν προσέφερε τότε ο Πρωτοπαπαδάκης...»**

Μόνο που τα πρωτοπαλίκαρα του βενιζελισμού, με τη δική του ηθική αυτουργία, είχαν στήσει, πριν από μία σχεδόν δεκαετία, στα έξι μέτρα τους Έξι, «δι' εκβιασμού» συνεχιστές της δίκης του ολέθρια πολιτικής...

Στις 27-3- 1922(π. ημ) η εφημερίδα **Λαϊκή** αποκαλούσε «αληθώς σωτήρα της Πατρίδος, χάρις εις τον οποίον η ελληνική ψυχή ανεθάρρησε πλήρως» και «θαυματουργόν μέγαν δια τον δεινόν ελληνικόν αγώνα...»

Και ο ξένος Τύπος; Οι περισσότερες από τις τριάντα δύο συνολικά μεγάλες ευρωπαϊκές (δεκατρείς αγγλικές, επτά γαλλικές, επτά γερμανικές, δύο ελβετικές, δύο ιταλικές και μια βελγική), οι περισσότερες (από «κεκτημένη» κακοήθη ταχύτητα) απέφυγαν να σχολιάσουν το δάνειο· οκτώ ή εννιά, ωστόσο, δεν δίστασαν να υπογραμμίσουν τη μεγαλοφυή πρωτοτυπία της "σύλληψης" του Έλληνα υπουργού οικονομικών. Και όταν ο Δ. Γούναρης ταξίδεψε στη Γενεύη, για να μετάσχει στην εκεί διεθνή συνδιάσκεψη, διαπρεπείς οικονομολόγοι τον παρακάλεσαν να τους εφοδιάσει με πλήρη μετάφραση του κειμένου του νόμου για το αναγκαστικό δάνειο. Επίσης, στις 27-3- 1922 ο Βασιλεύς απέμεινε ιδιοχείρως στον Π. Πρωτοπαπαδάκη το Μεγαλόσταυρο του Γεωργίου Α' «δια τας μεγάλας αυτού προς την Πατρίδα υπηρεσίας».

Το επόμενο πρωί η **Καθημερινή** που αποκάλυψε την απονομή «δικαιοτάτην τιμήν» και η **Νέα Ημέρα** «φωτοστέφανον της δόξης επί της εθνικής κεφαλής του ανδρός...»

Εξυπακούεται ότι ο σεμνός εκείνος πολιτικός αναγνώριζε και τα τρωτά του νόμου. Ωστόσο, εκείνο που πρυτάνευε στη σκέψη του ήταν η **επιτακτική εθνική επιβιωτική ανάγκη** να διατηρηθούν, επί αρκετό ακόμα χρονικό διάστημα, ακέραιες οι ένοπλες δυνάμεις μας. Ώστε και η προτεινόμενη από τους μεγάλους συνθήκη ειρήνης να συναφθεί. Και η Ελλάδα να αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία με αξιοπρέπεια και με τις μικρότερες εφικτές ζημιές. Εκείνη ακριβώς η ανάγκη τον οδήγησε στο μοναδικό τρόπο εξεύρευσης χρημάτων...

* * *

Στην Κωνσταντινούπολη- και αλλού- συνεχιζόταν ανενδοίαστη η (εθνοφόρα και υποσκαπτική του μαχητικού σθένους λαού και στρατού) δραστηριότητα των «αμυνιτών», που προπαρασκεύαζαν το (νέο) κινήματος. Στις 8 / 21 Φεβρουαρίου 1922 ο ύπατος αρμοστής της χώρας στην Πόλη Νικ. Τριανταφυλλάκος, με έκθεσή του, ανέφερε στην κυβέρνηση, ότι με βάση ανεπίδηκτης αμφισβήτησης στοιχεία αποκλειστικός σκοπός και επιδίωξη των συνωμοτών του βενιζελισμού ήταν η ανατροπή της λαοπρόβλητης κυβέρνησης και η εκθρόνηση του Βασιλέως Κωνσταντίνου. Ότι το ηθικό του στρατεύματος δεχόταν ανελέητα πλήγματα από τις επίμονες φήμες για άμεση αποχώρηση του στρατού από τη Μικρά Ασία και για αυτονόμηση της Σμύρνης. Και ότι, όπως ήταν αυτονόητο, ο Μουσταφά Κεμάλ είχε διατάξει, κατά το μεταβατικό στάδιο μεταξύ αποχώρησης και αυτονόμησης, ο στρατός του να επιτεθεί και να σαρώσει τα πάντα. Ακόμα, δεύτερη εξυπακουόμενη συνέπεια ήταν η απόρριψη των τριμερών προτάσεων από την τουρκική πλευρά, με συνακόλουθη την αποτελμάτωση του θεάματος, χωρίς να διαφαίνεται πλέον στον ορίζοντα καμία πρωτοβουλία ή λύση που θα μπορούσαν να οδηγήσει σε έξοδο από τη σκοτεινή σήραγγα του «εθναρχικού» εφιαλτικού κληροδοτήματος...

Σχολιάζει ο Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος (ο.π)

«Οι στρατιώται επληροφορούντα πλέον ότι η Μικρά Ασία, δια την οποίαν επολέμουν, δεν επρόκειτο εις καμίαν περίπτωσιν να μείνει η ελληνική. Κανείς, επομένως, δεν εγνώριζε διατί πολεμά.

Ήρχισαν οι περισσότεροι να πιστεύουν, ότι ο μικρασιατικός πόλεμος δεν είχαν άλλον σκοπόν από τη στερέωσιν του θρόνου του Κωνσταντίνου, όπως υποστήριζε και εντέχνως διέδιδεν η από Έλληνας δυστυχώς προερχόμενη αντεθνική προπαγάνδα... Οι Τούρκοι ήσαν ευχαριστημένοι, βέβαια, να εγκαταλείψει ο ελληνικός στρατός την Μικράν Ασίαν. Αλλά την ρύμθισιν ύλων και άλλων

ζητημάτων, δηλαδή τους όρους της ειρήνης, θα ήθελαν να τους υποβάλουν (και επιβάλλουν) αυτοί. Επέτυχαν τόσο πολλά και ανέλπιστα εκ της στάσεως των Μεγάλων Δυνάμεων, ώστε ποτέ δεν απηλπίζοντο. Ο χρόνος, άλλωστε, εδούλευεν υπέρ αυτών. Κάθε παρερχομένη ημέρα ήτο επιζημία δια τους Έλληνας και επωφελής δια τους Τούρκους, οι οποίοι καλώς το εγνώριζον. Παρέτειναν, επομένως, την κατάστασιν δι' αναβολών και ατελειώτων συζητήσεων...»

Ο άλλοτε εκλεκτός του Ελ. Βενιζέλου, τον οποίο «κακή τη μοίρα» διατήρησαν στη θέση του ύπατο αρμοστή στη Σμύρνη οι μεταγενέστερες κυβερνήσεις, ο Αρ. Στεργιάδης, είχε δηλώσει, τον Ιανουάριο 1922, ευρισκόμενο στην Αθήνα, στην ηγεσία της «Κοινής Αλυτρώτων Επιτροπείας» που τον επισκέφθηκε στο ξενοδοχείο της «Μεγάλης Βρετανίας»:

« Πρέπει να εννοήσετε ένα γεγονός: Η Ελλάδα μετέβη εις την Μικράν Ασίαν πολύ προώρως και μάλιστα εις εποχήν, κατά την οποία είχε δοκιμαστεί προηγουμένως από αγώνας συνεχείς και λοπιώδεις. Δεν γνωρίζω, συνεπώς, εάν επιτρέπετο να αποδυθή κατόπιν τούτου εις τόσον μακράς εκστρατείας εκεί. Εκείνο, όμως, το οποίο αντιλαμβάνομαι και το εισηγήθην αρμοδίως είναι το εξής: Η Ελλάδα δεν δύναται ούτως ή άλλως να συνεχίση τον αγώνα αυτόν και κατ' ακολουθίαν, είναι υποχρεωμένη αργά ή γρήγορα να τον εγκαταλείψη...»¹

Επιβάλλεται επίσης να προστεθεί ότι υπήρξε κάποια πρόταση επιτροπής Σμυρنيωτών να προσφέρουν οι Μικρασιάτες Έλληνες το ένα τέταρτο των περιουσιών τους, αξίας περίπου δύο δισεκατομμυρίων δραχμών, αλλά μετά από «λυσσώδη αντίδρασιν του υπάτου αρμοστού η κυβέρνησις την απέρριψε»². Η ψυχρή λογική αποφαίνεται, ότι (άσχετα από τις απόψεις του Στεργιάδη) η πρόταση θα είχε έμπρακτη και ουσιαστική αξία, μόνο αν επρόκειτο για ρευστό χρήμα προερχόμενο, λόγου χάρη, από τραπεζικές καταθέσεις. Αλλά ποιος ενδιαφερόταν τότε για την αγορά ακινήτων, εμπορικών επιχειρήσεων, αγορών ή κινητών περιουσιακών στοιχείων (κοσμήματα, χρυσαφικά, ασημικά) και ποιος αναλάμβανε την πραγματοποίηση μιας τόσο πολύπλοκης και χρονοβόρα της αποστολής; Και, πάντως, ποια θα ήταν η τελική διαφορά σε σχέση με την προέλευση των χρημάτων (αναγκαστικό δάνειο στην Ελλάδα ή σύναψη δανείου στην Ιωνία);

Γράφει ο Χρ. Αγγελομάτης (ο.π):

« Περί τα τέλη, εν τωσούτω, του Απριλίου και τας αρχάς του Μαΐου 1922 είχε ζοφωθή ακόμη περισσότερο η κατάστασις. Είχεν εγκαταλειφθή πάσα σκέψις

¹ Στις διαπιστώσεις αυτές είχε, δυστυχώς απόλυτα, δίκαιο...

² Βλέπε Ιων. Δ. Πασσά, **Η αγωνία ενός έθνους**.

περί αυτονομιακού κινήματος και οι τριγμοί του καταρρέοντος οικοδομήματος ηκούοντο πανταχόθεν. Η συμμαχική πίεσις ενεντύνετο και η κυβέρνησις Γούναρη ανετρέπετο εις την Εθνοσυνέλευσιν. Ο Στρατός ανελάμβανε την πρωθυπουργίαν και το γεγονός έσπευσε να αναγγείλη ούτος προς τον αρχιστράτηγον (Παπούλαν) ...»

Αλλά οι περαιτέρω εξελίξεις καταχωρίζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

ΗΜΕΡΕΣ ΗΡΩΙΣΜΟΥ ΚΑΙ

ΑΥΤΟΘΥΣΙΑΣ....

§ « Προς τον διοικητήν του 2 / 39 συντ. Ευζώνων(Τ.Τ. 915) εξωδίκως επληροφορήθην ότι ο υιός μου Αναστόπουλος Ιωάννης του Κωνσταντίνου δεκανεύς του 6^{ου} Λόχου, του υφ' ημάς συντάγματος εφονεύθη. Το βαρύ άγγελμα με ανακουφίζει, διότι, εάν αληθεύει, πιστεύω ότι υπέρ Πατρίδος θα έδειξε την δέουσαν γενναιοψυχίαν και ανδρείας.

Παρακαλώ να μου γνωρίσητε το αληθές της ειδήσεως, εάν είναι γεγονός, και σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Νικάτε!»

27-9-1921

Κ. Αναστόπουλος

Χωρίον Τζίβα Τεγέας Αρκαδίας

* * *

Και τότε, όπως πάντοτε διαχρονικά μέσα στη ροή των χιλιετιών και μεταγενέστερα, μέχρι και τη γενοκτονική η εισβολή στην Κύπρο¹, η ελληνική ευψυχία, πανομοιότυπη μέσα στη διαδρομή των αιώνων (ένα από τη σωρεία των στοιχείων που πείθουν για το ανόθευτο και αμετάβλητο της φυλής!), συνέγραψε συγκλονιστικούς θρύλους παλικαριάς και αψηφισιάς προς το θάνατο· Όχι μόνο στα πεδία των μαχών, αλλά και στο συγγενικό περίγυρο εκείνων που έπεφταν στα πεδία των μαχών. Το σπαρτιατικό «ή ταν ή επί τας!», ανεπηρέαστο από το χρόνο, επιβιώνει αλώβητο στις ελληνικές καρδιές, ακόμα και όταν τα αναστήματα

¹Ο υπ' αριθ. 2 «εθνάρχης» αρνήθηκε να συνεχίσει την υπεράσπιση της, γιατί βρισκόταν σε «πολύ μεγάλη απόσταση από την Ελλάδα»...

πολιτικών ηγετών θυμίζουν νάνους και όχι τους Τιτάνες της εκτυφλωτικής σε λάμψη «μυθολογίας» μας¹.

Παρατίθενται στη συνέχεια αυθεντικά περιστατικά αγωνιστικού ηρωισμού στη διάρκεια μαχών και περιπτώσεις κυριολεκτικά απίστευτης πατριωτικής ψυχικής καρτερίας κατά και μετά τη λήψη του τραγικού μηνύματος της «θυσίας υπέρ πίστεως και πατρίδος» στενότατου συγγενικού προσώπου...

❖ Στις 8 / 21 Απριλίου 1921, λίγο πριν το μούχρωμα δύο εκατοντάδες περίπου «άτακτοι» («τσέτες») Τουρκομογγόλοι εξαπέλυσαν επίθεση από όλες τις πλευρές εναντίον της φρουράς του χωριού Μπιγιαντίς, στα μετόπισθεν του 3^{ου} συντάγματος πεζικού, την οποία αποτελούσαν 34 οπλίτες, 2 δεκανείς και ένας λοχίας. Η φρουρά δεν αιφνιδιάστηκε. Συμπύχθηκε αμέσως και με τάξη στο πέτρινο κτίριο των γραφείων της κοινότητας και απέκρουσε- με φειδώ στη χρήση των πυρομαχικών της- τις λυσσαλέες εχθρικές επιθέσεις, επί περίπου έντεκα ώρες. Τα πυρά της ήταν εξαιρετικά εύστοχα και η χρήση των χειροβομβίδων την κατάλληλη στιγμή προκάλεσε σοβαρές απώλειες στους «τσέτες». Με το χάραμα οι αμυνόμενοι πραγματοποίησαν αιφνιδιαστικά ορμητική αντεπίθεση με τις ξιφολόγχες, με συνέπεια οι πολιορκητές να τραπούν σε άτακτη φυγή και να εγκαταλείψουν πίσω τους 30 νεκρούς. Οι τραυματίες πρέπει να ήταν περισσότεροι- αυτούς τους είχαν απομακρύνει- όπως προέκυπτε από τις κηλίδες ή λιμνούλες αίματος σε πολλά σημεία των "οδών" αποχώρησης.

❖ Την αμέσως επόμενη νύχτα διλοχία του τουρκικού στρατού και πολυάριθμοι αντάρτες επιτέθηκαν κατά του ουλαμού² ιππικού και της διμοιρίας χειριστών πολυβόλων του 35ου συντάγματος πεζικού, που αποτελούσαν τη φρουρά του χωριού Κεψούτ και που τους αντιμετώπισαν επι τετράωρο (μολονότι κατά πολύ λιγότεροι) στα προχειροφτιαγμένα ταμπούρια τους. Μετά από ανταλλαγή πυροβολισμών επί δίωρο, με «εφ'όλπου λόγχη» και αιματοπαγωγικά ουρλιαχτά, οι δικοί μας όχι απλώς ανάγκασαν τους εχθρούς να το βάλουν στα πόδια αλλά και τους καταδίωξαν σε απόσταση εννιά χιλιομέτρων.

Οι απώλειες για τη δική μας πλευρά ήταν ένας νεκρός και τέσσερις τραυματίες- ένας από αυτούς ο ανθυπασπιστής διοικητής- και για την τουρκική δεκαοχτώ νεκροί και τριάντα δύο τραυματίες.

Ο υποστράτηγος Γ. Πολυμενάκος σχολίασε ως εξής, σε ημερήσια διαταγή του τα δύο περιστατικά:

¹ Προφορικά διασωζόμενη (και μεταβιβαζόμενη από γενιά σε γενιά) ιστορία.

² Πενήντα άντρες.

«Τα γεγονότα αυτά αποδεικνύουν την αναμφισβήτητον υπεροχήν ηθικού, την οποία έχομεν επί του αντιπάλου. Πείθουν, επιπλέον, ότι και ολίγοι γενναίοι, καλώς διοικούμενοι, ψύχραιμοι και εμφορούμενοι από την απόφασιν να επιβληθούν, δύναται να κατασυντρίψουν και εικοσαπλάσιον ακόμη εχθρόν αποτελούμενον από ασυντάκτους, οποίοι είναι οι απέναντι ημών αντίπαλοι...»¹

❖ Στην επιστολή (Κων. Αναστόπουλου), που αποτελεί την εισαγωγή σε άλλο κεφάλαιο ο διοικητής του 2 / 39 Συντάγματος Ευζώνων έστειλε το ακόλουθο έγγραφο (με ημερομηνία 10- 10- 1921):

«Αξιότιμε κύριε Αναστόπουλε,

Έλαβον την πατριωτικοτάτην επιστολήν σας και σας πληροφορώ, ότι ο υιός σας Ιωάννης έπεσεν ηρωικώς μαχόμενος την 20ην Αυγούστου ε.ε εις τα υψώματα Καραπογιού πέραν του Σαγγαρίου.

Εστέ υπερήφανος. Ο υιός σας εφάνη αντάξιος των προσδοκιών σας και της πατριωτικής ψυχής σας, επιδειξάμενος την ανδρείαν την οποίαν μόνον η υπέροχος η ελληνική ψυχή γνωρίζει να δεικνύη.

Η διοίκησις του συντάγματος, εις ενδείξιν ελαχίστου φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης της Πατρίδος προς τον ήρωα υιόν σας, υπέβαλε πρότασιν όπως εις την οικογένειαν σας απονεμηθή το "Αριστείον Ανδρείας".

Νικόμεν κ. Αναστόπουλε, και θα νικόμεν, εφ' όσον Η Ελλάς έχει πολίτας όπως σεις και τέκνα όπως ο αείμνηστος υιός σας. Ο πατριωτισμός υμών και ο ηρωισμός του υιού σας αποδεικνύουν ότι εις το βάθος της ελληνικής ψυχής υφίσταται ακοίμητος η σπίθα εκείνη των υπερόχων αρετών της Φυλής, τας οποίας εθαύμασεν ολόκληρος ο κόσμος από κτήσεως αυτού. Δια τούτο κατά την εκατοστήν ακριβώς επέτειον , από της εποχής κατά την οποίαν εις την καρδίαν της Πελοποννήσου μία χούφτα προγόνων μας ύψωσε την Σημαίαν της Εθνεγερσίας της μικράς τότε Ελλάδος κατά της μεγάλης λαι τρομεράς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το τίμιον αίμα ενός ήρωος εκδικητού υιού σας εχύνετο εις την καρδίαν της Μ. Ασίας.

Η τότε Ευρώπη εμειδίασε δια το, ως ανόητον χαρακτηρισθέν, τόλμημα της μικράς Ελλάδος, πρώτης και μόνης εκ τόσων υποδούλων Εθνών τολμησάσης να υψώση την κεφαλήν κατά της μεγάλης και ισχυράς κυριάρχου. Η σημερινή Ευρώπη μένει κατάπληκτος θέματα μάτια ολάνοικτα προ των από εννεαετίας συνεχιζομένων μεγαλουργημάτων της Φυλής μας, κατορθωσάσης, εντός τόσον βραχυτάτου δια την

¹ Βλέπε φύλλο της 19-3- 1921 (π. ημ) της εφημερίδας **Συνάδελφος**.

Ιστορίαν των εθνών χρονικού διαστήματος, να πλήξη εις την καρδίαν τον τρομερόν δεσπότην και να τον εξαπλώση προ των ποδών της ανίκανον πτώμα¹.

Ταύτα πάντα οφείλονται εις το τίμιον αίμα των τέκνων της Ελλάδος, εις το οποίον προσενεγκόντες και υμείς το ανάλογον ποσοστόν δύνασθε να είσθε υπερήφανος.

Εκφράζων υμίν την ευγνωμοσύνη της Πατρίδος και ιδιαιτέρως του Συντάγματος, σας σφίγγω φιλικώς την χείρα.

Ο Διοικητής του 2 / 39 Συντάγματος Ευζώνων».

Και μία χήρα.....

Η (μόλις ενός μήνα έγγαμος) Αικατερίνη χήρα του «πεσόντος» Αθαν. Κ. Παπακώστα έστειλε στο διοικητή του 2 / 29 Συντάγματος Ευζώνων, στις 18- 12- 1921 την ακόλουθη επιστολή:

«Κύριε Διοικητά,

Λαμβάνω την τιμήν ν' αναφέρω ότι ο (νόμιμος) σύζυγός μου Αθανάσιος Παπακώστας, υπηρετών ως υποδεκακενύς εις τον 6^{ον} Λόχον του υφ' υμάς Συντάγματος Ευζώνων, έπεσε μαχόμενος υπέρ της Πατρίδος Δήμας την 15^{ην} Αυγούστου ε ει κατά την προς Άγκυραν προέλασιν των γενναίων μας Στρατευμάτων.

Μολονότι το πλήγμα είναι βαρύτατον δι' εμέ, προκειμένου περί γάμου διαρκέσαντος μόλις ένα μήνα, εν τούτις είμαι υπερήφανη διότι ο σύζυγος μου εφονεύθη δια την Πατρίδα μας και τον Στρατηλάτην Βασιλέα μας.²

Υποβάλλουσα δίδραχμων χαρτόσημον, παρακαλώ όπως ευαρεστηθήτε να μου αποστείλετε πιστοποιητικόν περί του θανάτου του συζύγου μου, για να ζητήσω και μου δοθή ανάλογος σύνταξις.

Εύχομαι, εν τέλει, η νίκη να στέφη πάντοτε τα ελληνικά όπλα και γρήγορα να φθάσωμεν στην πόλιν αυτήν».

Ο διοικητής του Συντάγματος απάντησε με το εξής έγγραφο που έφερε ημερομηνία 6 Ιανουαρίου 1922:

«Κυρία Παπακώστα,

¹ Πώς θα μπορούσε να συμβεί αυτό , όταν το παρά λίγο «πτώμα» είχε από την αρχή (1919) στο πλευρό του μπολσεβίκους, Ιταλούς και Γάλλους και κανέναν στο πλευρό του- εκτός από τις αγγλικές πομφόλυγες;

² Σήμερα οι «παγκοσμιοποιητές» θα κάγγαζαν με μια επιστολή αυτού του περιεχομένου...

Εις απάντησιν της από 18 Δεκεμβρίου π.ε. επιστολή σας, σας αποστέλλω συνημμένως πιστοποιητικόν περί του ηρωικού θανάτου του αείμνηστου συζύγου σας Αθ. Κ. Παπακώστα, υποδεκανέως του Συντάγματος.

Το Σύνταγμα, εις ελαχίστην ένδειξιν του προς τον ήρωα σύχυγον σας οφειλομένου φόρου ευγνωμοσύνης της Πατρίδος, υπέβαλε πρότασιν όπως του απονεμηθή το "Αριστείον Ανδρείας", το οποίον, όπως γνωρίζετε, παραδίδεται εις τας οικογενείας των φονευθέντων εις ένδειξιν τιμής.

Ο ήρωας σύζυγος σας, υπερήφανος όπως ήτο, προσέφερεν εις την Πατρίδα ότι πολυτιμότερον είχε: την ζωήν του. Πολλοί άλλοι ήρωες σαν τον Αθανάσιον Παπακώστα π Βουβήροσέφεραν εις το βωμόν της Πτρίδος την αυτήν θυσίαν, χύσαντες το αίμα των και σπείραντες τα οστά των εις αυτά εδώ τα μέρη, εις τα οποία ήκμαζεν άλλοτε ο Ελληνισμός.

Σεις όμως δεν υπελείφθετε καθόλου εις τας προς την Πατρίδα θυσίας. Προσφέρατε και σεις ότι πολύτιμον εις τον κόσμον είχετε, τον νεαρόν σύζυγον σας, τον οποίον δεν εκεμαρώσατε παρά ένα μόνον μήνα. Είναι τω όντι βαρύ το πλήγμα δια σας και πολύ μεγάλη η θυσία. Εν τούτις υποβάλλουσα αναφοράν δια να σας χορηγηθή πιστοποιητικόν, δεν διευτώσατε παράπονον και δεν κλαίετε δια την μεγάλην απώλειαν, την οποίαν σας επέβαλεν η Πατρίς, όπως θα έπραττον άλλαι γυναίκες. Εκφράζετε την υπερηφάνειαν σας και έυχεσθε όπως η Νίκη στέφη πάντοτε τα ελληνικά όπλα, σαν τας προγόνους Σπερχιώτιδας του 1821, εκείνας που ανέθρεψαν τόσους Αθανάσιους Διάκους.

Χάρις εις τας μεγάλας πράγματι θυσίας, τας οποίας προσέφεραν μεν οι πεσόντες υπέστησαν δι με υπερηφάνειαν ο επιζήσαντες, εγράφησαν αι ωραιότεραι σελίδες δόξης δια την Πατρίδα.

Ημείς οι επιζήσαντες συναγωνισταί των πεσόντων ηρώων, εξακολουθούμε να υφιστάμεθα τις κακουχίας μιας παρατεταμένης εκστρατείας, μένομεν ακλόνητοι εις την σκοπιάν μας, δια να στερεώσωμεν ούτω την δόξαν την οποίαν προσεπόρισαν εις την Πατρίδα οι πεσόντες συνάδελφοι μας, το αίμα των οποίων ο ένας δεν λησμονώμεν καθόλου.

Σεις! Μια νεαρά γυνή μας υποδεικνύετε το καθήκον τούτο και μας εμπυχώνετε εις το έργον μας. Εστέ, όμως, ήσυχος! Δεν θα εγκαταλείψωμεν στην σκοπιάν μας και δεν θα ζητήσωμεν την ανάπαυσιν, παρά μόνον όταν εκπληρωθούν τα εθνικά δίκαια και η Πατρίς μας είπη: "Φθάνει, σας ευχαριστώ". Τότε θα φύγομεν, αλλά θα έχωμεν εξασφαλίσει δια μεν την Πατρίδα τοιαύτην αίγλην, δια δε

τους πεσόντας συναδέλφους μας τοιούτον μυθικόν ηρωισμόν, ώστε οι κάτοικοι της Μικράς Ασίας, όταν θα διέρχονται από τον τάφον του συζύγου σας, θα ίστανται και αποκαλυπτόμενοι προ του κοσμούντος αυτόν απλουστάτου Σταυρού, μετά κατανούξεως θα λέγουν: "Εδώ είναι θαμμένος ένας Έλλην".

Εκφράζων υμίν την ευγνωμοσύνην της Πατρίδος και ιδιαιτέρως του Συντάγματος, διατελώ μετά πλείστης τιμής».

❖ Στις «πατριωτικές» τραγωδίες εκείνη της περιόδου ανήκει και η περίπτωση του στρατηγού Κων. Καλλάρη, που θυσίασε στο βωμό της πατρίδας και τους δύο του γιούς: Ο ένας έπεσε μαχόμενος στην Ήπειρο και ο δεύτερος στη Μικρά Ασία...

* * *

Όλα αυτά αλλά θα χαρακτηρίζονταν σήμερα από τους λοιδορούς του πατριωτισμού, από τους θλιβερούς ψευτοπροοδευτικούς και τους ερζιάτς κουλτουριάρηδες της ισοπεδωτικής των πάντων παγκοσμιοποίησης εθνικιστικές γραφικότητες ή κατάλοιπα φασιστικών επιρροών ή σοβινιστικές υπερβολές, άξιες εμπτυσμού ή εσχάτης περιφρόνησης. Ο συγγραφέας αυτού του πονήματος έχει μακρόχρονη (και "πλουσιότατη" προσωπική εμπειρία, αποκομισμένη τόσο από νηπιακού επιπέδου επιθέσεις χειριστών ευτελών γραφίδων και μικροφώνων, όσο και από ποικίλων μορφών απειλές με στόχο τον ίδιο και τα πιο προσφιλή του πρόσωπα. Λοιδορούν, ειρωνεύονται και απειλούν όσοι αδυνατούν να αντικρούσουν και να καταρρίψουν αυτά, που δεν είναι στοιχισμένα πίσω από τις δικές τους αντιλήψεις.

«Φασίστες, σοβινιστές, αχαλίνωτοι εθνικιστές, απροσάρμοστοι, καθυστερημένοι» όσοι έχουν το "θράσος" να λατρεύουν το διαχρονικό μεγαλείο της Ελλάδας και να θαυμάζουν τα επιτεύγματα του ελληνισμού, παραδεχόμενοι, φυσικά, και τα ελαττώματα και τις αδυναμίες της φυλής.

Στο «πυρ το εξώτερον» όσοι φρονούν (όχι από φανατισμό, αλλά με βάση τα πορίσματα της ενδελεχούς ιστορικής μελέτης) που δεν υπάρχει ούτε μία πιθανότητα στο εκατομμύριο να καταστούν ειλικρινείς φίλοι μας οι Τούρκοι, οι Βούλγαροι, οι Αλβανοί Γκέγκηδες, οι « ληστές» των ιερών μακεδονικών συμβόλων μας «γύφτου» των Σκοπίων.

Απαράδεκτοι εξτρεμιστές όσοι επέκριναν, με δριμύτητα και οργή, τον πρωθυπουργό αυτής της χώρας, ο οποίος διακήρυξε, τον Ιούλιο του 1974, τη χιλιομετρική απόσταση στη μαρτυρική της Κύπρου απαγορευτική της "μητρικής" προστασίας. Και κραύγασαν, με γραπτό ή προφορικό λόγο, την αγανάκτησή τους για τον έτερο πρωθυπουργό, που, αμέσως μετά τον εθνικό διασυρμό και μείωση στα Έθνη, εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του προς τους (σιωνιστοκρατούμενους) «πλανητάρχες», επειδή απέτρεψαν (υποχρεώνοντας μας σε άτακτη υποχώρηση και απεμπόληση εθνικών κυριαρχικών μας δικαιωμάτων...) την πολεμική σύγκρουση με τους απόβλητους των μογγολικών στεπών και υποψηφίους για ένταξη στη χριστιανική Ευρωπαϊκή Ένωση παρά τις έξι γενοκτονίες, τις οποίες διέπραξαν στη διαδρομή του εικοστού αιώνα...

Φορείς μοναδικοί και αποκλειστικοί των προοδευτικών αντιλήψεων και της ανώτερης κουλτούρας τυγχάνουν όσοι απαιτούν το χωρισμό εκκλησίας και κράτους· αξιώνουν τη συμβίωση με τα δεσμά του γάμου αυτών που κατάργησαν τα διαφορετικά φύλα και φιλοδοξούν να αναθρέψουν σαν «γονείς» υιοθετημένα τέκνα· αφαιρούν από αυτούς που το επιθυμούν (τη συντριπτική πλειοψηφία) το δικαίωμα να είναι κάτοχοι δελτίων ταυτότητας, στα οποία να αναγράφεται το θρήσκευμα τους. Και όσοι στηλιτεύουν με τον εξοργιστικότερο τρόπο αυτούς που «τολμούν» να αναφέρονται με σεβασμό στις έννοιες πατρίδα, έθνος, παραδόσεις· να μη θεωρούν την αιματοπότιστη γαλανόλευκη με το Σαυρό απλό πανί ή κουρέλι, αλλά σύμβολο ιερό· και μην είναι πρόθυμοι να αποδεχτούν τα παγκοσμιοποιητικά δεσμά συνείδησης, ψυχής, μυαλού, λόγου και γραφής, τα οποία έχουν χαλκευτεί στα σκοτεινά παρασκήνια των (εξουσιαστικών του πλανήτη) διαχρονικών βλέψεων του σιωνισμού.¹

Ηρωισμοί, εποποιείες, υπεράνθρωποι αγώνες...

Τον Οκτώβριο του 1922, όταν οι επιτελείς του τον παρακινούσαν να προελάσει προς την ελληνική πρωτεύουσα, ο Μουσταφά Κεμάλ τους απάντησε με σαρκασμό:

¹Βλέπε τα πονήματά μου: **Ιστορία και βλέψεις του σιωνισμού· Εβραίοι και παγκόσμια εξουσία· Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια· Η εβραϊκή Αμερική και η σιωνιστική απειλή· Επίσης Γκόρντον Πράις: Τα 24 Πρωτόκολλα του σιωνισμού.**

«Είστε τόσο ανόητοι, ώστε να πιστεύετε πως εμείς νικήσαμε τους Έλληνες; Αυτοδιαλύθηκαν μόνοι τους, για διάφορους λόγους...»

Δεν ήταν ο μόνος. Το 1959 ο Τούρκος ταξίαρχος Ισμαήλ Τζελάλ σε ομιλία του στη Μαινεμένη¹ παραδέχτηκε αδίστακτα:

«Εκείνος που νίκησε τους Έλληνες στην Μικρά Ασία ήταν ο διχασμός του. Αυτοηττήθηκαν!»

Θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «συνεργά αιτία» της ήττας η ενίσχυση του Κεμάλ από τρεις Μεγάλες Δυνάμεις· τα δηλητηριώδη βέλη της αντικαθεστωτικής εσωτερικής προπαγάνδας και η υπονεμευτική του ηθικού του στρατού από την βενιζελογενή Κονδυλο-Παγκαλο-Πλαστική «άμυνα»· ο κάματος από δεκάχρονους πολέμους· το αδιέξοδο που προέρχεται από την απομόνωση και την απελπισία...

Ξεχωριστή, ίσως, μνεία επιβάλλεται να γίνει για τους Έλληνες αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και στρατιώτες, που αμέσως μετά την αιματηρότατη σύγκρουση στο **Χαμούρκιοϊ** (ανήμερα της εορτής της Μεγαλόχαρης το 1922) πραγματοποίησαν αληθινή εποποιία, με την επόμενη ημέρα, στη φονική μάχη του **Ουλουτζάκ**. Καθώς, διάφορες μονάδες μας υποχωρούσαν, στη διάρκεια της νύχτας, προς διάφορες κατευθύνσεις, της ακολουθούσαν, σαν άοπλη οπισθοφυλακή χιλιάδες ομογενών προσφύγων, που εγκατέλειπαν για πάντα τις εστίες γενεών. Τα πισσόμαυρα πέπλα του σκοταδιού έσκιζαν οι φλόγες καιόμενων καμιονίων και στο απέραντο πεδίο, ήδη κυκλωμένο από εχθρό, συμφύρονταν πολεμιστές και άμαχοι, μουλάρια που έσερναν πυροβόλα, φορεία με τραυματίες, με τις βροντερές διαταγές των βαθμοφόρων να υπερκαλύπτουν κάθε άλλο θόρυβο. Και ξαφνικά, καθώς αχγορόδιζαν οι πρώτες αυγινές ανταύγειες την ανατολική παρειά του ορίζοντα, από κοντινή απόσταση ακούστηκαν οι απανωτές εκρήξεις οβίδων και τα κροταλίσματα πολυβόλων: Στη γειτονική κωμόπολη Ουλατζάκ η 12^η τουρκική μεραρχία, ενισχυμένη και από άλλες μονάδες εξαπέλυε τη μια έφοδο μετά την άλλη κατά των θέσεων ενός μόνο ελληνικού τάγματος, το οποίο ανήκε στη V Μεραρχία μας. Μετά από πέντε αποτυχημένες (και με βαρύτατες απώλειες) θέσεις, έξαλλος από οργή ο στρατηγός Νουρεντίν μπέης (διοικητής της κεμαλικής στρατιάς στον τομέα εκείνο) αντικατέστησε το μέραρχο με τον ισόβαθμο του συνταγματάρχη Φαχρί μπέη, ο οποίος γνώρισε την ίδια αποτυχία. Οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν επί πολλές ώρες και λίγο πριν το ηλιοβασίλεμα ο συνταγματάρχης Θ. Τσιμικάλης

¹Μικρασιατική πόλη στο 32^ο χιλιόμετρο της γραμμής Σμύρνης Κασαμπά, η οποία αριθμούσε το 1922 δώδεκα χιλιάδες κατοίκους (οι μισοί ήταν Έλληνες).

κατόρθωσε να διασχίσει με το συνοδό του τις τουρκικές γραμμές και κόμισε τη διαταγή για άμεση υποχώρηση. Χωρίς προσυνεννόηση αξιωματικοί και στρατιώτες αποκρίθηκαν πως αρνούσαν να συμμορφωθούν και θα παρέμεναν στις θέσεις τους. Η περιγραφή που ακολουθεί ανήκει στη γραφίδα του τότε συνταγματάρχη Τσιμηκάλη:

«Ως αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυς θεωρώ καθήκον μου ν'αναφέρω ότι κατά την μετάβαση μου εις Σουηδίαν, ε γνώρισα Τούρκον λοχαγόν, υπηρετούντα εις το επιτελείον μιας των μεραρχιών, αι οποίαι ενήργησαν την 16^{ην} Αυγούστου 1922, την επίθεσιν του Αφίον- Ουτζαλάκ. Ωνομάζετο Τζεμάλ μπέης και με ηρώτησεν επιμόνως ποιον ήτο το τμήμα και ο διοικητής του, διότι τούτο είχε ανακόψει επί πολάς ώρας την επίθεσιν των Τούρκων προς κατάληψιν του αυχένος: μολονότι σχεδόν κυκλωμένον, καθήλωσε τούτους μέχρι της νικτός και εματαίωσε την καταδίωξιν των υποχωρουσών ελληνικών μεραρχιών, ως είχε διατάξει προσωπικώς ο Κεμάλ.

Πράγματι, την 16^{ην} ώραν επέτυχον να πλησιάσω το Τάγμα μετ' αφαντάστους δυσκολίας, όπως μεταδώσω διαταγήν συμπτύξεως του. Εύρον τούτο σχεδόν κεκυκλωμένο και μαχόμενον με άριστον ηθικόν, ενώ ο διοικητής του μοι εδήλωσε κατηγορηματικώς, ότι δεν εννοεί να υποχωρήση πριν νυκτώση και πριν αι υποχωρήσασαι ημέτεραι Μεραρχίαι προς Χαμούρκιοϊ απομακρυνθούν ανενόχλητοι, όπερ και εξετελέσθη. Παρέστην ακολούθως εις επανειλημμένας αντεπιθέσεις του Τάγματος, αίτινες αποτελούν μίαν των ωραιωτέρων σελίδων του Μικρασιατικού δράματος, κατά τοσούτον μάλλον καθ'όσον ενώ άλλα τμήματα υπεχώρουν εν διαλύσει, το Τάγμα τούτο έτρεπεν εις φυγήν τους προ αυτού Τούρκους, συλαμβάνον και αιχμαλώτους...»

Σχολιάζει (ο.π) ο Χρ. Αγγελομάτης:

«Οσάκις γράφεται η μικρά ή μεγάλη ιστορία εκείνης της τραγωδίας, εξιστορούνται πράγματα και γράφονται σελίδες δήθεν ιστορίας που αδικούν τον μέγαν αυτόν ήρωα, τον Έλληνα στρατιώτην, τον πρωταγωνιστήν ενός έπους, το οποίον εκράτησε τρία και πλέον χρόνια. Τον μεγάλον αυτόν μάρτυρα, που έφερε τον σταυρόν του μαρτυρίου, αδιαμαρτυρήτως, καταπολεμούμενης από τους ίδιους τους εν πολέμω συμμάχους του και αποτελών το επίκεντρον της απαισίας ελληνικής αλληλομαχίας.

Αν όμως όσοι γράφουν διά την μικρασιατικήν συμφοράν ανέτρεχον εις τας πηγάς και τας απτάς αποδείξεις, θα έβλεπαν ότι ο ελληνικός στρατός επετέλεσεν άθλον, τον οποίον κανείς άλλος στρατός δεν θα μπορούσε να επιτελέση...»

❖ Στο πόνημα του **The Aftermath** ο Ουίνστον Τσόρτσιλ (αντίθετος στην ανάκτηση της Μικράς Ασίας από την Ελλάδα) αναγκάζεται να παραδεχτεί την πραγματικότητα:

❖ Η μετά το Σαγγάριο τελευταία πράξη της ελληνικής τραγωδίας έμελλε να διαρκέσει περίπου ένα χρόνο. Οι Έλληνες δεν είχαν κατορθώσει Να καταλάβουν την Άγκυρα ή να συντρίψουν το στρατό του Κεμάλ. Μετά την αποτυχία στο Σαγγάριο, τα στρατεύματά τους το Σεπτέμβρη του 1921 υποχώρησαν σε ενδιάμεσες οχυρωμένες θέσεις, που κάλυπταν την επαρχία Σμύρνης- Αϊδινίου. Και εκεί παρέμειναν πεισματικά ακλόνητοι επί πολλούς μήνες.

Επιβάλλεται να αποδοθεί δικαιοσύνη στον Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος συχνά είναι θύμα αγνοίας και προκατάληψης. Ας φανταστεί κανείς ένα στρατό διακοσίων χιλιάδων αντρών, επιστρατευμένο σε μια μικρή χώρα επί μία ολόκληρη δεκαετία, ο οποίος βρίσκεται στο κέντρο της Μικράς Ασίας, έχοντας πίσω του ένα έθνος διχασμένο, διαιρεμένο και σπαρασόμενο από κομματικές διενέξεις. Ας φανταστεί κανείς αυτούς τους στρατιώτες να απουσιάζουν από τις οικογένειές τους και να στερούνται πράγματι πολιτική καθοδήγηση. Έχοντας πλήρη επίγνωση του ότι είχαν εγκαταλειφθεί από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης και την Αμερική, με τροφή ανεπαρκή και με παλιό και ελλιπή οπλισμό, χωρίς ζάχαρη, τσάι, τσιγάρα αλλά και χωρίς ελπίδα ή έστω με ένα σχέδιο απελπισίας, ενώ μπροστά πίσω και ολόγυρα τους συσπειρώνονταν και κινούνταν ένας εχθρός πεισματάρης, ανυπόμονος, αδυσώπητος και με συνεχώς αυξανόμενη αυτοπεποίθηση. Οι δοκιμασίες των μαχών είναι πάντοτε σκληρές και τις αντιμετώπισαν οι στρατοί όλου του κόσμου. Εδώ όμως επρόκειτο για ατέλειωτες κακουχίες και δοκιμασίες...

Ο στρατός του Πότομακ¹ είχε πίσω του ένα ισχυρό έθνος, τρεφόταν, ενδύοταν και ενισχυόταν κανονικά. Οι στρατιώτες γνώριζαν για ποιο λόγο μάχονταν και ήταν βέβαιοι για την τελική επίτευξη του στόχου. Αλλά επάνω από τον ελληνικό στρατό στη Μικρά Ασία πλανιόταν σαν εφιάλτης το αίσθημα της απομόνωσης, του κινδύνου των επικοινωνιακών και συγκοινωνιακών γραμμών, της βάσης που κατέρρεε μιας διχασμένης πατρίδας και ενός αδιάφορου (όταν δεν ήταν

¹ Αναφέρεται στον πόλεμο Ανεξαρτησίας των Η.Π.Α

εχθρικός) κόσμος. Παρά ταύτα έμειναν όρθιοι, με το όπλο στα χέρια περισσότερο από 9 μήνες...»

« Θα αναφέρω ένα χαρακτηριστικό περιστατικό της στάσης των Γάλλων, κατά την τελευταία φάση του μικρασιατικού πολέμου, όταν το Γ΄ Σώμα Στρατού υποχώρησε στη βάση του, στη θάλασσα του Μαρμαρά: Καθώς πλησίαζε εκεί, ακολουθούμενο από τους Τούρκους, ένας Γάλλος αξιωματικός πληροφορήσε τους Έλληνες πώς βρίσκονταν σε ουδέτερη ζώνη και έπρεπε να παραδοθούν. Οι διοικητές των δύο επικεφαλής Σύνταγματων, γνωρίζοντας ότι τα Μουδανιά δεν περιλαμβάνονταν στην ουδέτερη ζώνη, αρνήθηκαν να παραδοθούν στους Γάλλους και οδήγησαν τα Συντάγματα τους με επιτυχία, από ορεινές ατραπούς, στην Πάνορμο. Ωστόσο, έναν μέρος του κυρίως Σώματος παραδόθηκε στους Γάλλους και αυτοί το παρέδωσαν στους Κεμαλικούς. Οι υπόλοιποι βρήκαν πλοία στην Πάνορμο και αναχώρησαν...»

Αυτή ήταν οι φίλοι, πάτρωνες, προστάτες και χρηματοδότες (τότε που χρειάζονταν τα ελληνικά νιάτα στο σφαγείο του Α΄ παγκοσμίου πολέμου...) του αποκαλούμενου (η ιστορία καγχάζει, αν δεν κουνά περίλυπη το κεφάλι..) «εθνάρχη».

Προσθέτει ακόμα ο Τσόρτσιλ (ο.π):

«Η καταστροφή, που είχαν προπαρασκευάσει από πολύ καιρό, ο ειδικός διχασμός και οι συμμαχικές αναβλητικότητα, διαίρεση και σκευωρία, τώρα ξέσπασε εις βάρος της Ευρώπης. Οι χώρες που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη είχαν προφυλαχθεί στον κόσμο τις αυταπάτης τους αποκλειστικά και μόνο από την ελληνική ασπίδα. Τώρα, όμως, η ασπίδα αυτή είχε συντριβεί. Και οι φλόγες της πυρπόλησης της Σμύρνης και οι φρικαλέες σφαγές ήταν το προοίμιο του ποια θα μπορούσε να είναι η τύχη της Κωνσταντινούπολης...»

❖ Στον Ε΄ τόμο του περισπούδαστου έργου του **Ελληνική Διπλωματική Ιστορία** (το μετέφρασα στα ελληνικά) ο Γάλλος ακαδημαϊκός και καθηγητής του πανεπιστημίου της Σορβόννης Εντουάρ Ντριό τονίζει:

«Η Ελλάδα έχει βγει στον πόλεμο, με ελάχιστα καλή διάθεση, διά της βίας και χωρίς εγγυήσεις, επειδή το ήθελε Βενιζέλος...

Τώρα ήταν εκεί, στην Ιωνία, στον "οίκο" της επί πολλούς αιώνες, από πάντα, γιατί Ελλάδα είναι οι ακτές του Αιγαίου. Η Ελλάδα στην Ιωνία, η Ελλάδα σε όλες τις ελληνικές περιοχές, σήμαινε ειρήνη, αφού αυτό όριζε το δίκαιο.

Χωρίς να λάβουν υπόψη τους τις επιταγές αυτού του δικαίου, ούτε την τύχη των πληθυσμών τους, ούτε τις δεσμεύσεις που είχαν αναλάβει απέναντί τους, **με τη θλιβερή και αξιοθρήνητη πρόφαση** ότι ο ελληνικός λαός- πράγμα που αποτελούσε αναφαίρετο δικαίωμα του- επανέφερε με την ψήφο του στο θρόνο τον Βασιλέα του- αλλά κυρίως επειδή η Αγγλία, η Ιταλία, η Γαλλία προβλέποντας την προσεχή " ανάρρωση" της Ρωσίας αν όχι και της Γερμανίας είχαν εκεί πέρα **συμφέροντα πολιτικά και οικονομικά φυσικά αλληλοσυγκρουόμενα, εγκατέλειψαν κυνικά την Ελλάδα στους Τούρκους** τον κοινό εχθρό! Και μάλιστα στις θέσεις που εκείνη είχε καταλάβει με τη δική τους προτροπή ή συγκατάθεση. **Ξέσχισαν τις συνθήκες και τις συμφωνίες που είχαν συνάψει μαζί της και την παρέδωσαν στον όλεθρο...»**

Κυβέρνησεις Ν. Στράτου (μονοήμερη)

και Π. Πρωτοπαπαδάκη (συνασπισμού)

Στις 10 Απριλίου 1922 έγινε η πρώτη συνεδρίαση των μελών της Διάσκεψης πρώην Συμμάχων και των εχθρών τους (μια πλήρη ισότητα), με τον όρο ότι όλοι αποδέχονταν τις εξής θεμελιώδεις αρχές:

❖ Θα εξακολουθούσαν να ισχύουν, άσχετα από την κυβέρνηση τους, οι υποχρεώσεις που είχαν αναληφθεί από τα «επιμέρους» κράτη.

❖ Καμία χώρα δεν θα εναντιωνόταν στο πολιτικό σύστημα άλλης.

❖ Κανένα κράτος δεν θα είχε δικαίωμα εισβολής στο έδαφος άλλου.

Ο Δ. Γούναρης επανέφερε την παλαιότερη πρόταση του λόρδου Τζόρτζ Κόρτζον αναφορικά με την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών της Μικράς Ασίας και του Πόντου, εγγύηση για την οποία αποτελούσαν μόνο η παρουσία του ελληνικού στρατού. Ήδη ο Κεμάλ είχε αρνηθεί (5- 4- 1922) να δεχθεί την ανακωχή, εκτός αν ίσχυαν οι δικοί του όροι. Γάλλοι και Ιταλοί κωλυσιεργούσαν σκόπιμα, βέβαιοι πως την τελική λύση θα έδινε η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδος. Ο Βρετανός πρωθυπουργός είχε προτείνει εφαρμογή ειδικό πολίτευμα για τη Σμύρνη και την περιοχή της· διεθνοποίηση των Στενών και Κωνσταντινούπολης· προστασία των διαφόρων μειονοτήτων με βάση τις προβλέψεις της (νομικά ανύπαρκτης) Συνθήκης των Σεβρών.

Ο Ρεϊμόν Πουανκαρέ αντιπρότεινε άμεση εκκένωση τόσο της Μικράς Ασίας από τα ελληνικά στρατεύματα (όπως αξίωνε ο Μουσταφά Κεμάλ), όσο και της Ανατολικής Θράκης, απόδοσή τους την Τουρκία και αυτονομία της Δυτικής Θράκης. Τότε γιατί είχαν σύρει, με τα τελεσίγραφα του Ζονάρ τα πολυβόλα του Σαράιγ και την αιμοσταγή δικτατορία το «εθνάρχη», διά της βίας την Ελλάδα και το λαό της στον πόλεμο αποικιοκρατών- στρατοκρατών;

Οι Ιταλοί έσπευσαν στο πλευρό του, με έμπρακτο τρόπο: Ενίσχυσαν τον Κεμάλ (εκτός από όπλα και πολεμικό υλικό) **και** με την αποχώρηση των δυνάμεών τους από την κοιλάδα της Νέας Εφέσου και του Μαιάνδρου.

Υπήρχε αντίβαρο στη εχθρικότατη (πέραν του «Λένιν») στάση των δύο από τους τρεις Μεγάλους; Υπήρχαν οι ωραίοι λόγοι, που ψιθύριζε στο αυτί και πότε ενώπιον τρίτων, ο Λόιντ Τζόρτζ: «Μας ενδιαφέρει να δημιουργήσουμε δεύτερη κραταιή Αγγλία στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου: Την Ελλάδα!» Αλλά πως θα την δημιουργούσαν; Με πομόλιες; Χωρίς ένα φαρδίνιο, χωρίς μια βολίδα όπλου, χωρίς μία οβίδα πυροβόλου;

Ξαφνικά, με τη μορφή «κεραυνού εν αιθρία», αποκαλύφθηκε ότι Γερμανία και Σοβιετική Ένωση είχαν υπογράψει συμμαχία, φυσικά, κατά παράβαση της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Στο θέμα αυτό συγκρούστηκαν οι αποδόσεις Λονδίνου και Παρισιού και όλες οι άλλες συζητήσεις τελεματώθηκαν...

Ο Λόιντ Τζόρτζ υπέδειξε (σε μυστική συνάντηση του με τον Έλληνα πρωθυπουργό) την ανάληψη αιφνιδιαστικής πρωτοβουλίας από την ελληνική πλευρά: Την κατάληψη Ανατολικής Θράκης (ίσως και Κωνσταντινούπολης), ώστε να υποχρεωθούν οι Γάλλοι και Ιταλοί να «ρίξουν νερό στο κρασί τους». Ο Δ. Γούναρης επέστρεψε εσπευσμένα στην Αθήνα, συγκαλέσει ευρεία σύσκεψη με τη συμμετοχή του Π. Πρωτοπαπαδάκη, των εκπροσώπων του Γενικού Επιτελείου, του αρμοστή της Μικράς Ασίας και του Αν. Παπούλα που βρισκόταν στην ελληνική πρωτεύουσα. Ακολούθησαν δύο συνεδριάσεις του υπουργικού συμβουλίου και αποφασίστηκε να σταλεί για επιτόπια μελέτη στη Θράκη ο αντιστράτηγος Γεωρ. Χατζανέστης.

Στις 20 Απριλίου παρουσιάστηκε στον πρωθυπουργό επιτροπή Μικρασιατών. Του δήλωσαν την απόφαση των ομογενών να μην επανέλθουν υπό τουρκικό ζυγό. Και ανακοίνωσαν ότι είχε βρεθεί αρχηγός, ο οποίος θα αναλάμβανε την ηγεσία που του «αλυτρώτου ελληνισμού» και ο οποίος αναμενόταν να φθάσει εκεί σύντομα. Δεν αποκάλυψαν ποιος ήταν- πιθανότατα εννοούσαν τον Ελ.

Βενιζέλο που- οσμιζόμενος κυβερνητική κρίση- είχε σπεύσει να επανέλθει από το Περού, διά της Νέας Υόρκης στην Ευρώπη. Σχολιάζει (ο.π) ο Αλ. Α. Οικονόμου:

«Ήτο, βεβαίως, φυσικόν να ανησυχούν οι χριστιανοί της Μ. Ασίας, εάν απεχώρει ο Ελληνικός Στρατός. Αλλ' είχαν άραγε τη συνείδησιν αναπαυμένη, ότι έπραξαν παν, ότι όφελον όπως την διατηρήσουν; Έδωσαν άνδρας και χρήματα, όπως συνδράμουν την προσπάθειαν του Ελληνισμού; Οι περισσότεροι φυγόστρατοί και λιποτάκτες του Ελληνικού Στρατού ήσαν Μικρασιάται¹. Καμία εισφορά δεν προσέφεραν υπέρ της συντηρήσεως του ελληνικού στρατού εν Μ. Ασία, ενώ έπρεπε να διατρέφεται ούτος υπό της κατεχόμενης χώρας. Τα επερίμεναν όλα από τους άλλους Έλληνας...»

Με εντολή του Ελ. Βενιζέλου οι αντιπολιτευόμενοι επιχειρούν να ανατρέψουν την κυβέρνηση: Βουλευτής των Φιλελευθέρων καταγόμενος από τη Βουλγαρία ανέγνωσε από το βήμα της βουλής χαλκευμένη προσωπική επιστολή μωαμεθανού της Θράκης προς ομόθρησκο του, στην οποία ο επιστολογράφος περιλάμβανε το συμπέρασμα του από συνομιλίες του με τουρκικές προσωπικότητες στην Κωνσταντινούπολη, ότι ανατροπή της κυβέρνησης Γούναρη θα ζημίωνε την Τουρκία (!)

Περισσότεροι από εκατόν πενήντα βουλευτές τινάχτηκαν όρθιοι κραυγάζοντας «Αίσχος! Έξω Βούλγαρε!» και όρμισαν εναντίον του πλαστογράφου-συκοφάντη αλλά ο πρωθυπουργός τον κάλυψε με το σώμα και τελικά έθεσε θέμα εμπιστοσύνης, με την κυβέρνηση να υπερψηφίζεται από 161 πληρεξουσίους, να καταψηφίζεται από 160, ενώ αρνήθηκαν ψήφο οι 13 υπουργοί και 2 έριξαν λευκό το λευκό. Σημειώνεται από τους 300 60 αρχικά εκλεγμένους βουλευτές 9 είχαν αποβιώσει (χωρίς να αντικατασταθούν), 3 δεν προσέρχονταν στις συνεδριάσεις, 10 ήταν κληνίηροι και 11 απουσίαζαν (οι 21 τελευταίοι φίλοι της κυβέρνησης). Εύθικτος και υψηλόφρων ο Δ. Γούναρης παραιτήθηκε (12- 5- 1922 ν.ημ) και η εντολή ανατέθηκε στον Νικ. Στράτο που σχημάτισε κυβέρνηση (ο ίδιος ανέλαβε και τα υπουργεία Στρατιωτικών και Εξωτερικών, Δ. Χατζίσκος «Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης», Ν. Καρπετόπουλος Εσωτερικών, Εμμ. Λαδόπουλος Οικονομικών και Γεωργίας, Κ. Λυκουρέζος Δικαιοσύνης, Αχ. Μαλαμίδης Εθνικής Οικονομίας, Κ. Δροσόπουλος Συγκοινωνίας, Τ. Τυπάλδος Ναυτικών, Ι. Λεωνίδας Επισιτισμού και Περιθάλψεως), η οποία την επόμενη ημέρα καταψηφίστηκε (174

¹ Όπως κατέθεσε στη σκηνοθετημένη «δίκη»- δολοφονία των Έξι ο στρατηγός Βαλέτας, επί αρχιστρατηγίας Αν. Παπούλα από τους **60.000** αυτόχθονες Έλληνες που είχαν κληθεί υπό τα όπλα οι **20.000** δεν παρουσιάστηκαν (ανυπότακτοι) και **7000** περίπου λιποτάκτησαν...

έναντι 154) με συνέπεια ο Νικ. Στράτος υπέβαλε την παραίτησή του. Για να ακολουθήσει η κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Π. Πωτοπαπαδάκη, η οποία ορκίστηκε στις 22 Μαΐου με την ακόλουθη σύνθεση από πλευράς υπουργών: Εξωτερικών Γ. Μπαλτατζής, Δικαιοσύνης Δ. Γούναρης, Εσωτερικών Νικ. Στράτος, «Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης» Κ. Πολυγένης, Οικονομικών Εμμ. Λαδόπουλος, Εθνικής Οικονομίας Μ. Γούδας Συγκοινωνιών Ξεν. Στρατηγός, Γεωργίας Αθ. Αργυρός, Περιθάλψεως Μ. Θεοδωρίδης, Στρατιωτικών Ι. Λεωνίδα και Δημοσίου Θησαυρού Κ. Λυκουρέζος.

Από το βήμα της Βουλής ο νέος πρωθυπουργός δήλωσε:

«Παρά πάντων ανεγνωρίσθη η επιτακτική ανάγκη της απερισπάστου απασχολήσεως της Κυβερνήσεως περί την διαχείρισιν τον υψίστης σημασίας εκκρεμών ζητημάτων.

Κατεπείγουσα επίσης εκρίθη η μέριμνα προς τακτοποίησιν των οικονομικών του Κράτους και ταχύτεραν συνέλεσιν του έργου της Συντακτικής Συνελεύσεως.

Η προ μικρού νακοινοθείσα υμίν υπό του Προέδρου της Συνελεύσεως Κυβέρνησις, ης έχω την τιμή να προΐσταμε, συνεκροτίθη εκ των συναδέλφων, να τα ονόματα ανεκοινώθησαν υμίν των οποίων συμπίπτουσιν αι γνώμαι περί του τρόπου της όσον το δυνατόν αποτελεσματικότερας εξυπηρετήσεως των ανωτέρω σκοπών.

Εν τω έργω της αυτής Κυβέρνησις έχει ανάγκη της εμπιστοσύνης της Συνελεύσεως, την οποίαν ελπίζει ότι θα την παράσχητε».

Οι Φιλελεύθεροι αποχώρησαν (γιατί, άραγε;) και επί 248 παρόντων η κυβέρνηση υπερψηφίστηκε από 201 (απέσχον οι 17 υπουργοί και γενικοί διοικητές) και καταψηφίστηκε από 30. Ο ρόλος του πρωθυπουργού ήταν κυρίως ενωτικός και συμβουλευτικός· τα στρατιωτικά ζητήματα ρυθμίζονταν μια κοινή απόφαση Στράτου και Γούναρη και τα εξωτερικά από κοινού διαχειριζόταν οι Μπαλτατζής, Γούναρης, Στράτος. Σειρά νομοσχεδίων (κυρίως οικονομικού περιεχομένου) με τη διαδικασία «του κατεπείγοντος» από τη Συνέλευση, η οποία διέκοψε τις εργασίες της στις 25- 6- 1922 χωρίς να έχει ολοκληρώσει το συντακτικό της έργο¹.

1912- 1922: Δέκα χρόνια στο χακί...

¹ Από τα 111 άρθρα του νέου Συντάγματος είχαν ψηφιστεί τα 33 πρώτα, αλλά δεν εγκρίθηκε η πρόταση Γούναρη, Πρωτοπαπαδάκη και Στράτου για ισοπολιτεία των γυναικών.

Αναπόφευκτα και όπως έπρεπε να αναμένεται, δέκα χρόνια μετά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, ο στρατός μας στην Μικρά Ασία βρισκόταν στα πρόθυρα διάλυσης, χωρίς φυσικά για αυτό να είναι υπεύθυνοι εκείνοι που εξαναγκάστηκαν τον Νοέμβριο του 1920, να συνεχίσουν το **a priori** καταδικασμένο σε όλεθρο και οικτρή αποτυχία εγχείρημα δεν μιλά του Βενιζέλου, αφού εκείνος είχε από το Παρίσι χαρακτηρίσει «εθνικήν προδοσίαν οιανδήποτε μεταβολήν της πολιτικής του»...

Στην **Κρήτη** είχαν ήδη συλληφθεί **12.000 λιποτάκτες και ανυπότακτοι**. Όσοι παρέμεναν στις θέσεις τους στη Μ. Ασία σιτίζονταν κακώς. Παρέμεναν ανενεργοί, με τη σκέψη στις οικογένειές τους. Αισθάνονταν απογοήτευση από τη στάση των πρώην «συμμάχων». Είχαν απαυδήσει από τη μονοτονία της ζωής τους. Αλληλοϋποβλέπονταν εξαιτίας διαφορετικών πολιτικών αντιλήψεων, αδιαφορούσαν για τις επιταγές της πειθαρχίας και παραμελούσαν τα καθήκοντά τους ως φρουρών βάρδιας, υπό την επήρεια της νοοτροπίας του «γιατί θα πρέπει να πεθάνω εγώ για να καλοπερνούν άλλοι;»

Ο συνεχής υποβιβασμός του ηθικού δεν είχε προκαλέσει κανένα ουσιαστικής αξίας μέτρο της ηγεσίας της Στρατιάς. Τον Μάιο του 1922 ο τέως αρχηγός του Γ.Ε.Σ Βίκτωρ Δούσμανης τόνισε στον υπουργό Στρατιωτικών: «Δυστυχώς, απωλέσαμε την πρωτοβουλίαν των κινήσεων και της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας. Και τούτο διότι παραμένουν επικεφαλής της Στρατιάς αρχηγοί μη ευρισκόμενοι εις το ύψος της θέσεως των...»

Φυσικά αναφερόταν- αν όχι κατά αποκλειστικότητα πάντως- στον Αν. Παπούλα. Ο οποίος είχε καταληφθεί στις 25 Μαΐου από το όριο ηλικίας. Προκειμένου να εξασφαλίσει την (επιτρεπτή κατά τον νόμο για τους αντιστρατήγους «εν καιρώ πολέμου») ετήσια ανανέωση της θητείας του, έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον Ν. Στράτο με τη φράση: «**Η Στρατιά πέποιθεν ότι υπό την σταθεράν πυγμήν σας...**». Η γλοιώδης αυτή ενεργεία κρίθηκε ορθά από άλλα μέλη της κυβερνήσεως ως «σαφώς αντιπειθαρχική πράξις εν ενεργεία αξιωματικού» και του υποδείχθηκε να υποβάλει «παραίτησιν διά λόγους υγείας»- το πικρό ποτήρι γλυκάθηκε με την απονομή (αντί για την κανονική των 1600 δρχ. μηνιαίως) «τιμητικής» σύνταξης ύψους 3000...

Ο ίδιος υπέδειξε ως καταλληλότερο διάδοχο του έναν από τους αντιστρατήγους Βικτ. Δούσμανη ή Γεώργιο Χατζανέστη· στους υποψηφίους προστέθηκε κατά τη συζήτηση και το όνομα του διοικητή του Γ΄ Σώματος Σταρτού

Γεωργ. Πολυμενάκου. Οι Γούναρης και Θεοτόκης τάχθηκαν υπέρ του τελευταίου, ο Πρωτοπαπαδάκης υπέρ του πρώτου και ο Νικ. Στράτος του υπέρ του Γ. Χατζανέστη, επιλογή με την οποία συμφώνησαν τελικά και οι άλλοι. Πραγματικά ο στρατηγός (διοικητής μέχρι τότε του στρατού Θράκης, αποτελούμενου από 12.000 άντρες, με αποστολή τη φρούρηση μεθοριακής γραμμής μήκους 500 χιλιομέτρων...) ήταν ένας από τους περισσότερο μορφωμένους αξιωματικούς, προικισμένος επιπλέον με ενεργητικότητα, προσήλωση στο καθήκον, πυγμή, φιλοτιμία, γενναιότητα. Ορισμένοι, πάντως, τον θεωρούσαν υπερβολικά αυστηρό, εξαιτίας της άκαμπτης προσήλωσης του τους κανονισμούς. Είναι ορθή η παρατήρηση του Αλ. Α. Οικονόμου:

«Οι πλείστοι των άλλων ανώτατων και ανώτερων αξιωματικών, επειδή δεν εσκέπτοντο όπως αυτός, τον έβγαλαν ταχέως "στραβόξυλο" ή "ανισόρροπο" κατά την επικρατούσαν εν Ελλάδι συνήθειαν για τους αντιφρονούντας, έστω και αν έχουν δίκιον...»

Τον Απρίλιο η κατεχόμενη από ελληνικές δυνάμεις περιοχή της Μικράς Ασίας είχε αυξηθεί, με την προσθήκη και της κοιλάδας του Μαιάνδρου: Με τους Γάλλους, που είχαν αποχωρήσει από την Κιλικία (παραδίνοντας στον Κεμάλ), οι Ιταλοί εγκατέλειψαν την κοιλάδα, επειδή συνειδητοποίησαν ότι εκείνα τα εδάφη δεν άξιζαν τις δαπάνες και τους κινδύνους της κατοχής και δεν τους προσπόριζαν τις ωφέλειες, που θα είχαν δημιουργώντας φιλικές σχέσεις με την Τουρκία (ωφέλειες εμπορικές και οικονομικές). Εύστοχα είναι τα σχόλια του προαναφερόμενου συγγραφέα:

« Οι δύο σύμμαχοι άφηναν ούτω την **Ελλάδα** μόνη εις την Μ. Ασίαν βγάλει τα μάτια της με τους Τούρκους, **όχι βεβαίως εξ εχθρότητας προς τον Βασιλέα Κωνσταντίνο ως ισχυρίζοντο¹ οι βενιζελικοί**, αλλά διότι έκριναν ότι αι απώλειαι, οι κίνδυνοι, αι δαπάναι, ας υφίσταντο δεν εκαλύπτοντο από τας ωφελείας, τας οποίας απεκόμιζον παραμένοντες εκεί, ενώ ευρισκόμεναι εις αγαθάς σχέσεις με την Τουρκία θα είχαν ανταλλάγματα από αυτήν. Επιπλέον από της εποχής ήδη της Κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου η πολιτική των δεν ήτο ευμενής δια την Ελλάδα, διότι την εθεώρουν τοποτηρητήν της Μ. Βρετανίας και δεν ήθελον να εγκατασταθή νέα αγγλική αυτοκρατορία εις την εγγύς Ανατολήν, ούτε ηδύνατο να ελπίζουν κέρδος τι από τους εμπορικής και ναυτικής ιδιοφυίας Έλληνας...»

Μετά την αποχώρηση των Ιταλών η Ελληνική Στρατιά κατέλαβε τα Σώκια στις 21 και την Έφεσο στις 30 Απριλίου 1922.

¹ Το ισχυρίζονται και σήμερα οι ξυλοκόποι της ιστορίας...

Η τραγωδία εισέρχονταν πλέον στη τελική της φάση, στο τελευταίο κεφάλαιο. Και, φυσικά, την ευθύνη έφερε στο ακέραιο εκείνος που τη δρομολόγησε και όχι αυτοί που υποχρεώθηκαν να τη συνεχίσουν υπό την εκβιαστική απειλή της ανακήρυξης τους ως «εθνικών προδοτών» αν δεν το έπραξαν...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ...

§ «Δεν είναι δυνατόν να σκεπτόμεθαό ότι μέσα εις την ιστορία θα κάνουν άλλοι λαοί δι' ημάς, αυτό που πρέπει να κάνωμεν ημείς οι ίδιοι δια τον εαυτό μας. Δεν ισχύει εις την ιστορίαν το αξίωμα της ταυτίσεως των συμφερόντων των εθνών. Ισχύει μόνον η πιθανότης της συμπτώσεως, χρονικώς μεταβαλλομένης, των συμφερόντων των εθνών. Με απλούστερους λόγους, εις την διεθνή ζωήν δεν υπάρχει έλεος δια κανέναν. Δεν υπάρχει έλεος του δυνατού προς τον αδύνατον. Και μία από τας θανασίμους πλάνας είναι να πιστεύη κανείς, ότι υπάρχουν προστάται ή προστάτιδες Δυνάμεις, όταν δεν υπάρχουν παρά ισχυροί ή αναγκαίοι συνεργάται, των οποίων η συνεργασία έχει όλα τα επίγεια χαρακτηριστικά των ανταγωνισμών...»

Χριστόφορος Στράτος

(Εθνικοί κίνδυνοι και πολιτική εθνικών ερεισμάτων)

* * *

Όπως έπρεπε να αναμένεται και όπως ήταν αναπόφευκτο, **το εγχείρημα αφροσύνης**¹ (υπό τις συνθήκες, προϋποθέσεις και όρους, κατά από τους οποίους και τις οποίες είχε αναληφθεί) του «εθνάρχη», θα οδηγούσε σε τραγικά για τη χώρα αδιέξοδα: Διπλωματικό, στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό.

❖ Και πρώτα το **διπλωματικό**: Τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των τριών Δυνάμεων, οι οποίες υπονόμευαν η μία την άλλη (και εφάρμοζαν την αρχή «ο φίλος του εχθρού μου είναι και αυτός εχθρός μου και ο εχθρός του εχθρού μου είναι δικός μου φίλος...») δεν παρείχαν κανένα περιθώριο στην ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία (Δ. Γούναρης πρωθυπουργός, Γ. Μπαλαταζής υπουργός εξωτερικών) να επιτύχει κάποιο θετικό αποτέλεσμα στις πρωτεύουσες Γαλλίας, Αγγλίας και Ιταλίας, τις οποίες επισκέφτηκε διαδοχικά, όπως και στις Κάννες, με συνέπεια το εφιαλτικό πλέον για τη χώρα μας μικρασιατικό ζήτημα να γνωρίσει την αποτελμάτωση. Με σύνεση και ρεαλισμό η κυβέρνηση Γούναρη, αφού πλέον στο τούνελ της εχθρότητας ή αδιαφορίας και αδράνειας των Μεγάλων δεν φαινόταν το παραμικρό φως, αποφάσισε την αποχώρηση των στρατευμάτων μας από τη Μ. Ασία. Και το γνωστοποίησε (με διακοίνωση της, της 28-2- 1922) στο Φόρεϊν Όφισ, τονίζοντας ότι, όπως ήταν ευκολονόητο, «εάν ο ελληνικός στρατός αποχωρήσει εκ των σημερινών αυτού θέσεων, προστατευουσών τους πληθυσμούς της Δυτικής Μ. Ασίας και των Στενών, αυτονοήτως θα εκτεθώσιν οι Χριστιανικοί ούτοι πληθυσμοί εις τα φρικαλεότητες της Κεμαλικής επιδρομής...» Στην απάντηση του (6-3-1922) ο λόρδος Κόρζον, με τη διαβόητη γνωστή κιναιδική αγγλική δολιότητα, συμβούλευσε να μην υπάρξει αποχώρηση, με το αιτιολογικό ότι «η στρατιωτική κατάσταση στη Μ. Ασία έχω την ελπίδα πως δεν έχει φτάσει σε τόσο κρίσιμο σημείο όπως εμφανίζεται το υπόμνημα σας» και ότι «το καλύτερο ήταν αναμφίβολα να επιταχυνθεί η διπλωματική λύση της αγωνιώδους κατάστασης στην οποία βρίσκονται όλοι». Με άλλα λόγια: «Περιμένετε!» Ενδόμυχα: « Επειδή αυτό μας εξυπηρετεί και μας βολεύει...»

Οι προτάσεις της Διάσκεψης στο Παρίσι (που προαναφέρθηκαν) γνωστοποιήθηκαν, τέλος Μαρτίου, από το Γάλλο επιτετραμμένο στην ελληνική κυβέρνηση, με βασικό άξονα **«την επιθυμία των Δυνάμεων να αποκατασταθούν**

¹ Δεν τον εξώθησαν οι άλλοι σε αυτό· ο ίδιος το προκάλεσε εμφανίζοντας **πλαστές** προκηρύξεις, που απειλούσαν με καθολική εξόντωση τις χριστιανικές μειονότητες της Ιωνίας.
Κατά τον Νικ. Α. Αντωνακέα (ο.π) « η προέλευσις των προκηρύξεων εκείνων ήτο άγνωστος...»

τα τουρκικό έθνος και κράτος στα εδάφη που τους ανήκαν με την ιστορική και ένδοξη πρωτεύουσα τους: Την Κωνσταντινούπολη!»

Τώρα δικαιωνόταν ο αγώνας του... «εθνάρχη» να σύρει με ξένα τελεσίγραφα, κανόνια, ξιφολόγχες, αποκλεισμούς λιμό του ελληνικού λαού και με την δική του βάνανυση, βάρβαρη και αιμοσταγή δικτατορία την Ελλάδα στο παγκόσμιο μακελειό των Μεγάλων! Πλήρης δικαίωση! Ασφαλώς, αφού στους Έλληνες - πρώην συμμάχους τους - προσέφεραν σαν αντίδωρο την αποχώρησή τους «μετά τιμής» (!)¹ Η σχετική διακοίνωση κατέληγε ως εξής:

« Δεν χρειάζεται να προστεθεί, ότι ο λαός ή η κυβέρνηση, που θα απέρριπταν τις προτάσεις από προκατάληψη, θα αναλάμβαναν απέναντι στην κοινή γνώμη της ανθρωπότητας τη βαρύτερη ευθύνη της επανάληψης μιας σύγκρουσης, η οποία συντάραξε ήδη τόσο βαθιά δύο ηπείρους και που αν επαναληφθεί, να προκαλέσει νέα ερείπια και νέες ερειπώσεις και θα οδηγήσει σε διαρκή ανταγωνισμό τις φυλές και τα θρησκευόμενα της Εγγύς Ανατολής».

Είναι γνωστή η ιταμιά, προκλητική και αδιάλλακτη απάντηση της Τουρκίας. Το χειρότερο: Τώρα πλέον δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης για εκκένωση της Μικράς Ασίας, καθώς η Στρατιά απάντησε με τον ακόλουθο τρόπο στο σχετικό ερώτημα: «Είναι βέβαιον ότι θα εξαπολυθή επίθεσις του εχθρού δι' υπερτέρων δυνάμεων μετά την μερικήν απομάκρυνσιν των ημετέρων εξ' Ασίας, η οποία ημπορεί να έχη αποτέλεσμα την καταστροφήν του υπολειπομένου στρατού και πάντως, απώλειαν μέρους του υλικού...»

Σχολιάζει ο Δημ. Κ. Σβολόπουλος² στο πόνημα του **Ο ιστορικός διαταγμός του 1922-Πως και διατί ανεστάλη μίαν ώραν προ της εκκινήσεως η προέλασις του ελληνικού στρατού εκ Θράκης και η κατάληψις της Κωνσταντινουπόλεως:**

« Η νέα αυτή αναστάτωσις της μικρασιατικής υποθέσεως ήτο επόμενον να συγκεντρώση τα βέλη όλων των αντιπάλων κομμάτων κατά της κυβερνήσεως, αδιάφορον εάν και **παρά τούτων αναγνωρίζετο ότι ουδόλως αυτή ήτο υπεύθυνος διά τούτο**, και να δημιουργήση εσωτερικήν κατάστασιν εξαιρετικώς κρίσιμον, καθ' ην στιγμήν μάλιστα η υπευθύνως διαχειριζομένη το περιπλακέν ζήτημα κυβέρνησης είχεν απόλυτον ανάγκην γαλήνης και ενισχύσεως δια την ψυχραιμον

¹ Οι Μεγάλοι (πρώην προστάτες, πάτρωνες, ενισχυτές, χρηματοδότες και «χρήστες» του Βενιζέλου) είχαν προνοήσει και «για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Συμμάχων και για την εξασφάλιση της απόδοσης των τουρκικών προπολεμικών χρεών προς αυτούς με κάποια επιπλέον λογική αποζημίωση» ...

² Δημοσιογράφος- Διευθυντής του γραφείου Τύπου της ελληνικής αρμοστείας στην Κωνσταντινούπολη κατά το 1922.

αντιμετώπισιν αυτού. Αι αντίθετοι πολιτικά μερίδες ήγειραν σφοδρόν πολιτικόν αγώνα και διήγειρον κατά των κυβερνώντων όχι μόνον τον λαόν, αλλά και τον στρατόν, τη φυσικὴν δυσφορίαν του οποίου δια την παράτασιν της εκρεμότητος ποικιλοτρόπος προσπάθησαν να εκμεταλλευθώσιν χάριν πολιτικού κέρδους· ατυχώς κατά την εποχὴν εκείνην επικεφαλῆς της Στρατιάς **αντιστράτηγος Παπούλας**, όχι μόνον δεν ηδυνήθη να κρατήσῃ τον στρατόν μακρὰν των πολιτικῶν ερίδων, ἀλλὰ και ο ἴδιος **παρεσύθη εἰς πράξεις και ενεργείας ὥστε να ευρεθῆ αιφνιδίως αναμειγμένους εἰς κινήσεις, δῆθεν εθνικάς, ὀπισθεν των οποίων, ὡς απεδείχθη εκ των υστέρων εκρύπτοντο οἱ πλέον ιδιοτελεῖς σκοποὶ και τα ταπεινότερα πολιτικά ελατήρια...** Ο παρασυρθείς εἰς ενεργείας και πράξεις ἔξω του κύκλου των καθηκόντων του αντιστράτηγος Παπούλας αντικαθίσταται ὑπὸ του ομόβαθμου του Γ. Χατζανέστη. Και ἀπὸ του Μαΐου 1922 ουδεὶς πλέον αμφιβάλλει, ὅτι ἡ Ἑλλάς βαίνει γοργῶς προς λύσιν του προβλήματος και τελικὴν εκκαθάρισιν της καταστάσεως...»

Οι ἄλλες παράμετροι

❖ Το **στρατιωτικὸ** αδιέξοδο: Ἦδη ἀπὸ το Σεπτέμβριον του 1921 ἡ Στρατιὰ της Μικρᾶς Ἀσίας (ἀπόρρητη ἐκθέσις 6714 προς τον ὑπουργὸ Στρατιωτικῶν Ν. Θεοτόκη) χαρακτηρίζε «εξαιρετικῶς δυσμενῆ» τὴ θέση της, για να τονίσει με ἔμφαση στη συνέχεια:

«Ο ἡμέτερος στρατὸς θα υπομείνη μετὰ δυσφορίας τὴν χειμερινὴν παραμονὴν ὑπὸ το δριμύ τούτο κλίμα και ὑπὸ τας διαρκεῖς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις του εχθρικοῦ ἰππικοῦ. Ὡς εἶναι ευνόητον, **μετὰ εννεαετῆ πόλεμον ο στρατὸς ἡμῶν ἔχει υποστεί σοβαρὰ μείωσιν**, κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως στελεχῶν, και δη των καλύτερων, ἐξ ου ἡ συνοχὴ ἐν τῇ διοικήσει ἔχει πληγῆ. Κατὰ τας δύο τελευταίας ἐπιχειρήσεις ο στρατὸς ἐν τῷ συνόλῳ του υπῆρξεν αξιοθαύμαστος. Ἀλλ' ἡ ἀντίληψις της Στρατιάς εἶναι, ὅτι δεν θα ἦτο φρόνιμον να ζητηθῶσι και ἄλλα παρ' αὐτοῦ. Δια τους λόγους τούτους φρονῶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ταχεῖα περαίωσις της Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας».

Στις 26-1- 1922, ἀπαντώντας σε ἐντολὴ ἀνωθεν να ἐκθέσει «μετὰ πλήρους υπευθυνότητος» τὴν ὅλη στρατιωτικὴ κατάστασις, ο Ἀν. Παπούλας υπογράμμισε (ἀπόρρητο τηλεγράφημα 2169), ὅτι «ἡ Στρατιὰ ἔχει ἀνάγκην ἐπαρκῶν χρηματικῶν μέσων, ἐνισχύσεων εἰς ἄνδρας και παροχῆς πρωτίστως υλικῆς αεροπλοΐας και

ανταλλακτικών αυτοκινήτων και πολυβόλων, απολύτως απαραίτητων προς αντιμετώπισιν πάσης εχθρικής ενεργείας».

Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι επρόκειτο για απλή αποτύπωση της πραγματικότητας, χωρίς η εκεί στρατιωτική ηγεσία να προτείνει- όπως και δικαιούνταν και όφειλε- τρόπους ή τρόπο εξόδου από την «εξαιρετικώς δυσμενή κατάσταση», την οποία δεν είχε, βέβαια, δημιουργήσει η μετανοεμβριανή πολιτική ηγεσία, ατυχέστατη αποδέκτρια επαχθέστατης κληρονομίας. Από την αγγλική πρωτεύουσα ο πρωθυπουργός Δ. Γούναρης ζήτησε επειγόντως τις σχετικές εισηγήσεις της, σχετικά με την- πιθανολογούμενη- περίπτωση, που οι τρεις Μεγάλοι τα αξιόναν «πλήρη ή μερική εκκένωσιν της Μ. Ασίας». Και ο Αν. Παπούλας περιορίστηκε να απαντήσει πώς αποκλειόταν «η προς τα οπίσω κινήσις του στρατού»...

Σε δίκη του μακροσκελή έκθεση, ο πρ. αρχηγός του Γ.Ε.Σ Βίκτωρ Δούσμανης υποδείκνυε ταυτόχρονη αντιμετώπιση στρατιωτικού και πολιτικού ζητήματος, δεδομένου ότι το Μικρασιατικό ήταν ζήτημα διφυές και τόνιζε ότι η απόφαση για την εκκένωση της Μικράς Ασίας «ήτο πράξις αναγομένη εις την κυβερνητικήν πολιτικήν, ήτις έδει να συνδυασθή και προς την εν τω εσωτερικώ της Ελλάδος δημιουργηθείσαν κατάστασιν». Πρόσθετα, ακόμα, την άποψή του, ότι αναντίρρητα για λόγους ασφαλείας και συντήρησης ο στρατός μας επιβάλλονταν να αποχωρήσει «προς την κυρίαν γραμμήν κατοχής, της ορισθείσης υπό της Συθνήκης των Σεβρών και εκεί να αναμείνη την οριστικήν απόφασιν των Συμμάχων, δηλών ταυτοχρόνως την βούλησιν όπως διεκδικήση τα δικαιώματα του Ελληνικού κράτους και του ελληνισμού...»

❖ Η **πολιτική** παράμετρος, την οποία χαρακτήριζε ραγδαία όξυνση της αντιπολιτευτικής τακτικής των οπαδών του Ελ. Βενιζέλου (αλλά και του μικρού κόμματος του Νικ. Στράτου και μερικών ανεξάρτητων) βρισκόταν σε συνάρτηση με το στρατιωτικό και οικονομικό αδιέξοδο χώρας (όσο και αν το δεύτερο αντιμετωπίσθηκε προσωρινά με την ευφύεστατη σκέψη του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη για το «ψαλίδισμα» της δραχμής στον μισό). Η κατάλληλη εκμετάλλευση της δυσφορίας της κοινής γνώμης συγκρούονταν με την κοινοβουλευτική ισχύ της κυβέρνησης, με συνέπεια η θέση της να μη θεωρείται πλέον ασφαλής, ενώ, φυσικά, θα ήταν έγκλημα εσχάτης προδοσίας ακόμα και η απλή σκέψη για προσφυγή στις κάλπες, υπό τις διαμορφωμένες συνθήκες.

❖ Τελευταία, αλλά όχι λιγότερο σημαντική, ήταν η **οικονομική** παράμετρος του αδιεξόδου. Η εργώδης προσπάθεια σύναψης δανείου, ύψους μέχρι 15.000.000 λιρών στερλινών, στην αγγλική αγορά απέτυχε, παρά την έγκριση της βρετανικής κυβέρνησης, δια του υπουργού οικονομικών Χόρν (22 Δεκεμβρίου 1921).

Το ακόλουθο απόρρητο τηλεγράφημα προς τον Π. Πρωτοπαπαδάκη του Δ. Γούναρη από το Λονδίνο, της 28-2- 1922 "κραυγάζει" την τραγικότητα του αδιεξόδου:

«Προέβην και χθές εις τελευταίον διάβημα, ίνα επιτύχω διευκόλυνσιν προκαταβολής και άμεσου προμήθειας απαραίτητου υλικού. Απάντησις θα δοθή μέχρι τέλος εβδομάδος.¹ Έχων υπόψιν κρισιμότητα καταστάσεως και επείγουσαν ανάγκην λήψεως αποφάσεων δεν θα αναμείνω απάντησιν, αλλά αναχωρήσω αύριον. Επειδή απάντησις ή έλλειψις απάντησεως, Δεν, ισοδυναμούσα (με αρνητικήν, θα ανακοινωθή υπό του Πρεσβευτού τηλεγραφικώς μέχρι της αφίξεως μου αυτόθι, οπότε θα δυνηθώμεν να λάβωμεν αυτήν υπ' όψιν όταν καταρτίσωμεν ημετέρας αποφάσεις.

Εν τω μεταξύ, έχων υπόψη τηλεγράφημα Στρατιάς Μικράς Ασίας τονίζον ανάγκην ταχείας λήψεως αποφάσεως, είναι αδύνατον χορηγήσωμεν Στρατιά αιτούμενα οικονομικά μέσα και πολεμικά υλικά, διότι βραδύτης αποφάσεως δύναται εκθέση Στρατιά εις σοβαρούς κινδύνους, στερούμενοι απαιρήτου χρόνου προς λήψιν και εκτέλεσιν επιβαλλομένων μέτρων μετά ασφαλείας και προ ενάρξεως εχθρικής επιθέσεως, νομίζω ότι δεν δυνάμεθα να αναλάβωμεν σοβαρότατην ευθύνην να αφήσωμεν να παρέλθωσιν άπρακτοι αι μέχρι αφίξεων μου 8 ή 19 ημέραι. Ευθύνη ημών θα είναι τοσοούτω βαρυτέρα, καθόσον να δυνάμεθα ισχυρισθώμεν ότι υπάρχωσι μεγάλαι ελπίδες ευνοϊκής απαντήσεως, εξαγούσης ημάς εκ των δυσχερειών. Παρακαλώ όθεν μελετήσετε μετά αρμοδίων αυτόθι παραγόντων, αν είναι επιβεβλημένον να ανακοινώσωμεν Στρατιά Μ. Ασίας: 1^{ov}) Ότι εκ των μέχρι τούδε διαβημάτων ημών δεν επετύχαμεν να τεθώμεν εις κατάστασιν να παρέξωμεν αυτή αιτούμενα ως απαραίτητα, ίνα καταστή ικανή να αντιμετωπίση εχθρόν άμα ώρα έτους επιτρέψη επανάληψιν εχθροπραξιών. 2^{ov}) Ότι περί τας αρχάς προσεχούς εβδομάδος θα δυνηθώμεν να ανακοινώσωμεν αυτή αποτέλεσμα τελευταίας ημών ενεργείας, καθ' ην είναι ενδεχόμενον όχι όμως μετά πολλής πιθανότητας να τεθώμεν εις θέσιν να πράξωμεν αιτούμενα υπ' αυτής. Ανακοινούντες δε ταύτα να διατάξωμεν την Στρατιάν, έχουσιν υπ' όψιν ταύτα και

¹ Εξυπακούεται πως δεν δόθηκε απάντηση...

συγχρόνως εμπνευσμένη εκ της επιτακτικής υποχρεώσεως όπως επ' ουδενί λόγω εκθέση τον στρατόν εις τον κίνδυνον να ηττηθή υπό εχθρικής επιθέσεως να λάβη προσήκοντα μέτρα. Ούτως ώστε να αναλάβη ενέργειαν μέχρις ανακοινώσεως της απαντήσεως, μόνον αν νομίζη ότι δύναται να πράξη τούτο ακινδύνως. Άλλως αν νομίζη ότι η αναβολής ταύτης δύναται να προέλθη κίνδυνος να προβή από τούδε εις προπαρασκευαστικά ή άλλα μέτρα, άτινα η αποτροπή του τοιούτου κινδύνου επιβάλλει. Εννοείται ότι περί πάντων τούτων επιβάλλεται η τήρησις απολύτου εχεμυθείας. Αν μετά μελέτην ζητήματος τούτου μετά αρμοδίων παραγόντων καταλήξητε να δεχθήτε επιβεβλημένην την ανωτέρω ενέργειαν να προβήτε εις ταύτην».

Το σχέδιο για την Κωνσταντινούπολη

Σε συνάντηση που είχε, μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησης, στην είσοδο του τετραώροφου κτιρίου στο οποίο κατοικούσαν και οι δύο (πρώτο και τέταρτο όροφο) ο Κων. Ζαβιτζιάνος με τον Νικ. Στράτο, ο πρώτος εξέφρασε στο δεύτερο τη βαθύτατη απαισιοδοξία του για την πορεία των πραγμάτων¹ και τον ερώτησεν, αν είχε υπόψη του κάποιο σχέδιο αποτελεσματικής αντιμετώπισης της διαφαινόμενης τραγικής κατάληξης του μικρασιατικού εγχειρήματος. Ο Νικ. Στράτος απάντησε ότι πραγματικά είχε συλλάβει ένα σχέδιο, το οποίο του εξέθεσε στο γραφείο του (σκοπεύω να το υποβάλει στο υπουργικό συμβούλιο την ίδια εσπέρα), αφού ζήτησε το λόγο τιμής του συνομιλητή του, ότι δεν θα αποκαλύπτει σε κανέναν τις σκέψεις του: Σκόπευε να εισηγηθεί την ανάθεση της ηγεσίας όλου του στρατού (Μικράς Ασίας και Θράκης) στο στρατηγό Γ. Χατζανέστη, ο οποίος ήταν τότε αρχηγός μόνο των μονάδων της Θράκης, τονίζοντας ότι είχε τυφλή εμπιστοσύνη στη μόρφωση, στο χαρακτήρα και στην ευφυΐα του στρατηγού. Σχεδιάζει να προτείνει να του ανατεθεί η μελέτη- συνοπτική, αλλά σε βάθος- της καταστάσεως μετώπου, μετόπισθεν και των λοιπών συναφών παραμέτρων, και το πολύ σε τρεις ή σε τέσσερις εβδομάδες να υποβάλει στην κυβέρνηση έκθεση σχετικά με το αν ήταν δυνατό να τερματιστεί η ακινητοποίηση του στρατού, η οποία προκαλούσε γενική ανησυχία, και να επαναληφθεί η «εξόρμηση» προς την Άγκυρα· και αν ήταν εφικτή

¹ «Περισσότεροι από διακόσιες χιλιάδες ανδρών μάχονται, αλλά ο ουδείς εκ τούτων γνωρίζει διατί πολεμά. Ο στρατός μένει ακινητοποιημένος επί πολλούς μήνας προς μεγάλη ζημία του ηθικού του, αγνοών πόσον θα διαρκέσει η αδράνεια του. Όλοι εις την Ελλάδα πιστεύουν, ότι το δράμα αυτό να τελειώσει με μια μεγάλη συμφορά. Εάν εσκεφθής τρόπος αποτελεσματικής αντιμετώπισεως του δράματος, είχες καθήκον να συμμετάσχεις εις την Κυβέρνησιν!»

η παράλληλη έναρξη στρατιωτικών επιχειρήσεων και κατά της Κωνσταντινούπολης.

Συνεπώς, ο Νικ. Στράτος ήταν της γνώμης, ότι επιβαλλόταν να ασκηθεί κατά του Μουσταφά Κεμάλ διπλή πίεση: Στο μικρασιατικό τομέα με προέλαση προς την Άγκυρα και στη Θράκη με κατάληψη της Βασιλίδας των Πόλεων. Σε περίπτωση που ο Γ. Χατζανέστης έκρινε ότι στο πρώτο έπρεπε να τηρηθεί αμυντική τακτική, τότε θα εφαρμοζόταν το δεύτερο μέτρο. Πάντως, τελικός στόχος θα ήταν η με τάξη αποχώρηση από την Ιωνία, ώστε να ριφθεί όλο το βάρος στον τομέα της Κωνσταντινούπολης.

Ο Κων. Ζαβιτζιάνος υποστηρίζει ότι διατύπωσε τότε αντιρρήσεις, κυρίως ως προς το αν οι Μεγάλοι τα επέτρεπαν την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, επειδή η πολιτική και στρατιωτική σημασία της μαζί με τα Στενά θα μπορούσε να οδηγήσει σε νέα πολεμική περιπέτεια, εκτός αν επρόκειτο για «κεραυνοβόλα επιχείρηση» που θα τους έφερνε προ τετελεσμένου γεγονότος («**fait accompli**»).

Άσχετες από τις (διατυπωμένες τότε ή επινοημένες «εκ των υστέρων») ενστάσεις και αντιρρήσεις του (πρώην υπαρχηγού του Βενιζέλου) Κ. Γ. Ζαβιτζιάνου, ο ίδιος σχολιάζει ως εξής το συνομιλητή του:

«Περιγράφων την συνάντησιν ταύτην με τον Στράτον, δεν θα ήμουν πλήρης, αν ήθελον αποσιωπήσει ότι εκείνο που διέκρινε τον πολιτικόν τούτον άνδρα, καθ' όλον το διάστημα της συναντήσεως μας, ήτο η βαθεία και ειλικρινής πεποίθησις την οποίαν είχε εις τας σκέψεις του και η ανιδιοτελής απόφασις του να θυσιάση τα πάντα διά την σωτηρίαν της χώρας. Την εντύπωσιν μου ταύτην ερωτηθείς ετόνισα και ενώπιον Στρατοδικείου, το οποίο εδίκασε τους οκτώ, όταν εκλήθη εις αυτό ως μάρτυς υπερασπίσεως του Νικολάου Θεοτόκη».¹

Σε κύριο άρθρο της, δημοσιευμένο στις 17 / 30 Μαΐου η εφημερίδα του Γ. Α. Βλάχου **Καθημερινή**², η οποία διέκειτο φιλικά προς το Λαϊκό Κόμμα, τόνιζε:

«Προ τριετίας ήνοιξεν εις Μικράν Ασίαν τεράστιον μέτωπον, όπου μάχονται ήδη σχεδόν τριακόσiai χιλιάδες άνδρες, έγιναν πέντε εκτρατεΐαι, κατηναλώθησαν τρία δισεκατομμύρια δραχμών, αλλ' η φοβερά πληγή μένει πάντοτε ανοικτή. Πως θα κλείση; Συζήτησις περί ειρήνης δεν διεξάγεται. Άλλη κίνησις προς λύσιν δεν σημειούται. Πρέπει να τελειώνωμεν. Χρειάζεται αποφασιστικότης και τόλμη, διότι όσον παρέρχεται ο καιρός η λύσις καθίσταται δυσχερεστέρα. Η κυβέρνησις είναι

¹ Αναφέρεται στο «**Εκτάκτο Στρατοδικείο**», απολύτως έκθεσμο και αντισυνταγματικό, που συγκρότησαν Ν. Πλαστήρας και Θ. Πάγκαλος και το οποίο με ποειλημένη απόφαση **δολοφόνησε** τους Έξι από τους οκτώ...

² Διαμετρικά αντίθετων ιδεολογικών προσανατολισμών από τη σημερινή ομώνυμη διάδοχο της...

σύμφωνος να ενεργήσει ταχέως πριν δαπανηθεί και το Αναγκαστικόν Δάνειον ολόκληρον. Αφού οι Σύμμαχοι δεν δύναται να συντρέξουν πράγματι την Ελλάδα, αυτή πρέπει να επιζητήσει τον τερματισμόν μόνη δι' ιδίων δυνάμεων και προσπαθειών. Της παρούσης κρίσεως μόνη θα εκβιάση η Ελλάς την λύσιν στρατιωτικώς. Δι' εγκαταλείψεως μήπως της Μικράς Ασίας; Όχι! Δια νέου πολέμου; Όχι! Η λύσις έγκειται εις στρατιωτικήν επιχείρησιν σκοπόν έχουσα την Κωνσταντινούπολιν, η οποία θα θέση τον Κεμαλισμόν προ διλλήματος: να υποκύψη ή να χάση την Κωνσταντινούπολιν. Αλλά και θα συνεγείρη τας Δυνάμεις, όπως συμβάλουν προς επίτευξιν της λύσεως. Αντί να καταδιώκωμεν τον αντίπαλον προς τας εσχατίας της χώρας του, θα τον πλήξωμεν εις την κεφαλήν...»

Η Τουρκία ήταν δικέφαλη- μικρογραφία Λερνέας Ύδρας. Η επιχείρηση κατά της μιας κεφαλής (Άγκυρα) δεν είχε πετύχει. Ίσως είχε θετική έκβαση η εκστρατεία κατά της άλλης: Της Κωνσταντινούπολης. Πώς, όμως, διέρρευσε ένα τέτοιο σχέδιο στον Τύπο... **Αν σχεδιαζόταν πραγματικά εκείνη η επιχείρηση**, τότε ο ή οι υπαίτιοι της «διαρροής» και αυτοί που «ελαφρά συνείδηση» δημοσίευσαν το σχέδιο "**εγκλημάτησαν**" γιατί η επιχείρηση έπρεπε να στηρίζεται στο πρωταρχικής σημασίας αξίας παράγοντα του «αιφνιδιασμού». Και επειδή θα ήταν τερατωδώς κακόπιστο να κατηγορηθούν τα μέλη της κυβέρνησης και ο αναντίρρητα μαχητικός πατριώτης Γέωργιος Αγγέλου Βλάχος (Γ.Α.Β) για ελαφρότητα ή αφέλεια, ενδεχομένως έχουν δίκαιο όσοι υποστηρίζουν πώς περισσότερο επρόκειτο για ένα είδος εκβιαστικής απειλής παρά για πραγματική πρόθεση ανοίγματος δεύτερου μετώπου...

* * *

Ο Γεωρ. Χατζανέστης¹, μόλις ανέλαβε (12 / 25 Μαΐου 1922) την ηγεσία της Στρατιάς, **αξίωσε** από όλους με διάγγελμά του σύμπνοια, ενότητα, αρμονία, πειθαρχία χαλύβδινη, υπακοή θρησκευτική και προσήλωση στο καθήκον· και από τους διοικητές μονάδων ισότητα, δικαιοσύνη, αμεροληψία, αντικειμενικότητα. Επίσης, καλέσει στην πρώτη γραμμή όλους όσοι είχαν τύχει αναστολής προσέλευσης, τους αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες που είχαν αποσπαστεί σε υπηρεσίες στην Ελλάδα ή βρισκόταν σε άδεια, και για επανεξέταση όσους είχαν κριθεί βοηθητικοί ή ανίκανοι. Στη συνέχεια, επιθεώρησε ολόκληρη την

¹ Ο Κ. Γ. Ζαβιτζιάνος (ο.π) τον χαρακτηρίζει «άνθρωπον ευρυτάτης στρατιωτικής μορφώσεως, αρίστου χαρακτήρος, δραστηρίου, μελετηρού, αφοσιωμένου πάντοτε εις το καθήκον, γνωρίζοντος να επιβάλει την πειθαρχίαν...»

ελληνική παράταξη, κινούμενος σε δεκαπεντάωρη βάση καθημερινά- μολονότι είχε συμπληρώσει το εξηκοστό έτος της ηλικίας και κατά πολύ νεότεροι του συνοδοί αξιωματικοί έσερναν τα πόδια τους από την κούραση.

Μετά από ένα εικοσαήμερο, επιστρέφοντας στην πρωτεύουσα υπέβαλε στην κυβέρνηση έκθεση με τα ακόλουθα συμπεράσματα του:

1. Για να πραγματοποιηθεί η επιχείρηση στη Θράκη θα έπρεπε να σταλούν εκεί δύο μεραρχίες, με εφεδρικά δύο συντάγματα πεζικού (ανά ένα στα Μουδανιά και στην Κίο).

2. Για τη συγκρότηση των προαναφερόμενων μονάδων αρκούσε να ενταχθούν σε αυτές οι άντρες που βρισκόταν σε γραφεία στην Αθήνα, στο εσωτερικό της "παλιάς" Ελλάδος και στη Σμύρνη και να αποσπαστούν στη Θράκη δύο τάγματα Ευζώνων από το βόρειο συγκρότημα της Μικράς Ασίας, καθώς και μια ορειβατική πυροβολαρχία και μια μοίρα «βαρέος» πυροβολικού (που δεν ήταν μεραρχικές, αλλά έδρευαν στη Σμύρνη).

3. Επειδή έκρινε επιβεβλημένη την ενίσχυση του στρατού της Θράκης, είχε διατάξει να σταλούν εκεί **2.500** άντρες από το νότιο συγκρότημα της Στρατιάς και **4.500** από το βόρειο¹.

4. Η απόσταση μεταξύ των δύο Συγκροτημάτων ήταν υπερβολικά μεγάλη (και δημιουργούσε κίνδυνους) τα κενά τεράστια και συνεπώς ευχερέστατη η εισχώρηση εχθρικών δυνάμεων σε αυτά, πράγμα που καθιστούσε άκρως ελαττωματική τη διάταξη της Στρατιάς στη Μικρά Ασία. Χαρακτήριζε «εγκληματική» την- εξαιτίας του σιδηροδρόμου- συγκέντρωση του συνόλου σχεδόν του πολεμικού υλικού Α' και Β' Σωμάτων στρατού στην «προεξοχή» (σφήνα) του Αφιών Καραχισάρ, καθώς η ελληνική αμυντική γραμμή απείχε μόλις 6 χιλιόμετρα από την πόλη αυτή και σε περίπτωση δυσάρεστης εξέλιξης στα πολεμικά γεγονότα θα ήταν προβληματική αν όχι αδύνατη η διάσωση του.

5. Θεωρούσε καλό το ηθικό των αντρών, ωστόσο οι περισσότεροι διαμαρτύρονταν πως δεν τους είχε καταβληθεί ο μισθός τους μετά τον Νοέμβριο 1921 (για αρκετούς αξιωματικούς υπήρχε δίμηνη καθυστέρηση). Επίσης, οι στρατιώτες παραπονούνταν και την τροφή τους, που συχνότατα αποτελούνταν από νερόβραστο ρύζι και ρέγγες. Ήταν εμφανείς οι πολιτικές αντιθέσεις, τα αντιπειθαρχικά κρούσματα δεν σπάνιζαν και όλοι σχεδόν εξέφραζαν την επιθυμία επανόδου στις οικογένειές τους. Είχε εκλείψει η λεγόμενη «μικρασιατική

¹ Το σύνολο ερίζεται, καθώς ορισμένες πηγές το ανεβάζουν σε 8000.

ιδεολογία» και είχε συρρικνωθεί το επιθετικό πνεύμα· πάντως όλοι θα μάχονταν σθεναρά για την διατήρηση των θέσεών τους σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης.

6. Ήταν απόλυτα αδύνατον να διέλθουν οι άντρες και άλλο χειμώνα στη σημερινή γραμμή Αφιόν Καραχισάρ- Εσκή Σεχίρ, επειδή οι κακοί όροι της ενδιαίτησης τους θα υπέσκαπταν το ηθικό τους και η σφαλερή διάταξη των δυνάμεών μας δημιουργούσε κινδύνους για την ασφάλειά τους.

7. Οι οχυρώσεις στην προαναφερόμενη γραμμή ήταν αρκετά καλές, αλλά δεν βασιζόταν σε ενιαίο σχέδιο του Στρατηγείου, καθώς είχαν μου κατασκευαστεί με οδηγό τις αντιλήψεις κάθε μεραρχίας και εκτός από μια που είχε και δεύτερη γραμμή, οι άλλες ήταν σε μία μόνο γραμμή.

8. Συγκροτήθηκε επιτροπή για τη μελέτη για την προετοιμασία της πιο «σύντομης» γραμμής Πανόρμου-Φιλαδελφείας- Μαιάνδρου (το μήκος της μείωνε τα 400 χιλιόμετρα της ήδη κατεχόμενης σε 250), ενώ ο στρατηγός Χατζανέστης εισηγούνταν να αρχίσει τον Αύγουστο η σύμπυξη στη νέα γραμμή, ώστε να έχει ολοκληρωθεί ως το τέλος Σεπτεμβρίου 1922

9. Το τελευταίο συμπέρασμα στηριζόταν σε λαθεμένα- δυστυχώς- στοιχεία: «Κατά ληφθείσας πληροφορίας ο Τουρκικός Στρατός ήτο εις ελεεινήν κατάστασιν και εάν ο Ελληνικός αποφάσιζε να επιτεθή θα τον συνέτριβε δι' ελιγμών· δια τούτο να μην θορυβηθούν οι εν Αθήναις, εάν πρικόνη ανάγκη υποχωρήσεως τινός μελετηθείς ήδη».

Γράφει σχετικά (ο.π) ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης:

« Μια των φημών των κυκλοφορούσων εν Αγγλία ήτο και η περί απ' ευθείας συνεννοήσεων Ελλήνων και Κεμαλικών. Αυτή η φήμη κατετάραξε τον Λόρδον Arthur James Balfour, (αντικατέστησε προσωρινώς λόγω ασθένειας τον λόρδο Curzon),ο οποίος εις τηλεγράφημα του προς τον εν Αθήναις πρεσβευτήν (15 / 28 Ιουνίου) ετόνιζεν, ότι ενδεχομένη ελληνο-κεμαλική συνεννόησις **"θα ήτο εξόχως δυσάρεστος δι' ημάς¹, ενώ θα είμεθα και ανίσχυροι να αντισταθώμεν. Ως, εκ τούτου προς το παρόν δεν πρέπει να ενθαρρύνετε χωριστάς διαπραγματεύσεις"**...

Το τηλεγράφημα του πρεσβευτού ήτο καθησυχαστικόν, διότι απέκλειε, και ορθώς, τοιούτον ενδεχόμενον. Επρόκειτο πράγματι περί φήμης, αλλά είναι χαρακτηριστικόν ότι οι Άγγλοι, ενώ δεν απετόλμουν ή δεν ηδύνατο² να προβούν εις αποφασιστικήν τινά ενέργειαν, άφηναν τους Έλληνας να ελπίζουν και ταυτοχρόνως

¹ Φυσικά. Θα τους ενδιέφερε τι θα ήταν «εξόχως συμφέρον» για την Ελλάδα και το λαό μας;

² Γιατί «δεν ηδύνατο»;

απέκλειαν το ενδεχόμενον μιας οιασδήποτε απ' ευθείας συνεννοήσεως Ελλήνων και Τούρκων...»

Κατά τον ίδιο συγγραφέα, το εγχείρημα για την Κωνσταντινούπολη είχε μελετηθεί και επί της εποχής του Βενιζέλου, αλλά κάτω από διαφορετικές συνθήκες, ενώ το είχε εισηγηθεί τον Απρίλιο του 1921 και ο Ιων. Μεταξάς.

Ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης επικρίνει την τότε κυβέρνηση, επειδή δεν τόλμησε να προχωρήσει στην εφαρμογή το σχέδιο μετά τις γαλλικές (μόνο;) Σαφείς απειλές για απόκρουση διά των όπλων (!) Παραδέχεται ότι ο αιφνιδιασμός των ξένων θα ήταν και επικίνδυνος και δυσχερής αλλά χαρακτηρίζει απίθανη αφέλεια το να πιστεύει κανείς ότι θα ήταν ποτέ δυνατή η συγκατάθεση οιασδήποτε συμμάχου. Αλλά, **πρώτον** Γάλλοι και Ιταλοί είχαν προ πολλού παύσει να είναι «σύμμαχοι» της Ελλάδος μετά την κολιγιά τους με τον Κεμάλ. Και, **δεύτερον**, είναι εντελώς διαφορετικό να μη σου χορηγούν τη συγκατάθεσή τους από το να σε απειλούν ότι θα σε σταματήσουν **διά των όπλων**...

Άσχετα από αυτά, ο Χάρολντ Νίκολσον του υποστηρίζει:¹ «Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος **υποχρεώθηκε**² να παραιτηθεί από ένα σχέδιο το οποίο θα ήταν εύκολο στην εκτέλεση του και θα μπορούσε να τονώσει το ηθικό και εμπιστοσύνη του στρατού του, αλλά και θα τον εφοδίαζε είναι ανεκτίμητης αξίας κεφάλαιο σε οποιοσδήποτε μελλοντικές διαπραγματεύσεις...»

Από την πλευρά του ο Ουίνστον Τσόρτσιλ (**The After-math. The World Crisis 1911- 1918**) καταθέτει την ακόλουθη άποψη: «**Αν συμφωνούσαν οι Σύμμαχοι**, κάτω από την σκέπη προσωρινής ελληνικής κατοχής της Κωνσταντινούπολης, θα ήταν απόλυτα δυνατή η απαγκίστρωση των ελληνικών δυνάμεων από τη Μικρά Ασία και η έντιμη και ανώδυνη εξέλιξη των πραγμάτων προς τις διαπραγματεύσεις. Άλλωστε, και μόνη η απειλή της επιχείρησης κατατάραξε τους Τούρκους...»

* * *

Στις 15- 9- 1921 (ν.ημ.) ο Ελ. Βενιζέλος, ηλικίας τότε- κατά δήλωση του- 57 ετών νυμφεύτηκε (σε δεύτερο γάμο) την (κατά την ίδια) 47χρονη Έλενα Ιω. Σκυλίτση (ήταν τουλάχιστον έξι χρόνια μεγαλύτερη), μία από τους πλουσιότερες Χιώτισσες της εποχής, η οποία (κατά τον πρίγκιπα Χριστόφορο³) είχε αρχικά βλέψεις για τον πρίγκιπα Γεώργιο «Κρήτα». Μεταξύ των αντιρρήσεων (πολλών και

¹ Βλέπε το έργο μου **Lord Curzon: The last phase**.

² Από τις "πολεμικές" απειλές των Γάλλων και των Ιταλών, κυρίως στους οποίους προσχώρησαν και οι Άγγλοι...

³ Βλέπε το βιβλίο **Memories of H. H. Christopher of Greece**.

έντονων) που διατυπώθηκαν γραφικότερη (και ανοητότερη) ήταν εκείνη που προήλθε από το στόμα του υπαρχηγού του Εμμ. Ρέπουλη: «Σεις, κύριε Πρόεδρε, υπήρξατε νυμφίος της Ελλάδος. Πως είναι δυνατόν να γίνετε νυμφίος μιας γυνακός;» Για γέλια ή για κλάματα;

Πριν αναχωρήσει για το γαμήλιο ταξίδι του στην Αμερική ο «εθνάρχης» συνάντησε (13- 10- 1921) το μόνιμο υφυπουργό του Φόρεϊν Όφισ σερ Eyre Crowe, στον οποίο χαρακτήρισε περιττή την επιχείρηση κατά της Άγκυρας, που την απέδωσε «εις την πεποίθησιν του Βασιλέως Κωνσταντίνου ότι χωρίς την εκστρατείαν εναντίον της Τουρκίας¹ δεν θα ήτο ασφαλής εις τον θρόνο του».

Το σχετικό σχόλιο του Σπ. Β. Μαρκεζίνη (ο.π): «Είναι γεγονός ότι η άποψις του Βενιζέλου εστερείτο βάσεως και ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν είχε θέσιν εις την ιδιαιτέραν και απόρρητον συνομιλίαν με αλλοδαπόν υπουργόν...»

Ποιο είναι το περίεργο; Στη σκιά των ξένων δεν κινούνταν σε όλη του τη ζωή;²

Συνεχίζει ο Μαρκεζίνης: «Είχεν αντιληφθή (ο Βενιζέλος), ότι η τόσας προκαλέσασα και εις εκείνον δυσχερείας Γαλλία επίστευε καλώς ή κακώς, ότι τα συμφέροντα της εις την Ανατολήν ευρίσκοντο εις σύγκρουσιν με τα αγγλικά και ως εκ τούτου ουδόλως ηυνόει την Ελλάδα, την οποίαν έβλεπεν ως αποκλειστικήν δορυφόρον της Μ. Βρετανίας... Εν τούτοις ο Βενιζέλος επέμενε να αποδίδη την πολιτικήν αυτήν στάσιν της Γαλλίας αποκλειστικώς και μόνον εις το ζήτημα του Βασιλέως Κωνσταντίνου, παραβλέπων τα βαθύτερα ελατήρια των Γάλλων. Ηγνόει ή ήθελε να αγνοή **τα αληθή αίτια** και επέμενε να επικαλείται **την αφορμήν**... υπεδείκνυε δηλαδή, ως απαραίτητον προϋπόθεσιν της ρυθμίσεως του ελληνικού ζητήματος την παραίτησιν του Βασιλέως Κωνσταντίνου, πίστευε ότι με την εξαφάνισιν του Κωνσταντίνου τα πράγματα θα διευθετούτο³...

Κατά τον Crowe η γαλλική πολιτική εις την Ανατολήν δεν ήτο τόσον φιλότουρκος, όσον αντιβρετανική, και ότι η **(δήθεν) αντικωνσταντινική πολιτική των Γάλλων ήτο πρόφασις καλύπτουσα τας ανθελληνικάς των διαθέσεις...**»

Κατά τη σχετική (5- 8- 1922) συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων ο Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ δήλωσε για το εγχείρημα κατά της Κωνσταντινούπολης:

¹ Ο «μέγας τολμητίας» λησμονούσε **ποιος** είχε δρομολογήσει εκείνη την εκστρατεία.

² Βλέπε το βιογραφικό του έργου.

³ Ποια θα ήταν αυτή η «διευθέτηση»; Να αναλάβει και πάλι ο ίδιος την εξουσία!

«Ο συνάδελφός Κένγουερδι υπαινίχθηκε, ότι δεν εφαρμόσατε ισοδίκαια απέναντι στους διαμαχομένους. Όχι, δεν νομίζω ότι βρισκόμαστε σε πόλεμο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Εμείς υπερασπίζουμε την πρωτεύουσα του ενός από τα δύο μέρη εναντίον του άλλου. Δεν πρέπει να παραβλέπουμε αυτό του σπουδαιότατο γεγονός. Αν δεν βρισκόμασταν εκεί εμείς, δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία, ότι η Ελλάδα βαν μπορούσαν να καταλάβει την πρωτεύουσα μέσα σε ελάχιστες ημέρες. Και το γεγονός αυτό δεν ήταν εξαιρετικά απογοητευτικό...»

Σχολιάζει (ο.π) ο Χρ. Αγγελομάτης:

«Και συνεχίζων ο Βρεταννός πρωθυπουργός ομολόγησε την άλλην αδικίαν εναντίον των Ελλήνων, να μην τους αναγνωρίζετε το δικαίωμα της νηοψίας και του αποκλεισμού των μικρασιατικών παραλίων, ώστε να μην εφοδιάζονται εξ Ευρώπης οι Τούρκοι.

Αλλά, δυστυχώς, οι σύμμαχοι της την ηδίκησαν άλλην μίαν φοράν και η Ελλάς δεν ετόλμησε...»

Αλλά τι ακριβώς παρέλαβε ο νέος αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης, όταν ανέλαβε τα νέα του καθήκοντα; Όπως ανέφερε στον πρωθυπουργό Π. Πρωτοπαπαδάκη αμέσως μετά την επάνοδο του από την επιθεώρηση όλων των μονάδων στη Μικρά Ασία;

«Κατά την επιθεώρησιν μου εν Μ. Ασίαν εύρον αντί στρατού άθροισμα Ελλήνων νομίμως οπλοφορούντων. Αμυνίται και κομμουνισταί, συμμαχήσαντες, έχουσιν ενεργήσει συστηματικώς δια την αποσύνθεσιν των εθνικών δυνάμεων...»

Μήπως υπερέβαλε; Μήπως τα συμπεράσματα του ήταν λαθεμένα; Όχι! Απέδιδε την πραγματικότητα. Όπως την είχαν διαμορφώσει ο Παρασκευόπουλος, ο Παπούλας και η βενιζελική προπαγάνδα σε αγαθότατη συνεργασία με τους κομμουνιστές του Σ.Ε.ΚΕ (Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας). Κατά την εκεί υπηρεσία του ως αξιωματικού ο Νικ. Α. Αντωνακέας (ο.π) ανακάλυψε επανειλημμένα κομμουνιστές υπαξιωματικούς και στρατιώτες, οι οποίοι υπέσκαπταν συστηματικά ηθικό και πειθαρχία, «από κοινού» με τους γνωστούς βενιζελικούς του υπό τις διαταγές του τάγματος. Το κατήγγειλε στο διοικητή του συντάγματος του Μιχ. Νικολαρέα και η βασιμότητα των κατηγοριών του αποδείχθηκε από την ανάκριση, η οποία διενεργήθηκε. Επιβάλλεται να σημειωθεί ότι επιθεώρηση αυτής της μορφής και έκτασης δεν είχε ποτέ διενεργηθεί από τους πρώην αρχιστράτηγους Λ. Παρασκευόπουλο και Αν. Παπούλα, οι οποίοι γνώριζαν

τις θέσεις των μονάδων μόνο από τους χάρτες, προτιμώντας τις ανέσεις και την ασφάλεια της Σμύρνης...

Σχολιάζει ο Ν. Α. Αντωνιάδης (ο.π):

«Ο Χατζανέστης, μετά την επιθεώρησιν του μετώπου, έλαβεν αμέσως διάφορα στρατιωτικά μέτρα προς περιστολήν του κακούκαι πάταξιν της απειθαρχίας και των αντεθνικών εκδηλώσεων, αίτινες είχαν λάβει ανησυχητικές διαστάσεις. Δυστυχώς, όμως, η αποσύνθεσις ήτο τοιαύτης εκτάσεως και το βενιζελικόν "σαράκι" τοσούτον είχε διαβρώσει το εθνικό σώμα, ώστε, κατά το μικρόν χρονικόν διάστημα το οποίο επηκολούθησε μέχρι τις καταρρεύσεως, να μη δυνηθή να επαναφέρει τον στρατόν εις την εμπρέπουσαν θέσιν και τον καταστήση άξιον της εθνικής αποστολής του. Ο νέος αρχιστράτηγος προέτεινεν εις την κυβέρνησιν ως επιβαλλόμενιν τη σύμπτωξιν του εν Μ. Ασία μετώπου και την εκείθεν εξοικονόμησιν των δια την επιχείρησιν της Κωνσταντινουπόλεως απαιτουμένων στρατιωτικών δυνάμεων. Την τοιαύτην όμως σύμπτωξιν του μετώπου η κυβέρνησις έκρινεν ως πολιτικώς ασύμφορον και εδηλώθη εις τον αρχιστράτηγον, ότι θα έπρεπε να επιζητηθεί άλλη λύσις του προβλήματος, δεδομένου ότι **η προς την Κωνσταντινούπολιν στρατιωτική επίδειξις δεν είχε άλλον τινά σκοπόν, ειμί τον πολιτικόν εκβιασμόν**, ούτως ειπείν, προς ανακίνησιν του απελευθεθέντος Ανατολικού ζητήματος.

Ο Χατζανέστης, κρίνων επιβεβλημένην την ενίσχυσιν του της Θράκης, διέταξε την αποστολήν του 53^{ου} Πεζικού Συντάγματος και ικανού αριθμού φυγοπολέμων ανδρών περισυλλεγέντων εν Σμύρνη, ένθα είχαν προσκολληθή χαριστικώς υπό του Παπούλα εις διάφορους βοηθητικάς υπηρεσίας. Ως προς δε την επιχείρησιν της Κωνσταντινουπόλεως εδήλωσεν εις την κυβέρνησιν, ότι κατόπιν πλήρους μελέτης ην ενήργησεν ο ίδιος θα ήρκουν δύο μόνον μεραρχίαι και ότι τους αναγκαιούντας άνδρας κατώρθωσε να εξοικονομήση εξ Αθηνών και Μ. Ασίας, χωρίς να μειωθή έστω και κατ' ελάχιστων η πολεμική ισχύς του μετώπου...»

Για τη συμπλήρωση αυτού του κεφαλαίου (και του δεύτερου τόμου) θα παρατεθούν σχόλια του στρατηγού Βίκτωρος Δούσμανη, καταχωρισμένα στο πόνημα του **Η εσωτερική όψις της μικρασιατικής εμπλοκής- Γιατί απέτυχαν οι προσπάθειές μου στο χρονικόν διάστημα 1920- 22 προς αποτροπήν της καταστροφής:**

«Ο Βενιζέλος ευθύνεται όχι μόνον διότι διεχειρίσθη κακώς το στρατιωτικό ζήτημα, αλλά και διότι παρέδωσεν εις τον διάδοχον αυτού πλην της πολιτικής

κακής καταστάσεως και στρατιωτικήν κακήν κατάστασιν εν Μικρά Ασία, όχι μόνον από της απόψεως του ημετέρου στρατού, αλλά κυρίως από απόψεως της στρατιωτικής καταστάσεως του εχθρού. **Είχεν χρονικόν διάστημα δέκα και οκτώ ολοκλήρων μηνών εις την διάθεσιν αυτού και αφήκεν άνευ λόγου να σχηματισθή ο αποπλισθείς Τουρκικός στρατός εις στρατόν του Κεμάλ, όπερ ήτο διττός επιζήμιον δι ημάς, διότι αφ' ενός μεν ενισχύθη ή καθ' ημών τουρκική αντίστασις και εσχηματίσθη συνάμα και ο καθ' ημών και του επισήμου Τουρκικού Κράτους αντάρτης, ούτω δε αφήκε να δημιουργηθή στρατιωτικόν και κυρίως πολιτικόν καθεστώς εις βλάβην των πολιτικών ημών συμφερόντων και δικαίων...»**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΨΕΥΔΗ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ.....

§ «Αν πρόκειται να υποστώμεν νέας θυσίας, εκ φόβου μήπως παραμείνη ηλαττωμένον το στρατιωτικόν γόητρον της Ελλάδος, πρέπει ν'αποστέρξωμεν τας θυσίας. Στρατός επιτυχών όσα επέτυχεν επί δεκαετίαν ο στρατός της Ελλάδος, όστις

ώρμησε μίαν ημέραν από την Μελούναν¹ και προήλασε και ηπλώθη και εκουριάρχησε της Ανατολής, από Ιονίου μέχρις Ευζύνου και από Αίμου μέχρι των εσχάτων της Ασίας, δεν έχει ανάγκην ενός επιλόγου νίκης, δια να εμφανίση ένδοξον την βίβλον της Ιστορίας του. Είναι η ιστορία του ένδοξος και θα παραμένη...»

Γεωργ. Βλάχος (Γ.Α.Β)

(Άρθρο του στην *Καθημερινή* της 17/30-8-1922)

* * *

Στις 4 Αυγούστου 1922 (ν. ημ) ο πρωθυπουργός του πανούργου (και εύκολα χαρακτηριζόμενης κιναιδικής) νησιού των...Αγγέλων (Εβραιοάγγλος) Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ εκφώνησε τον ακόλουθο λόγο, απαντητικό σε ερωτήσεις βουλευτών στη Βουλή των Κοινοτήτων², παραθέτοντας ορισμένες αλήθειες, ωραιοποιώντας ανακρίβειες και αραδιάζοντας σωρεία ψδιδιών:³

❖ ΛΟΙΝΤ ΤΖΟΡΤΖ: «Φόρων ότι είναι ελάχιστα από όσα υποστήριξε ο συνάδελφος πλωτάρχης κ. Κένγουερδι μπορώ να συμφωνήσω, ένα από τα οποία είναι η ευχή του να διεξαχθεί, πριν διακόψουμε, συζήτηση για την Εγγύς Ανατολή. Η κυβέρνηση δεν έχει να κρύψει το παραμικρό για την όλη πολιτική της. Συμφωνώ με την παρατήρηση του συναδέλφου ταξίαρχου κ. Σέρφινς, κατά τον ευφυέστατο και συνετό λόγο του, ότι δηλαδή περισσότερο επιθυμητή απ' όλα είναι η αποκατάσταση της ειρήνης σε αυτό το μέρος του κόσμου. Η κυβέρνηση δεν επιθυμεί τίποτα άλλο. Ωστόσο, υπάρχει μια άποψη μεγάλου ενδιαφέροντος, η οποία υποστηρίζει ότι η ειρήνη επιβάλλεται να είναι δίκαιη, έντιμη και με προοπτικές διάρκειας πράγμα για το οποίο νομίζω ότι θα συμφωνήσει και ο κ. Κένγουερδι.

Ο εντιμότατος και γενναίος⁴ συνάδελφος εμφανίστηκε να παρουσιάζει στη Βουλή την εικόνα μιας φιλικής Τουρκίας, η οποία ψυχράνθηκε εξαιτίας της πολιτικής της κυβέρνησης της Α.Μ. Πολύ φοβούμαι ότι ο κ. Κένγουερδι έχει λησμονήσει παντελώς την πρόσφατη ιστορία αυτής της χώρας. Λησμόνησε ότι, πριν από μια οκταετία, όταν είχαν εμπλακεί σε θανάσιμη σύγκρουση με τις Κεντρικές Δυνάμεις της Ευρώπης και ενώ τα Δαρδανέλια, ο Βόσπορο και η ελεύθερη είσοδος στη Μαύρη Θάλασσα ήταν εξαιρετικά ζωτικής σημασίας την πλευρά μας, αυτό το "φιλικότατο" κράτος⁵ έκλεισε με πάταγο τις πύλες των

¹ Στρατιωτική τότε βάση στις παρυφές της Λάρισας.

² House of Commons.

³ Η μετάφραση στηρίζεται στα επίσημα πρακτικά της (**Official Report**).

⁴ Σαχλαμαρολογικοί χαρακτηρισμοί, από αυτούς που συνηθίζονται και στις δύο βρετανικές Βουλές...

⁵ Η Τουρκία.

Δαρδανελίων κατά πρόσωπο των δύο χωρών¹ χωρίς τη βοήθεια των οποίων δεν θα υπήρχε η Τουρκική Αυτοκρατορία. Είχαμε διεξαγάγει έναν μεγάλο πόλεμο, για να προστατεύσουμε την Τουρκία από τους εχθρούς της (!) Και πριν από αυτόν επεμβαίναμε συνεχώς, για να την προστατεύσουμε εναντίον εκείνων, που είχαν επιτεθεί εναντίον της, ενώ μόλις το 1878 ολόκληρη τη δύναμη της χώρας μας είχε κινητοποιηθεί, για να σώσει την Τουρκία από τις συνέπειες καταστροφικής ήττας από τον παλαιό εχθρό της².

Τον Αύγουστο του 1914, όταν είχαμε εμπλακεί σε αγώνα ζωής ή θανάτου και ενώ η Τουρκία όφειλε αδίστακτα να μας βοηθήσει, εκείνη, μετά από συνωμοσία στην οποία συνέπραξε πριν από τον πόλεμο με το χειρότερο εχθρό μας, μας "πρόσφερε" την περισσότερο κακή υπηρεσία, που θα μπορούσε να μας παράσχει οποιαδήποτε χώρα. Και υποστηρίζω χωρίς τον παραμικρό δισταγμό, βέβαιος ότι θα συμφωνήσουν μαζί μου όσοι απλώς ανέγνωσαν την ιστορία του πολέμου, ότι η δράση που ανέλαβε τότε η Τουρκία πιθανότατα παρέτεινε τον πόλεμο επί δύο έτη. Αλλά θα προχωρήσω παραπέρα, για να τονίσω ότι και η κατάρτιση της Ρωσίας οφειλόταν σχεδόν ολοκληρωτικά στην Τουρκία και ενδεχομένως να μην είχε συμβεί αν η πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα ήταν ελεύθερη. Το ίδιο ισχύει και για τη Ρουμανία, γιατί κάτω από άλλες περιστάσεις θα είχαμε τη δυνατότητα να διοχετεύσουμε επαρκή πολεμοφόδια και στις δύο χώρες. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε για τον εφοδιασμό της Ρωσίας το 1915 προέρχονταν σχεδόν ολοκληρωτικά από το ότι μόνο επί λίγους μήνες μπορούσαμε να φθάσουμε διά του Αρχαγγέλου. Δεν διαθέταμε δυνατότητα διοχέτευσης πολεμοφοδίων με άλλη οδό και στην αδυναμία αυτή οφείλεται ολοκληρωτικά η αποτυχία της Ρωσίας. Δηλαδή, η υπαιτιότητα βάρυνε την Τουρκία, η οποία επί έναν ολόκληρο αιώνα, με μέσα οικονομικά, με την διπλωματική επιρροή, με το αίμα των τέκνων μας και των τέκνων της Γαλλίας, είχε διατηρηθεί στη ζωή. Αυτή ήταν η ανταμοιβή μας τον Αύγουστο του 1914. **Για ποια φιλία της Τουρκίας ομιλούμε;**

Αλλά υπάρχει και άλλη **αυταπάτη**, η οποία οδήγησε τον εντιμότατο συνάδελφό να εμφανίζεται να αγνοεί τα γεγονότα. Έχει σχηματίσει την εντύπωση, ότι η κατάληψη της Σμύρνης και το σχέδιο της Συνθήκης των Σεβρών ήταν αποκλειστικά έργο της Μεγάλης Βρετανίας. Είναι προφανές ότι δεν έχει πλήρη γνώση των γεγονότων. Όλα όσα αποφασίστηκαν ήταν έργο επιτροπής, την οποία

¹ Αγγλία και Γαλλία.

² Αναφέρεται στο Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο, όταν σε αντάλλαγμα της ένοπλης βοήθειας που πρόσφερε στο σουλτάνο η Αγγλία "ενθυλάκωσε" την Κύπρο· φυσικά, αυτό απέφυγε να το αναφέρει στο λόγο του ο Λόιντ Τζόρτζ...

όρισαν οι Μεγάλες Δυνάμεις και στην οποία συμμετείχαν Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία και εμείς, με αντιπρόσωπο μας έναν από τους διαπρεπέστερους πολιτικούς μας, μέγα νομομαθή και ευφυέστατο άνδρα τον σερ Ρόμπερτ Μπόρντεν, πλαισιωμένο από αξιωματούχους του Φόρεϊν Όφισ. Δεν υπήρξε καμία παρέμβασή μας στο έργο της επιτροπής, η οποία, στηριζόμενη στα γεγονότα, υπέδειξε να παραχωρηθούν στην Ελλάδα η Σμύρνη και τα γύρω από την Βιλαέτια¹ επειδή ήταν κατά κύριο λόγο ελληνικά από τις πλευρές πληθυσμού, ιστορίας και οικονομικών συμφερόντων. Δεν έγιναν μόνο δική μας απόφαση: Η Γαλλία είχε την ίδια άποψη, όπως την Αμερική. Η μόνη Δύναμη που απέφυγε, για λόγους προφανείς, να τοποθετηθεί ήταν η Ιταλία, η οποία διεκδικούσε την εποχή εκείνη τη Σμύρνη για λογαριασμό της. Είναι, επίσης, αληθέστατο ότι η Γαλλία, για λόγους πλήρως μόνος τους σε όλους, μετέβαλε στη συνέχεια γνώμη, τότε όμως δεν ενεργήσαμε μόνοι. Επρόκειτο για γνώμη, για την οποία συμφώνησαν οι νομομαθείς και εμπειρογνώμονες της Γαλλίας με τους δικούς μας, δηλαδή να τεθεί η Σμύρνη υπό τον **έλεγχο** της Ελλάδος, πράγμα που είχε ως συνέπεια την **κατοχή**».

«ΘΗΡΩΔΙΕΣ ΠΟΥ ΑΠΟΔΕΙΧΘΗΚΑΝ ΨΕΥΔΕΙΣ...»

❖ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΚΕΝΓΟΥΕΡΔΙ: «Αποβιβάστηκαν, όμως, εκεί με βάση κάποιο τηλεγράφημα, για να αποκαταστήσουν την τάξη. Στάλθηκαν εξαιτίας υποτιθέμενων θηριωδιών, οι οποίες μεταγενέστερα αποδείχθηκαν ψευδείς!»

❖ ΛΟΙΝΤ ΤΖΟΡΤΖ: «Ήδη ο εντιμότατος συνάδελφος απομακρύνεται από το σημείο που έθιξε, ότι, δηλαδή, υπεύθυνοι για την αποστολή ήμασταν εμείς: ως προς αυτό απάντησα, ότι ο ισχυρισμός του δεν έχει καμία σχέση με τα γεγονότα. Επρόκειτο για πόρισμα επιτροπής, της οποίας ήμασταν ένα από τα πέντε μέλη. Δεν ήταν ενέργεια δική μας. Μοναδική αλλαγή έκτοτε είναι το ότι εμείς δεν μεταβάλαμε πολιτική. Όποια αλλαγή πολιτικής σημειώθηκε ήταν απορία της μεταβολής πολιτικής των άλλων Δυνάμεων. Αυτό επιθυμώ να καταστεί απόλυτα σαφές. Πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση; Η πτώση του κ. Βενιζέλου και η παλινόρθωση του Βασιλέως Κωνσταντίνου² προκάλεσαν, όπως λέγεται, κάποια ψυχρότητα στη γαλλική κοινή γνώμη έναντι της Ελλάδος όπως και στη δική μας χώρα³... Δεν νομίζω ότι δημιουργούνταν οποιαδήποτε αναταραχή, αν εξακολουθούσε να ασκεί την εξουσία ο κ. Βενιζέλος⁴, οπότε η γαλλική κοινή γνώμη θα παρέμεινε πιστή στην

¹ Νομοί.

² Ήταν αποφάσεις του **κυριάρχου**- ή όχι;- ελληνικού λαού· θα έπρεπε να ερωτήσει Γάλλους και Άγγλους τι θα ψήφιζε(!) σε εκλογές και δημοψήφισμα;

³ Είκοσις αυθαίρετα συμπεράσματα, πιθανολογήσεις: **Από πού** προέκυπτε η «δίπλευρη» **ψυχρότητα**; Είχαν διενεργηθεί... δημοσκοπήσεις;

⁴ Δηλαδή, ως δικτάτορας (ξένων λογγών) και χωρίς τη λαϊκή έγκριση! Εύγε!

αρχική της απόφαση επί του θέματος (!)¹. Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος υπήρξε υπεύθυνος για ορισμένες εχθρικές πράξεις έναντι των Συμμάχων (!)², οι οποίες πλήγωσαν βαθύτατα τη Γαλλία και δεν εκπλήσσομαι για την εξέγερση της γαλλικής κοινής γνώμης κατά της Ελλάδος, επειδή ο λαός της αποφάσισε να σταθεί στο πλευρό του Βασιλέως του(!)³. Εάν η Ελλάδα παρέμεινε πιστή στον Βασιλέα της είναι δική της υπόθεση. Το όλο ζήτημα πρέπει να κριθεί στην ουσία του...

Καταβλήθηκαν δύο προσπάθειες για να συμφωνήσουν τα δύο μέρη. Η πρώτη στο Λονδίνο, του που πραγματοποιήθηκαν σημαντικές τροποποιήσεις στην Συνθήκη των Σεβρών, οπότε εύλογα πιστεύαμε ότι ο αντιπρόσωπος της Άγκυρας δεν ήταν διατεθειμένος να συμφωνήσει. Δεν έχω την παραμικρή αμφιβολία πώς, αν δεχόταν εκείνοι θα συμφωνούσε και η Ελλάδα. Έχω σοβαρούς λόγους πιστεύω ότι θα δεχόταν τους όρους που προτάθηκαν. **Αλλά η κυβέρνηση της Άγκυρας αποκήρυξε αντιπρόσωπο της και η αποτυχία της προσπάθειας οφειλόταν αποκλειστικά σε αυτήν**⁴. Άλλη προσπάθεια έγινε στο Παρίσι από τον ευγενέστατο φίλο μου υπουργό μας των εξωτερικών, η οποία θα μπορούσε να εξασφαλίσει η ειρήνη και ηρεμία στην περιοχή εκείνη, πράγμα ιδιαίτερα επιθυμητό προς το συμφέρον όλων. Πρωταθλήτρια να πραγματοποιηθεί συνάντηση κάπου στην Ανατολή όλων των ενδιαφερομένων (Τουρκίας, Ελλάδας, Μεγάλων Δυνάμεων) με τον προκαταρκτικό όρο ότι θα προηγούνταν ανακωχή- κατά την άποψή μου ο περισσότερο αυτονόητος όρος. Πώς θα ήταν δυνατό να γίνονται συνεδριάσεις και συζητήσεις για όρους ειρήνης στη Νικομήδεια, στην Προύσα ή αλλού και οι εμπόλεμοι να αλληλοσφάζονται σε μικρή απόσταση; Άλλωστε, η ανακωχή υπήρξε πάντοτε και παντού προϋπόθεση όλων των διασκέψεων ειρήνης. Γι' αυτό το λόγο υπήρχε ομοφωνία όλων των Δυνάμεων ως προς τον όρο. **Η Ελλάδα τον αποδέχθηκε**. Η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης⁵ πιστεύω πως ήταν έτοιμη να συμφωνήσει. **Η κυβέρνηση της Άγκυρας αρνήθηκε**. Θεωρώ πιθανό ο Μουσταφά Κεμάλ να είναι σπουδαίος στρατηγός και μέγας πατριώτης. Αλλά η κεφαλή του Ισλάμ, ο χαλίφης βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη. **Η άρνηση του Κεμάλ προκάλεσε την αποτυχία**. Εκείνος επέμενε να προηγηθεί η αποχώρηση των

¹ Ψευδέστατο! **Οι Γάλλοι άλλαξαν γραμμή ενάμισι έτος ενωρίτερα...**

² Δηλαδή για να μη δυσαρεστηθούν οι Γάλλοι έπρεπε «ο Έλλην και μόνον Έλλην Βασιλεύς» (κατά το χαρακτηρισμό του Βενιζέλου) να φροντίζει για τα δικά τους και όχι της χώρας και του λαού του τα συμφέροντα! Για το ποιοι βαρύνονταν με «εχθρικές ενέργειες» βλέπε (και) το δίτομο έργο μου **Ανάντ κατά Ελλάδος**.

³ Τέτοιο "θράσος" ο ελληνικός λαός...

⁴ Αυτό ως απάντηση σε θλιβερούς μονοστηλάτους δημοσιογράφους που επαγγέλονται και τον "ιστορικό"...

⁵ Εννοεί την - ουσιαστική - μια ανύπαρκτη- σουλτανική, η εξουσία της οποίας εκτεινόταν σε μερικά οικοδομικά τετράγωνα...

Ελλήνων. Διακηρύσσει ότι επιθυμεί την ειρήνη, αλλά δεν είναι αυτός ο δρόμος για την ειρήνη. Ο ελληνικός στρατός απάντησε: **«Δεν μπορούμε να εγκαταλείψουμε τις θέσεις μας αφήνοντας πίσω μας το λαό μας πριν μάθουμε ποιες εγγυήσεις ενσωματώθηκαν στη Συνθήκη για την προστασία αυτού του λαού».**

Ο αξιότιμος συνάδελφος δέχεται με απόλυτη ειλικρίνεια ότι οι Τούρκοι διέπραξαν θηριωδίες. Επέμεινε, πάντως, με αγανάκτηση σε μια ή δύο μεμονωμένες περιπτώσεις ελληνικών θηριωδιών. Διαφύλαξε την οργή του μόνο για τους Έλληνες¹. Αλήθεια, ανέγνωσε την επίσημη έκθεση; Είναι γεγονός ότι σε μερικές περιπτώσεις διαπράχθηκαν αξιόμιμπτες ακρότητες από Έλληνες στρατιώτες. Αλλά αυτό συμβαίνει σε όποιο σημείο του πλανήτη διεξάγεται πόλεμος. Έχει συμβεί και στη Μακεδονία, σε συγκρούσεις διαφόρων εθνότητων. Γαλλικές, Ιταλικές και Βρετανικές αποστολές διενέργησαν ανακρίσεις. Η σχετική έκθεση αναφέρει: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι διαπράχθηκαν θηριωδίες, αλλά οι τουρκικές ήταν ασύγκριτα περισσότερες και κατά πολύ περισσότερο άγριες σε σύγκριση με τις ελληνικές. Ωστόσο, η αγανάκτηση που εντιμότατου βουλευτή περιορίστηκε μόνο σε όσους διέπραξαν οι Έλληνες στρατιώτες...

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

« Δικαιούμαι να διερωτηθώ, αν ο κ. Κένγουερνι έλαβε γνώση της έκθεσης της Αμερικανικής Αποστολής σχετικά με τις θηριωδίες που διαπράχθηκαν στον Πόντο². Αν αλλού υπήρξαν μεμονωμένες περιπτώσεις ακροτήτων Ελλήνων την περιοχή των μαχών, στο Πόντο δεν υπήρξε ούτε σκιά υποψίας για εξέγερση ή προπαρασκευή εξέγερσης. Θα ήταν πράξη παραφροσύνης, αν ο πληθυσμός το έπραττε και αδυνατώ να φανταστώ ότι υπό τις υφιστάμενες συνθήκες θα ενεργούσε διαφορετικά!

Σε ό,τι άλλο και αν υστερούν οι Έλληνες, δεν υπολείπονται σε ευφυΐα. Τι έχει συμβεί εκεί; Όχι μεμονωμένα περιστατικά, αλλά **δεκάδες χιλιάδες ανδρών, γυναικών και παιδιών εκτοπίστηκαν και δεκάδες χιλιάδες εξοντώθηκαν!** Οι εκθέσεις που αναφέρονται στην τύχη των γυναικών είναι κυριολεκτικά φρικαλέες και οι ακρότητες αυτές διαπράχθηκαν χωρίς εξέγερση ή πρόκληση. **Ήταν καθαρά προμελετημένη εξόντωση!** Η λέξη αυτή- "εξόντωση"- δεν είναι δική μου· χρησιμοποιήθηκε από την Αμερικανική Αποστολή.

¹ Εκείνο το κιναιδικό "πλωταρχικό" κτήνος λυσιμονούσε τη σφαγή ενάμισι εκατομμυρίου Αρμενίων και τα όσα υπέστησαν **επί τέσσερις αιώνες** οι Έλληνες. ..

²Οι αφιερωμένες στη γενοκτονία στον Πόντο (και στο γνωστό πανάθλιο βιβλίο "Ιστορίας της Στ' Δημοτικού) υπήρξαν ασφαλώς η αιτία της (**για πέμπτη φορά!**) διακοπής (δωρεάν προσφερόμενων) τηλεοπτικών ιστορικών εκπομπών μου...

Οι Έλληνες και είχαν δικαίωμα να υποστηρίξουν: "Προτού αποσυρθούν τα στρατεύματά μας από τις γραμμές που καταλάβαμε, αφού με μεγάλες απώλειες απωθήσαμε τους Τούρκους και πριν εγκαταλείψουμε στην τύχη τους περισσότερους από 500.000 άντρες, γυναίκες και παιδιά, θέλουμε να έχουμε, κάποια εγγύηση ότι δεν θα επαναληφθούν όσα έγιναν στον Πόντο". Έργο δικό μας είναι να διατηρήσουμε την ισορροπία με δικαιοσύνη και εντιμότητα μεταξύ των δύο μερών. Το θέμα δεν είναι μουσουλμάνοι εναντίον χριστιανών- και αυτό επιθυμώ να καταστεί απόλυτα σαφές. Αν υποθεθεί ότι οι Αρμένιοι είχαν υπό τον έλεγχό τους την Μικρά Ασία και ήταν ένοχοι τέτοιων θηριωδιών, οι μαζικές θηριωδίες εναντίον των μουσουλμάνων τα μας υποχρέωναν να παρέμβουμε. Πρόκειται για θέαμα καθαρού ανθρωπισμού. Στο κάτω της γραφής τα δικά μας στρατεύματα κατανίκησαν τους Τούρκους και συνεπώς, είναι δική μας και η ευθύνη για την αποκατάσταση της ειρήνης. Δεν μπορούμε να παραιτηθούμε από πιο πλεονεκτική θέση, την οποία εξασφαλίσαμε με θυσίες του λαού μας. Δικαιούμαστε να απαιτήσουμε την παροχή ορισμένων εγγυήσεων προκειμένου να συνάψουμε ειρήνη, η οποία θα παραδώσει εκατοντάδες χιλιάδες¹ φτωχού και ανυπεράσπιστου λαού, που αναμένει από εμάς να τον προστατεύσουμε, στο έλεος εκείνων, οι οποίοι ήταν ένοχοι για τους εκατρισμούς² Και τις ακρότητες στον Πόντο...

Είναι αναντίρρητο ότι οι ακρότητες μετέβαλαν την κατάσταση- και την μετέβαλαν ριζικά. Πρώτον, είναι γεγονός ότι οι Τούρκοι αρνήθηκαν να δεχτούν τους όρους, τους οποίους επέβαλαν ως προς την ανακωχή ομόφωνα όλες οι Δυνάμεις. Αδυνατούμε να επιτρέψουμε να συνεχιστεί ο πόλεμος σε αυτή τη σημαντική περιοχή. Δεν θα μας συγχωρούσαν οι περιστάσεις, αν επιτρέπαμε να διεξάγεται υπό συνθήκες ανωμαλίας και αβεβαιότητας το εμπόριο της περιοχής. Ωστόσο, οι Τούρκοι επέμεναν σκόπιμα στο σημείο αυτό. Επιπλέον, ανέτρεψαν την ισορροπία των προτάσεων του Παρισιού και απέδειξαν με τον τρόπο αυτό, ότι δεν είναι άξιοι να τους εμπιστευτεί κανείς πλήρη κυριαρχία και εξουσία σε περιοχή όπως το Βιλαέτι της Σμύρνης, όπου υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες χριστιανοί, οι οποίοι θα αφήνονταν στο έλεος τους. **Ο Τούρκος είναι Ανατολίτης.** Γνωρίζει πολλά. Ίσως δεν γνωρίζει πάντοτε την αξία του χρόνου, αλλά στη διπλωματία επιδιώκει πάντοτε να κερδίσει χρόνο³, στηριζόμενος στην ελπίδα, ότι η άλλη

¹ Δεν ήταν «εκατοντάδες χιλιάδες» αλλά περισσότεροι από δύο εκατομμύρια.

² Ευφημισμός για το ομαδικές, βάρβαρες, απάνθρωπες εξορίες με συνολικό αριθμό, εξοντωμένων Ποντίων που ξεπέρασαν τις 350.000... Γι' αυτούς δεν έχουν ακούσει τίποτα η κ. Μ. Ρεπούση και ο Θ. Βερέμης και η επί των διαπρεπών ημερών τους Υπουργός Παιδείας...

³ Οι δικοί μας ουδέποτε το κατανόησαν αυτό...

πλευρά να υποχωρήσει πρώτη. Πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι προαναφερόμενοι όροι δεν θα προσφέρονται για πάντα στον, ο οποίος λέει στον εαυτό του: "Αν αντέξω, είναι πιθανό να μου δοθεί η δυνατότητα να λάβω όσα επιθυμώ· αν όχι, το χειρότερο που μπορεί να συμβεί είναι να δεχτώ τους όρους, οι οποίοι μου προσφέρθηκαν στο Παρίσι!"

Αυτό δεν είναι επιτρεπτό να ισχύει! Ο εντιμότατος συνάδελφος αναφέρθηκε σε όσα είχαμε πει κατά το τέλος του 1917 ή στις αρχές του 1918, ένα περίπου έτος πριν από τη λήξη του πολέμου. Επρόκειτο τότε για συγκεκριμένη προσφορά προς την Τουρκία, για να εξέλθει από τον πόλεμο, αλλά δεν το έπραξε. Η Τουρκία συνέχισε να μας πολεμά επί ένα έτος ακόμα. Συνέχισε ως την ολοκληρωτική ήττα της και πρόσθεσε εκατομμύρια λίρες στα χρέη μας και δεκάδες χιλιάδες στα θύματα μας. Νομίζει, όμως, ότι δικαιούται να έχει την ίδια προσφορά ένα έτος αργότερα από την εποχή, κατά την οποία θα ήταν δυνατό να κερδηθούν πολλά από την έξοδό της από τον πόλεμο και κατά την οποία μας συνέφερε να της προσφέρουμε καλύτερους όρους».

ΠΑΩΤΑΡΧΗΣ ΚΕΝΓΟΥΕΡΔΙ: «Φυσικά, αν η προσφορά ήταν δίκαιη. Γιατί όχι;»

ΛΟΙΝΤ ΤΖΟΡΤΖ: «Το αν η προσφορά ήταν ή όχι δίκαιη κρίθηκε από αυτήν την- απολύτως ακέραιη, ευπόληπτη και έντιμη- Επιτροπή, με την ετυμηγορία της οποίας συμμορφωθήκαμε. Μου διαφεύγει ποιος υποστηρίζει ότι δεν υπήρξαμε δίκαιοι απέναντι στις δύο πλευρές. Δεν είμαι βεβαίως ότι υπήρξαμε. Αλλά τι συνέβη; Διεξάγεται πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Υπερασπίζουμε την πρωτεύουσα της μιας χώρας κατά της άλλης¹. Αυτό το γεγονός είναι πολύ σημαντικό και δεν επιτρέπεται να το παραβλέψουμε. Αν δεν βρισκόμασταν εκεί, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Έλληνες βαν καταλαμβάνονται Κωνσταντινούπολη μέσα σε ελάχιστες ώρες και αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε λύση. Τώρα μόνο ένας τρόπος υπάρχει για να πετύχουν οι Έλληνες λύση: Να πραγματοποιήσουν πορεία μέσα από σχεδόν αδιάβατες στενωπούς και σε μήκος εκατοντάδων μιλίων μέσα στην ενδοχώρα. Δεν γνωρίζω άλλο στρατό που θα είχε προελάσει τόσο πολύ όσο οι Έλληνες. **Επρόκειτο για μια τολμηρότατη και εξαιρετικά επικίνδυνη στρατιωτική επιχείρηση και σε όλες τις μάχες έδειξαν στρατιωτική υπεροχή.** Τους εμπόδισε η διαμόρφωση της χώρας και το γεγονός ότι έπρεπε να διατηρήσουν

¹ Όταν έσυραν με την βία τα ελληνικά νιάτα στο δικό τους μακελειό, τότε οι Τούρκοι πολεμούσαν εναντίον τους και μόνο στην επιχείρηση των Δαρδανελίων οι Άγγλοι έχασαν δεκάδες χιλιάδες άνδρες...

γραμμές επικοινωνίας, που κανένας άλλος ευρωπαϊκός στρατός δεν θα είχε διανοηθεί ποτέ να ριψοκινδυνεύσει.

Υπήρχε, όμως, κάποιος τρόπος, με τον οποίο θα μπορούσαν να εκβιάσουν λύση: Αν μέναμε εμείς απλώς παρατηρητές της μεταξύ τους μονομαχίας και λέγαμε: "Εμπρός, λοιπόν, αγωνιστείτε". Τότε θα είχαν προελάσει προς την Κωνσταντινούπολη και να την είχαν καταλάβει. Ίσως όχι σε μια μέρα αλλά σε μια εβδομάδα. **Ποιος το εμπόδισε αυτό; Στρατεύματα βρετανικά, γαλλικά, ιταλικά και οι αντίστοιχοι στόλοι¹**. Είναι απόλυτα ορθό ότι έτσι έπρεπε να ενεργήσουμε, αλλά ας μην υποστηρίζεται ότι εννοούμε υπερβολικά τους Έλληνες και τους μεταχειριζόμαστε κατά κάποιο τρόπο προνομιακά».

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ...

«Υπάρχουν-όχι ολοκληρωτικά αβάσιμες- ενδείξεις, ότι οι δυνάμεις του Κεμάλ ανεφοδιάζονται από την Ευρώπη. Κάτω από άλλες συνθήκες θα αναγνωριζόταν στους Έλληνες το δικαίωμα να αποκλείσουν τις ακτές της Μικράς Ασίας και να προβαίνουν σε νηοψίες, για να εμποδίζουν τη μεταφορά όπλων στους Κεμαλικούς. Δεν τους επιτρέπεται να το πράξουν²! Αυτό ονομάζει ο εντιμότατος συνάδελφος εύνοια προς τους Έλληνες; Αντίθετα, μια από τις αδικίες της κατάστασης είναι ότι είμαστε υποχρεωμένοι, εξαιτίας της θέσης που κατέχουμε εκεί, να μην επιτρέπουμε ισοτιμία και να μην εννοούμε την εκκαθάριση της κατάστασης. Οι Κεμαλικοί δεν πρόκειται να αποδεχθούν την ειρήνη, ισχυριζόμενοι ότι δεν θα τους προσφέρουμε ικανοποιητικούς όρους ανακωχής. Εμείς, όμως, δεν επιτρέπουμε στους Έλληνες να διεξαγάγουν τον πόλεμο με όλες τους τις δυνάμεις...

Δεν μπορούμε να επιτρέψουμε να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση πραγμάτων επί αόριστο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με την ελπίδα που τρέφουν οι Κεμαλικοί, ότι τελικά θα εξαντλήσουν τη μικρή αυτή χώρα, οι άντρες της οποίας βρίσκονται επιστρατευμένοι επί δέκα ή δώδεκα έτη, σε διαδοχικούς πολέμους, και η οποία δε διαθέτει απεριορίστους πόρους³. **Αυτή είναι η κατάσταση!** Μόνη μας επιθυμία είναι η αποκατάσταση δίκαιης ειρήνης. Όσα έχουν συμβεί κατά τους τελευταίους λίγους μήνες υποδηλώνουν πώς, ό,τι και αν συμβεί, επιβάλλεται να εξασφαλιστεί

¹ Εύγε τους! Τους άξιζαν πολλά και θερμά συγχαρητήρια...

² Ο «αγώνας» του Βενιζέλου τώρα...δικαιωνόταν...

³ Όταν εκθρόνιζαν με τηλεσίγραφα τον Κωνσταντίνο και εγκαθιστούσαν τη δικτατορία του Βενιζέλου, για να σύρουν την Ελλάδα στον πόλεμο για τις αποικίες και τα «νιτερέσα» τους, δεν ασχολούνταν, φυσικά, με τους πολύ περιορισμένους πόρους της Ελλάδος. Τώρα γιατί δεν την ενίσχυαν έστω με δάνεια; Και ο Στρατηλάτης ήταν... γερμανόφιλος, επειδή αξίωνε **προκαταβολικά** αντίδωρα πριν θυσιάσει τις ζωές τέκνων Ελληνίδων μητέρων;

επαρκώς ικανοποιητική προστασία των μειονοτήτων στο τμήμα αυτό της Μικράς Ασίας, ως ουσιώδες μέρος οποιασδήποτε συμφωνίας, την οποία θα μπορούσε να δεχθεί η Μεγάλη Βρετανία. Και βέβαια ο "λόγος" της Άγκυρας δεν αποτελεί τέτοια εγγύηση. Είχε δοθεί στην Αρμενία. Και ποια ήταν η αξία του; Δεν έσωσε τη ζωή ούτε ενός Αρμενίου, ούτε ένας Έλληνα. Η προστασία πρέπει να είναι επαρκής και η μορφή και η αποτελεσματικότητά της να απορρέουν από την ίδια τη δομή του καθεστώτος της συγκεκριμένης περιοχής.

Ο συνάδελφος αναφέρθηκε σε γεγονότα της παλαιότερης ιστορίας της Τουρκίας, όταν δεν σφάζονταν οι Έλληνες και οι Αρμένιοι. Ναι! Αυτή είναι η αλλαγή, που επήλθε στην πολιτική της κατά την τελευταία τριανταετία. Όσο παρακολούθησαν την εξέλιξη των γεγονότων δεν τρέφουν την παραμικρή αμφιβολία, ότι έχει αναπτυχθεί η νοοτροπία, κατά την οποία ένας μόνο τρόπος υπάρχει για να απαλλαγεί η Τουρκία από τους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς και τις ενοχλήσεις τους. Και αυτός είναι η εκτόπιση ή η εξόντωση¹. Ο Αμπντούλ Χαμίτ ήταν ο κύριος υπεύθυνος για αυτήν πολιτική. Εκατομμύρια Αρμενίων εξολοθρεύτηκαν και η ίδια πολιτική εφαρμόζεται και απέναντι στους Έλληνες. Τι υποστηρίζει ο Τούρκος; Λέει: **"Όσο βρίσκονται εδώ οι λαοί αυτοί, η Ευρώπη να παρεμβαίνει. Πάντα έχουν διπλωματικές διακοινώσεις. Θα με απειλούν συνεχώς. Δεν μπορώ να ελέγχω πάντοτε τους πασάδες και τους μπέηδες μου. Συνεπώς, το καλύτερο είναι να απαλλαγώ από αυτούς και να δημιουργήσω ομοιογενή πληθυσμό"**. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή είναι η πολιτική, η οποία κινεί και κατευθύνει μεγάλο αριθμό Τούρκων αξιωματούχων και είναι γραμμένη με αίμα στην τουρκική ιστορία της τελευταίας τριανταετίας². Τώρα επεκτείνεται και κατά των Ελλήνων... Συμφωνώ ότι υπήρξε εποχή, κατά την οποία η Τουρκία ήταν ανεκτική και σε γενικές γραμμές φερόταν επιεικώς απέναντι στους αλλόθρησκους και αλλόφυλους. Αλλά επικρατεί ένα νέο πνεύμα, που εμπνέει πολλούς από όσους κατευθύνουν την πολιτική της χώρας. Και είμαστε υποχρεωμένοι να το λαμβάνουμε υπόψη σε όλες τις συμφωνίες μας.

Ο εντιμότατος συνάδελφος ανέφερε και κάτι άλλο στον αξιοπρόσεκτο λόγο του: Ότι αναμφίβολα η Ελλάδα υποφέρει πολύ από τον άτυχο διχασμό μεταξύ των οπαδών του Βενιζέλου και του Κωνσταντίνου, που παραλύει τις δραστηριότητές της. Είναι αξιοσημείωτο το ότι κατόρθωσε να πετύχει όσα πέτυχε. Διατήρησε

¹ «Η»; Όχι βέβαια! Η εκτόπιση και η εξόντωση!

² Όταν ανάγκασαν σε φυγή τους 150.000 Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, γιατί δεν τους στείλαμε πακέτο τους δικούς τους της Θράκης; Για να μη στεναχωρήσουμε τα αφεντικά μας στην Ουάσινγκτον;

στρατό και μάλιστα πολυάριθμο. Έχω πληροφορηθεί, ότι υπάρχουν άντρες οι οποίοι δεν έχουν επιστρέψει στις οικογένειές τους επί δώδεκα χρόνια- χωρικοί που απομακρύνθηκαν από τη γη τους- και ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι ακόμα πρόθυμοι να συνεχίσουν τον αγώνα για την απελευθέρωση των ομοεθνών τους. Έχουν υποβληθεί σε σχεδόν απίστευτες θυσίες. Η διχοτόμηση του χαρτονομίσματος ήταν ένα ευφρές τέχνασμα, για να εξέλθουν από τις οικονομικές δυσκολίες, με το χαρτονόμισμα να διατηρεί τη μισή αρχική του αξία και η άλλη μισή να γίνεται αναγκαστικό δάνειο υπέρ της Πατρίδας. Πρόκειται για τέχνασμα αντάξιο της εφευρετικότητας του ελληνικού πνεύματος. Και αυτό το αναγκαστικό δάνειο τους έδωσε τη δυνατότητα να παρατείνουν ακόμα περισσότερο την παραμονή των τέκνων της στα πεδία των μαχών. Λαός ο οποίος τα έπραξε όλα αυτά είναι άξιος της εκτίμησης όλων των χωρών, και γι' αυτό πιστεύω πως, **ότι και αν συμβεί οφείλουμε να μεριμνήσουμε, ώστε οι χριστιανοί πληθυσμοί της Μικράς Ασίας να προστατευτούν απέναντι σε κάθε επανάληψη των φρικτών επεισοδίων, τα οποία ντρόπιασαν τα χρονικά της Τουρκίας...»**

Και, βέβαια, όφειλαν να μεριμνήσουν. Πολύ περισσότερο, όταν αυτοί εξώθησαν τον Βενιζέλο, «με την αξεπέραστη διπλωματική ιδιοφυΐα, τον άφθαστο στρατηλάτη, επιτελικό και...αρχιτέκτονα επιτυχιών», για χάρη των πετρελαϊκών τους επιδιώξεων και για λόγους αντιπερισπασμού, να εξωθήσει χώρα και λαό στο μικρασιατικό όλεθρο· όπως οι Γάλλοι (οι πρώτοι του χρονικά πάτρωνες...) τον είχαν εξωθήσει, ανακηρύσσοντας τον δικτάτορα με τις λόγχες του Σαράιγ και τα τελεσίγραφα του Ζονάρ, να στείλει τα ελληνικά νιάτα στα πεδία των πολύνεκρων μαχών του πολέμου αποικιοκρατών και στρατοκρατών...

Όφειλαν να μεριμνήσουν. Αλλά δεν τα έπραξαν!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β
ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΑΡΘΡΟ «ΟΙΚΑΔΕ»
ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ

« Κύριε πρόεδρε,

...Εις μόνον τρόπος σωτηρίας υπάρχει ακόμη: Η έγκαιρος οργάνωσις, η διαφώτισις, ο συνασπισμός και η διεύθυνσις των πολυβασανισμένων ομοϊδεατών μας(!) και των μεταμεληθέντων αντιβενιζελικών προς μίαν ορισμένην κατεύθυνσιν: Της ανατροπής του καθεστώτος, των προδοτών και δολοφόνων(!)...Άνευ της μεγάλης πνοής υμών το πανελλήνιον είναι πτώμα αδρανές και θα παραμείνη τοιούτον.

Μετά απείρου σεβασμού και αναλλοιώτου αφοσιώσεως,

Γ. Θ. Κονδύλης»

(Από επιστολή του από το Πέραν 8 / 21- 8- 1922 προς τον Ελ. Βενιζέλο)

* * *

Θαυμάστε και τον συντάκτη της επαίσχυντης επιστολής. Και τον (εμπνευστή και) αποδέκτη της, ο οποίος δεχόταν τότε (και κατά τη "δικαστική") δολοφονία τους να χαρακτηρίζονται «προδότες και δολοφόνοι», αυτοί που συνέχιζαν τη δική του **παράφρονα** επιχείρηση στην Ιωνία, επειδή, αν δεν την συνέχιζαν, θα ήταν, κατά τη δική του δήλωση (5 / 18- 11- 1920) Τύπου στο Παρίσι, «**προδότηι της Πατρίδος**». Εκείνοι ήταν κατά τον ανεκδιήγητο Κονδύλη¹ «δολοφόνοι» μολονότι δεν είχαν στείλει **ούτε έναν** (έστω ένοχο για σοβαρότατα παραπτώματα) **αντίπαλο τους στο απόσπασμα**, σε αντίθεση με τα περισσότερα από εκατό δολοφονημένα θύματα του «εθνάρχη». Και δεν είχαν απολύσει ούτε έναν αξιωματικό, δικαστή, διπλωμάτη, διοικητικό υπάλληλο, κληρικό σε αντίθεση με τους περισσότερους από τους **δέκα χιλιάδες**, που είχε διώξει εκείνος, επειδή δεν ήταν ομόφρονες του²...

Επειδή οι εμφορούμενοι από ανίατη Βενιζελοπάθεια ξυλοσχίστες και (κατά και παρά φύση) βιαστές της ιστορίας μνημονεύουν ως δήθεν «όνειδος» την αντίπαλη παράταξη το άρθρο «Οίκαδε» της **Καθημερινής** Γ.Α.Β, χωρίς να αναφέρουν ούτε **το περιεχόμενο του**, ούτε την **ημερομηνία** (14 / 27- 8- 1922) δημοσίευσης, κρίνουμε χρήσιμο να το φιλοξενήσουμε στο Παράρτημα Β, ώστε να είναι και στο σημείο αυτό ενήμερος ο αναγνώστης:

¹ Έχει παραμείνει σαν λεκές στην ιστορία η δήλωση του, ως, αν γνώριζε ποιος ήταν ο ελληνικός λαός θα τον κυβερνούσε από λογίας ακόμα...

² Για τα σχετικά (ανατριχιαστικά) στοιχεία ο αναγνώστης παραπέμπεται (και) στα πονήματα μου **Εθνικός διχασμός** και **Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή Εθνικός ολετήρας;**

«Ενώ αι ελπίδες- ας τας είπωμεν ελπίδας- περί προσεχούς συγκλήσεως συνεδρίου εν Βενετία ελαττούνται, το φθινόπωρον έρχεται και έρχεται ο χειμών. Αν οιαδήποτε προς την κυβέρνησιν σύστασις προς τερματισμόν της εκκρεμότητος ήτο χθες περιττή, διότι είχε σκέψεις η κυβέρνησις υπό εκτέλεσιν, αίτινες ηδύναντο και να επιτύχουν¹, είχε δε και τα χρήματα ίνα δαπανά δια πολεμικούς σκοπούς, σήμερον πάσα όχι σύστασις, αλλά και πίεσις εκ μέρους και των φίλων αυτής είναι χρήσιμος, διότι και τα χρήματα λείπουν και των υπό εκτέλεσιν σκέψεων η σειρά ευρίσκεται εις το τέρμα της. Ηλπίζαμεν προ τινός ότι μία προς Κωνσταντινούπολιν στροφή της ελληνικής προσπάθειας θα ήτο δυνατόν να εκβιάση την λύσιν· γνωρίζομεν πολλοί, αλλά δεν γνωρίζομεν όλοι, διατί δεν επέτυχεν ο εκβιασμός και πως οι εν τω εξωτερικώ θορυβούντες εχθροί της Ελλάδος επείσθησαν ότι επρόκειτο περί "μπλόφας" υπό των εν τω εσωτερικώ εχθρών αυτής. Ηλπίσαμεν έπειτα ότι οι εξαφνικά ακουσθέντες θερμοί λόγοι του πρωθυπουργού της Αγγλίας², οι δημοσία και παγκοσμίως κυρώσαντες την επί των ελληνικών δικαίων προστασίαν της θαλασσοκρατείας, ήθελον μεταβληθή ταχέως και εν τη στενή εννοία της αντοχής των ελληνικών πόρων εις εμπράγματον βοήθειαν. Ηλπίσαμεν αργότερα- και τότε ηλπίσαμεν κακώς- ότι προσεχής διάδκεψις ήθελεν εν βία δυναθή να εκτελέση τας επί του Ανατολικού αποφάσεις της· αλλά και αυτή η κακή ελπίς ματαιούται. Η Ελλάς, λοιπόν, απομένει μόνη με τον στρατόν της, με τους πόρους της και τους εχθρούς της. Μόνη, όπως προ μηνών, ότε επιστρέφουσα εκ της ξένης, είχε πεισθή περί συτού και απεφάσιζε και απεφάσιζε καλώς, την αυθαίρετον προς την Κωνσταντινούπολιν πορείαν. Μόνη...Οι τυχόν έχοντες την διάθεσιν ν' αναβλέψουν προς την πρώτην Νοεμβρίου και ν' "αναμετρήσουν τας συνεπείας" ας μας επιτρέψουν να παρατηρήσωμεν ότι έμειναν μόνοι, όχι μόνον οι πιστεύσαντες εις τους ισχυρούς των συμμάχους ασθενείς, αλλά και αυτοί οι ισχυροί οι πιστεύσαντες εις αλλήλους. Μόνη, λοιπόν η Ελλάς οφείλει να εκκαθαρίση την κατάστασιν. Και οφείλει να την εκκαθαρίση κατά τρόπον, όστις θ' αποτελέση δι' αυτήν λήξιν οριστικήν μιας σκληράς περιπετείας, δι' εκείνους δε, οίτινες ηπάτησαν αυτήν και τον κόσμον, κόλαφον, του οποίου το ερύθημα δεν θ' αποπλύνη η ιστορία.

Η Ελλάς οφείλει εν τάχει να προβή εις την διοικητικήν οργάνωσιν της Μικράς Ασίας, εις την παράδοσιν της χώρας εις τους γενναίους κατοίκους της, εις την σύντομον εκπαίδευσιν των ανδρών οίτινες θ' αναλάβουν εν τω μέλλοντι την φύλαξιν της και εις την πρόσκλησιν των Ισχυρών όπως παραλάβουν

¹ Αναφέρεται στην «Επιχείρηση Κωνσταντινούπολη» που ματαίωσαν οι...σύμμαχοι μας...

² Βλέπε το κείμενο του λόγου στο Παράρτημα Α.

"ελευθερωθέντα από των δεσμών της δουλείας" λαόν, ένα ακριβώς από τους λαούς περί ων εμρίμων, όταν μαχόμενοι και έχοντες ανάγκην συμμάχων ελάλουν την γλώσσαν των ελευθεριών. Αλλά στρατόν; Ποιος θα σώση τον στρατόν; Οι σύμμαχοι όμως δεν έχουν στρατών ανάγκην. Ας παραλάβουν τας σημαίας τας οποίας έστησαν εις τα πρόθυρα της Κωνσταντινουπόλεως, όταν επλησίαζεν ο Έλλην ελευθερωτής, και ας τας στήσουν εκεί όπου θα πλησιάσει σφαγεύς Τούρκος.

Όπως άλλοι, δεν επιμένωμεν να έχωμεν την θέσιν ανευθύνου τιμητού των υπευθύνων πολιτικών ανδρών της χώρας. Όπως ουδείς άλλος, εζήσαμεν μετ' αυτών ημέραν προς ημέραν τους μήνας και τα έτη των προσπαθειών. Σήμερον φρονούμεν σπουδαίως ότι η περίοδος των προσπαθειών αυτών, αίτινες έπρεπε να καταβληθούν, αν δεν έληξε, λήγει. Τα συνέδρια δεν αποδίδουν καρπούς: ούτε γίνονται καν συνέδρια. Αύριον έρχεται το φθινόπωρον και μεθαύριον ο χειμών. Και η Ελλάς, δια λόγους σπουδαίους, δια λόγους αποβλέποντας εις την ιδίαν αυτής γαλήνην, έχει την υποχρέωσιν να διαχειμάση οίκαδε. Τούτο ως σύστασιν θερμήν πανταχόθεν και ήδη από φιλικωτάτων στηλών εκδηλουμένην, ας έχη υπόψη της η κυβέρνησις».

* * *

Το φθινόπωρο ήρθε. Και με τα πρώτα του μόλις βήματα έφερε, όπως ήταν αναπόφευκτο και προβλέψιμο από την αφετηρία της Βενιζελικής παραφροσύνης (ή αγγλοδουλισμού...), τον όλεθρο. Για το στρατό μας. Για την ομογένεια μας. Για τη μητέρα- πατρίδα. Για τη Μεγάλη Ιδέα.

Στο απόσπασμα στάλθηκαν οι αθώοι Έξι.

Και ο μέγας ένοχος ανακηρύχθηκε «εθνάρχης».

Η χώρα τον αναρίθμητων Δρομοκαϊτείων...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ ΗΤΑΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΜΟΓΓΟΛΟΙ...

«Από τη φονική μανία των Τούρκων δεν εξαιρέθηκαν οι αιχμάλωτοι πολέμου Έλληνες αξιωματικοί και οπλίτες. Η ελληνική πλευρά τους υπολόγιζε σε 50.000, ενώ οι Τούρκοι παραδέχθηκαν την κράτηση 32.000 Ελλήνων αιχμαλώτων. Από αυτούς

επέζησαν και παραδόθηκαν στην Ελλάδα μόνο περί τους 15.000 άντρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου εξόντωσης των Ελλήνων αιχμαλώτων αποτελεί το στρατόπεδο του Ουσάκ, όπου στηβάχθηκαν 10.000 αξιωματικοί, το Σεπτέμβριο 1923, και μετά από δύο έτη παραδόθηκαν 2.500 ως οι μόνοι που επέζησαν...»

Αντιστράτηγος ε.α. Παναγ. Κωνσταντόπουλος
(τ. Διευθυντής Δ.Ι.Σ. /Γ.Ε.Σ)

* * *

Συγκλονιστικό απόσπασμα από το έργο του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη **Το νούμερο 31.328:**

❖ « Ο εχθρός είχε κατεβεί στην πόλη μας, το Αϊβαλί, και στο λιμάνι είχαν αράξει βαπόρια με αμερικανικές παντιέρες. Διαταγή: Τα παιδιά και οι γυναίκες θα μάρκερναν για την Ελλάδα.

Μα οι άντρες από δεκαοκτώ ίσαμε σαράντα πέντε χρονώ, θα φεύγουν για το εσωτερικό, σκλάβοι στα εργατικά τάγματα. Σα μαζευτούν διακόσιοι, τριακόσιοι, τους στέλνουν με συνοδεία για το εσωτερικό· πίσω τους τρέχουν έξαλλες οι γυναίκες.

Οι στρατιώτες τις σπρώχνουν. Έφυγαν τρεις αποστολές. Κατά το βράδυ, μόλις νύχτωσε, ένας κουρελιασμένος, μισόγυμνος άνθρωπος έπεσε εξαντλημένος, χτυπώντας την πρώτη πόρτα στην άκρη του Αϊβαλιού. Είχε μια λαβωματιά από λόγχη στον ώμο, ήταν χωμένος στο αίμα, τα μάτια του δεν τολμούσαν να κοιτάζουν από τρόμο. Σφάζαν ολόκληρη την πρώτη αποστολή στον κάμπο του Αϊ Γιωργιού...»

Να μη λησμονεί η κ. Θεοδώρα Μητσοτάκη- Κούβελου να πλαταίνει ακόμα περισσότερο το χαμόγελό της, όταν εκθειάζει τα προσόντα που στηρίζουν την αξίωση να καταστούν οι απόβλητοι των μογγολικών στεπών και δράστες **έξι γενοκτονιών** κατά τον εικοστό αιώνα μέλη της "χριστιανικής" (υποτίθεται) Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γιατί βράδυνε τόσο πολύ η ένταξή τους;

❖ Στο «Φάκελο 97» του **Αρχείου Προφορικής Παράδοσης** (Βυθινία) έχει καταχωριστεί η μαρτυρία του αυτόπτη μάρτυρα Θωμά Αναστασιάδη, όπως την αφηγήθηκε (1971) στον Ερμόλαο Ανδρεάδη:

«Επί εβδομήντα πέντε ημέρες οι **τσέτες**¹ είχαν μπλοκάρει τον ελληνικό μαχαλά της Νίκαιας. Δεν μπόρεσε να ξεφύγει κανείς. Είχαν βάλει σκοπούς στις τέσσερις πύλες, που οδηγούσαν έξω από την πόλη. Όλη η Νίκαια ήταν περιτειχισμένη. Στις 14 Αυγούστου 1920, παραμονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, της γιορτής που πανηγύριζε η εκκλησία μας, οι **τσέτες** μάζεψαν όλον τον ελληνικό πληθυσμό της Νίκαιας, 87 οικογένειες, και τον οδήγησαν έξω από το Λέφκε Καπουσού, ανατολικά, στα αμπέλια. Εκεί έσφαξαν όλους τους Έλληνες με γερμανικές ξιφολόγχες. Τα πτώματα τα πέταξαν σε μια σπηλιά και τα έκαψαν. Δεν σεβάστηκαν ούτε τον Οίκο του Θεού, έκαναν

ρημαδιό την εκκλησία. Βίασαν γυναίκες επάνω στην Αγία Τράπεζα²...

Είκοσι ημέρες μετά τη σφαγή μπήκε ο ελληνικός στρατός στην πόλη, έμεινε τρία μερόνυχτα και έφυγε. **Δεν εφάρμοσε αντίποινα στους ντόπιους** Τούρκους...»

❖ Στην Νίκαια εισήλθε- για λίγο- το 30^ο Σύνταγμα Πεζικού της II Μεραρχίας: στο 2^ο λόχο του Συντάγματος υπηρετούσε, ως «λοιπός οπλίτης», ο Χαράλαμπος Πληζιώνης, ο οποίος έγραψε στο ημερολόγιο που τηρούσε:

« Κυριακή, 20 Σεπτεμβρίου 1920: Πήγαμε μερικοί βόλτα έξω από τη Νίκαια, για να δούμε τους σφαγμένους χριστιανούς. Στο δρόμο βρίσκονταν κεφάλια σκορπισμένα, χέρια και πόδια και άλλα διάφορα, να τα βλέπει κανείς και να τον πάνει ντελίριο. Παρακάτω τρία πηγάδια γεμάτα έως επάνω και τέλος το σπήλαιον, όπου ήταν στοιβαγμένα μέσα κάπου 400 κορμιά, σφαγμένα διαφορετρόπως και πάσης ηλικίας. Δεν εσταθήκαμε ούτε λεπτό, μας κατέβηκε ζαλάδα, κόντεψε να σκάσωμε. Αμέσως φύγαμε και πήγαμε στην ελληνική συνοικία. Μια ερημιά τρομακτική. Κατόπιν πήγαμε στην εκκλησία της Αγίας Σόφιας, αρχαίαν βυζαντινήν, αλλά δεν να εγνωρίζετο, εάν ήτο εκκλησία ή αχυρώνας...»

Δεν είχε δίκιο ο Κρητικοεβραίος «εθνάρχης», που πρότεινε (1930) για το Νόμπελ ειρήνης τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ; Και δεν πράττουν ορθά οι επί των εξωτερικών υπουργοί μας, όταν καταθέτουν στεφάνια στο μνημείο του και χορεύουν καρσιλαμάδες και ζειμπέκικα προς τέρψη Τούρκων ομολόγων τους;

❖ Ο καταγόμενος από τις Ερυθρές Μεγαρίδας Μελέτιος Μαργαρίτης, δεκανέας και αιχμάλωτος στο στρατόπεδο του Ουσάκ, ένας από τους λίγους που

¹Άτακτα τουρκικά στίφη φονιάδων, βιαστών, εμπριστών, πλιατσικολόγων, αγκαΐσματα του ανθρώπινου γένους...

² Το είχαν ήδη κάνει οι παπικοί «σταυροφόροι» την Κωνσταντινούπολη το 1024 (βλέπε το πόνημα μου **Κωνσταντίνος ΙΑ' Παλαιολόγος- Δραγάσης**). Τη σφοδρή του επιθυμία να κάνει έρωτα επάνω στην Αγία Τράπεζα είχε εκφράσει σε συνέντευξη του και λαμπρός υφυπουργός πολιτισμού του Α. Παπανδρέου...

γλίτωσαν, κατέθεσε, χρόνια αργότερα, την αιματηρότατη εμπειρία του αλλά τα παιδιά

« Εισ το στρατόπεδο του Ουσάκ απέθνησκον καθημερινώς 50-60 από εξανθηματικών τύφον, δυσεντερίαν και τον χειμώνα από κρυοπαγήματα.

Μας υποχρέωναν να τους βάζωμεν ανά δύο εις τα φορεία και να τους μεταφέρωμεν εις μικράν απόστασιν, προς Δυσμάς του Ουσάκ. Εκεί τους αδειάζαμεν εις μίαν χαράδραν βάθους τριών-τεσσάρων μέτρων, όπου επείγαιναν εις το βάθος κατακυλώντας. Αλλά κατά τον Μάρτιον, όταν ετελείωσεν ο χειμώνας, emύριζαν τα αποσυντεθειμένα πτώματα των δυστυχισμένων αδελφών μας. Η δυσσομία έφθανε μέχρι του Ουσάκ και οι Τούρκοι αντιληφθέντες ότι υπάρχει κίνδυνος χολέρας, μας επήγαιναν καθημερινώς εμαζεύαμεν ότι τα όρνεα είχαν αφήσει. Αλλά πώς να τους θάψωμεν; Ούτε σκαπάναι, ούτε πτύα υπήρχαν. Μόνο ξύλινα και δεν υμπορούσαμεν να βγάλοωμεν το χώμα. Μας εκτυπούσαν με βούρδουλα, ένας ιδίως ονόματι Σουλειμάν τσαούς που ήτο η τίγρις του στρατοπέδου, διότι δεν εσκεπάζωμεν καλά τα λείψανα των αδελφών μας. Τα όρνεα εκάθηντο εις τα χείλη της χαράδρας και επερίμεναν και άλλα πτώματα...»¹

Θα πρέπει να σημειωθεί πως, εκτός από τους αιχμάλωτους πολέμου τους οποίους κατά βάνουσο βιασμό των σχετικών διεθνών συνθηκών, οι Τούρκοι εξολόθρευσαν σε ποσοστό περίπου 70% (!), αυτά τα ανθρωπόμορφα θηρία των μογγολικών στεπών, «πρωτοτύπησαν» δημιουργώντας και νέα κατηγορία «εξωντωθέντων αιχμαλώτων», η οποία αφορούσε στον άμαχο χριστιανικό πληθυσμό: Μετά τις 11 Σεπτεμβρίου 1922 συνέλαβαν όλους τους άντρες ηλικίας **18 μέχρι 45** ετών και τους ενέταξαν στα φρικαλέα «Τάγματα εργασίας», τους έστειλναν στα βάθη της Ανατολίας και εκεί τους εξόντωσαν ως τον τελευταίο, κατά κανόνα μετά από απάνθρωπα βασανιστήρια. Οι μετρημένοι στα δάκτυλα του ενός χεριού, που κατόρθωσαν να επιζήσουν και να δραπέτευσαν αναπαρήγαγαν με τις αφηγήσεις τους τις εφιαλτικότερες σελίδες της Δαντικής κόλασης...

Λίγο αργότερα- και αφού απαλλάχθηκαν από τους άντρες των προαναφερόμενων ηλικιών, εφάρμοσαν το ίδιο μέτρο και στον υπόλοιπο χριστιανικό πληθυσμό: Γυναίκες, παιδιά, άντρες τρίτης ηλικίας. Με τη μορφή

¹ «Αντίθετα», σχολιάζει ο ε.α. αντιστράτηγος Παν. Κωνσταντόπουλος « όπως προκύπτει από τα επίσημα αρχεία , αλλά και τις προσωπικές μαρτυρίες Τούρκων αιχμαλώτων, οι ελληνικές αρχές συμπεριφέρθηκαν με τρόπο άψογο και σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες, με αποτέλεσμα **όλοι οι αιχμάλωτοι** να επιστρέψουν στην Τουρκία. Συγκεκριμένα, επί **9753** αξιωματικών και οπλιτών Τούρκων αιχμαλώτων, που περιλαμβάνονταν στους καταλόγους οι οποίοι κατατέθηκαν στη Λωζάνη, παραδόθηκαν από τις ελληνικές αρχές στις τουρκικές **9748**, όλοι σε άριστη κατάσταση. ...»

κοπαδιών τους περιέφεραν, κατά χιλιάδες, σε πορείες χωρίς αρχή και τέλος και δίχως συγκεκριμένο προορισμό, πέρα από την εξόντωσή τους με τη μέθοδο της μέχρι θανάτου εξαντλήσεως, εκτός από τις εκτελέσεις με τσεκούρια, μπαλτάδες και μαχαίρια.

Γράφει ο ε.α αντιστράτηγος (και επικεφαλής της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γ.Ε.Σ) Π. Κωνσταντόπουλος:

« Εκτέλεσεις, βιασμοί γυναικών, ανδρών και μικρών παιδιών, εξαφανίσεις, αρρώστιες, υποβολή στο μαρτύριο της πείνας και της δίψας, η εξαθλίωση, η γύμνια και η δυστυχία, σε συνδυασμό με τις συνεχείς πορείες και τις μεθοδευμένες περιπλανήσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας, ήταν συνηθισμένες μέθοδοι που εφήρμοζαν οι τουρκικές αρχές μέχρις ότου εξολοθρεύσουν το σύνολο των δυστυχισμένων Ελλήνων.

Ο αριθμός των συλληφθέντων ουδέποτε εξακριβώθηκε. Ήταν, όμως, εξαιρετικά μεγάλος, πώς προκύπτει από τις **εκατοντάδες χιλιάδες** των αιτήσεων προς το υπουργείο Εξωτερικών από στενούς συγγενείς, οι οποίοι γλίτωσαν τον θάνατο έφτασαν στην Ελλάδα πρόσφυγες και ζητούσαν πληροφορίες για την τύχη των. Αυτή η κατηγορία συλληφθέντων εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να θεωρούνται ως αγνοούμενοι...»

❖ Στον Α' τόμο του λαμπρού πονήματος **Έξοδος** του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών έχει καταχωριστεί μαρτυρία της Μαριάνθης Καραμουσά, που αφορά σε γεγονότα του Οκτωβρίου 1922:

«Φύγαμε από την Κόνια. Μας πέρασαν μέσα από μια λίμνη. Ως το στήθος μας έφθανε το νερό. Τα μικρά παιδιά τα σηκώναμε στα χέρια για να μην πνιγούν. Μούσκεμα βγήκαμε. Τρέμαμε το κρύο.

Το νερό ήταν παγωμένο. Περπατήσαμε και ανεβήκαμε ένα βουνό. Εκεί αφήσαμε πεθαμένους πολλούς. Μείναμε πενήντα άνθρωποι ακόμη, εξαντλημένοι από την πορεία για την πείνα. Οι ζαντερμάδες σηκώσανε τη μητέρα μου και τη στήσανε όρθια. Τη γύμνωσαν, την αφήσανε τσίτσιδη και άρχισαν να τη χτυπούν. Έπεσε κάτω μέσα στα αίματα, πεθαμένη την αφήσαμε εκεί κάτω από ένα δένδρο...

Φτάσαμε στο Φερτέκι. Είχαμε εξαντληθεί πια. Πέθαναν εδώ και άλλοι. Η Δώρα Αιντινιά, η Μαρίκα του Πέτρου, η Νεαπόλη...»

Πώς να μην καταθέσει τους κεραυνούς της οργής του ο προαναφερόμενος αντιστράτηγος; «Η εικόνα αλλοφροσύνης και φρίκης, που χαράχθηκε στα πρόσωπα όσων επέζησαν της τουρκικής θηριωδίας δεν πρέπει να λησμονηθεί με το πέρασμα

του χρόνου. Το κατηγορητήριο για την αποχαλίνωση του κακού των κρατών, που δεν σέβονται τα ατομικά δικαιώματα των ανθρώπων και των αιχμαλώτων πολέμου, πρέπει να αποτελεί μέλημα κάθε πολιτισμένου ανθρώπου.

Η μελέτη της ιστορίας της μικρασιατικής καταστροφής πρέπει να μας διδάσκει και να μας κατευθύνει, γιατί είναι η ζωή των άτυχων Ελλήνων που ζούσαν ως μόνιμοι κάτοικοι η βρέθηκαν ως στρατιώτες εκεί¹, που καταδικάστηκαν στην πιο αποτρόπαιη δουλεία και υπέστησαν τα μεθοδευμένα βασανιστήρια του τουρκικού κράτους και τον πιο εξευτελιστικό θάνατο υπό τα απαθή και αδιάφορα βλέμματα της διεθνούς κοινότητας. Είναι η ζωή αυτών των Ελλήνων, που όσοι επιβίωσαν βρέθηκαν μόνοι στην Ελλάδα πρόσφυγες, με χαραγμένη βαθιά στην ψυχή τη θλίψη, την οδύνη, το χαμό των οικογενειών και την πατρίδα τους...

Ευκαιριακά η Τουρκία παρουσιάζεται διαφορετική παραλλαγμένη, "τύποις" φιλική, ωστόσο επιτύχει το στόχο. Όμως, παραμένει ίδια. Αυτό διδάσκει η ιστορία. Ας τη συμβουλευτούμε!»

ΠΟΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ;

Αλλά ποια « ιστορία» να συμβουλευτούμε; Αυτή που εμφανίζει τον Μουσταφά Κεμάλ (προσωνομία: Ατατούρκ, δηλαδή «πατέρας» των Τούρκων) σαν δήθεν «μεγάλο προοδευτικό αναμορφότη» μιας κοινωνίας καθυστερημένης;

Η αυτήν, την αυθεντική, τη γνήσια, που συνέγραψαν **κείμενα** όπως αυτά που ακολουθούν;

❖ Της παρισινής εφημερίδας **Liberte**, που τόνιζε, με φρίκη, στο φύλλο της, της 25-2- 1922):

« Παρά τις προφορικές της διαβεβαιώσεις, η Κεμαλική κυβέρνηση, με διαταγές του ίδιου του Μουσταφά Κεμάλ, συνεχίζει το ελεεινό παράδειγμα των Νεοτούρκων για την ολοκληρωτική εξόντωση (εθνοκάθαρση) των χριστιανικών και μη τουρκικών πληθυσμών. Δεν υπάρχουν πια ενήλικοι χριστιανοί σε όλο το μήκος των ακτών της Μαύρης Θάλασσας. Όσοι άντρες δεν σφαγιάστηκαν στάλθηκαν σε στρατόπεδα και απέμειναν μόνο γυναίκες, παιδιά και ελάχιστοι υπερήλικες...»

❖ Της ανταπόκρισης (21-2- 1922) προς τη **Washington Post** του Αμερικανού δημοσιογράφου Robert Gibbons έγραφε, μεταξύ άλλων:

¹ Όχι, δεν βρέθηκαν! Κάποιος τους έστειλε, από αφροσύνη ή συμμορφούμενος με τις επιθυμίες, επιδιώξεις και ορέξεις του διεθνούς σιωνισμού και των αποικιακών της κιναιδικής Αγγλίας...

«Έφριξα με όσα είδα· ο νους μου αδυνατούσε να παραδεχθεί πως επρόκειτο για πραγματικότητα. Ολόκληρη η πεδιάδα της Μαλάτειας ήταν στρωμένη με κρεουργημένα πτώματα Ελλήνων, όλων των ηλικιών και των δύο φύλων...»

❖ Της έκθεσης προς το Ανώτατο Αρχηγείο των Πεζοναυτών (άγνωστο που καταχωνιάστηκε...) του Αμερικανού αντισυνταγματάρχη Richard Yuel που απέπνεε φρίκη:

« Πτώματα, πτώματα παντού, σε όλο το μήκος της κολασμένης πορείας των καταδικασμένων σε βέβαιο αργό θάνατο Ελλήνων που εκτοπίζονταν... φρίκη και πτώματα!»

❖ Της έκθεσης (8- 12- 1921) του Βρετανού γενικού προξένου στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία περιλαμβάνονταν και η ακόλουθη παράγραφος:

«Φαίνεται ότι οι Τούρκοι δρουν με βάση προμελετημένο σχέδιο του Κεμάλ για την εξόντωση των μειονοτήτων. Όλοι οι άντρες ηλικίας άνω των δεκαπέντε ετών της περιφέρειας της Τραπεζούντας και της ενδοχώρας εκτοπίστηκαν στα εργατικά τάγματα του Ερζερούμ, Κάρς και Σαρήκαμς. Δεν επέστρεψε κανένας...»

❖ Του μνημειώδους έργου **Οι μυστικές υπηρεσίες των Συμμάχων στην Ελλάδα**, στο οποίο ο τότε αρχηγός της Ιντέλιτζενς Σέρβις σερ Μπάζιλ Τόμσον θρηνεί μαζί με την ιστορία:

« Ποτέ τον νεκρό παρελθόν δεν ενταφιάζει όλους τους νεκρούς· πως δεν ήταν ποτέ δυνατό η δίκαιη και έντιμη ιστορία να λησμονήσει τις εκατοντάδες χιλιάδες των άγρια σφαγιασμένων από την Κεμαλική τουρκική θηριωδία Ελλήνων της Ιωνίας και του Πόντου...»

❖ Το κείμενο, με το οποίο κραυγάζει την οργίλη αγανάκτησή του ο Γάλλος ακαδημαϊκός και πανεπιστημιακός καθηγητής Εντουάρ Ντριό (**Ελλάδα και Α' Π.Π.**):

«Πεντακόσιες χιλιάδες ανθρώπινες υπάρξεις στην Ιωνία εξοντώθηκαν, με πρωτοφανείς μεθόδους αγριότητας· σε όλο το μήκος της αποβάθρας της Σμύρνης επέπλεαν σωροί από πτώματα- εβδομήντα χιλιάδες οι νεκροί σε τρεις μέρες- που σχημάτιζαν ένα ανάχωμα, πάνω στο οποίο θα μπορούσε κανείς να βαδίσει· και άλλες τριακόσιες εξήντα χιλιάδες σφαγιάστηκαν στον Πόντο. Τα νεότερα σε ηλικία άτομα, αγόρια και κορίτσια, οδηγήθηκαν στο εσωτερικό· αλήθεια, τι απέγιναν;

Υπάρχει, άραγε, θλιβρότερη εικόνα στην παγκόσμια ιστορία; Και δεν πρέπει ακόμα και ένας ιστορικός να συγκινηθεί ή να φρίξει από αυτήν;...»

❖ Όσα αναφέρει για τις φρικαλέες πορείες θανάτου των εκτοπιζόμενων η σχετική έκθεση της ελληνικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, που περιελάμβανε και τα εξής:

«Οι εκτοπιζόμενοι από τα χωριά των δεν είχαν το δικαίωμα να λάβουν μαζί των ούτε τα απολύτως αναγκαία. Γυμνοί και ξυπόλητοι χωρίς τροφή και ύδωρ, δερόμενοι και υβριζόμενοι, όσοι δεν εφονεύοντο οδηγούντο εις τα όρη από τους δήμιους των. Οι περισσότεροι εκ τούτων απέθνησκον κατά την πορείαν από τα φρικτά βασανιστήρια. Βεβαίως, το τέρμα του ταξιδιού των δεν εσήμαινε και τερματισμόν των δεινών των, διότι οι βάρβαροι Τούρκοι χωρικοί τους παρελάμβανον δια να τους καταφέρουν το τελειωτικόν πλήγμα...»

❖ Το πόνημα **The Question of the East** στο οποίο ο Βρετανός πολιτικός William Gladstone (Γλάδστων) τονίζει:

« Από την **μαύρη μέρα** που πρωτοεμφανίζονται στην Ευρώπη οι Τούρκοι αποδείχθηκαν στο σύνολό τους ως ο πλέον αντιανθρωπιστικός τύπος της ανθρωπότητας.

Οπουδήποτε και αν πήγαν, μια φαρδιά μαύρη κηλίδα ακολούθησε το πέρασμά τους.

Όπου απλώθηκε η κυριαρχία τους, εξαφανίστηκε ο πολιτισμός.

Αντιπροσωπεύουν παντού τη διακυβέρνηση της βίας, σε αντίθεση με τη διακυβέρνηση του δικαίου...»

❖ Όσο ο καρδινάλιος John Henry Newman καταθέτει (1854) στο έργο του **Lectures on the history of the Turks in its relations to Christianity** σχετικά με τους Τουρκομογγόλους:

« Η **βάρβαρη δύναμη που**, επί αιώνες τώρα, έχει θρονιαστεί στην καρδιά του αρχαίου κόσμου, κρατάει κάτω από τη κτηνώδη πυγμή της τις πιο ξακουστές χώρες της κλασικής, αλλά και της χριστιανικής αρχαιότητας, καθώς και πολλές από τις πιο εύφορες και πιο όμορφες περιοχές της γης... Χωρίς να έχει τη δική της ιστορία, **έχει σφετεριστεί τα ιστορικά ονόματα της Κωνσταντινούπολης, της Νίκαιας, της Νικομήδειας, της Τραπεζούντας, της Καισαρείας, της Σαμψούντας και άλλα, θέτοντας με τον τρόπο αυτό υπό την κατοχή της, χωρίς η ίδια να έχει επίγνωση, το μισό της παγκόσμιας ιστορίας...»**

❖ Όσα ο (αρχικά φιλότουρκος) σύνδεσμος του Χαϊμ Γκόλντμαν («Λένιν») με τον Κεμάλ στρατηγός των Σοβιετικών Μιχαήλ Φρούνζε έχει περιλάβει ως προσωπική του μαρτυρία, στο βιβλίο του **Αναμνήσεις από την Τουρκία**:

« Η καταστροφή των χωριών του Πόντου άρχισε τον Απρίλιο του 1921 και ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 1922. Όλα τα χωριά κάηκαν, καταστράφηκαν εντελώς. Όλοι οι κάτοικοι εξορίστηκαν και σκοτώθηκαν, αδιάκριτα από ηλικία και φύλο. Από όσους κατέφυγαν στα βουνά, οι μισοί πέθαναν από τις κακουχίες, τις ασθένειες, τους φόνους... Η τύχη όσων εξορίζονταν ήταν η σφαγή, η αγχόνη και ο θάνατος από πείνα και κακώσεις...

Η διαδρομή από την πόλη Καβάκ προς το πέρασμα Χατζιλάρ θα μείνει για πάντα στην μνήμη μου όσο ζω. Σε απόσταση τριάντα χιλιομέτρων συναντούσαμε μόνο πτώματα. Έχω ο ίδιος μέτρησα 58. Σε ένα σημείο συναντήσαμε το πτώμα μιας ωραίας κοπέλας. Της είχαν κόψει το κεφάλι και το τοποθέτησαν κοντά στο δεξί χέρι της. Σε ένα άλλο σημείο υπήρχε το πτώμα ενός άλλου ωραίου κοριτσιού ηλικίας επτά ή οκτώ ετών. Φορούσε μόνο ένα παλιό πουκάμισο. Από ό,τι καταλάβαμε το κοριτσάκι, καθώς έκλαιγε, έχωσε το πρόσωπό του στο χώμα, δολοφονημένο από το κάρφωμα της λόγχης του Τούρκου στρατιώτη...

Ο Κεμάλ, αφού εκκαθάρισε πρώτα τα "δευτερεύοντα" μέτωπα στην Μικρά Ασία, προχώρησε στην κορύφωση της εξόντωσης του ποντιακού ελληνισμού: Πόλεις και χωριά πυρπολήθηκαν. Χιλιάδες Πόντιοι δολοφονήθηκαν, ατιμάστηκαν, εξορίστηκαν ή έφυγαν ομαδικά στα δάση και στα βουνά, προσπαθώντας να διαφύγουν στην Ελλάδα...

Το πρωτοπαλίκαρα (και αρχισφαγέας) του Κεμάλ στον Πόντο, ο **Τοπάλ Οσμάν**, ερήμωσε σε απίστευτο βαθμό όλη εκείνη την πυκνοκατοικημένη και πλούσια περιοχή. Από ολόκληρο τον ελληνικό πληθυσμό των περιοχών Σαμψούντος, Σινώπης και Αμάσειας απέμειναν μόνο μερικές ανταρτοομάδες που περιπλανιόνταν στα βουνά. Εκείνος που έγινε περισσότερο ακόμα ο γνωστός για τις θηριωδίες του ήταν ο αρχηγός των Λαζών **Οσμάν Αγάς**, ο οποίος πέρασε διά πυρός και σιδήρου με την άγρια ορδή του όλη την περιοχή...»

❖ Την αποκάλυψη του βιογράφου του Κεμάλ, Άγγλο συγγραφέα P.K. Armitzrog¹ ότι ο δήμιος Ελλήνων και Αρμενίων ήταν « αμφισεξουαλικός, πότης, μασόνος, χαρτοπαίχτης, μολσεβίκος».

Και ότι το «Κεμαλικό Κίνημα» είχε για βασικά χαρακτηριστικά του «την τυραννία, την απάνθρωπη εκμετάλλευση, το φιλοναζισμό και το φιλομπολσεβικισμό...»²

¹ Βλέπε το πόνημα του **The Grey Wolf**.

❖ Το αποκαλυπτικότατο για το (δρομολογημένο με γερμανική υπόδειξη) σχέδιο «**εκτουρκισμού**» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αφανισμού (μετά τους Αρμένιους) των Ελλήνων Ιωνίας και Πόντου, κείμενο του Franz Kohler¹

«Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος πρέπει να αποικιστούν με Τούρκους τα νησιά του Αιγαίου και οι μικρασιατικές ακτές που κατοικούνται αποκλειστικά από Έλληνες· αυτοί πρέπει να εκδιωχθούν και όσοι απομείνουν επιβάλλεται να εξασθενήσουν ηθικά και οικονομικά. Με τον τρόπο αυτό θα γίνει ο βαθμιαίος εξισλαμισμός της Τουρκίας και θα ιδρυθεί τουρκικό κράτος με συμπαγή τουρκική μάζα, ώστε να μην υπάρχει έδαφος για τις ελληνικές αρπακτικές διαθέσεις. Γιατί θα έχει εκλείψει η κύρια βάση, στην οποία η πολιτική του Ελληνικού Βασιλείου, η λύτρωση του υποταγμένου γένους, αφού θα έχει εξαφανιστεί ο Ελληνισμός...»

❖ Το έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας προς το αντίστοιχο της Γερμανίας (19-3- 1916) αναφέρει και τα ακόλουθα:

«Οι Τούρκοι επιδιώκουν να εξοντώσουν τους Έλληνες ως εχθρούς του κράτους, όπως και τους Αρμένιους, μια γενικευμένη καταδίωξη. Και εφαρμόζουν την τακτική εκτόπισης, από τις ακτές στο εσωτερικό της χώρας, ώστε οι εκτοπιζόμενοι να είναι εκτεθειμένοι στην αθλιότητα και στο θάνατο από πείνα. Οι κατοικίες των εξοριζόμενων λεηλατούνται από τα τάγματα τιμωρίας ή πυρπολούνται και καταστρέφονται. Και όλα τα άλλα μέτρα, που είχαν χρησιμοποιηθεί κατά των Αρμενίων, επαναλαμβάνονται τώρα εναντίον των Ελλήνων...»

❖ Την αποκάλυψη ότι όταν ο Σοβιετικός πρεσβευτής Σ. Γ. Αράλοφ ενημερώθηκε από τον αντιστράτηγο Φρούνζε για τους βάρβαρα σφαιρισμένους Έλληνες του Πόντου- γέρους, παιδιά, γυναίκες- συναντήθηκε με τον Κεμάλ, εκείνος διαμαρτυρήθηκε: «Του είπα για τις φρικτές σφαγές των Ελλήνων, που είδε ο στρατηγός και αργότερα κι εγώ ο ίδιος. Βέβαια πρόσεχα πολύ τις λέξεις μου, επειδή είχα υπόψη μου τη συμβουλή του Λένιν να μη θίγω την τουρκική εθνική φιλοτιμία».

Ο Κεμάλ απάντησε με υποκρισία χιλίων πιθήκων: «Ξέρω αυτές τις βαρβαρότητες και είμαι εναντίον τους. Έχω δώσει διαταγές (!) Να μεταχειρίζονται

²Κατά την **Παγκόσμια Ιστορία** της Ακαδημίας Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ.: «Η σοβιετική κυβέρνηση πρόσφερε στον Κεμάλ περισσότερα από 10.000.000 ρούβλια και σημαντικές ποσότητες όπλων, πυρομαχικών, εφοδίων, πετρελαίου βοηθώντας τον να ανακόψει την επίθεση των Άγγλων και των Ελλήνων εισβολέων...»

¹Στο έργο του **Der neue Dreieck**.

τους Έλληνες αιχμαλώτους με καλό τρόπο¹. Οφείλετε να καταλάβετε το λαό μας. Ποιοι πρέπει να κατηγορηθούν γι' αυτό; Εκείνοι που ήθελαν να ιδρύσουν ποντιακό κράτος στην Τουρκία...»²

Μόνο που εκείνο το «ποντιακό κράτος» υπήρχε περισσότερο από 20 αιώνες πριν εμφανιστούν στην Ευρώπη οι απόβλητοι βάρβαροι των μογγολικών στεπών...

Ο αμφισεξουαλικός, οινόφλυγας, μασόνος, φιλοναζιστής και μπολσεβίκος Κεμάλ κατηγορούσε τους Έλληνες για τον σφαγιασμό τους- όπως ο Γάλλος κίναιδος λογοτέχνης Πιέρ Λοτί κατηγορούσε τους Αρμένιους για την γενοκτονία τους από τους Τουρκομογγόλους, επειδή «αν δεν υπήρχαν Αρμένιοι δεν θα τους έσφαζαν οι ομοεθνείς του Κεμάλ. Και αυτόν το διεθνή εγκληματία τον πρότεινε, μόλις επτά χρόνια αργότερα, για το Νόμπελ ειρήνης ο Ελ. Βενιζέλος.

Ο «εθνάρχης»..

Δοξάστε τον! Και στήστε του μερικές εκατοντάδες ακόμα ανδριάντες!

¹Τα σφαγμένα και αποκεφαλισμένα κοριτσάκια, οι γυναίκες και οι υπερήλικες ήταν... «αιχμάλωτοι», που ο Κεμάλ «είχε δώσει διαταγή να τους μεταχειρίζονται με καλό τρόπο».

²Για την στιχομυθία βλέπε S. I. Aralof, **Vigolnaya ou Kazania Lenina**.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ
ΑΠΟΡΡΗΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΣΑΡΙΚΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά την κατάληψη της εξουσίας στη Ρωσία¹ οι μπολσεβίκοι (που αντιπροσώπευαν ποσοστό μόλις 3% του ρωσικού λαού κατά τις τελευταίες εκλογές) δεν περιορίστηκαν μόνο στη σύναψη χωριστής ειρήνης (Συνθήκη του Μπρέστ-Λιτόφσκ) με τις Δυνάμεις των Κεντρικών Αυτοκρατοριών. Προχώρησαν και στη δημοσίευση απορρήτων εγγράφων του πρώην υπουργείο εξωτερικών της τσαρικής Ρωσίας: από αυτά καταχωρίζονται στη συνέχεια όσα στοιχεία αφορούσαν αποκλειστικά (ή κατά κύριο λόγο) την Ελλάδα:

1.Βόρεια Ήπειρος

Στις 22 Νοεμβρίου 1914 (κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου) οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι Ρωσίας, Αγγλίας και Γαλλίας στην ελληνική πρωτεύουσα πρότειναν στην Ελλάδα την παραχώρηση σε αυτήν της Βόρειας Ηπείρου, με εξαίρεση την Αυλώνα υπό τον όρο της άμεσης προσφοράς βοήθειας στη Σερβία (αποστολή στρατευμάτων για να πολεμήσουν κατά των δυνάμεων της Αυστροουγγαρίας). Ο Βενιζέλος αξίωσε «την παροχήν σαφούς εγγυήσεως από πλευράς Ρουμανίας κατά ενδεχόμενης βουλγαρικής επιθέσεως». Δεδομένου ότι η εγγύηση- όπως ένα φυσικό- δεν δόθηκε, η Ελλάδα δεν απέστειλε το στρατό της στο σερβικό μέτωπο και η προσφορά της Βόρειας Ηπείρου θεωρήθηκε «ως μη γενομένη».

2. Προσφορά έκτασης στη Μικρά Ασία

Στις 12 Ιανουαρίου 1915 ο πρεσβευτή της **Αγγλίας** στην Αθήνα, σε εκτέλεση εντολής **της κυβέρνησης του**, δήλωσε στο Βενιζέλο, ότι, αν κατά την εκδήλωση νέας επίθεσης των γερμανικών στρατευμάτων κατά της Σερβίας, η Ελλάδα έσπευδε σε βοήθεια της (την αποστολή στρατού της στο μέτωπο) οι αντατικές κυβέρνησης «θα παραχωρούσαν σε αυτήν σημαντικές εδαφικές προσκτήσεις επί της ακτής της Μικράς Ασίας». Στις 15 Ιανουαρίου 1915 οι Έλληνες διπλωματικοί αντιπρόσωποι στην Αγία Πετρούπολη, στο Παρίσι και στο Λονδίνο επέδωσαν την απάντηση της κυβέρνησης τους στην αγγλική πρόταση: Η

¹Βλέπε το πόνημα μου **Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια**.

απάντηση περιείχε σειρά όρων και προϋποθέσεων. Στις 20 του ίδιου μήνα, σε συνομιλία του με τον πρεσβευτή της Μεγάλης Βρετανίας, ο Βενιζέλος υπέδειξε ποιες ήταν οι εκτάσεις που επιθυμούσε η χώρα του στη Μικρά Ασία. Ωστόσο, οι σχετικές συζητήσεις τραβούσαν σε μάκρος, εκτός από άλλους λόγους, και εξαιτίας της προϋπόθεσης που έθετε η Ελλάδα για έξοδο της Βουλγαρίας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και τελικά διακόπηκαν (προσωρινά) όταν ο Βενιζέλος υπέβαλε την παραίτησή του στις 21 Φεβρουαρίου 1915.

Φυσικά, τα αποκαλυπτόμενα διπλωματικά έγγραφα δεν περιλαμβάνονται **και** οι δύο προσωπικές επιστολές του Βενιζέλου προς τον Βασιλέα Κωνσταντίνο¹, με τις οποίες εισηγούνταν την εκχώρηση προς τη Βουλγαρία Καβάλας, Δράμας, Σερρών ενδοχώρας (**hinterland**) έναντι (μελλοντικής και αβέβαιης, αφού προϋπέθετε νικηφόρα έκβαση του πολέμου για την Αντάντ) αντιπαροχής στην Μικρασία, την οποία ο ίδιος αυθαίρετα, σκόπιμα και πανουργία εικοσαπλασίαζε (!), για να την καταστήσει ελκυστικότερη. Ήταν μια αντιπαροχή, που κατά τον Εντουάρ Ντριό (καθηγητή του Πανεπιστημίου της Σορβόνης και μέλος της Ακαδημίας των Παρισίων) θύμιζε κατάσταση πωλήσεις δερμάτων αρκούδων, με τα ράφια άδεια αφού οι κυνηγοί προμηθευτές δεν είχαν ακόμα σκότωσε τις αρκούδες...

Ποιο ήταν, όμως, στην πραγματικότητα το αληθινό μέγεθος της μετά τον πόλεμο μελλοντικής αντιπαροχής έναντι της άμεσης (και για πάντα, άσχετα από την έκβαση της παγκόσμιας αλληλοσφαγής!) παραχώρησης τις βουλγαρικές ύαινες της Βαλκανικής καθαγιασμένων με το αίμα ηρώων ελληνικών εδαφών στη Μακεδονία;

Στις 5 Μαρτίου 1915 ο τότε υπουργός εξωτερικών της Ελλάδος Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος διαβίβασε στους τρεις Μεγάλους της Αντάντ ένα υπόμνημα, με το οποίο η κυβέρνηση του (εθνομάρτυρα) Δημ. Γούναρη εξέφραζε την επιθυμία επανέναρξης των διαπραγματεύσεων, που είχαν διακοπεί μετά την αποχώρηση του Βενιζέλου. Μετά από **είκοσι μία** ημέρες (30- 3- 1915) η Αγγλία, η Γαλλία και Ρωσία δήλωσαν ότι ήταν «έτοιμες» να εγγυηθούν την Ελλάδα την απόκτηση εδαφικής έκτασης στο βιλαέτι του Αϊδινίου (ισομεγέθους προς τα εδάφη που θα παραχωρούνταν στη Βουλγαρία αποσπώμενα από τη Μακεδονία μας, προκειμένου αυτή να συμμαχήσει με την Αντάντ ή να παραμείνει ουδέτερη), με την προϋπόθεση της εξαπόλυσης ελληνικής επίθεσης κατά της Τουρκίας. Πρόσθεταν, επιπλέον, αλλά προφορικά και όχι γραπτά (!) Ότι η πρόταση θα θεωρούνταν άκυρη (και «μη

¹Τις έστειλε ο ίδιος (ανεπίτρεπτα) για δημοσίευση στο γαλλικό Τύπο, για να καταδείξει στην Αντάντ, ότι μόνο αυτός ήταν πρόθυμος και έτοιμος για ικανοποίηση της αξίωσης **τους για παραχώρηση ελληνικών εδαφών στη Βουλγαρία!**

γενομένη»), αν η Ελλάδα δεν δεσμευόταν να κηρύξει αμέσως τον πόλεμο κατά των Τούρκων.

Η κυβέρνηση Γούναρη απάντησε την 1^η Απριλίου, ότι ήταν έτοιμη να το πράξει, υπό την αίρεση ότι οι Δυνάμεις της Αντάντ ήταν σε θέση και πρόθυμες να δράσουν κατά της Τουρκίας από κοινού με τα ελληνικά στρατεύματα. Επιπρόσθετα, η Αθήνα ζητούσε την παροχή **επίσημης εγγύησης για την ακεραιότητα της Ελλάδος** (συμπεριλαμβανομένης της Βόρειας Ηπείρου και των νήσων) μέχρι τη λήξη του πολέμου και επί ένα ορισμένο διάστημα μετά από αυτήν. Οι εδαφικές προσκτήσεις της Ελλάδας στη Μικρά Ασία και σε άλλες περιοχές θα έπρεπε να αποτελέσουν αντικείμενο μεταγενέστερων διαπραγματεύσεων. Οι σχετικές συζητήσεις δεν επαναλήφθηκαν επί ένα μήνα και την 1^η Μαΐου ο υπουργός εξωτερικών της ελληνικής κυβέρνησης δήλωσε ότι οι Δυνάμεις της Αντάντ ήταν σαφές πως δεν είχαν πρόθεση να εγγυηθούν την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδος¹ και συνεπώς, η κυβέρνηση Γούναρη κατέληξε στην απόφαση να παραμείνει εφεξής ουδέτερη...

3. Παραχώρηση της Καβάλας κ.λπ. από την Ελλάδα στη Βουλγαρία

Στις **20 Ιανουαρίου 1915** ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος παρακάλεσε το διπλωματικό αντιπρόσωπο της Αγγλίας την Ελλάδα να ενημερώσει τον υπουργό του Φόρεϊν Όφισ σερ Έντουαρντ Γκρέι ότι (**δήθεν** με τη σύμφωνη γνώμη του Βασιλέως Κωνσταντίνου) ήταν διατεθειμένος να παραχωρήσει την Καβάλα, Σέρρες, Δράμα και την ενδοχώρα στους Βούλγαρους, προκειμένου να προσχωρήσουν στη συμμαχία της Αντάντ Κορντιάλ(!)- αυτό και μόνον δεν δικαιολογεί την ανακήρυξή του ως «εθνάρχη»; Ωστόσο, μετά την παραίτησή του από την πρωθυπουργία, η νέα ελληνική κυβέρνηση (Γούναρη) κάθε άλλο παρά υιοθέτησε αυτή την εντυπωσιακά **περίεργη** (κατά επιεικέστατο χαρακτηρισμό...) γενναιοδωρία (θυσία ελληνικών εδαφών, αποκτημένων με ποταμούς αίματος πριν από λιγότερο από δύο χρόνια!) και με «νότα» της, της 18^{ης} Μαΐου 1915 διαμαρτυρήθηκε εντονότατα κατά της κοινής δήλωσης των τριών πρεσβευτών της Αντάντ στη βουλγαρική πρωτεύουσα προς τον πρωθυπουργό Ραντοσλάβοφ

¹ Και βέβαια όχι! Σχέδιο και πρόθεσή τους ήταν να εξασφαλίσουν την προσχώρηση στη συμμαχία τους ή την ουδετερότητα της Σόφιας με την προσφορά σε αυτήν εδαφών (όχι δικών τους, βέβαια, ή τουρκικών μετά τη... λήξη του πολέμου, αλλά) **ελληνικών** και **σερβικών**. Με τον Βενιζέλο να το δέχεται, αλλά τους Γούναρη και Πάσιτς να είναι αρνητικοί ...)

αναφορικά με την ομόφωνη απόφαση των κυβερνήσεων τους να καταβάλουν επίμονες και πιεστικές προσπάθειες, για να εξασφαλίσουν την έξοδο της Βουλγαρίας στο Αιγαίο με την παραχώρηση σε αυτήν Καβάλας, Σερρών, Δράμας και ενδοχώρας μέχρι τα τότε ελληνό-βουλγαρικά σύνορα (!) **Οι τρεις απέφυγαν προκλητικά να απαντήσουν στην ελληνική διαμαρτυρία¹...**

Στις 29 Ιουλίου 1915 οι πρεσβευτές Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας και Ρωσίας επέδωσαν στον Έλληνα υπουργό εξωτερικών αντίγραφο της δήλωσης την οποία έδινε ταυτόχρονα στη βουλγαρική κυβέρνηση ο Βρετανός βραβευτεί στη Σόφια και η οποία αφορούσε την παραχώρηση Καβάλας κ.λπ. και ενδοχώρας(**hinterland**) τους Βούλγαρους. **Το συνολικό μέγεθος (σε τετραγωνικά χιλιόμετρα) αυτής της ενδοχώρας θα ήταν ισομέγεθες με τα εδάφη που θα αποκτούσε η Ελλάδα στη Μικρά Ασία (!)** Στις 30 του ίδιου μήνα η κυβέρνηση Δημ. Γούναρη επέδωσε νέα διακοίνωση διαμαρτυρίας κατά της Αντατικής (μετά από την εισήγηση Βενιζέλου² που είχε προηγηθεί) πρόθεσης για παραχώρηση των προαναφερόμενων ελληνικών εδαφών τους Βούλγαρους. Εξυπακούεται ότι, ανά Κωνσταντίνος είχε συναινέσει στην **τερατωδώς αντεθνική** πρόταση Βενιζέλου το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας μας πάει είχε παραμείνει βουλγαρικό, χωρίς, φυσικά, να υφίσταται στρατιωτική δυνατότητα διατήρησης του μικρασιατικού προγεφυρώματος υπό ελληνική κατοχή...

4.Παραχώρηση της Δοϊράνης από τη Σερβία στην Ελλάδα

Στη διάρκεια συνομιλίας τους, στις 8 Σεπτεμβρίου 1915 στην ελληνική πρωτεύουσα, ο Βενιζέλος ζήτησε, σε περίπτωση αποστολής ελληνικού στρατού στη Σερβία, για να τη βοηθήσει στον πόλεμο της κατ' τα Γερμανών και Αυστριακών³ να παραχωρήσει το Βελιγράδι στην Ελλάδα τον « κύκλο» Δοϊράνης-Γεγβελής και σε περίπτωση τελικής ήττας των Βουλγάρων, η Σερβία να μην εγείρει αξιώσεις επί του Στρώμιτσα⁴. Στις 11 Σεπτεμβρίου η σερβική κυβέρνηση συγκατατέθηκε στην παραχώρηση της Δοϊράνης, αν ο πόλεμος είχε «ευτυχή κατάληξη» ανέλαβε τη δέσμευση να μη διεκδικήσει Στρώμιτσα.

¹ Βλέπε και το (δίτομο) έργο μου **Ανάντ κατά της Ελλάδος**.

² Ο Γούναρης στις τα δίκαια από τους δολοφόνους δικτάτορες (Πλαστήρα, Γονατά, Πάγκαλο, Οθωναίο με **ηθικό αυτουργό** τον Βενιζέλο, στο απόσπασμα: ο τελευταίος ανακηρύχθηκε «εθνάρχης»...

³ Αν συνέβαινε αυτό δεν θα επέστρεφε ούτε ένας Έλληνας ζωντανός την οικογένειά του και στην εστία του...

⁴ Ποταμός της ΝΔ Σερβίας που καταλήγει στο Στρυμόνα .

Μετά την παραίτηση Βενιζέλου από την πρωθυπουργία (ύστερα από την **αντισυνταγματική και παράνομη** πρόσκληση από μέρους ξένων στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος **χωρίς ψήφιση σχετικού νόμου από τη Βουλή!**), η διάδοχος κυβέρνηση έθεσε το ζήτημα της κατάληψης του «κύκλου» της Δοϊράνης από τους Έλληνες μετά την εκκένωση του από τους Σέρβους. Ωστόσο, η κατάληψη εκείνη δεν έλαβε χώρα, μετά την άρνηση της Ελλάδος να εμπλακεί στο σέρβο-βουλγαρικό πόλεμο, αφού οι Αντατικοί δεν εγγυόταν -ούτε τώρα- την εδαφική ακεραιότητα. Σε 11 Οκτωβρίου 1915 εκδόθηκε επίσημη ελληνική δήλωση, ότι ήταν παντελώς αβάσιμη η φήμη για δήθεν πρόθεση της Ελλάδος να καταλάβει το Μοναστήρι, τη Γεγβελή και τη Δοϊράνη ή οποιοδήποτε τμήμα σερβικού εδάφους και ότι η Ελλάδα θα συνέχιζε να θεωρεί τον εαυτό της σύμμαχο της Σερβίας.

5. Προσφορά της Κύπρου στην Ελλάδα

Στις 7 Οκτωβρίου 1915 ο Βρετανός διπλωματικός αντιπρόσωπος στην Αθήνα δήλωσε στον Έλληνα υπουργών εξωτερικών, ότι η Αγγλία προσφερόταν να παραχωρήσει τη νήσο Κύπρο στην Ελλάδα, αν η τελευταία έσπευδε αμέσως με το σύνολο του στρατού της σε βοήθεια των Σέρβων (κατά Γερμανών, Αυστριακών και Βουλγάρων). Ωστόσο, μετά από πέντε ημέρες (12-10-1915) η αγγλική κυβέρνηση ότι η πρόταση της δεν ίσχυε και ήταν σαν να μην είχε γίνει ποτέ, δεδομένου ότι η Ελλάδα «δεν είχε την επιθυμία να σπεύσει σε βοήθειά της Σερβίας»..

Την πράγματι ο ότι τα είχε ασκήσει το δικαίωμα της αρνησικυρίας ο υπουργός Αποικιών της βρετανικής κυβέρνησης με την άποψη του οποίου τάχθηκαν όλα τα άλλα μέλη της...

6. Θέμα Θεσσαλονίκης¹

Στις 10 Νοεμβρίου 1915 (με καθυστέρηση μεγαλύτερη από ένα μήνα) οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι της Αντάντ «θυμήθηκαν» (μετά από εντολή κυβερνήσεών τους) να προβούν σε κοινό διάβημα, που αφορούσε την κατοχή από τις δυνάμεις του στρατηγού Μορίς Σαράιγ της Θεσσαλονίκης και της γύρω περιοχής. Με τη διακοίνωση τους οι Δυνάμεις αναλάμβαναν την υποχρέωση να αποδώσουν στην Ελλάδα τις κατεχόμενες εκτάσεις της χώρας και να χορηγήσουν

¹Βλέπε αποκαλιτικότητα στοιχεία για το αντισυνταγματικό πραξικόπημα (της χωρίς νόμο πρόσκλησης αντατικών στρατευμάτων για απόβαση στη Βόρεια Ελλάδα) στα πονήματα μου: **Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας; Κωνσταντίνος ΙΒ' ο Στρατηλάτης· εθνικός διχασμός. Αιτία . Ένοχοι. Συνέπειες.** Επίσης, τα έργα των σερ Μπάτζιλ Τόμσον, Εντουάρ Ντριό, κόμη Αλεσάντρο ντε Μποσντάρι.

αποζημιώσεις για όλες τις ζημιές που θα προκαλούσε η παρουσία των στρατευμάτων τους¹. Η ελληνική κυβέρνηση, αδυνατώντας να πράξει οτιδήποτε άλλο, περιορίστηκε, στο απαντητικό της έγγραφο της 11^{ης} Νοεμβρίου 1915, να δηλώσει ότι είχε λάβει «υπό σημείωση» τη συμμαχική δέσμευση.

7. Κατάσταση στη Βόρεια Ήπειρο

Εξαιτίας της αναρχίας που επικρατούσε στη Βόρεια Ήπειρο, στις αρχές Οκτωβρίου 1914 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε από την κυβέρνηση του Λονδίνου να παρέμβει, προκειμένου να διεξαχθούν συνομιλίες Αθήνας και Ρώμης για τη δημιουργία από τον ελληνικό στρατό αστυνομικής δύναμης, με προορισμό την εξασφάλιση της τάξης στη Βόρεια Ήπειρο, χωρίς αυτό να αποτελεί «πρόκριμα» για τη μελλοντική τύχη αυτών των περιοχών. Η Ιταλία αναλάμβανε ανάλογη αστυνομική εποπτεία στην περιοχή της Αυλώνας. Η ιταλική κυβέρνηση συμφώνησε. Και στις 14 Οκτωβρίου οι ελληνικές δυνάμεις προέβησαν στην κατάληψη των Αγίων Σαράντα, της Πρεμετής και του Αργυροκάστρου.

Στις 14 Φεβρουαρίου 1915 οι πρεσβευτές των τριών ανταρτικών Δυνάμεων με κοινό διάβημά τους αξίωσαν από την ελληνική κυβέρνηση να μην προχωρήσει σε νέες καταλήψεις να Αλβανία. Ο Ελ. Βενιζέλος τους διαβεβαίωσε, ότι δεν είχε καμία πρόθεση αυτής της μορφής. Τον Μάιο του 1915 ελληνικές στρατιωτικές μονάδες καταλάμβαναν 18 χωριά βορειοδυτικά της Κέρκυρας.

Η εμφάνιση αλβανικών ενόπλων ομάδων στο Βεράτι το Φεβρουάριο του 1916 προκάλεσε την επίδοση, στις 26 εκείνου του μήνα, από τους τέσσερις πρεσβευτές των Δυνάμεων της Αντάντ στην Αθήνα διακοίνωσης διαμαρτυρίας κατά του σχηματισμού αυτών των συμμοριών στη ζώνη του ελληνικού στρατιωτικού ελέγχου και κατά της στρατολόγησης τους από τις τάξεις των ντόπιων Ελλήνων. Στην απαντητική της νότα η κυβέρνηση της Αθήνας τόνιζε ότι οι ένοπλες ομάδες δεν οργανώθηκαν στο χώρο της ελληνικής κατοχής, διότι δρούσαν στο Βεράτι και ότι τις συγκροτούσαν 1600 Μιδρίτες², χωρίς να περιλαμβάνεται τις τάξεις τους ούτε ένας Έλληνας.

Στις 7 Μαρτίου 1916, ο πρωθυπουργός Στεφ. Σκουλούδης, απαντώντας σε ερώτηση του (Βορειοηπειρώτη) βουλευτή Σπηρομήλιου αναφορικά με το θέμα της Βόρειας Ηπείρου, εξέφρασε την πεποίθησή του ότι «αυτή εν τω συνόλω των πραγματικών της διαστάσεων αποτελεί ήδη αναφαίρετον τμήμα του Βασιλείου της

¹ Φυσικά, καμία δέσμευση ως προς το ποτέ θα γινόταν αυτά...

² Φυλή της Βόρειας Αλβανίας, που είχε ασπαστεί το ρωμαιοκαθολικισμό.

Ελλάδος». Τον προηγούμενο μήνα και πριν, φυσικά, από τη δήλωση αυτή, η ελληνική κυβέρνηση είχε διορίσει στη Βόρεια Ήπειρο (εκτός από το νομόρχη της Κέρκυρας) νομόρχη της περιοχής Αργυρυκάστρου, ο οποίος αντικατέστησε τις στρατιωτικές αρχές κατοχής· επίσης, κατά την έναρξη των εργασιών της νέας Βουλής (11 Ιανουαρίου 1916) έγιναν δεκτοί σε αυτήν και οι βουλευτές που είχαν εκλεγεί στη Βόρεια Ήπειρο. Στις 13 Μαρτίου 1916, στρεφόμενοι εναντίον των ενεργειών αυτών της κυβέρνησης Σκουλούδη, που αποσκοπούσαν την πλήρη ένωση της Βόρειας Ηπείρου με την Ελλάδα, οι τέσσερις πρεσβευτές των ανταρτικών Δυνάμεων επέδωσαν στην Αθήνα κοινή διαμαρτυρία, που υποστήριζε ότι τα μέτρα αυτά ήταν αντίθετα προς τις επίσημες διακηρύξεις, οι οποίες περιλαμβάνονταν στην ελληνική διακοίνωση τις 30 Σεπτεμβρίου / 13 Οκτωβρίου 1914 (κυβέρνηση «εθνάρχης» Ελ. Βενιζέλου...)

Στο απαντητικό της έγγραφο (16 Μαρτίου 1916) η ελληνική κυβέρνηση δήλωνε, ότι δεν είχε την πρόθεση να αγνοήσει τις διαβεβαιώσεις του προκατόχου της του 1914 και ότι απλώς είχε κρίνει επιτακτικά αναγκαίο να εγκατασταθεί στη Βόρεια Ήπειρο διοικητικό καθεστώς σύμφωνο με τους νόμους που ίσχυαν στο Βασίλειο, δεδομένου ότι η στρατιωτική διοίκηση δεν ανταποκρινόταν στις φιλελεύθερες αρχές για αντίληψη των Ελλήνων.

Την ίδια ημέρα οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των τεσσάρων Δυνάμεων επέδωσαν στην ελληνική νέα διακοίνωση, με την οποία αξίωναν εξηγήσεις σχετικά με το θέμα της εισδοχής στη Βουλή των Ελλήνων Βουλευτών της Βόρειας Ηπείρου, σε αντίθεση με τις διαβεβαιώσεις που τους είχαν δοθεί για το ζήτημα αυτό από την κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου το 1915. Με νότα της, της 18 Μαρτίου 1916 η κυβέρνηση Στ. Σκουλούδη απάντησε, ότι αιτία της συμμετοχής αυτής ήταν η ανάγκη **διασφάλισης** κάποιας μορφής ελέγχου των δαπανών, που απαιτούνταν για τη διοίκηση της Βόρειας Ηπείρου και που καλύπτονταν από φόρους επιβαλλόμενους στον τοπικό πληθυσμό¹.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε
ΤΟ ΔΗΘΕΝ «ΔΙΑΗΜΜΑ» ΤΟΥ
ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

¹ Βλέπε και Documents secrets de l'ancien Ministère des Affaires Etrangères de Russie (publiés en 1922).

§ (Τρία άρθρα του Γεωργ.Α. Βλάχου(Γ.Α.Β) δημοσιευμένα στην **Καθημερινή**, στις 10, 11 και 12 Δεκεμβρίου 1934, με τα οποία απαντούσε και κωνιορτοποιούσε τους ισχυρισμούς, τους οποίους είχε υποστηρίξει σε ισάριθμα άρθρα του ο Ελευθέριος Βενιζέλος· ο τελευταίος δεν ανταπάντησε).

Α΄

Ο κ. Ε. Βενιζέλος αναλαβών τας ευθύνas της επιστολής του "Φιλελεύθερου", έγραψεν εις απάντησιν της Καθημερινής τρια μακρότατα άρθρα, αι λεπτομέρεια των δεν έχουν πολύ ενδιαφέρον. Ενδιαφέρον έχει η εις ολίγας γραμμάς συγκεντρωθείσα ουσία των. Κατά αυτήν, το πραγματικόν δίλημμα ενώπιον του οποίου και εβρέθησαν άμα τη των μετανοεμβριανών αι Κυβερνήται δεν ήτο εκείνο το οποίον συνέλειτο εις την συνέχισιν της Μικρασιατικής εκστρατείας ή την εγκατάλιψιν του εν Μικρασία χριστιανικού πληθυσμού, αλλ' ήτο άλλο. Το πραγματικόν δίλημμα- λέγει ο κ. Ελ. Βενιζέλος- ήτο αυτό:

"Η να σεβασθούν τας δύο α απειλητικάς διακοινώσεις των Δυνάμεων και να μην επαναφέρουν εις τον θρόνον τον εξόριστον Βασιλέα, δια να μη διαρρήξουν τους συμμαχικούς μας δεσμούς με τας δύο Δυτικάς Δυνάμεις, και να επιδιώξουν από κοινού με αυτάς την επιβολήν της Συνθήκης των Σεβρών¹, ή αφού εθυσίαζαν τα πάντα εις τον πόθον της επαναφοράς του Κωνσταντίνου, να είναι τουλάχιστον λογικοί, για να δεχθούν τας συνεπείας της αποφάσεως των αυτής. Και αι συνέπειαι ήσαν ότι η διατήρησις ακεραίας της συνθήκης των Σεβρών δεν ήτο δυνατή και έπρεπε να γίνουν αι αναγκαίαί θυσίαί, διά να σωθή ότι ήτο δυνατόν να σωθή. Και η κυριωτάτη θυσία που επεβάλετο να στέρξουν, ήτο η οριστική εγκατάλειψις της Μ. Ασίας συμφωνούμενης της ειρηνικής ανταλλαγής των πληθυσμών".²

Τώρα λοιπόν η κατηγορία είναι πολύ σαφέστερα εκείνης, την οποίαν διετύπωσεν εν τη επιστολή του ο "φιλελεύθερος". Ο οποίος υποστήριζεν ότι αι μετανοεμβριαναί κυβερνήσεις όφειλαν να εγκαταλείψουν την Μικρασιατικήν εκστρατείαν "επειδή δεν είστευον εις αυτήν". Ο κ. Ε. Βενιζέλος λέγει ότι έπρεπε να εγκαταλείψουν την Μικρασιατικήν εκστρατείαν όχι διότι δεν την είστευον, αλλά διότι αν δεν είχαν επανέλθει ο Κωνσταντίνος, δεν θα είχαν διαρρηχθή οι μετά των Δυνάμεων συμμαχικοί μας δεσμοί και αι μετανοεμβριαναί Κυβερνήται θα

¹ Έχει ήδη καταδειχθεί ότι ουδέποτε νομικά η Συνθήκη αυτή, η μεγαλύτερη φενάκη όλων των εποχών.

² Τότε για την μόλις έφτασε στο Παρίσι, έξι ημέρες μετά τις εκλογές Νοεμβρίου 1920 (όταν δεν εκλέχτηκε ούτε ο βουλευτής), διακήρυξε ότι «**οιαδήποτε πολιτική διάφορος της ιδικής του θα ήτο πράξις εθνικής προδοσίας**»;

ηδύνατο να επιδιώξουν **από κοινού με αυτές την επιβολήν της Συνθήκης των Σεβρών.**

Εις τας γραμμάς αυτάς παρακαλούνται αι αναγνώσται μας να προσέξουν· διότι αυτά αποτελούν όλης της συζητήσεως την ουσίαν ή μάλλον ολόκληρον την ουσίαν του δράματος το οποίον εξήσαμεν από του 1920 μέχρι σήμερον. Αν ο κ. Ε. Βενιζέλος έχη δίκαιον εις αυτάς, τότε, αδιαφόρως προς άλλα του ατοπήματα ή κακίας έχη δίκαιον παντού και εις όλα. Αν ο κ. Ε. Βενιζέλος έχη δίκαιον εις αυτάς και συνέβη πράγματι να στερηθώμεν της βοηθείας των Συννάχων Δυνάμεων και να μη δυνηθώμεν να επιβάλωμεν μετ' αυτών την Συνθήκην επειδή επανήλθεν ο Κωνσταντίνος, τότε έχη δίκαιον εις όλα. Είχε και άλλοτε δίκαιον, ότε καθύβριζε τους μετά τον Νοέμβριον κυβερνήσαντας, έχη και τώρα ότε μας λέγει ότι δικαιούμεθα να κτίσωμεν εις μνήμην των εκκλησιάν, αλλά μόνον ίνα παρακαλήται δι' αυτής ο Θεός να συγχωρήση τα κατά της Πατρίδος εγκλήματα των¹. **Αλλ' αν δεν έχη;** Αν αποδειξώμεν ότι όχι μόνον δεν έχη, αλλ' ότι εγνώριζε και γνωρίζει ότι δεν έχη;... Τότε πως πρέπει τώρα τουλάχιστον να τιμωρηθή, αφού, εν γνώσει του αδικών τους εσυκοφάντησε κυβερνόντας, αφού εν γνώσει του αδικών εφόνευσε κατηγορουμένους, αφού εν γνώσει του αδικών τους υβρίζει νεκρούς;...

* * *

Επειδή ο κ. Ε. Βενιζέλος αποδίδει δήθεν μεγίστην σημασίαν εις τας δυο διακοινώσεις των Συμμάχων Δυνάμεων, τας επιδοθείσας εις την Ελλάδα ευθύς μετά τας εκλογάς του Νοεμβρίου 1920- διακοινώσεις τας οποίας, εν παρόδω ειρήσθω, αυτός υπαγόρευσεν- του υπενθυμίζομεν ότι την 25^{ην} Σεπτέμβριον 1912 επεδόθη, αυτού κυβερνώντος εις την Ελλάδα **διακοίνωσις υπογεγραμμένη υφ' όλων των Δυνάμεων της Ευρώπης** (Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Αυστρίας, Ιταλίας, Ρωσίας) καθ' ην "εν περιπτώσει πολέμου Βαλκανικού, ουδεμία θα επιτραπή εδαφική μεταβολή εις τα Βαλκάνια και την Τουρκίαν, οιονδήποτε και αν είναι το αποτέλεσμα του πολέμου".

Τότε ο κ. Ε. Βενιζέλος, καλώς πράττων έσχισε την διακοίνωσιν με τας έξι μεγάλας υπογραφάς έστειλεν εις τον πόλεμον την Ελλάδα, κατέλαβεν όσα ηδυνήθη εδάφη και κατέστησε την απηγορευμένην εδαφικήν μεταβολήν γεγονός. Αυτή η μικρά ιστορία προτάσσεται, διά να αποδειχθή ότι τα Κράτη, όσον και αν είναι μικρά, δεν υποτάσσουν πάντοτε τας τύχας των εις ένα χαρτί, αλλ' εξετάζουν τα εκ

¹ Και η κοινή με άλλους ομοϊδεάτες του δήλωσις για τους Έξι, που περιλαμβάνεται στον τόμο Γ' αυτού του έργου; Ο άνθρωπος ήταν τόσο **μικρόψυχος**, ώστε να λησμονεί και τα δικά του κείμενα...

του χαρτιού αυτού ενδεχόμενα, τας συνεπείας και πιστεύουν κάποτε, όπως εις τα 1912 ο κ. Ε. Βενιζέλος, ότι μία εξ ιδίου έργου ευτυχής τροπή των πραγμάτων δύναται και της χώρας τα συμφέροντα να υπηρετήση και να εξευμενίση τους αποστολείς του χαρτιού. Αλλά ας αφήσωμεν τον πρόλογον και ας έλθωμεν, ολίγον προ του 1920, εις τα πράγματα.

Πρακτικόν υπογραφέν **κατά την διάρκειαν του πολέμου** από όλα τα Σύμμαχα Κράτη ώριζεν ότι ουδέν εξ αυτών θα αποστρατευθή πρινή όλα συνυπογράψουν ειρήνην. Ο κ. Ε. Βενιζέλος παρουσιασθείς εις την Συνθήκην των Σεβρών, και συναντήσας **εν πλήρει αποστρατεία όλα τα Κράτη**, αντί ειρήνης συνέγραψε **πόλεμον**. Χωρίς έγγραφα διπλωματικά, χωρίς παράθεσιν πολλών επισήμων κειμένων, είναι γνωστόν, εις όλους γνωστόν, και ο κ. Ε. Βενιζέλος δεν το αρνείται, ότι κατά την ώραν της διανομής των λαφύρων, όταν ήρπαζαν όλοι, όταν ηλευθερούτο η Αλσατία και η Λωρραίνη, όταν επνίγετο ο στόλος των Γερμανών, όταν μετέβαλλον κυρίους αι γερμανικαί αποικίαι, όταν διεμελίζετο η Αυστρία, ο κ. Ε. Βενιζέλος ήρπασεν ως πολεμικήν του μερίδα, **μιαν άδειαν**. Την άδειαν του **να συνεχίση μόνος τον πόλεμον**. Το αρνείται;... Αλλ' ιδού τι την **20^η Φεβρουαρίου του 1920** ετηλεγράφει ο ίδιος εις τας Αθήνας:

"Σήμερον είδον Γάλλον πρωθυπουργόν, αλλ' εύρον αυτόν ανένδοτον και προβάλλοντα ασύστατα όλως επιχειρήματα, ων κυριώτερον ήτο ότι πρέπει να διατυπωθώσιν όροι ειρήνης, ούτως ώστε να δύναται να υπογράψει αυτούς η Τουρκία. Διότι η Γαλλία δεν ήτο διατεθειμένη να επαναλάβη τον πόλεμον κατά της Τουρκίας δια τούτο. Απήντησα ότι ουδέποτε διενοήθην να ζητήσω τοιαύτην συνδρομήν, παρετήρησα δε ότι η Ελλάς δια του εν Μικρά Ασία στρατού της όχι, μόνον τας ελληνικάς διεκδικήσεις δύναται να επιβάλη, αλλ' είναι και ο κυριώτερος παράγων επιβολής των όρων της Ειρήνης προς την Τουρκίαν.

BENIZELOS"

Αυτά είπαν εις τον κ. Ε. Βενιζέλον οι Γάλλοι. Αλλά τι του είπαν οι Άγγλοι;... Μας το έλεγε ο ίδιος ολίγας ημέρας κατόπιν, την **6^η 8η Μαρτίου 1920**, ότε εις τηλεγράφημά του προς την εδώ κυβέρνησιν βεβαιοί ότι ο πρωθυπουργός της Αγγλίας τον εβεβαίωσε δια του υποργού των Στρατιωτικών ότι:

"Αι πολλαπλαί υποχρεώσεις της Αγγλίας δεν τη επιτρέπουσι να διαθέση στρατόν δια την Μικρασίαν και Θράκην και αφήκε να υπονοηθή ότι δεν πρέπει να υπολογίζωμεν εις σύμπραξιν Γαλλίας και Ιταλίας".

Τότε και πάλιν ο κ. Ε. Βενιζέλος απήντησεν- ως αναφέρεται εν τω ιδίω εγγράφω- ότι **"αναλαμβάνει όσον αφορά εις τα επιδικαζόμενα ημίν μέρη την επιβολήν της Συνθήκης"**.

Εδώ, συνεπώς, τα πράγματα, θέλει δεν θέλει ο κ. Ε. Βενιζέλος είναι σαφή: Ούτως, όταν όλοι οι άλλοι απεστρατεύοντο, απεφάσιζεν αυτός να επιστρατευθή και να επιβάλη **μόνος, ολομόναχος**, την Συνθήκην. Μόνος εις άνδρας, εις στρατόν. Αλλά μήπως επήρε χρήματα;... Μήπως του είπαν τουλάχιστον οι Σύμμαχοι: " Αφού είσαι μωρός, αφού δέχεσαι ως μερίδα της νίκης την άδειαν να συνεχίσεις μόνος τον πόλεμον, πάρε τουλάχιστον τόσες χιλιάδες εκατομμύρια και ξεμπέρδευε..."; Μήπως τουλάχιστον του είπαν αυτό;... Αλλά ούτε αυτό δεν του είπαν. Του είπαν- αλλά περι αυτού εις το επόμενον άρθρον.

B'

Αφ' ης μετά την μεταπολίτευσιν το 1917 εισήλθεν η Ελλάς εις τον Παγκόσμιον Πόλεμον, ο κ. Ε. Βενιζέλος δεν έπαυσε ζητών χρήματα παρά των Συμμάχων. Πριν καν εισέλθει εις αυτόν η Ελλάς, ο κ. Ε. Βενιζέλος είχε ήδη λάβει διά το κίνημα της Θεσσαλονίκης, **ως δάνειον πληρωτέον από το "Κράτος των Αθηνών" (!) εν εκατομμύριον αγγλικών λιρών και ολίγας χιλιάδας¹**. Μετά τούτο ευθύς μετά την είσοδον της Ελλάδος, υπεγράφη την **28^η Φεβρουαρίου 1918** η περίφημος Συμφωνία των πιστώσεων παρά της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Αμερικής αφενός και της Ελλάδος, αφετέρου. Κατά τη Συμφωνίαν αυτήν, οι εν λόγω Σύμμαχοι θα εβοήθουν την Ελλάδα, χρηματικώς δι' ανοίγματος πιστώσεων παρά τας Τράπεζας των κατά την εξής αναλογίαν:

Η Αγγλία θα έδιδε φράγκα χρυσά 300 εκατ. (ή λίρας 11.895.000), η Αμερική δολάρια 48.236.000 και η Γαλλία φράγκα χρυσά 300 εκατ.. Εκ των πιστώσεων αυτών ο κ. Ε. Βενιζέλος έλαβε. Παρά μεν της Αγγλίας 6.450.000 λιρών, παρά δε της Αμερικής 15 εκατομμύρια δολάρια. Παρά της Γαλλίας που δεν έλαβε:

Η Γαλλική κυβέρνησις δεν κατέβαλεν ουδέν ποσόν επί τη βάσει των ανωτέρω συμφωνιών και καθ' ον χρόνον αι δύο συμβαλλόμεναι Δυνάμεις είχαν προβή εις έναρξιν των εις μετρητά καταβολών. Κατ' αρχάς ισχυρίσθη ότι η συναλλαγματική της κατάστασις δεν τη επέτρεπε την εφαρμογήν των σχετικών συμφωνιών του 1918, 1919. Βραδύτερον επωφελήθη του οικονομικού αποκλεισμού...

¹ «Εθνάρχης»; Ασφαλώς!

Ποια χρήσις έγινε των χρημάτων αυτών και πως κατά τας ημέρας του διακανονισμού των πολεμικών χρεών **ευρέθημεν και οφειλέται της Γαλλίας**, είναι ζήτημα συχνά εξονυχισθέν και άσχετον προς την παρούσαν συζήτησιν. Ως δείγμα μόνο του λόγου δια τον οποίον εδίδοντο χρήματα εις τον κ. Ε. Βενιζέλον αξίζει να δημοσιευθή η μεταξύ Γαλλίας και Ελλάδος συμφωνία της **6^{ης} Μαρτίου 1919**. Δι' αυτής απεφασίζετο:

Η συντήρησις ο ανεφοδιασμός και η μεταφορά των ελληνικών στρατευμάτων εις Ουκρανίαν θα εξασφαλισθή υπό της Γαλλίας εις βάρος της Ελληνικής Κυβερνήσεως αναλαμβανούσης να καταβάλη εις την Γαλλικήν Κυβέρνησιν τας αντιστοίχους δαπάνας εντόκως προς 5%...¹

Βλέπετε;... Έπαιρνε ο άνθρωπος χρήματα... δι' εθνικούς σκοπούς και εντόκως...

Αλλά δεν πρόκειται περί αυτού, εκ των ανωτέρω σημειουμένων πρόδηλον είναι ότι οι Σύμμαχοι υπεσχέθησαν εις τον κ. Ε. Βενιζέλον ωρισμένον ποσόν χρημάτων, ότι εκ των ποσών αυτών η Αγγλία και η Αμερική έδωσαν ένα μέρος και η Γαλλία δεν έδωσε τίποτε. Πας λογικός και τίμιος άνθρωπος βλέπων ότι η Γαλλία, η υπογράψασα την συμφωνίαν την **28^{ην} Φεβρουαρίου 1918**, δεν έδωσεν από της ημέρας εκείνης μέχρι της **1^{ης} Νοεμβρίου 1920** τίποτε απολύτως, θα σκεφθή αμέσως ότι την περί Κωνσταντίνου και οικονομικού αποκλεισμού διακοίνωσιν επέδωσεν ακριβώς την ημέραν του Δημοψηφίσματος η Γαλλία, όχι δια να εμποδίση την επαναφοράν του- πρ'αγμα τον οποίον εγνώριζεν ότι λόγω του επικρατούντος ενθουσιασμού ήτο αδύνατον- αλλά δια ν' απαλλαγή από τον μπελάν των πιστώσεων, **τας οποίας απ' αρχής ηρνήθη να δώσει!**

Ευκόλως θα εσκέπτετο επίσης ο ίδιος άνθρωπος, ότι ο εις την διακοίνωσιν αυτήν μετέσχον μετά προθυμίας πολλής η Αμερική και η Αγγλία δια την αυτήν αφορμήν και όχι διότι τους ενδιέφερε μετά τον πόλεμον και μετά την νίκην ο Κωνσταντίνος. Αλλ' αυτό δεν σημαίνει. Δεν έχομεν καμίαν διάθεσιν να παρακαλέσωμεν τον κ. Ε. Βενιζέλον να είναι εις την παρούσαν συζήτησιν λογικός και τίμιος άνθρωπος. Ας είναι ό,τι είναι. Ας μας ειπή μόνον διατί, αφού είχε λαμβάνειν- **απόντος του Κωνσταντίνου**- από την Γαλλίαν 300.000.000 φράγκα, από την Αγγλίαν 5.345.000 λιρών (την διαφοράν των 11.895.000) και από την

¹ Ο «εθνάρχης» έστειλε ένα Σώμα Στρατού στο πλευρό των Γάλλων στην Ουκρανία, όπου εκείνοι είχαν εκστρατεύσει για να εισπράξουν τα δάνεια προς τις τσαρικές κυβερνήσεις, που αρνούσαν να επιστρέψουν οι μπολσεβίκοι του Χαΐμ Γκόλντμα («Λένιν»). Με την Ελλάδα να πληρώνει εντόκως (5%) τις δαπάνες συμμετοχής της στη γαλλική εκστρατεία- και το αίμα των εκατοντάδων νεκρών της ... «Εθνάρχης»; Ασφαλώς!

Αμερικήν 33.000.000 δολάρια, αφού εκ των 48.000.000 είχε λάβει μόνον 15.000.000 διατί **-απόντος πάντοτε του Κωνσταντίνου-** δεν εξήτησε, δεν έσυρεν επιταγὰς επί των ανωτέρω Κρατών, αλλ' ηναγκάσθη **τας παραμονάς της 1^{ης} Νοεμβρίου** να ζητήσει την άδειαν του Διεθνούς Ελέγχου όπως εκδώση **ακάλυπτον χαρτονόμισμα 400.000.000 δραχμών** εκ των οποίων, **πριν ακόμη λάβη την άδειαν**, εξέδωσε τα 200.000.000, ούτως ώστε οι μετα τον Νοέμβριον Κυβερνήται να εύρον εις τον ταμείον του Κράτους το υπόλοιπον του ποσού αυτού εξ ολίγων εκατομμυρίων δραχμών και να δεχθούν μετ' ολίγας ημέτρας την άδειαν του Ελέγχου δι' αυτά μόνον τα 200.000.000¹;...

Διατί αφού ο Κωνσταντίνος δεν ήτο εδώ και διηύθυνε αυτός, ο κ. Ε. Βενιζέλος, τον τόπο και είχε τα ταμεία των Συμμάχων διαθέσιμα, δεν έπαιρνε εκείθεν όσα χρήματα είχε ανάγκην, αλλ' ηναγκάζετο εδώ με κίνδυνον υποτιμήσεως της δραχμής- όπερ άλλως και συνέβη- να εκδώση ακάλυπτον χαρτονόμισμα; Αλλ' ας είναι. Ημείς είμεθα πρόθυμοι να τα δεχθόμεν όλα. Ότι ο κ. Ε. Βενιζέλος ελάμβανε χρήματα, τα οποία δεν έλαβον οι μετανοεμβριανοί Κυβερνήται, διότι ήλθον ο Κωνσταντίνος. Και θα ερωτήσωμεν τώρα: **Πόσα** επιτέλους είχαν υποσχεθή οι Σύμμαχοι εις τον κ. Ε. Βενιζέλον και **πόσα** θα μας έδιδαν, αν δεν ήρχετο ο Κωνσταντίνος; Η **Γαλλία**, ως είδομεν, δεν έδωσε ποτέ ούτε μονόλεπτον! Η Αγγλία ώφειλε 5.345.000 λιρών και η Αμερική 33.000.000 δολάρια. Ας κάνωμεν ένα λογαριασμόν. Η αγγλική λίρα είχε περί τον Νοέμβριον του 1920 δραχ. 50 και περί τα τέλη Αυγούστου 1922 δραχμάς 150· μέσον όρο ας δεχθόμεν το 100. Το δολλάριον εστοίχιζε δραχμάς 3,50 τον Νοέμβριον του 1920 και 30 περίπου τον Αύγουστον 1922· ας δεχθόμεν δι' αυτό μέσον όρον το 20. Δεχόμεθα μέσους όρους, διότι και **αν** μας έδιναν οι Σύμμαχοι **τας πιστώσεις**, θα μας **τας** εχορήγουν κατά δόσεις, όπως ο κ. Ε. Βενιζέλος **τας** έλαβε. Ωστε τα 33.000.000 δολάρια προς δρχ. 20 έκαστον ισούνται προς 660.000.000 δραχμάς. Και τα 5.345.000 λιρών, προς 100 δραχμάς, ισούται προς 535.000.000. τα δύο ποσά αθροιζόμενα κάμονουν **εν δισεκατομμύριον και εκατόν ενενήντα εκατομμύρια** δραχμών της εποχής 1920-1922. Αλλά το Δάνειον Πρωτοπαπαδάκη, το Δάνειον της Διχοτομήσεως, έδωσεν ακριβώς εις την Κυβέρνησιν **εν δισεκατομμύριον και εκατόν σαράντα εκατομμύρια**.

Ο λογαριασμός είναι σωστός;...Εάν είναι, ας συμφωνήσωμεν ότι. Υπό **τας** καλλιτέρας περιστάσεις αν εκυβέρνα ο Βενιζέλος, αν ο Κωνσταντίνος δεν επανήρχετο, αν όλοι οι μετανοεμβριανοί Κυβερνήται ευρίσκοντο εις την Κορσικήν,

¹«Εθνάρχης»; Ασφαλώς!

η Ελλάς θα ελάμβανεν από τους Συμμάχους ωρισμένα ποσά εις χρυσόν τα οποία θα ανήρχοντο το πολύ εις εν δισεκατομμύριον και εκετόν εκατομμύρια δραχμών. **Αυτό το ποσόν** χάρις εις την μεγαλοφυίαν Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, του οποίου τον εγκέφαλον εσκόρπισαν εις το Γουδί οι φυγάδες του 1922, και του οποίου το τάφον καθυβρίζει ο Ελευθέριος Βενιζέλος, **τοεδάνεισεν εντός μιας ώρας ο Ελληνικός Λαός εις την Ελλάδα.** Ερωτάται λοιπόν: Τι εξημιώθει εις χρήμα η Ελλάς;... εξημιώθει διότι αυτά τα οποία της έδωσαν Έλληνες, δεν της τα έδωσαν οι ξένοι; Εξημιώθη διότι τα έλαβεν εις δραχμάς και όχι εις συνάλλαγμα; Εξημιώθη εις τι και διατί;... ας μας απαντήσει ο κ. Ε. Βενιζέλος. Ας μας απαντήσει και ας μη λάβη υπ' όψιν του- όπως κάθε λογικός και τίμιος άνθρωπος- ότι οι Σύμμαχοι δεν θαέδιδον ούτε εις ημάς ούτε εις αυτόν ουδεμίαν πλέον πεντάραν- όπως είχαν παύσει να δίδουν, δι' ο και ούτος εξέδωκεν ακάλυπτον χαρτονόμισμα – και ότι **η έλευσις του Κωνσταντίνου ήτο πρόφασις μόνον ίνα μη εκτελέσουν οι Σύμμαχοι τας υποχρεώσεις των.**

Ας μη τα λάβη υπόψη του και ας μας ειπή ποίων χρημάτων εστερήθη η Ελλάς, ούτως ώστε ως εκ της στερήσεως ταύτης να μη καταστή δυνατή η επιβολή της Συνθήκης;¹

* * *

Στρατιωτικήν ενίσχυσιν δεν είχε ζητήσει, δεν είχε λάβει και δεν θα ελάμβανε ποτέ ο κ. Ε. Βενιζέλος. Το είχαν ενυπογράφως δηλώσει ο ίδιος. Χρήματα είχε παύσει πλέον και αυτός να λαμβάνη· αλλά αν έμενεν εδώ και ελάμβανεν, θα ελάμβανε, το πολύ, το δισεκατομμύριον το οποίον ανεκάλυψεν εις τα θυλάκια μας του Πρωτοπαπαδάκη ο νούς. Ερωτώμεν λοιπόν; Τίνος επιτέλους συμμαχικού εφοδίου, ποίας συνδρομής, τίνος υλιού, τίνος είδους, εστερήθησαν οι μετανοεμβριανοί Κυβερνήται, ώστε να δύναται τις να κατηγορήση αυτούς, είτε νεκρούς είτε ζώντας, ότι δεχθέντες να επαναφέρουν τον Κωνσταντίνον εστέρησαν την πατρίδα των της μιας ή της άλλης βοηθείας;...

Καταλείπομεν το ερώτημα εκκρεμές δια το τρίτον άρθρον μας.

Γ'

Εις δύο κατά συνέχειαν άρθρα νομίζομεν ότι κατορθώσαμεν ν' αποδείξωμεν και εις τους πλέον απλοϊκούς, πρώτον ότι: Ο κ. Ε. Βενιζέλος εκτεθείς εις την Μικρασιατικήν περιπέτειαν, εετέθη οικεία βουλήσει άνευ συμμάχων, ότι εδήλωσε

¹ Και εκείνος δεν απάντησε. Τι να έλεγε άλλωστε;

δηλαδή εις τους Συμμάχους ότι δεν έχει ανάγκην βοήθειας και ότι είναι εις θέσιν να επιτύχη μόνος την επιβολήν της Συνθήκης.

Δεύτερον ότι: Στερηθείς συμμαχικών στρατευμάτων, δεν έσχε τουλάχιστον εξησφαλισμένην την εκ μέρους των παροχήν των πιστώσεων. Ότι η Γαλλία- η πρωτοστατήσασα εις τον λόγω του Κωνσταντίνου οικονομικόν αποκλεισμόν- δεν του έδωσε ποτέ τίποτε εκ των πιστώσεων. Ότι η Αγγλία και η Αμερική ώφειλον ακόμη μέρος των πιστώσεων αυτών εις την Ελλάδα την 1^{ην} Νοεμβρίου του 1920. ότι πράγματι τας πιστώσεις αυτάς (τας οποίας ουδέποτε θα έδιδον) εδήλωσαν ότι δεν δίδουν, διότι ήλθεν ο Κωνσταντίνος, και ότι το ποσόν των πιστώσεων αυτών ανήρχετο εις εν δισεκατομμύριον και εκατόν περίπου εκατομμύρια, όσα δηλαδή και το Αναγκαστικόν Δάνειον Πρωτοπαπαδάκη.

Και τελειώνοντας τα άρθρα αυτά ηρωτήσαμεν: Στρατόν δεν έδωσαν και θα έδιδαν οι Σύμμαχοι εις τον Βενιζέλον. Χρήματα είχαν παύσει να δίδουν. Αλλά αν έδιδαν και έπαυσαν πράγματι να δίδουν επειδή ήλθεν ο Κωνσταντίνος, θα έδιδον όσα είχαν υποσχεθή δηλαδή όσα εδώσαμεν ημείς οι Έλληνες εις τον Πρωτοπαπαδάκη. Πως, λοιπόν, κατά τι και διατί εξημίωσε την Μικρασιατικήν εκστρατείαν η έλευσις του Κωνσταντίνου;

Εις το ερώτημα αυτό είναι αδύνατον να απαντήση ο κ. Βενιζέλος ή οιοσδήποτε βενιζελικός δια πραγμάτων. Αν απαντήση, θα μεταφέρει αλλού τη συζήτησιν, θα μας ειπή ότι όλα τα πράγματα του κόσμου αυτού είναι μεταβλητά, ότι αν έμενε μετά την 1^{ην} Νοεμβρίου ο Βενιζέλος θα εχειρίζετο με άλλας μεθόδους και άλλην ικανότητα τα ζητήματα, ότι υπάρχουν ασύλληπτοι τρόποι κατά τους οποίους μια υπόθεσις κακή γίνεται καλή εις χείρας ενός ικανού κυβερνήτου...

Και θα απαντήση ίσως και άλλα, ίσως λογικά, ίσως φρόνημα. Αλλά εις ταύτα θα απαντήσωμεν. Αν προς στιγμήν συμφωνήσωμεν;... Αν δεχθώμεν ότι οι μετά τον Νοέμβριον Κυβερνήται έκαναν ότι ηδύνατο; Αν ηγωνίσθησαν, αν εργάστησαν, αν έδωσαν ότι εις καλήν διάθεσιν, νουν, σκέψιν, σωματικήν δύναμιν είχαν προς ευόδωσιν της Μικρασιατικής εκστρατείας και δεν το κατόρθωσαν επειδή ήσαν- όπως θέλει ο φανταστικός συζήτησις μας- ανίκανοι, **δι' αυτό έπρεπε να χαρακτηρισθούν διά πράξεως δημόσιας προδόται και δι' αυτό έπρεπε να τουφεκισθούν;**

Και ακόμη: Αν ως ανίκανοι ευτυφεκίσθησαν και εκρίθη εν ώραις "επαναστατικάίς" η ανικανότης των προδοσία, πως τώρα, **δώδεκα έτη** μετά τον δραματικόν θάνατον των, επειδή πρόκειται να κτισθή εις τον τόπον της θανής όχι

καν μνημείον ή άγαλμα ή μαρμάρινη πρόκλησις, αλλ' εκκλησία ο αρχηγός του κόμματος το οποίον τους ύβρισε, τους εσυκοφάντησε και τους ετυφέκισε, υβρίζει ακόμη και τώρα και αυτούς και την μνήμην των και την Εκκλησίαν;¹

* * *

Όλοι, όλοι μηδενός εξαιρουμένου, μη εξαιρουμένων ούδε των στρατοδικών, ουδ' ενός, από του Κινηματίου όστις διέταξε την εκτέλεσιν των, ούδε του κ. Ε. Βενιζέλου, ο οποίος ανέμενεν ανήσυχος εν Λωζάνη ν' ακούση τον συριγμόν των σφαιρών, όλοι, όλοι, είναι βέβαιοι ότι οι εκτελεσθέντες πολιτικοί και ο Αρχιστράτηγος του 1922 ήταν **τίμιοι Έλληνες** τίμιοι πατριώται, ότι έκαμαν ό,τι ηδύνατο και – το πολύ πολύ, οι αυστηρότεροι εξ αυτών- ότι ητύχησαν. Το ότι, συνεπώς, ο κ. Ε. Βενιζέλος την ημέραν του μνημοσύνου των καθύβρισε και πάλιν την μνήμην των και έγραψεν όσα έγραψε κατ' αυτών αποτελεί μίαν πρόσθετον αφορμήν λόγω της οποίας έχομεν υποχρέωσιν οι Έλληνες να μισώμεν αυτόν τον άνθρωπον, ως άνθρωπον **εξ επαγγέλματος συκοφάντη**, ως άνθρωπον **εκ φύσεως πονηράς αδιόρθωτον**, ως άνθρωπον ο οποίος, δια να ησυχάσωμεν, πρέπει να μείνη και να μένη μακράν, εκτός της δημοσίας ζωής, εις το περιθώριον των ανθρώπων, οι όποιοι θέλουν επί τέλους **να έλθη η ώρα γαλήνης εις την Ελλάδα..»**

* * *

Μετά το κίνημα το 1933 (ο αυτός προετοίμασε δια του Νικ. Πλαστήρα, επειδή κάλπες τον... δυσαρεστήσαν), ο δήθεν «εθνάρχης» (!) πραγματοποίησε νέο κίνημα, τη νύχτα της Παρασκευής, 1^{ης} Μαρτίου 1935, για τον ίδιο λόγο: Οι εντολοδόχοι του πραξικοπηματίας κατέλαβαν τον ναύσταθμο του στόλου, ο οποίος απέπλευσε με τελευταίο τον **Αβέρωφ**, που εξήλθε στις τέσσερις τα ξημερώματα και περνώντας έριξε δύο βολές κατά των εγκατεστημένων στο Πέραμα πυροβολαρχιών...

Όταν ο «εκ φύσεως πονηράς αδιόρθωτος» εγκατέλειψε τα εγκόσμια, ο Γ.Α.Β. έγραφε, μεταξύ άλλων, στην νεκρολογία του (19-3- και 1936):

«Αλλ' ιδού...

Το δράμα ετελείωσε: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος απέθανεν, αφ' ου έζησεν όσον ουδείς Έλλην έζησε, αφ' ου τον εζήσαμεν όλοι, αφ' ου τον έζησεν άλλοτε

¹ Προς τι η απορία και το ερώτημα; Το «έξεστι Κλαζομενίους ασχημονείν» δεν ίσχυε μόνο για τους Κλαζομενίους...

ασθμαίνουσα δια να φθάση τας ευτυχίας της και άλλοτε ημιθανής εκ των δια της χειρός του τραυμάτων της, ολόκληρος η Ελλάς.

Ο Ύψιστος ανεξίκακος ως είναι εξ επαγγέλματος, ας τον αναπαύση. Η Ελλάς μετ' αυτόν θα προσπαθήση και θα κατορθώση ίσως ν' αναπαυθή...»

Αυτόν τον άνθρωπο ανακήρυξαν οι λιβανιστές και οι μικρόνοες «εθνάρχη»!

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αλέξανδρος, Βασιλεύς της Ελλάδος

Αμπντούλ Χαμίτ

Ανδρέας, Πρίγκηπας της Ελλάδος

Αντωνάκας Νικόλαος Α.

Αργυρόπουλος, Πεπές

Αργυρός Αθανάσιος

Βενέζης Ηλίας

Βενιζέλος, Ελευθέριος («Μπενύ Σελόν»)

Βλάχος, Γεώργιος Αγγ. (Γ. Α. Β.)

Γεώργιος Β΄, Βασιλεύς της Ελλάδος

Γεώργιος (ο Κρής), πρίγκιπας της Ελλάδος

Γκλάνστοουν (Γλάσδτων) Γουίλιαμ

Γονατάς, Στυλιανός

Γουβέλης, Κωνσταντίνος

Γούδας Μιχαήλ

Γουίλσον, σέρ Χένρι (στρατάρχης)

Δαγκλής, Παναγιώτης

Διγενής Κίμων (στρατηγός)

Δούσμανης, Βίκτωρ

Δραγούμης, Ίων

Δροσόπουλος Κωνσταντίνος

Εξαδάκτυλος Αθανάσιος

Ζαβτιζιάνος, Κων. Γ.

Ζαΐμης, Θρασύβουλος

Ζαχάρ, Μανέλ (σέρ Μπάζιλ Ζαχάροφ)

Ζαχαριάδης Νικόλαος

Ζονάρ, Σάρλ

Ζυμβρακάκης, (Παμίκος)

Θεοτόκης, Γεώργιος

Ινονού Ισμέτ

Καλλάρης Κωνστ. (στρατηγός)
Καλογερόπουλος, Νικόλαος
Καμπόν, Πόλ
Κανακάρης – Ρούφος, Λουκάς
Κεμάλ, Μουσταφά («Ατατούρκ»)
Κένγουερδι Τζ. Πλωτάρχης- βουλευτής
Κέρρ Μάρκ (ναύαρχος)
«Κοινωνία των Εθνών» (Κ.Τ.Ε)
Κονδύλης, Γεώργιος Θ.
Κοντούλης Αλέξανδρος (στρατηγός)
Κόρζον, λόρδος Τζόρτζ
Κουντιριώτης, Παύλος
Κράου σερ Άιρ
Κωνσταντίνος ΙΒ΄, ο Στρατηλάτης
Κωνσταντόπουλος Παναγιώτης (στρατηγός)

Λαδόπουλος Εμμανουήλ
Λέγκ, Ζόρζ
«Λένιν» (Χάϊμ Γκόλντμαν)
Λεωνίδας Ιωάννης
Λίντλεϊ σερ Φράνσις
Λόιντ Τζόρτζ, Ντέιβιντ
Λυκουρέζος Κωνστ.

Μαζαράκης-Αινιάν, Κωνστ.
Μάξιμος Δημήτριος
Μαρκεζίνης Σπυρ. Β
Μαυρομιχάλης, Πέτρος
Μεταξάκης Μελέτιος («πατριάρχης»)
Μεταξάς, Ιωάννης
Μητσοτάκη – Κούβελου Θεοδώρα
Μουσολίνι Μπενίτο

Μπαλτατζής, Γεώργιος
Μπάλφουρ, λόρδος Άρθουρ Τζέιμς
Μπαρμπής, Κώστας Ν.
Μπενάκης, Εμμανουήλ
Μπονόμι Ιβανόε
Μπορντέν σερ Ρόπμερτ
Μπριάν, Αριστίντ
Μυριβήλης Στρατής

Νικόλαος πρίγκιπας της Ελλάδος
Νικολαρέας Μιχαήλ (συνταγματάρχης)
Νίκολσον Χάρολντ
Νουρεντίν Μπέης (στρατηγός)
Ντριό Εντουάρ

Πάγκαλος Θεόδωρος (στρατηγός- δικτάτορας)
Πάλλης Κωνστ. (στρατηγός)
Παπάγος Αλέξανδρος
Παπαναστασίου, Αλέξανδρος
Παπανδρέου Γεώργιος
Παπούλας, Αναστάσιος
Παρασκευόπουλος, Λεωνίδας
Πασσάς Ιωάννης
Πλαστήρας Νικόλαος
Πολυγένης Κωνστ.
Πολυμενάκος Γεωρ. (στρατηγός)
Πουανκαρέ, Ρεϊμόν
Πρωτοπαπαδάκης, Πέτρος

Ράλλης, Δημήτριος
Ρέπουλης, Εμμανουήλ
Ρίζος – Ραγκαβής Α.
Ριμπό Αλεξάντερ

Σαμίρ Μπεκί μπέης
Σαράιγ, Μορίς
Σαρηγιάννης, Πτολεμαίος
Σβολόπουλος Δημήτριος Κ.
Σέσιλ, σέρ Ρόμπερτ
Σοφία, Βασίλισσα της Ελλάδος
Στεργιάδης, Αριστείδης
Στρατηγός Ξενοφών
Στράτος, Νικόλαος
Στράτος Χριστόφορος
Στρέιτ, Γεώργιος
Συνθήκη Λονδίνου
Συνθήκη Σεβρών
Σφόρτσα, Κάρλο

«Τάγματα εργασίας»

Τόμσον σερ Μπάζιλ
Τριανταφυλλάκος Νικόλαος
Τριανταφυλλόπουλος Νικόλαος
Τρικούπης Νικόλαος
Τσαλδάρης, Παναγής
Τσόρτσιλ, Ουίνστον

Φός, Φερντινάν (στρατάρχης)
Φρανκλέν – Μπουιγιόν Π.

Χατζανέστης Γεώργιος
Χατζίσκος Δημήτριος
Χίτλερ Αδόλφος
Χριστόφορος πρίγκιπας της Ελλάδος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αγγελομάτη, Χρήστου: *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας – Το έπος της Μικράς Ασίας.*
- Αγγελόπουλου, Θεοδώρου : *Απομνημονεύματα.*
- Ακαδημίας Επιστημών Ε.Σ.Σ.Δ: *Παγκόσμια Ιστορία*
- Αλεξανδρή, Αποστόλου: *Πολιτικά Αναμνήσεις.*
- Αμπελα, Δημ. Τ.: *Η κάθοδος των νεοτέρων Μυρίων.*
- Ανδρέου πρίγκιπος: *Δορύλαιον-Σαγγάριος*
- Αντωνακέα, Νικ. Α.: *Φαυλοκρατία.*
- Αρμστρονγκ, Χ. Κ. : *Ο Σταχτής Λύκος- Η ζωή του Κεμάλ Ατατούρκ.*
- *Αρχείον Ελευθερίου Βενιζέλου.*
- Αρχείον Προφορικής Παράδοσης (Βιθυνία)
- Ασπρέα, Γεωρ. : *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος.*
- Βακκά, Δημ.: *Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης.*
- Βενέζη, Ηλία: *Το νούμερο 31328.*
- Βεντήρη, Γεωρ. : *Η Ελλάς του 1910-1920.*
- Βλάχου, Ελένης Γ.: *Δημοσιογραφικά Χρόνια-Πενήντα και κάτι...*
- Βουτερίδου Ηλία: *Η εκστρατεία πέραν του Σαγγάριου*

- Γενικού Επιτελείου Στρατού *Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν (1919-1922)*
- Γ.Ε.Σ (Δ.Ι.Σ): *Ο ελληνικός στρατός εις την Σμύρνην*
- Γερακάρη, Νικολάου: *Σελίδες εκ της συγχρόνου Ιστορίας.*
- Γονατά, Στυλιανού: *Απομνημονεύματα.*
- Γουβέλη Κων.: *Ημερολόγιον*
- Δαγκλή, Παν. Γ.: *Αρχείον. Αναμνήσεις- Έγγραφα- Αλληλογραφία.*
- «*Δημοκρατικό Μανιφέστο*»
- *Διπλωματική Ρωσική Λευκή Βίβλος.*
- Δούσμανη, Βίκτ.: *Απομνημονεύματα. Ιστορικά κηλίδες τας οποίας έζησα.*
- Δούσμανη, Βικτ. : *Η στρατιωτική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής. Γιατί απέτυχαν οι προσπάθειές μου στο χρονικόν διάστημα 1920-22 προς αποτροπήν της καταστροφής.*
- *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος –Λαρούς.*
- Εκδοτικής Αθηνών: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.*
- *Έκθεσις της Πολεμικής Ιστορίας των Ελλήνων.*
- *Ελεύθερον Βήμα:* Φύλλα των 11, 24, 26-10-1934 και 6, 7, 21, 22, 26, 27 –11-1934 .
- *Ελεύθερος Τύπος:* Φύλλο της 9-5- 1920.
- *Ελληνικόν Μέλλον:* Φύλλο της 1-8-1928.
- *Εργατικός Αγώνας.* Φύλλο της 21-11-1920.
- Ζαβιτζιάνου, Κων. Γ. : *Αι αναμνήσεις του εκ της ιστορικής διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελ. Βενιζέλου, όπως την έζησε (1914- 1922).*
- Ζαλοκώστα, Χρ. : *Αλέξανδρος.*
- *Ηλιος* (Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν).
- Ιστορικού Αρχείου του «Εθνικού Κήρυκος»: *Ιστορία του Εθνικού Διχασμού.*
- Ιωαννίδη Γιάννη: *Αναμνήσεις*
- Ιωαννίδου, Ιωάννου Ε.: *Κωνσταντίνος ΙΒ΄.*

- *Καθημερινή*: Φύλλα των 21-7-1921, 8-12-1921, 13-2-1922, 28-3-1922, 17-5-1922, 14-8-1922 .
- Καλλονά, Δημ.: *Ιωάννης Μεταξάς*.
- Καραάσου, Χρήστου: *Μικρασιατικός πόλεμος*.
- Καρολίδου, Παύλου: *Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων*.
- Καρολίδου, Παύλου : *Συμπλήρωμα Ιστορίας Κ. Παπαρηγοπούλου*
- Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών: *Έξοδος*.
- *Κίτρινη Βίβλος (Ρωσική)*.
- Κοραντή, Αντ. Ι. : *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919-45)*.
- Κοραντή, Αντ. Ι. : *Εθνικός Διχασμός (Εστία, φύλλα 13-20 Ιουλίου 1999)*.
- Κοτρώτσου, Κ. : *Από την αιχμαλωσίαν*.
- Κουρτουά, Στεφάν κ. ά. : *Η μαύρη Βίβλος του κομμουνισμού*.
- Κυριακοπούλου, Κώστα Α. : *Σελίδες από τη νεωτέραν ελληνικήν ιστορίαν*.
- Κυρομάνου (εκδοτικού οίκου): *Η ιστορία του εθνικού διχασμού*.
- Κωνσταντίνου ΙΒ΄: *Διάγγελμα προς το Στρατό 31-5-1921*.
- Λέσχης Αλεξανδρείας: *Η επανάστασις και ο άνθρωπός της. (Η Βενιζελική προπαγάνδα εν τω μετώπω προς κατάρρευσιν αυτού και προπαρασκευήν της επαναστάσεως)*.
- Λοβέρδου, Σπυρ.: *Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος*.
- Μαζαράκη – Αινιάνος, Αλεξ.: *Απομνημονεύματα*.
- Μάλλωση, Ιω. : *Πολιτική ιστορία του Δημ. Γούναρη*.
- Μαρκεζίνη, Σπυρ. Β.: *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*.
- Μαρκεζίνη, Σπυρ. Β.: *Πολιτική Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος*.
- *Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια (1928)*.
- Μελετοπούλου, Μ. : *Η Βασιλεία στη Νεώτερη Ελλάδα. Από τον Όθωνα στον Κωνσταντίνο Β΄* .
- Μέτρζου, Νικ. Ι.: *Τα 10 θανάσιμα αμαρτήματα του Κ. Κ. Ε.*
- Μεταξά, Ιω. : *Η ιστορία του εθνικού διχασμού και της μικρασιατικής καταστροφής*.

- Μεταξιά, Ιω. : *Το προσωπικό του ημερολόγιο.*
- Μιχαλοπούλου, Δημ. : *Ο Εθνικός Διχασμός- Η άλλη διάσταση.*
- Μόστρα, Βασ. Δ. : *Η Μικρασιατική Επιχείρησις.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν.: *Αλέξανδρος Α΄ και Ασπασία Μάνου.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Αντάντ κατά Ελλάδας.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Γαλλική επανάσταση : Η άλλη άποψη.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Γαλλική επανάσταση : 1789-1799, ο «Μέγας Τρόμος».*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Γεώργιος Β΄ .*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Εθνικός διχασμός. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Ελ. Βενιζέλος: « Εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας;*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν.: *Ελληνισμός*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Η εβραϊκή Αμερική και η σιωνιστική απειλή.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Η Ελλάδα ξανασταυρώνεται...*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Η τραγωδία της Ελλάδος εις πράξεις τρεις.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Ιστορία και βλέψεις του σιωνισμού.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Ιω. Μεταξάς και Ελ. Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος –Δραγάσης.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Κωνσταντίνος ΙΒ΄, ο Στρατηλάτης (2 τόμοι).*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Μασονία, ο Δούρειος Ίππος του σιωνισμού.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Οι βιαστές της ανθρωπότητας και της Μακεδονίας.*
- Μπαρμπή, Κώστα Ν. : *Στην υπηρεσία του αντίχριστου.*
- Μποσντάρι, Αλεσάντρο ντέ: *Ποιος δίχασε την Ελλάδα και γιατί.*
- Μυριβήλη, Στρατή: *Ο κομμουνισμός και το παιδομάζωμα.*
- Νίδερ, Κ.: *Εκστρατεία της Μικράς Ασίας.*
- Νικολάου, πρίγκηπα: *Ημερολόγιον*
- Νικολάου, πρίγκηπα: *Τα πενήντα χρόνια της ζωής μου.*

- Νικόλσον Χάρολντ: *Μνημόνιο 20-11-1920.*
- Ντριό, Εντουάρ: *Ελληνική Διπλωματική Ιστορία 1908-1923.*
- Ντριό, Εντουάρ: *Κωνσταντίνος και Βενιζέλος.*
- Οικονόμου, Αλεξ. Α. : *Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης (1854-1922)- Ένας άνθρωπος και μία εποχή.*
- Παπαδάκη, Μ. Α.: *Βιογραφία Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου.*
- Παπανδρέου Γεωργίου: *Κείμενα*
- Παπαρηγοπούλου, Κων.: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.*
- Παρασκευοπούλου, Λ. : *Αναμνήσεις 1896-1920.*
- Πασσά, Ιω. : *Η αγωνία ενός Έθνους.*
- Πασσά, Ιω. : *Με τον στρατόν μας εις την νίκην*
- Πιζάνια, Ελ.: *Το ιππικό στα ανδραγαθήματα του ελληνικού στρατού 1919-1922.*
- Πλατύκα, Φ. Δ.: *Η Ελλάς κατά τον πόλεμον.*
- Πράις, Γκόρντον: *Τα 24 Πρωτόκολλα του σιωνισμού.*
- *Πρακτικά Βουλής Κοινοτήτων της 4-8-1922.*
- Ρεπούση Μ. κ.α : *Βιβλίο Ιστιρίας Στ' Δημοτικού*
- *Ριζοσπάστης:* Φύλλα των 7-9-1920, 1-1-1922, 2-2-1922, 23-3-1922, 19-4-1922, 22-5-1922, 17-11-1922, 1-2-1925 .
- Ροδά Μιχ. Α.: *Η Ελλάς στη Μικράν Ασίαν.*
- Ρούκουνα, Εμμ. : *Εξωτερική Πολιτική 1914-1923.*
- Σακελλαροπούλου, Κ. Μ. : *Η σκιά της Δύσεως.*
- Σβολοπούλου, Δημ. Κ. : *Παναγής Τσαλδάρης.*
- Σβολοπούλου, Δημ. Κ. : *Ο ιστορικός δισταγμός του 1922. πως και διατί ανεστάλη μίαν ώραν προ της εκκινήσεως η προέλασις του ελληνικού στρατού εκ Θράκης και η κατάληξις της Κωνσταντινουπόλεως.*
- Σκανδάμη, Ανδρέα: *Η Βασίλισσα Σοφία.*
- *Σκρίπ:* Φύλλο της 14-5-1925.
- *Σοβιετική (Ρωσική) Διπλωματική Βίβλος (1922).*
- Σολωμονίδου, Χρ. : *Ο Σμύρνης Χρυσόστομος.*

- Σπηλιωτοπούλου, Κωνστ. : *Τα κακοποιά πνεύματα της Ελληνικής Ιστορίας.*
- Στρατηγού, Ξενοφόντος: *Η Ελλάς εν Μικρά Ασία.*
- Στράτου Χριστοφόρου: *Εθνικοί κίνδυνοι και πολιτική εθνικών ερεισμάτων.*
- Στρέιτ, Γεώργιον: *Ημερολόγιον –Αρχείον.*
- Συνάδελφος: Φύλλο της 19-3-1921.
- Σφόρτσα Κάρλο: *Απομνημονεύματα.*
- Τόμσον, σέρ Μπάζιλ: *Οι μυστικές υπηρεσίες των Συμμάχων στην Ελλάδα.*
- Τριανταφύλλου, Κώστα Ν. : *Μικρασιατική καταστροφή.*
- Τρικούπη, Ν.: *Διοικήσεις μεγάλων μονάδων εν πολέμω (1918-1922).*
- Τσοκοπούλου, Γεωργίου : *Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος.*
- Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού: *Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος.*
- Φρούνζε Μιχαήλ: *Αναμνήσεις από την Τουρκία.*
- Χατζηαντωνίου, Κώστα: *Μικρά Ασία. Ο απελευθερωτικός αγώνας(1919-1922).*
- Χίμπεν, Πάξτον: *Ο Στρατηλάτης Κωνσταντίνος και ο Ελληνικός Λαός.*
- Χριστοπούλου, Γεωρ.: *Κάποιες άλλες εποχές.*
- Χρόνος: Φύλλα των 30-9- 1924 και 30-10-1924.
- Χρυσοστόμου, Μητροπολίτου Εφέσου: *Η Αγωνία ενός Έθνους.*
- Χρυσοχόου, Αθανασίου Ι. : *Το ελληνικόν ιππικόν κατά τη Μικρασιατικήν εκστρατείαν.*
- Ψυρούκη, Νίκου: *Η μικρασιατική καταστροφή!*

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Abbot, G.: *Greece and the Allies.*
- Andreades, A.: *La destruction de Smyrne et les dernieres atrocites turques en Asie Mineure.*
- Andrew, Prince of Greece : *Towards disaster.*
- Aralof, S. I. : *Vipolniaya ou Kazania Lenina.*
- Armstrong, P.K. : *Grey Wolf.*
- Baltazzi, G: *The Turkish Atrocities in Asia Minor and in Pontus.*
- Barrere, Camille: *La Conference de San Remo.*
- Bickford- Smith, R. : *Greece under King George.*
- Bordeaux, P. E. : *L 'Orient Hellenique Contemporain.*
- Bosdari, Conte Alessandro : *Delle guerre Balcaniche, della grande guerra e di alcuni fatti precedenti ad esse.*
- Botsaris, D. Noti : *Les Hellenes et l 'Asie Mineure.*
- Bourdon, G. : *Ce qu'est devenue en Orient le Politique de la Victoire.*
- Bullit, William : *How we won the War and lost the Peace.*
- Burrows, R. : *Memoirs.*
- Capolla, Francesco: *Italy in the Mediterranean.*
- Churchill, Winston : *The Aftermath. The World Crisis, 1911-1918.*
- Clemenceau, Georges: *Grandeur et Miseres d ' une Victoire.*

- Cochin, Denys: *Entre Allies*.
- Cooke, H. : *Challenge and Response in the Middle East*.
- Cosmin, S.: *Diplomatie et presse dans l' affaire grecque*.
- Cosmin, S.: *La Grece et l' Entente pendant la Grande guerre*.
- Cosmin, S. : *The Tragedy of Greece*.
- Cristopher, Prince of Greece: *Memoires*.
- *Daily News, The* : Issue of 30-11-1922 .
- Demidoff, Elim, prince : *Memoires*.
- Dictionary of National Biography : *David Lloyd George*.
- Dictionary of National Biography : *Sir Basil Zaharoff*.
- *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*.
- *Documents publies par les Bolcheriks*.
- Driault, Ed., et Lheritier, M. : *Histoire Diplomatique de la Grece* (Vol. IV et V).
- Driault, Edouard : *Le Roi Constantin*.
- Frangoulis, A. : *La Grece et la crise mondiale*.
- Frangoulis, A. : *La Grece, son statut international et son diplomatique*.
- Gaulis, B. : *La question Turque*.
- *Gazette de France* : Issue of 28-10-1919.
- Georges –Gaulis, B.: *Angor, Constantinople, Londres*.
- Giolitti, G.: *Memorie della mia vita*.
- Gladstone William: *The Qyestion of the East*.
- Goltez, E. de : *Modern Turkey*.
- Hayes, Carlton, J. H.: *Political and Social History of Modern Europe* (Vol. II).
- Hatchinson- Putney, A. : *International Relations, Modern Turkey*.
- Horton, George: *The blight of Asia*.
- Howard, Henry : *The U. S. and the Soviet Union in the Middle East*.
- Howard, Henry : *The Partition of Turkey*.
- Hunting, G. : *Levantine Concession*
- Hurewitz, John : *Diplomacy in the Near and Middle East*.

- *Journal des Debats* : Issue of 10-6-1919 and 8-1-1920.
- Kerr, Mark, admiral : *Memoires*.
- Kohler Franz : *Der neue Drebund*.
- Lamouche, R. : *Histoire de la Turquie*.
- Lansing, R. : *The Peak Negotiations*.
- Leon, G. B. : *Greece and the Great Powers (1914-1918)*.
- Lheritier, Michel: *La Grece*.
- *Liberation, La* : Issue of 6-8-1922.
- *Liberte, La*: Issue of 25-2-1922.
- Lloyd George, David: *War Memories*.
- Maccas, Leon: *Constantin 1er, Roi des Hellenes*.
- *Memoirs of H.H. Cristopher of Greece*.
- Miller, William : *Greece*.
- Miller, William : *The Balkans*.
- Miller, William : *The Ottoman Empire and its Successors, 1801-1927* .
- Morgenthau, H. : *Vingt – six moisen Turquie*.
- Mowat, R. B. : *A History of European Dilomacy, 1914-1925*.
- Newman, Cardinal John Henry: *Lectures of the history of the Turks in the relations of Christianity*.
- *New York Herald Tribune* : The Issue of 30-11-1922.
- Nicolson, Harold: *Lord Curzon : The Last Phase*.
- Pallares, Michel : *Le Kemalisme derant les Allies*.
- Pallis, A. A. : *Greece' s Anatolian Venture and After*.
- *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*.
- Passares, Michel : *The Entente and Greece*.
- Perriot, Maurice: *La Question Turquie*.
- Pisson, Jean : *Le partage du Proche Orient*.
- Poincare, Raymond : *Au Service de la France*.
- Poincare, Raymond : *Histoire Politique*.
- Poincare, Raymond : *La Grece Venizeliste*.
- Poincare, Raymond : *Les Balkans au feu*.

- Poincare, Raymond : *L' Union Sacree.*
- Price, Crawford : *Light to Balkan Darkness.*
- Renouvin, Pierre : *La Premiere Guerre Mondiale.*
- Renwick, George : *War Wanderings.*
- Reventlow, Ernst zu: *Le vampire du Continent. Expose de la politique anglaise, de ses risees, de ses moyens et de ses effects.*
- *Revue des Deux Mondes* : Issue of 11-8- 1920.
- Ribau, Alex : *Lettres a' un ami. Memoires de marie politique.*
- Ronaldshay, lord : *Lord Curzon.*
- Sazonoff, S. : *Les Annees Fatales.*
- Sfozza, conte : *Les Batisseurs de l' Europe Moderne.*
- Shaw, St. J. , and Shaw, Ez.K. : *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey.*
- Smith, Gordon : *Causes of the Balkan Disaster.*
- Sotan, D. K.: *L' appoint hellenique a la cause alliee: en Macedoine, Russie, Nicomede.*
- *Sovietskoie Vostokovedenie* : Issue 2 of 1958.
- Steed, Henry W. : *Through thirty years, 1892-1922.*
- Suarez, G.: *Briand.*
- Syrmopoulos, Georgia: *The Gordian Knot in the Middle East.*
- Temperley, H. W. Y., and Grant, A: *Europe in the 19th and 20th Centuries.*
- *Temps, Les* : Issues of 18-1-1920, 7-6-1920 and 6-8- 1936.
- *Times, The* : Issues of 13-8-1936.
- Toynbee, Arnold J. : *Survey of International Affairs 1920-23.*
- Toynbee, Arnold J. : *The Western Question in Greece and Turkey.*
- Traglia, Gustavo : *I turchi tornano in Europa.*
- Ustingal, S.: *La Guerre en Asie Mineure.*
- Vansitart, lord : *Memoirs. The Mist Procession.*
- *Washington Post, The* : Issue of 25-8-1920 and 21-2-1922.
- Wilson, sir Henry : *His Life and Diaries.*

- Yuel Richard: *Report of Turkish atrocities*.
- Zotiadis, G.: *The Macedonian Controversy*.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΚΩΣΤΑ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗ

1. **Ρέκβιεμ για μια μάνα.** (Βραβευμένη ποίηση)
2. **Μνήμες** (Βραβευμένη ποίηση)
3. **Απολογισμός** (Βραβευμένη ποίηση)
4. **Επετηρίς Ι.ΚΥ.** (Τόμοι Ε' – ΚΕ')
5. **Πανδέκτης σπουδών.**
6. **Υποτροφίες.**
7. **Το ποδόσφαιρό** (Τόμος Α')
8. **Το ποδόσφαιρό** (Τόμος Β')
9. **Η πόλις εάλω...**
10. **Ο Γιός της καλόγριας.**
11. **Το αίνιγμα Οδ. Ανδρούτσος.**
12. **Στην υπηρεσία του αντίχριστου.**
13. **Ανένδοτος αγώνας – ‘Αποστασία’ – Απριλιανό πραξικόπημα.**
14. **Πώς να σπουδάσετε με υποτροφία.**
15. **Γεώργιος Α'.**
16. **Κωνσταντίνος ΙΒ' , ο Στρατηλάτης** (Τόμος Α').
17. **Κωνσταντίνος ΙΒ' , ο Στρατηλάτης** (Τόμος Β').
18. **Αλέξανδρος Α' και Ασπασία Μάνου.**
19. **Γεώργιος Β'.**
20. **Παύλος Α'.**
21. **Κωνσταντίνος και 13^η Δεκεμβρίου 1967,**
22. **Γαλλική επανάσταση: Η άλλη άποψη.**
23. **Ιστορία και βλέψεις του σιωνισμού.**

24. Η Ελλάδα ξανασταυρώνεται. Πικρά χρόνια εξορίας (Βασιλικής οικογένειας)
25. Μασονία, ο Δούρειος Ίππος του σιωνισμού.
26. Ελληνικές και ξένες υποτροφίες (558 πηγές) για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης.
27. Όθων Α', ο Μεγαλοϊδεάτης Βασιλιάς.
28. Η εβραϊκή Αμερική και η σιωνιστική απειλή.
29. Κωνσταντίνος ΙΑ' Παλαιολόγος – Δραγάσης.
30. Εθνικός διχασμός. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες.
31. Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας;
32. Κ. Καραμανλής: «Εθνάρχης» ή εθνικός εφιάλτης;
33. Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια.
34. Ελληνικός πολιτισμός και «Μουσείο Ευρώπης».
35. Η τραγωδία της Ελλάδος εις πράξεις τρεις. Η κομμουνιστική επιβουλή κατά της χώρας 1918 – 1949.
36. Ελληνισμός.
37. Χριστιανισμός.
38. Ιουδαιοεβραϊσμός.
39. Εβραίοι και παγκόσμια εξουσία.
40. Ιω. Μεταξάς και Ελ. Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη (Τόμος Α')
41. Ιω. Μεταξάς (Η ζωή και το έργο του) και Ελ. Βενιζέλος: Συγκριτική μελέτη (Τόμος Β')
42. Σπουδές με υποτροφία σε Ελλάδα και αλλοδαπή (1437 πηγές).
43. 1941 – 1949 : Έτη αγώνων, θυσιών και αίματος (Τόμος Α').
44. 1941 – 1949 : Έτη αγώνων, θυσιών και αίματος (Τόμος Β').
45. Οι βιαστές της ανθρωπότητας και της Μακεδονίας.
46. 1789 – 1799 : Ο «Μέγας Τρόμος» : έργον μασόνων, Illuminati , υποκόσμου και εβραϊκού κεφαλαίου.
47. Τα σταλινικά στρατόπεδα θανάτου. Ο «Ερυθρός Μέγας Τρόμος»...
48. Γρηγόριος Δικαίος Παπαφλέσσας.
49. Αντάντ κατά Ελλάδος (θύτης και θύμα). (Τόμος Α').
50. Αντάντ κατά Ελλάδος (θύτης και θύμα). (Τόμος Α').
51. Μικρασιατικός όλεθρος. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες. (Τόμος Α').
52. Μικρασιατικός όλεθρος. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες. (Τόμος Β').

53. Μικρασιατικός όλεθρος. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες. (Τόμος Γ').

54. Η Ελλάδα τον εικοστό αιώνα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ (ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ) ΚΩΝ. Ν. ΜΠΑΡΜΠΗ

1. Τζόρτζ – Νίκολας Ταντζος: **Κωνσταντίνος ΙΓ'**
2. Λ. Μ. Γκονθάλεθ – Μάτα: **Οι αληθινοί αφέντες του κόσμου.**
3. Λ. Μ. Γκονθάλεθ – Μάτα: **Μυστικός πράκτορας «Κύκνος».**
4. Σερ Μπάζιλ Τόμσον: **Οι μυστικές υπηρεσίες των συμμάχων στην Ελλάδα.**
5. Εντουάρ Ντριό: **Κωνσταντίνος και Βενιζέλος.**
6. Εντουάρ Ντριό: **Ελλάδα και Α' Π.Π. (1908 -1923).**
7. Εντουάρ Ντριό: **Ελληνισμός – Γερμανισμός – Σλαβισμός.**
8. Εντουάρ Ντριό: **Ελληνισμός κατά πανσλαβισμού.**
9. Εντουάρ Ντριό: **Καποδίστριας και Όθων.**
10. Εντουάρ Ντριό: **Ελληνική επανάσταση.**
11. Γκόρντον Πράις: **Τα 24 Πρωτόκολλα του σιωνισμού.**
12. Τζ. Συρμόπουλος: **Ο Γόρδιος Δεσμός στη Μ. Ανατολή.**
13. Τζ. Συρμόπουλος: **Μαγεία και Μωσαϊκός Νόμος στην Πολιτική.**
14. Αλεσάντρο ντε Μποσντάρι (κόμη): **Ποιος δίκασε την Ελλάδα και γιατί.**
15. Πάξτον Χίμπεν: **Ο Στρατηλάτης Κωνσταντίνος και ο ελληνικός λαός.**

“Αυτιά” εμπροσθόφυλλου και οπισθόφυλλου

Φωτογραφία μου.

Ο Κώστας Ν. Μπαρμπής διετέλεσε Καθηγητής Ελληνικής Ιστορίας σε Ευρ. Παρ. Αμερ. Πανεπιστημίου, Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (I. K. Y.), Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Επιστημονικής Εταιρείας «Ο Βυζαντινός Πολιτισμός», μέλος Επιτροπών χορήγησης υποτροφιών ξένων χωρών, Γενικός Διευθυντής εφημερίδας και υπεύθυνος επί πολλά έτη τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών εκπομπών κυρίως ιστορικού περιεχομένου.

Επίσης, είναι Πρόεδρος της Φιλολογικής Λέσχης Δήμου Κορυδαλλού, του Εθνικού Μορφωτικού Ομίλου και της Π. Ε. Φ. Ο. και τυγχάνει για ενδέκατη φορά μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του κορυφαίου αθλητικού Συλλόγου της χώρας. Έχει πραγματοποιήσει 195 διαλέξεις (και ανακοινώσεις σε διεθνή βυζαντινά συνέδρια, στην Ελλάδα και στην αλλοδαπή, συνέγραψε 54 βιβλία (τρεις βραβευμένες ποιητικές συλλογές) και μετέφρασε (από τις αγγλική, γαλλική και ιταλική) 97 λογοτεχνικά, ιστορικά, φιλοσοφικά και αθλητικά έργα.

Έχει τιμηθεί με τρεις κρατικές ηθικές αμοιβές, με τρία χρυσά παράσημα (δύο της Ακαδημίας της Μεσογείου- έδρα Ρώμη) και με 130 κύπελλα και πλακέτες για την εθνική, μορφωτική και ανθρωπιστική δραστηριότητά του, ενώ ανακηρύχθηκε «κορυφαίος φίλαθλος της χώρας».

Για τα πονήματα και τις ιστορικού περιεχομένου μεταφράσεις του βλέπε τους οικείους πίνακες στο τέλος του βιβλίου.

Οπισθόφυλλο

§ « *Ο Μουσταφά Κεμάλ χειροκροτούσε τα κακουργήματα των τοπικών Αρχών και των ληστοσυμμοριών εις βάρος των Ελλήνων του Πόντου και με τιμητικές επιστολές προς τους αρχηγούς τους, τους χορηγούσε πλήρη και κατά βούληση ελευθερία δράσης... Για να διατηρήσει τους "τσέτες" προετοίμασε για αυτούς κατάλληλο έδαφος δράσης στην περιφέρεια του Πόντου. Οι σφαγές, οι αρπαγές, οι βιασμοί, οι εξοντώσεις, οι εκτοπισμοί εκτελέστηκαν ημιεπίσημα, με συμμετοχή και στρατιωτικών και δημοσίων υπαλλήλων... Οι έξι χιλιάδες των Ελλήνων της Πάφρας παραδόθηκαν στις φλόγες μέσα στις εκκλησίες και κάηκαν ζωντανοί όλοι: Γέροντες, άντρες, γυναίκες, παιδιά...»*

NTZEMAN NOYZXET

**(Νομικός σύμβουλος το Φρουραρχείου της
Κωνσταντινούπολης)**

* * *

§ «**Θα είμαστε κηλιδωμένοι για πάντα εξαιτίας των εκτοπίσεων. Αν αυτές γίνονται για να δολοφονηθούν οι εκτοπιζόμενοι Έλληνες, τότε πρόκειται για αποτρόπαιο θέμα, το οποίο μας ντροπιάζει ενώπιον όλου του κόσμου... Το είδα να συμβαίνει με τα ίδια μου τα μάτια...»**

ΧΑΚΙ ΧΑΜΙ ΜΠΕΗΣ

(Βουλευτής Σινώπης)

* * *

§ «**Τώρα στην Αμάσεια και σε ολόκληρη τη γύρω περιοχή βασιλεύει η ηρεμία...»**

ΑΧΜΕΝΤ ΦΕΧΤΙ ΜΠΕΗΣ

(Υπουργός Εσωτερικών Κεμάλ, μετά τη
γενοκτονία στον Πόντο...)